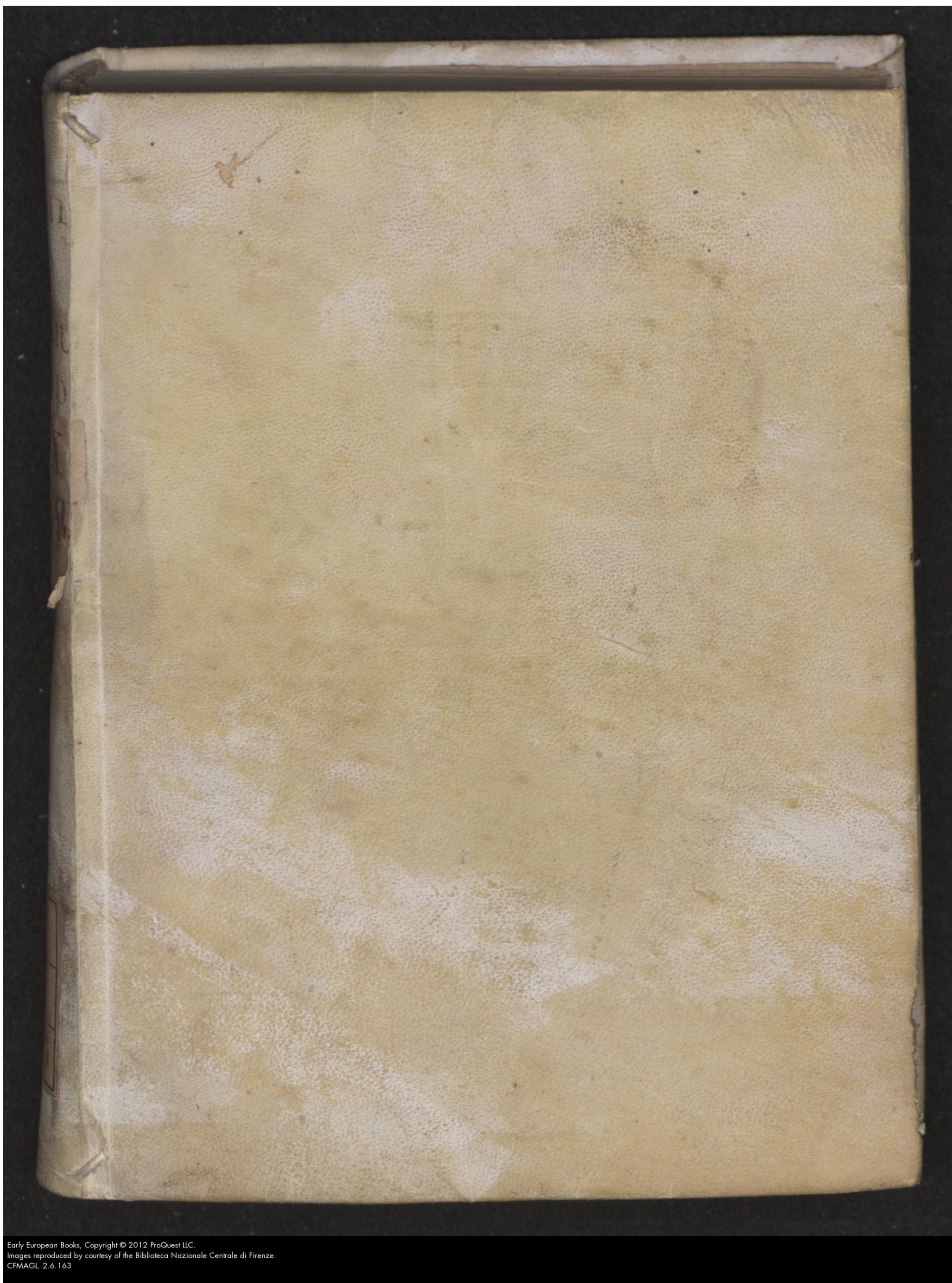
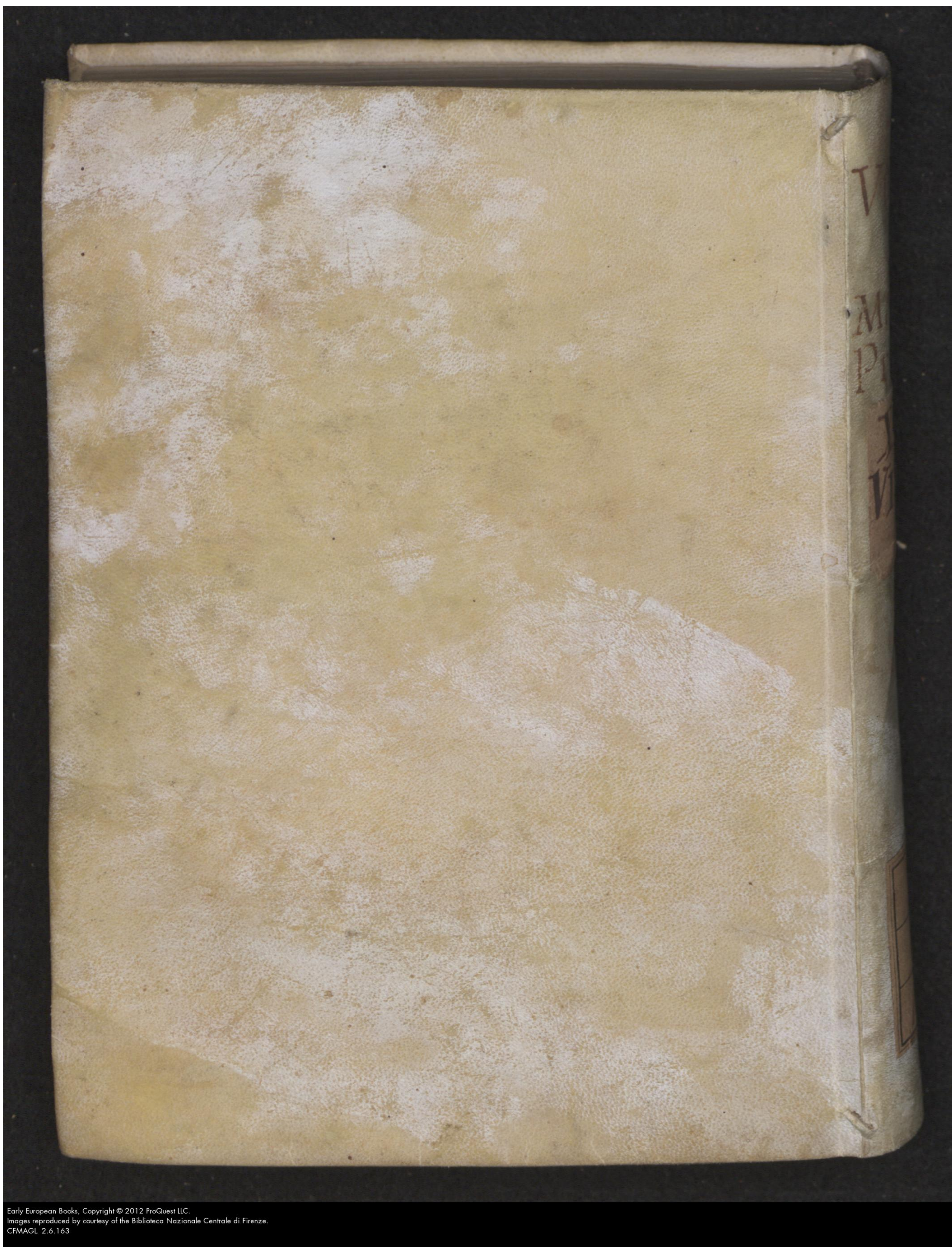
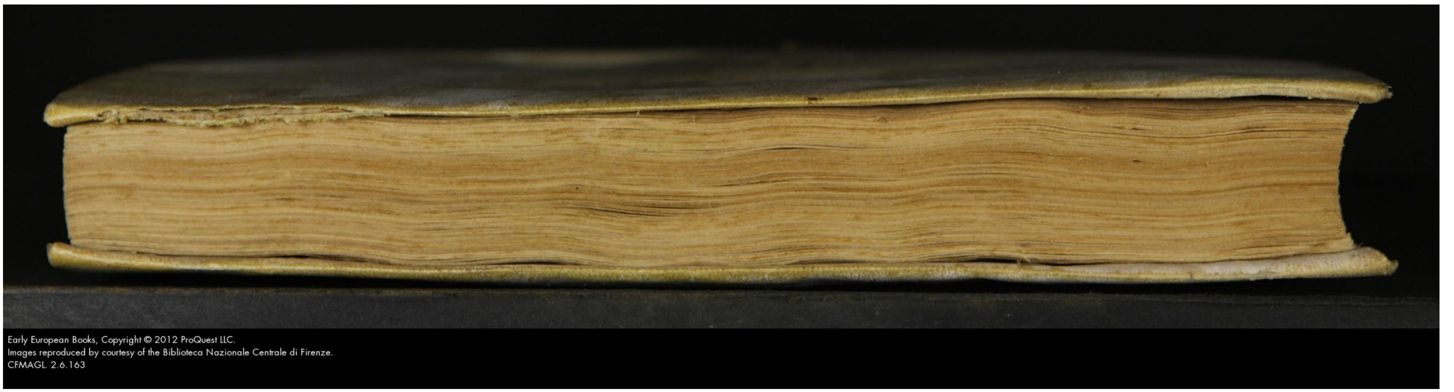

Vizza
de
Manda
Princip
XXX
VIZZA
II
6
163

XXX
VIZZAN

CAROLI EMMANVELIS VIZZANII

Bononienſis, Sacræ Conſiſtor. Aulæ Advocati,

DE MANDATIS PRINCIPVM,

SEV

De officio eorum, qui in Provincias cum imperio mittuntur.

AD

ALEXANDRVM VII, PONT. MAX.

AMSTELÆDAMI,
Ex Typographejo JOANNIS BLAEV.
MDCLVI. 14

CICERO Epist. I, ad Q. Fratrem.

Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda ab iis qui præsunt aliis, ut ii, qui eorum in imperio erunt, sint quam beatissimi.

CAROLI EMMANVELIS VIZZANII,

IN LIBRVM

DE

MANDATIS PRINCIPVM,

PRÆFATIO,

AD

ALEXANDRVM VII,

PONT. MAX.

Am Iurisprudentiæ partem, BEATISSIME PATER, quæ de universo Civitatis statu præcepta continet, vocaturque jus Publicum, tantum præstare arbitror alteri illi, quæ in prospiciendis singulorum civium commodis occupata, Privati juris vocabulo censetur; quantum Iurisprudentia ipsa super cæteras humanas artes & facultates excellit: Vt enim non ita frequens ejus usus, nec pas-

ſim obvius eſt, nec tam præſentibus cultores ſuos emolumentis & commodis auget; ita nobilior multo, ſublimiorque clariorem & magis expreſſam in ſuis ſectatoribus Divinæ mentis omnia gubernantis effigiem, in ipſa ſtirpe generi mortalium ingenitam, facit: quippe quæ nihil humile in Republica, nihilque vulgare contrectat, ſed in ea altiſſima quæque ſuis conſiliis, atque inſtitutis formanda ſuſcepit ac moderanda; quandoquidem in conſervanda Religione & ceremoniis, magiſtratuum officio conſtituendo, Imperio armis reliquiſque opibus muniendo, ſuum ſtudium induſtriamque conſumit. Quod quidem legislatori ſapientiſſimo Iuſtiniano minime obſcurum fuiſſe vel inde perſpicuum eſt, quod ex duodecim libris Principalium Conſtitutionum, quibus univerſum jus Civile pertractat, relictis pro re Privata octo mediis, primum ac tres extremos iis legibus attribuit, quæ

ad publicum ſtatum rei Romanæ ſpe-
ctant: & quaſi bonus Imperator fir-
miores quasque copias in fronte, &
ſubſidiis locavit, eandemque materiam
ut plurimum earum Conſtitutionum
eſſe voluit, quas, poſt abſolutum juris
Civilis opus cum edidiſſet, Novellas
appellavit. Cum itaque ego, BEA-
TISSIME PATER, non inutilem Rei-
publicæ civem eſſe me ab ineunte æta-
te vehementer optaſſem, quippe meo
unius commodo nequaquam me na-
tum intelligebam, poſtquam à Phi-
loſophiæ curriculis, cui in Bononien-
ſi, & Patavina Academiis profitendæ
primos ingenii mei impetus addixeram,
domeſticæ me rationes & vitæ inter ne-
gotiorum fluctus agitandæ neceſſitas
avertit, hanc ipſam juris Civilis, cui me
deinde applicui, partem, intentiore cu-
ra cognoſcendam mihi propoſui; om-
neque otium, quod ab amicorum tem-
poribus datur, illuc inſumendum exi-

 ſtimavi,

ſtimavi; non ſine aliqua ſpe, quandoque futurum, ut induſtriæ vigiliarumque mearum fructus aliquis haud ineptus ad poſteros prodiret, quo juſta commentaria, ad quatuor quos dixi Codicis Iuſtinianei libros, hoc eſt Ius Publicum univerſum, comprehenderentur. Initium autem à titulo de *Mandatis Principum*, qui eſt decimus quintus libri primi, & inter Novellas decimus ſeptimus, capere decrevi; quod eam materiam ſcitu digniſſimam, tractatuque jucundiſſimam intelligerem, quippe quæ *rationem explicat*, *qua provinciæ adminiſtrentur*, ut inde *quid facto opus eſſet accipiant*, qui in eas cum imperio mittuntur; hoc eſt Reipublicæ bene foris gerendæ præcepta calleant, & amplectantur: in qua quidem Civilis ſcientiæ parte, qui recte ſuo muneri reſpondent, eo majore laude digni ſunt, quam qui id ipſum domi faciunt; quo eſt præſtantius excelſiusque in alios, quam in ſemet imperium

Iuſtinian. Novel. 26, cap. 2.

perium exercere. Quemadmodum autem Romanæ provinciæ post homines natos amplissimæ florentissimæque fuere, ita necesse est ea præcepta institutaque, quibus habitæ & administratæ sunt, pulcherrima sapientissimaque fuisse; quorum beneficium est, propagatum per universum terrarum orbem Imperium, tanta cum devictarum gentium felicitate, ut pleræque Populo Romano servire, quam aliis imperare maluissent. In hoc igitur stadio, BEATISSIME PATER, sub auspiciis tuis currenti mihi, &, si Deus cœptis annuerit, diu cursuro, ut ea, qua es erga rem litterariam universam benignitate, faveas rogo; Meque libenter audias de priscis Imperatoribus, per hujusmodi Mandata felicitati publicæ consulentibus, cum posteritate loquentem. Faxit Deus Optimus Maximus ut diu regnes; ita enim in uberrima rerum à Te gestarum segete, Ecclesiarum & Provinciarum præsidibus licebit egregia illa heroicæ

Iustinian. Novel. 26. d. cap. 2.

roicæ virtutis exempla legere, quorum tenues reliquias, hæc, quæ nunc supersunt priscorum Principum Mandata, nobis exhibent: Imo imposterum sola ALEXANDRI VII vita moresque pro Mandatis erunt, ut verè liceat ad cytharam elegantissimi Poetarum canere,

Claud. de Mantio Theod. Cons.

Crescite virtutes, fœcundaque floreat ætas,
Ingeniis patuit campus, certusque merenti
Stat favor. ornatur propriis industria donis.
Surgite sopitæ, quas obruit ambitus, artes:
Nil licet invidiæ; CHISIUS *dum prospicit orbi.*

PROLEGOMENA AD RVBRICAM DE MANDATIS PRINCIPVM.

I. ROmæ ab initio nullæ leges.
II. Quando ibi conditæ, & à quibus.
III. Prætor Vrbanus Romæ institutus.
IV. Deinde prætor peregrinus.
V. Prætores usque ad decem & octo creati.
VI. Prætorum edicta: & num. VIII.
VII. Regulæ cancellariæ, ad instar edicti Prætorii, per mortem Pontificis expirant.
VIII. Edictum perpetuum, & ejus exemplo Codex Iustinianeus ordinatus.
IX. Civitates liberæ & sociæ Populi Romani proprio jure regebantur.
X. Edicta alia translatitia, alia nova.
XI. Peculiare quoddam jus Præsidibus ipsis statutum.
XII Sub Augusto mutata ratio Reip. gerendæ.
XIII. Magistratus ab eo, & à Senatu, regendis provinciis præpositi.
XIV. Hi omnes inde à solo Principe electi.
XV. Divisio Imperii in Orientale & Occidentale, & utriusque inde in varias diœceses & Provincias.
XVI. Mandatorum Principis Augustus primus auctor.
XVII. Hæc inde & à cæteris Principibus traditæ Magistratibus.
XVIII. A præsidibus in Auditorio conservabantur, & edictis inserebantur.
XIX. Quammaxime observabantur.
XX. Inter insignia Magistratus collocabantur.
XXI. Tempus omnia immutat.
XXII. Mandatorum usus à Iustiniano revocatur.
XXIII. Novellæ octavæ, & decimæ septimæ editio, & auctoritas.
XXIV. Approbatio ejusdem facta per Pium V.
XXV. Novellæ decimæseptimæ synopsis.
XXVI. Mandata Principum in civitatibus Provinciæ eduntur, & Magistratibus dantur una cum codicillis.
XXVII. Autoris intentio.
XXVIII. Græci textus in Novellis auctoritas.
XXIX. Titulus Codicis de Mandatis Principum.
XXX. Ejus argumentum.

INitio rerum suarum, & quoad regum in ditione fuit, nullis, aut admodum paucis populus Romanus legibus est usus; rudi quippe malarum artium per ea tempora multitudini temperandæ ipsa judicantium arbitria satis erant: *Halicarnass. histor. lib. 10. Tacit. annal. lib. 3.* Post Reges exactos & libertatem institutam, Consules aliique annui magistratus una cum cæteris Reipublicæ partibus, juris quoque dicundi potestatem accepere, ducemque naturalem ra- I.

tionem potius & mores patrios, quàm quicquam litteris traditum in controversiis definiendis exercendisque judiciis sequebantur, præter pauca quædam libris Pontificum à Numa comprehensa, & si quæ à Tullo, & Anco, maximeque Servio Tullio ad cives in officio continendos, & fœlicitatem publicam augendam reperta sunt, vel deinde populus
II. firmandæ adversus Patrum opes concordiæ paravit: donec accito per Decemviros quicquid usquam gentium conservandæ civili societati idoneum ea tempestate ferebatur, duodecim tabulæ conscriptæ, imperiumque civitatis universum ab hominibus ad leges translatum est: *Tacit. annal. lib. 3, cap. 26.* eaque ratione non libertatis modò, cui inter vincula legum receptus unicus est, sed etiam potentiæ, quæ immensa incrementa captura mox erat, præclara fundamenta jacta sunt; nec idcirco ferendarum legum usus intermissus est umquam, quæ multæ postea variæque; prout varia fuere Reipublicæ tempora, à senatu, plebeque & populo universo conditæ, auctorum suorum, id est eorum magistratuum ad quorum interrogationem perferebantur, vocabula prætu-
III. lere. Neque tamen post condita jura nihil Consulibus, in quo sua potestate uterentur, relictum est; namque scriptarum hujusmodi legum custodes (quod justissimum imperii genus habetur) esse cœpere; & quia, post prolatos interim agri fines, longinquioribus bellis administrandis distineri soliti, gerendæ domi Reipublicæ satis plerumque otii non habebant, Prætorem institui placuit, qui loco Consulum judiciis præesset, quique ob necessariam in Vrbe moram Vrbanus appellaretur: intermissumque ea occasione credibile est Præfectos Vrbi constituendi morem, (antea quippe ad tempus & propter regum aut consulum absentiam creabantur. *Tacit. annal. lib. 6, c. 11.*) nec nisi sub Augusto reductum:
IV. cumque ne Prætor quidem Vrbanus sufficeret, propter affluentem auctu imperii peregrinorum copiam, cui sive inter se,

se, sive cum civibus altercaretur, juris dicundi beneficium denegandum non esse docet Aristoteles *Polit. 4. cap. ult.* Prætor alter est additus, quem idcirco Peregrinum dixere. *l. necessarium. 2. § cumque Consules. 27. & §§. seqq. ff. de orig. jur.* quibus duobus, prout fines imperii amplificabantur, &, V.
ut ait, *Hist. lib. 53.* Dio, *honorandorum clarorum civium necessitas incedebat*; alii deinde atque alii adjecti, ad decem & octo numerum pervenere *d. l. 2. § capta. 32. & § ergo. 34. ff. de orig. jur.* utque fœcundior multo gignendis negociis naturæ VI.
infirmitas est, quàm ut humanæ rationis angustiæ ad ea sua providentia comprehendenda sufficiant, multi quotidiè casus oriri cœpere, quibus nihil omnino consultum in legibus reperiebatur, *l. nam ad ea. 5. l. neque leges 10. l. non possunt. 12. ff. de legibus.* factum est, ut Prætores initio anni publice edicere solerent, quo jure sibi in exercenda sua potestate utendum erga controversias intactas à legibus, quæve in judicando ratio sequenda esset; quæ quidem edicta intra annum terminatas vires suas habebant, quo spatio edicentis quoque auctoritas terminabatur; & licet quotannis alia, atque alia proponerentur, verisimile est paucis admodum in rebus inter se dissimilia prodiisse; quemadmodum hodiernas regu- VII.
las Cancellariæ, paucissimis immutatas in rebus, à singulis Romanis Pontificibus initio suæ creationis proponi solitas videmus, quas quidem edictis hisce similes esse observavit Franciscus Florens Antecessor Aurelianensis *ad tit. de rescript. in princ.* Quòd earum quoque vis omnis, & authoritas, una cum vita Pontificis conditoris extinguitur. *Paris. de resign. benef. lib. 11. q. 2. num. 32. Serafin. decis. 980. num. 12. Merlin. decis. 192. num. 4. & 5.* Hæc edicta, quo mi- VIII.
nus arbitrii in suas leges Prætoribus relinqueretur, primò cautum est, ut qualia Kalendis Ianuariis ab iis proponebantur, toto Præturæ tempore custodire deberent: deinde ab Hadriano, opere Iuliani, nobilis ea tempestate Iurisconsulti,

Edictum perpetuum conscriptum est, *l. siquis* 10. *C. de condict. indeb.* universam juris materiam adeo eleganti methodo comprehendens, ut ejus exemplo Codex Iustinianeus mirabilem illam titulorum, ac materiarum seriem, in quas digestus est, acceptum ferat. *l.* 1. *§ cumque* 5. *C. de vet. jur. enucl.*
IX. Hinc autem non solum dicendi in urbe juris, sed regendarum etiam provinciarum (quæ successu rerum Romanarum per universum terrarum orbem, initio à Sicilia orto, extensæ sunt) præcepta depromebantur, exceptis iis civitatibus, quæ libertatem jusque propriis utendi legibus ob ingentia in rempublicam merita muneri accepissent, sociæque atque amicæ peculiari formula essent appellatæ: qua de re pulcherrimum exemplum profert in vetere Senatusconsulto Sigo-
X. nius *de antiq. jure prov. l.* 1. *c.* 1. Prætores enim, qui à populis cum imperio in Siciliam, cæterasque provincias mitti cœpere, quamvis ipsi quoque sua edicta proponere solerent, ad id quod in urbe non tam fieret, quam fieri deberet, ea plerumque accommodabant. *l. omnia.* 11. *l. sed licet.* 12. *ff. de off. præsid.* indequè illa provincialia edictorum distributio ortum habuit, ut, quæ ab urbanis, aliisque provincialibus edictis petita, ac deprompta essent, translatitia, cætera nova appellarentur, ut ex Halycarnassæo, Livio, cæterisque priscis melioris notæ scriptoribus, affirmant Sigonius *de judic. lib.* 1. *cap.* 6. *&* 7. *& de ant. jur. prov. lib.* 1. *cap.* 24. Volaterranus *commentar. lib.* 29. Lipsius *de magnit. pop. Rom. cap.* 10. Rosinus *antiq. Rom. lib.* 8. *cap.* 43. Ianus Gulielmus *de magistr. Rom. cap.* 10. Bullengerus *de Imp. Rom. lib.* 3. *cap.* 12. Ne-
XI. que præterea deerant leges, quibus non tam sociorum, quàm ipsius regentis rationibus consulebatur, morum ejus, vitæque ac domesticæ disciplinæ regulam præscribentes, quarum vestigia in Cicerone, *sexta contra Verrem actione*, & passim alibi cernuntur: nec solum Prætores provinciis in vetere republica præerant, verum etiam Proconsules quandoque mitteban-

rebantur, quo imperii genere, quòd extraordinarium plerumque censeretur, gravioribus bellorum cæterisque hujusmodi Reipublicæ temporibus populus Romanus uti solebat. Hanc administrandarum provinciarum rationem usque ad Augusti tempora servatam accepimus, qui postea licet universam sui arbitrii fecisset rempublicam, quo tamen imminentem sibi ab oppressa patriæ libertate invidiam declinaret, nec perpetuum, nec in omnes provincias suum imperium esse voluit; sed relictis senatui, populoque Italia, & cæteris ita longo servitio domitis, ut facilè ab inermibus etiam haberi possent; reliquas, in quibus accersendæ bellicæ laudis,& firmandæ militaribus studiis potentiæ materiam habiturus erat, sibi in decennium seposuit; pollicitus, citius etiam se eas, si citius pacarentur, senatui redditurum; speciemque ei rei pulcherrimam ostendebat, quod nimirum ea ratione duriora quæque & asperiora reipublicæ ipse subiret, iis, quæ ad fructum bonorum imperii pertinerent senatui relictis, per quem ex eodem ordine Consulares aut Prætorii,quiqueConsularium, aut Prætoriorum numero habebantur creari quotannis deberent, ac Proconsulari imperio & appellatione provincias administrarent, lictoribusque, quoad extra pomœrium essent, & cæteris imperii insignibus ex veteri more uterentur: alios vero à se eligendos instituit senatorii ordinis dignitate contentos, nec alio quam Legatorum ac Proprætoris titulo censeri voluit: hoc quidem, tamquam rei militari magis accommodato (respondet enim Græcæ dictioni στρατηγός: & bellorum duces, quòd *militaribus præirent copiis* dictos Prætores monet Iustinianus, *Novel. de prætor. Lycaon. in præfat.*) cujus illis major, quàm pacis artium erat futura necessitas; illo verò, quasi per modestiam, ac si ipsemet à Senatu Proconsulare Imperium in eas provincias accepisset, easque, per solitos Proconsulibus adhærere eorumque vice fungi comites, administraret, qui quidem, ut infra lege

XII. (margin, beside "Augusti tempora … licet uni-")
XIII. (margin, beside "quem ex eodem ordine … Con-")

XIV. *lege p. num.* 47. dicemus, Legati dicebantur. Verum crescentibus deinde Cæſarum in Rempublicam opibus, nec ullo jam reliquo libertatis antiquæ reſpectu, una cum cæteris omnibus jus quoque mittendorum in provincias præſidum ceſſit in Principes, minus rectè & minus integre à Magiſtratibus à Senatu datis ei muneri reſponderi prætendentes. *Sueton. in Auguſto. cap.* 47. *Dio hiſtor. lib.* 53. Sequutaque eſt haud levis omnis Reipublicæ adminiſtrandæ immutatio, & præcipue, quod ad provincias attinet, ſub Hadriano ac deinde Conſtantino Principibus: nec diu fuit,
XV. ut Imperium in Orientale & Occidentale diviſum rurſus in plures diœceſes, deinde provincias, abhorrente à veterum inſtitutis ratione diſtribueretur; harum autem aliæ Proconſulares, aliæ Conſulares, aliæ Correctoriæ dicerentur, parerentque Præfectis Prætorio, eorumque Vicariis, de quibus omnibus frequens in hoc tractatu mentio incidet, & plenè diſſeremus in Romani Imperii Synopſi, quam univerſo noſtro
XVI. de Iure publico operi præmittemus. Idem autem Auguſtus non contentus legum præceptis, quæ cum in cætero Romano jure, tum in edictis à prætoribus proponi ſolitis, ut jam diximus, continebantur, & plerumque reſpiciebant privatam provincialium utilitatem, adjecit quædam propria, quæ non magis populorum, quàm ſui ipſius gubernandi rationem præſcriberent Magiſtratibus, eaque peculiari nomine *Mandata Principis* appellavit; quod innuit elegans locus Dionis, ab interprete propter obſcuritatem ſilentio prætermiſſus, ut obſervavit Briſſonius de formul. lib. 3. & Cujacius in not. ad tit. hunc in editione Contii, qui *hiſtor. lib.* 53 ait; ἐντολάς τε τινὰς καὶ τοῖς ἐπιτρόποις, καὶ τοῖς ἀνθυπάτοις, τοῖς τε ἀντιστρατήγοις δίδωσιν, ὅπως ἐπὶ ῥητοῖς ἐξίωσι. id eſt, *Mandata quædam ac Procuratoribus, ac Proconſulibus, ac Proprætoribus dabant, quo cum certis exeant.*

XVII. Hoc inde inſtitutum alii Imperatores ſequuti, certa Magiſtratibus

gistratibus dederunt Mandata, quibus regendi forma & vitæ ratio præscriberetur, ut præter plurima Tertulliani, Luciani, & Plinii loca congesta per Brissonium *formul. lib.* 3. indicat Iustinianus § *ut autem*, *Novel. de Præs. Pysid.* § *hæc autem: Novel. de Prætore Thrac.* Et quia in judicando ab his non XVIII.
erat recedendum, ea præsides, dum judicarent, in Auditorio penes se retinebant: *Pancirol. not. Imp. Orient. cap.* 157. imo etiam Edictis propriis aliqua eorum capita inserebant, quemadmodum legimus D. Pium, cum Asiæ præesset, sub Edicto proposuisse caput illud Mandatorum, quo Præsidi injungebatur, ut latrones interrogaret de sociis & receptatoribus. *l. D. Hadrianus. 6. § p. ff. de custod. & exhib. reor.* Verisimile etiam XIX.
est demerendæ Principis voluntatis, ineundæque gratiæ causa, ex universo Romano jure, ad quod suas actiones Præsides accommodabant, hoc ab iis præceptorum genus, tamquam à peculiari ipsiusmet Principis ingenio profectum, & in quo ille propterea sibi præ cæteris placeret, deligi solitum, cui omnem à se bene gerendæ Reipublicæ gratiam ferre acceptam viderentur, quasi ejusdem Principis consiliorum id potius, quàm propriæ operæ beneficium fuisset. id enim XX.
non verbis tantùm, verùm etiam specie quadam & solemni quodammodo ritu profitebantur, dum inter insignia Magistratus libri Mandatorum imaginem variis, prout varii erant Magistratuum gradus, ornamentis expressam habebant, & quasi rem planè sacram, & omne mortalitatis fastigium egressam, sæpe accensis circa cereis venerabantur. *Pancirol. Not. Imp. Orient. cap. 22. & 155.* Sed verissima profectò est aurea XXI.
illa Platonis eleganti epigrammate expressa sententia, quòd videlicet.

Αἰὼν πάντα φέρει, δολιχὸς χρόνος οἶδεν ἀμείβειν *Anthol. Græc. lib.*
ὄνομα καὶ μορφὴν, καὶ φύσιν, ἠδὲ τύχην. hoc est,

Sæculum omnia fert, longum tempus novit immutare nomen, & formam, & naturam, & fortunam.

namque

namque paulatim exolescente omni recti honestique, ac ipsius Imperatoriæ Majestatis respectu, hæc etiam publici juris ratio contemni, & avaritia Magistratuum libidineque & cæteris malis artibus superari cœpit. *§ idemque, Novel. de co-*
XXII. *mite Isauriæ.* donec Iustinianus animadvertens præcipue rem Romanam hujusmodi Mandatorum observatione consistere. *§ 2. Novel. de Præt. Thrac.* imitatus Hadriani consilium, quo princeps ille in Edicti perpetui compilatione usus est, præcipua in eo juris privati capita concludendo, illudque in anniversariorum illorum, quæ antiquitus proponi solebant edictorum locum substituendo, Constitutiones
XXIII. edidit Novellas octavam & decimamseptimam, quæ Mandatorum quodammodo perpetuorum ac universalium instar essent, hisque omnes Præsides tamquam communi regula & speculo administrandæ provinciæ uterentur. quidquid enim egregii ad fœlix populorum regimen excogitare humana prudentia potest, (quæ sunt præcipuæ juris publici partes) conjicienda in iis ac describenda curavit. Harum prima posita est sub titulo *Vt judices sine quoquo suffragio fiant*, qua avaritiæ gubernantium ab stirpe delendæ evertendæque, ducto à præcipua ejus vitii origine initio, rationem inire aggressus est, dum gratuitas in posterum creationes Magistratuum, & ab omni sordium inquinamento immunes instituit; sacramenti præterea religionem (quo in aditu honoris adigendos instituit, de observanda ea lege Provinciarum rectores) adjecit, ejusque sacramenti, imo universæ legis vindices & exactores Episcopos esse voluit; quoque hujusmodi præceptorum venerabilior animis hominum species accideret, nec umquam excidere memoria posset, non solum recondendam illam inter sacra vasa cæteraque divini cultus instrumenta in penitiore sanctioreque venerabilis Ecclesiæ parte, quasi *dedicatam Deo & ad salutem ab eo factorum hominum scriptam* mandavit, sed etiam in ejusdem Ecclesiæ porticibus ad promptio-

promptiorem universi populi notitiam affigi, ut ibi publicè descripta & oculis omnium admota censeretur. *d. Novel. 8. §. traditæ nobis. repetita Basilic. lib. 6. tit. 3. num.* 20. Nec XXIV.
exiguum sui hujus erga Rempublicam studii fructum capere visus est, & si nihil aliud inde tulisset, quam quod post longa sæcula laudatorem ejus imitatoremque ea in laude habuit sanctissimum inter Pontifices Romanos, bonorumque morum exactorem religiosissimum Pium V. qui Novellam octavam quam diximus approbavit *Constit.* 140. & universis ditionum Ecclesiasticarum Magistratibus observandam præcepit.

Altera vero propriam habet *de Mandatis Principum* in- XXV.
scriptionem; ubi laudata statim initio, & observari Mandata hac ipsa, de qua mox dicimus, Constitutione, novam tradit formulam Mandatorum; qua prudentissima, saluberrimaque præcepta comprehenduntur de abstinentia Magistratuum; de constantia, æquitateque, & celeritate judiciorum; de lenitate, ac diligentia in imperanda, exigendaque publica pecunia; de concordia inter cives; de rei frumentariæ ratione; de Sacrarum ædium, cæterorumque publicorum operum incolumitate, aliisque plurimis, sine quorum diligenti intentoque studio Respublica salva esse non potest: pariterque hujus alterius Constitutionis memoriæ, atque observantiæ consultum voluit, namque recensendam eam inter cæ- XXVI.
tera juris perpetui capita curavit, exhibitionemque ejusdem coram Episcopo, & Clericis in Metropoli, cæterisque provinciæ civitatibus imperavit; ita ut nunquam ab oculis populi remota esset, nemoque an Mandata Principis observentur explorare, & compertum habere non posset; morique laudabili, pridèm ut diximus instituto, Mandatorum, inter alia Imperii provincialis insignia habendorum, adjecit, ut una cum codicillis (quorum traditione recentis honoris veluti quædam possessio Præsidibus tradebatur) nova hæc

Mandatorum ſanctio tradi deberet. *l. 3. hoc. tit. in præfat. & § hæc etiam. § ideoque. Novel. de Præt. Thrac. § ut autem. de Præſid. Piſid. § ſecundum legem. Novel. de Præt. Lycaon. & §*
XXVII. *idemque. de Com. Iſaur.* Hunc igitur de Mandatis Principum titulum, ejuſque univerſam materiam plenis commentariis interpretari, adeoque de Officio eorum, qui in Provincias cum imperio mittuntur, diſſerere, quantum mea infirmitas patietur,explicata ea Publici juris parte,quæ ad hanc rem facere videtur, conſilium eſt; cujus quidem rei cognitio quando à veteribus Populi Romani moribus & inſtitutis, præſertim vero quæ circa Iuſtiniani Principis tempora obtinebant, magnopere pendeat, de iis paulo verboſius diſſerere non alienum à ſuſcepti mihi oneris ratione fuiſſe putavi, ab ipſis legum & præcipue Novellarum fontibus accito
XXVIII. præſidio: Mandata autem ipſa Græce ſimul & Latine edenda curavi, quo mens legislatoris curioſis ejus indagatoribus intellecta facilior ſit, quam aliquando Latina Novellarum verſio non ſatis aſſequitur, ut animadvertit Merenda *controverſ. jur. lib. 19. cap. 25. num. 96. & ſeqq.* & abunde indicant, ultra compendioſam illam Iuliani translationem, Haloandri, Agylæi, & Scrimgeri verſiones, & plæræque recentiorum I. C. obſervationes; quibus poſt bonarum litterarum propagationem in his, quæ ad verborum ſignificationem ſpectant, magis deferendum eſſe, quam antiquioribus
XXIX. affirmavit Cardinalis Serafinus *deciſ. 359. num. 20.* & quia in primo quoque libro Codicis habetur hic idem titulus *de Mandatis Principum*, imo ea præcipua hujus materiæ ſedes videtur; noſtrumque inſtitutum eſt leges ejus libri potiſſimum interpretari; accommodatior meo propoſito viſa eſt Charondæ editio, aliæque ejus ſimiles, in quibus Novella, quam diximus, decima ſeptima, quaſi lex tertia adjecta eſt duabus illis, quæ ſolæ in titulo Codicis de Mandatis Principum reperiuntur: rectene an ſecus, nihil in præſens attinet,

& in

& in interpretatione præfationis ad eamdem legem accurate dicemus. Nec ſolum hanc tertiam, verum etiam duas quoque priores leges utraque lingua Græca & Latina pariter edere placuit, quarum quidem poſteriorem ante nos Cujacius depromptam ex Baſilicis in publicum Græce protulit, cujus exemplo nos primam, Latine ſolum hactenus lectitari ſolitam, Græcam ex iiſdem Baſilicis exhibebimus. Itaque XXX.
tres leges in toto corpore juris de Mandatis Principum ex profeſſo tractantes, noſtra hæc commentaria complectentur; in quarum priori de Mandatis illis eſt ſermo, quæ dantur Comitibus, Tribunis & Notariis vel Referendariis (de quibus nos *ibi plene num.* 11. *& ſeqq. & l.* 2. *num.* 42.) perferenda ad Præſides, ut monuit Cujacius *in not. ad hunc tit.* In ſecunda ad excludendas fraudes eorum, qui ſpecie principalium Mandatorum ad injuriam abutuntur, cavetur, ne quid roboris habeant, unico excepto, qui ibi ponitur, caſu: de tertia vero hic ſatis multa à nobis dicta ſunt. Sed jam rem ipſam aggrediamur.

LEX PRIMA.

Afferenti ſe habere Mandata Principis ſecreta non creditur, niſi ea ſcriptis probaverit.

Imppp. Gratian. Valent. & Theodoſ. A.A.A. ad Fuſignium Præfectum Prætorio.

Si quis adſerat cum Mandatis noſtris ſecretis ſe veniſſe, omnes ſciant, nemini quicquam, niſi quod ſcriptis probaverit, eſſe credendum: nec ullius dignitate terreri, ſive ille Tribuni, ſive Notarii, ſive Comitis proferat dignitatem; ſed ſacras noſtras litteras eſſe quærendas. dat. 16. Kal. Iul. Heracleæ. Merobaude 2. & Saturnino Conſſ.

Ex ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ

lib. 2. tit. 6. num. 18.

Siquis cum quolibet mandato veniat, dicens ſine ſcripto ſibi à Principe mandatum, ei fides non adhibeatur, cujuscumque dignitatis ſit, qui id aſſerit.

Εἴ τις ἐν οἱῳδήποτε σεκρέτῳ παραγίνηται, λέγων ἄγραφον βασιλικὴν κέλευσιν πρὸς αὐτὸν γεγονέναι, μὴ πιστευέσθω. κἂν οἱασδήποτε ἀξίας εἴη ὁ τοῦτο διαβεβαιούμενος.

I. *IN Principem translata per legem regiam poteſtas, & hinc ab ea omnes dependent Magiſtratus, & eorum auctoritas*

II. *Textus hic in Codice Theodoſiano ubi locatus ſit.*

III. *Iudices delegati exhibent instrumentum delegationis.*
IV. *Sacra dicta, quæ à Principibus prodibant, & cur.*
V. *Mandatum Principis debet probari per scripturam.*
VI. *Melior est probatio per testes, quam per scripturam. Declaratur. n.* VII.
VIII. *Remissoria non datur ad probandum id, cujus contrarium constat per scripturam, vel id, ad cujus probationem, hanc lex requirit. n.* IX.
X. *Magistratus debent exhibere Mandata.*
XI. *Tribuni qui fuerint, & quot eorum species.*
XII. *Tribunus voluptatum, quis, & ejus officium.*
XIII. *Comœdiæ, & spectaculorum usus qualis sit permittendus.*
XIV. *Notarii qui olim, & nunc dicantur.*
XV. *Tabellionatus officium excludit à decurionatu.*
XVI. *Secretarii Principum cur Notarii dicti. In dignitate constituti.* XVII. *&* XX.
XVIII. *Tabelliones cur dicti Notarii.*
XIX. *Clausularum cæteratarum vis, & abusus, exemplo infelici Auctoris demonstratur.*
XX. *Tabellionatus non est dignitas, sed officium.*
XXI. *Derogat nobilitati generosæ. Limitatur. n.* XXII. *&* XXIII.
XXIII. *Consuetudo attenditur ad cognoscendum, an aliqua ars honesta, vel utilis censeatur.*
XXIV. *Comites quinam dicti antiquitus.*
XXV. *Comitum dignitas unde deducta, & de eorum corona remissive.*
XXVI. *Comites Consistoriani, Equorum, Stabuli, Sacri Palatii, Rei Militaris, Commerciorum, Sacri Patrimonii, Rerum Privatarum, Formarum, Portuum, Provinciarum, & Sacrarum Largitionum, & alii quinam fuerint, & de eorum muneribus remissive.*
XXVII. *Ex Comitibus, Tribunis, & Notariis Provinciarum Præsides electi.*
XXVIII. *Cardinales æquiparantur Præfectis Prætorio.*
XXIX. *Cardinalium assertioni, & Testimonio creditur.*
XXX. *An credatur Cardinali asserenti se habere Mandata Pontificis, iis non exhibitis, & num. seqq.*
XXXI. *Sedes Apostolica legatos alienos non admittit sine litteris.*
XXXII. *Cardinali Legato creditur sine litteris. declaratur n.* XXXIII, *&* XXXV.
XXXIV. *Constitutiones editæ à Legatis contra dispositionem statuti per Pontificem confirmati non sustinentur.*
XXXVI. *Cardinali Nepoti summi Pontificis, vel alias status Ecclesiastici Superintendenti creditur sine litteris, & cur.*
XXXVII. *An cæteris Cardinalibus asserentibus aliquid sibi commissum fuisse à Pontifice, credatur, etiamsi commissionem non exhibeant. declaratur n.* XXXVIII.
XXXIX. *Delegatus quando delegationem exequatur, licet eam non probaverit. & n.* XL.
XLI. *Dispositio generalis non comprehendit Cardinales. Limitatur. num.* XLII, XLIII, *&* XLIV.
XLV. *Legati Principum debent exhibere litteras legationis. Declaratur n.* LV. *ampliatur n.* LVII. *limitatur n.* LX. *declaratur limitatio. num.* LXI, *& seqq.*
XLVI. *De his an agatur in Corpore juris.*
XLVII. *Legati Proconsulum qui, & eorum munus.*
XLVIII. *Legati per subditos missi ad Principem, non sunt veri legati, nec mittuntur inscio Principe. & n.* L.
XLIX. *Legati Cæsaris qui.*
LI. *Vnus decessoris, & successoris Magistratus.*
LII. *Successor debet monere qua die fines Provinciæ sit ingressurus.*
LIII. *Legati Pontificis per antonomasiam dicuntur Nuncii.*
LIV. *Mandata quænam à Principe dantur Legatis.*
LVI. *Litteræ credentiæ cur dantur Legatis.*
LVIII. *Legato exhibitis litteris credentiæ in omnibus est credendum.*
LIX. *Et is urgendus est ad harum litterarum exhibitionem. Fallit in Mandatis arcanis. n.* LX. *fallentia limitatur à num.* LXII. *ad* LXVII.
LXI. *Litteræ mittentem obligant ubi receptæ fuerint.*
LXVII. *Legati apud Homerum eadem verba referunt.*

LXVIII. *Mandati fines nemo potest excedere.*
LXIX. *Litteræ credentiæ obligant mittentem.*
LXX. *Etiamsi Legatus quid paciscatur contra Mandata arcana.*
LXXI. *In legationibus semper æquitas servatur.*
LXXII. *Revocatio Procuratoris non officit, nisi fuerit deducta in notitiam Iudicis, vel Adversarii.*

I. PEr legem regiam (quam Imperii legem nuncupat Alexander *in l. ex imperfecto. 3. C. de testam.* & plene examinat Amaya *Observ. lib. 1. cap. 1. num. 22. & seqq.*) translata à populis ad Principem jurisdictio & potestas, *l. 1. §. sed & si. 7. C. de vet. jur. enucl. l. 1. ff. de const. Princ. §. sed & quod. 6. Instit. de jur. nat. gent. & civ. Barbos. l. cum prætor. 12. §. 1. num. 20. ff. de judic.* non aliunde in Magistratus descendit, ac derivatur, quam ab ipso Principe, dum eos constituit, vel confirmat, constituendive, aut confirmandi aliis auctoritatem elargitur, *l. 1. § initio. 4. ff. de off. præf. Vrb. c. p. §. Iudices. & ibi Bald. de pac. jur. firm. Alex. cons. 24. num. 1. lib. 5. Menoch. præsumpt. 14. num. 4. lib. 2.* Hanc ob causam cum factum Principis necessario requiratur ad constituendum Magistratum, *l. unic. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* & ea quæ sunt facti debeant probari, *l. 1. C. de probat. l. adse-*
II. *veratio. 10. C. de non num. pec.* in hac lege quæ paucis in fine & inscriptione immutatis reperitur in Codice Theodosiano *sub hoc eodem tit. de mand. Princ. lib. 1.* decernit Imperator, *si quis adserat cum mandatis secretis se venisse*, huic
III. id tantum, *quod scriptis probaverit, esse credendum.* & determinatio hæc alias repetita in *l. prohibitum. 5. C. de jur. fisc.* in iis etiam Iudicibus locum habet, qui non ordinata, sed delegata jurisdictione utuntur. *c. cum in jure. 31. de off & potest. deleg. Bal d. hic num. 2. Menoch. præsumpt. 15. lib. 2.* nec satis est de hujusmodi Principis mandato docere per testes, vel alia quapiam ratione, sed necesse est ipsas *litteras* Princi-
IV. pis exhibere; quas hic Imperator *sacras* appellat, juxta morem illius sæculi, in quo singula, quæ à Principe prodibant,

vel

vel ad ipſum ſpectabant, *divina & ſacra* dicebantur, nedum à ſubditis, ut oſtendunt plures apud Symmachum & Caſſiodorum epiſtolæ, verum etiam à Principibus ipſis; quod ſane indicant innumeræ leges in Corpore juris clauſæ, in quibus paſſim Principis reſponſa, ſeu reſcripta, *ſacros affatus*, *ſacra oracula*, *ſacras adnotationes*, *ſacras litteras* legimus appellari; & earum plurimas ad propoſitum ponderat Bullengerus *de Imp. Rom. lib. 3. cap.* 12. Inani ſiquidem Ethnicorum aſſentatione factum eſt, ut mos hujuſmodi praviſſimus invaleſceret, divinos honores Principibus deferendi; quamobrem eorum dicta, factaque, *ſacra* appellata arbitratur Amaya, *l. nominationum. num. 2. C. de Decurion.* qui propterea animadvertit Principum acta cæteris longe majora & præſtantiora videri, quaſi non à mortali, ſed divina quodammodo poteſtate profecta, ideoque, ut qua decet veneratione ab hominibus excipiantur, jure ſibi ſacrorum ac divinorum vocabula vindicare: *num. 3.* A quo tamen inſtituto ſapientiſſimum Principem Auguſtum vehementer abhorruiſſe, auctor eſt Suetonius; apud quem *cap. 2.* legitur, illum, neſcio quem *ſacras ejus occupationes* dicentem, coegiſſe *pro ſacris laborioſas dicere.*

Cum igitur hic certus præſcribatur modus probandi Mandata Principis, per exhibitionem videlicet ſcripturæ, ut *hic* animadvertunt Bartolus, Baldus *num. 1.* Albericus *num. 2.* qui docet *ibidem*, quænam ad id ſcriptura requiratur. Decius *num. 6.* & Barboſa *num. 3.* idque optima ratione inductum ſit ad occurrendum fraudibus in materia juriſdictionis, quæ indebite uſurpata civilem ſtatum prorſus evertit; fruſtra quærunt aliqui, an per teſtes aliamve rationem Mandatum Principis congrue probetur: Quamvis enim alias validior videatur probatio per teſtes, quam per ſcripturam, quaſi diſſonum ſit majorem fidem præſtari defuncti animantis corio, quam viventis voci, juxta dictum Innocentii, quod ſequitur Abbas *in cap. tertio loco. num. 5. verſ. ultimum tamen. de probat.*

V. (margin, beside "Cum igitur hic certus...")
VI. (margin, beside "Principis congrue probetur...")

bat. & cap. cum Ioannes. 10. *num.* 13. *de fide Instr. & plene* Mascardus, qui de communi testatur. *de prob. q.* 6. *num.* 1.
VII. id tamen non procedit, ubi scriptura sit indubitatæ fidei, qualis est illa, cujus Princeps est auctor, nam hujusmodi scriptura præfertur dictis Testium. *glos. cap. p. §. postquam. V. in scriptis de cens. in* 6. *Rota decis.* 27. *n.* 19. *par.* 5. *decis.* 95. *& decis.* 328. *n.* 12. *par.* 6. *rec. Duran. decis.* 131. *num.* 13. ubi
VIII. ita millies fuisse decisum *Serafin. decis.* 339 *num.* 7. nec unquam per hæc eliditur; ut ideo usus in judiciis inoleverit, quod semper illis remissoria deneget, qui probare velint id, cujus oppositum scripturæ edoceant: *Rota decis.* 131 *n.* 2. *coram Penia p. p. decis.* 1460 *n.* 3. *coram Serafin. in foro Sempronien.* 16 *Martii* 1640. *§. deveniendo. & in Salisburgens. seu Nullius Iurisdictionis* 16 *Decemb.* 1652. *§ non obstat coram Ro-*
IX. *sas.* Nec unquam testes audiuntur illis in casibus, in quibus lex ipsa scripturam præcise desiderat; *Mascard. d. quæst.* 6 *num.* 20. *Gottofred. ad l. in exercendis.* 15. *V. eandem C. de fid. instr.* quos singulos recenset glossa in *cap. p. V. in scriptis de cens. in* 6. & talis est certe, ex Imperatoris præscripto, is, de quo modo disseritur, in quo non quidem mortui animantis corio, sed sacræ adnotationi jubentis Principis fides exhibetur. De Magistratibus ordinariis hic non loquitur Imperator, quia
X. prius quam provinciæ fines ingrederentur illi, quibus si fuerant delati, semper litteras mittebant ad decessorem, & una Edictum, ut inferius dicetur *num.* 52. sed hic tantum est sermo de illis, qui extra ordinem in Provincias mittuntur: *Cujac. ad Novell. de Mandat. Princ. in princ. Gottofred. hic V. sive.* quorum dignitate, ne aliquo pacto provinciales deterreantur, monet Imperator omnino obsequium iis denegari, nisi Mandata Principis exhibeant; sive ille, qui ea habuisse asse-
XI. rit, *Tribuni, sive Notarii, sive Comitis proferat dignitatem:* Hic non agitur de Tribunis plebis, cum hos nullum diem integrum Roma abesse liceret. *Macrob. Saturnal. lib. p. cap.* 3.
Sed

Sed vel de Tribunis militum, majoribus tamen, qui ſcilicet non uni cohorti, ſed integræ legioni præficiebantur, quia *Tribunus major per epiſtolam ſacram Imperatoris judicio deſtinatur, minor Tribunus provenit à labore:* ut refert Vegetius *de re milit. lib.* 2. *cap.*7. vel potius de Tribunis provinciarum, quibus *modis omnibus obedire* jubentur provinciales in Tribunatus formula, quam deſcribit Caſſiodorus *var. lib.*7. *epiſt.* 30. qui pariter *ibidem* exhibet munus Tribuni voluptatum XII.
epiſt. 10. non tamen illius, quem novis inveniendis voluptatum generibus præfecerat Tiberius: *Sueton. in vita Tiber. cap.* 42. *in fin.* qualis apud Neronem fuiſſe narratur à Tacito *annal. lib.* 16. Petronius ille aſſumptus *elegantiæ arbiter, dum nihil amænum & molle affluentia putat, niſi quod ei Petronius approbaviſſet:* ſed à Caſſiodoro is voluptatum Tribunus *ibi* deſcribitur, qui optimo inſtituto ſub honeſtiſſimæ cujusdam diſciplinæ lege ſpectaculorum editionem curabat: ſic enim Princeps Tribunum illum, *in calce prædictæ formulæ,* alloquebatur: *Age bonis inſtitutis quod nimia prudentia conſtat inveniſſe majores: leve deſiderium, &, ſi verecundia non cohibet, diſtrictio prædicta modificat. Agantur ſpectacula ſuis conſuetudinibus ordinata: quia nec illa poſſunt invenire gratiam, niſi imitata fuerint aliquam diſciplinam: Quapropter Tribunum te voluptatum per illam indictionem noſtra facit electio, ut omnia ſic agas, quemadmodum tibi vota Civitatis adjungas. Ne quod ad lætitiam conſtat inventum, tuis temporibus ad culpas videatur fuiſſe transmiſſum: Cum fama diminutis ſalva tua opinione verſare: Caſtitatem dilige, cui ſubjacent proſtitutæ, ut magna laude dicatur, virtutibus ſtuduit, qui voluptatibus miſcebatur. optamus enim, ut per ludicram adminiſtrationem ad ſeriam pervenias dignitatem:* Quæ verba hic placuit apponere, ut XIII.
hinc diſcant Præſides, qua ratione Comœdiarum, & aliorum ſpectaculorum uſus ſit permittendus, cum adverſus ea populi ſtudium flagrantiſſimum eſſe ſoleat, nec minus ac de

annonæ copia ſollicitum, quippe qui teſte Iuvenale *Satyr.* 10.

————— *duas res tantum anxius optat*
Panem, & Circenſes.

Congruit quippe rectæ rationi, ut prudens Præſes, Socratis inſtar, qui tunc theatra adibat, cum ibi Euripides certaret, *Ælian. var. hiſt. lib.* 2. *cap.* 13. iis tantum ſpectaculis interſit, quæ bonis exemplis excitare homines ad virtutem idonea ſint; eaque ſolum permittat, à quibus procul abſit omnis factorum, aut verborum obſcœnitas, ne inde in riſum effuſis, adeoque incautis ſubditorum animis vitia irrepant. Ita ſane Magiſtratus educationi puerorum præficiendos eſſe cum monuiſſet Ariſtoteles, *Politic.* 7. *cap.* 17. ſubdidit, *quas narrationes, & fabulas pueri audire debeant, cura ſit iis, qui pueris publice præficiuntur: cuncta enim talia ad converſationes poſtea futuras accommodanda ſunt: itaque ludi ut plurimum tales eſſe debent, ut ſint imitationes eorum, quæ poſtea ſunt facienda.* & paulo poſt: *obſcœnitas verborum, ut & quicquam aliud per legislatorem exterminanda eſt de civitate; ex turpiter enim loquendi licentia ſequitur & turpiter facere.* & Poëſeos partem imitatricem à ſua Republica *lib.* 10. ejiciebat Plato, *animorum enim pernicies talia audientium videtur eſſe quicumque à medicina deſtituuntur, quæ in recta & germana earum rerum æſtimatione conſiſtit.* Suſcitat quippe, ac urget poëtica imitatio ſenſuum vires, *irritans iram, titillans libidinem, ſolvens riſum, effundens lacrymas, & querelas, idcirco rationis quidem regnum labefactare, perturbationis vero tyrannidem videtur adducere.* ut bene *ibid. in argum.* animadvertit Marſilius Ficinus: & ſi verba tantorum virorum ſatis auctoritatis habere cuipiam non videantur, is ad Auguſti facta reſpiciat, quem hiſtrionum licentiam acriter compeſcuiſſe, plura ejuſdem geſta teſtantur, relata per Suetonium *in ejus vita cap.* 45.

Notarii

Notarii inde hic meminit Imperator; non quidem illius, XIV.
cui velocissime excipienti dictata

———— Littera verbum est,
Quique notis linguam superet, cursumque loquentis
Excipiat, longas nova per compendia voces.

Manil. astronom. lib. 4.

vilissimorum enim mancipiorum hæc erant commenta, ut ait Seneca *ep.* 90. quæ quinquaginta solidis æstimari mandavit Imperator. *l. si duobus.* 3. *C. com. de leg.* minusve de Notariis iis hic est sermo, quos alio vocabulo Tabelliones appellamus: ad hos enim spectare non poterat administratio provinciæ, propterea quod à Decurionatus quoque munere excluderentur, non quod humile, abjectumque eorum officium haberetur, satis enim honestum erat; sed ne hæc duo munia simul exercerent, vel occasione dignitatis Decurionatus instrumenta à se conscripta derelinquerent: ut ex Codice Theodosiano *in l.* 3. *de Decurion.* & *l.* 2. *de Tabular.* & *logograph.* probat Amaya *ad l. si quis.* 34. *à num.* 1. *ad.* 37. Guttierez *practic. lib.* 1. *quæst.* 137. *num.* 15. & *seqq.* & Covaruvias. *practic. cap.* 19. *num.* 5. Sed de Notariis Princi- XVI.
pum hic est sermo, quos hodie Secretarios vocamus, sic forte dictos ab occultis litterarum notis, quas in scribendis Principum arcanis frequenter adhibent, olim Cæsari & Augusto familiares. *Sueton. in Cæsar. cap.* 56. & *in August. cap.* 88. quos summa dignitate præditos esse optime probant jura, & XVII.
auctoritates per Amayam congestæ *d. l. si quis. num.* 37. & *seqq.* & præterea Notariatus formula, quæ extat apud Cassiodorum. *var. lib.* 6. *epist.* 16. & hos ad provincias regendas aliquando fuisse destinatos, ostendunt exempla congesta per Bulengerum *de Imp. Rom. lib.* 4. *cap.* 5. Hinc Castrensis *hic num.* 3. Salicetus *num.* 2. & *Vtrobique.* Addens, & passim reliqui Scribentes, Notariatum dignitatem esse, ideoque ser- XVIII.
vum, & infamem ab eo munere excludi contendunt, accommodata materia ad nostrorum temporum Tabelliones, qui

passim Notarii nuncupantur, forte quia in Schedis, quæ hinc facile *Notæ* à Gregorio IX. nuncupantur, *in cap. cum P. Tabellio* 15. *de fid. instr.* contrahentium mentes, inde latius & ad formam authenticam producendas *l. contractus* 17 *C. de fid. instr.* breviter & Notis excipiant, ut ingeniose sensit Tholosanus: *Synt. Iur. lib.* 47. *cap.* 42. *num.* 4. cujus equidem sententiæ non leve nobis præbet argumentum, copiosus pe-
XIX. nes Notarios clausularum cæteratarum usus; cui profecto modus aliquis adhibendus esset, ne inde publica veluti fraude contrahentes circumventi videantur; dum prorsus ignari virium, quas clausulæ complectuntur, quando extenduntur, eas apponi permittunt, quas alias facile recusarent: non secus ac easdem non pariter ignari Notarii ut plurimum adjiciunt. Hujus autem veritatis domestica mihi experientia, cum magno meo rerumque mearum incommodo, testis est. Nam vita functo Pompejo Vizzanio, Bononiensi Senatore, consobrino meo, frustra laboravi in Sacro Romanæ Rotæ Tribunali, ut immitterer in possessionem bonorum ab eo possessorum Pompeii Vizzanii Senioris, quem auctorem Bononiensis historiæ satis diligentem habemus, quamvis ea subjecta essent certo fideicommisso Camilli ejus Patris; fuitque denegata immissio ex eo, quod in instrumento divisionis hæreditatis paternæ, quam cum illo contraxerat Iason, avus & Auctor meus, Notarii imperitia clausulam *ad habendum* & cæteratam adposuerat, quam, ubi extendatur, præ se ferre fidei commissi paterni renunciationem sensit Rota; & jure quidem, ut optime comprobant Doctorum auctoritates, congestæ in decisionibus in illa causa editis, *scilicet in Bononiens. fideicommissi, de Vizzan.* 15 *Iunii* 1643. *&* 15 *Ian.* 1644 *coram Bichio*, quibus ideo nulla expectata sententia, bene conscius
XX. sapientiæ & æquitatis illius Tribunalis, acquievi; Verum frustra quæstio illa de dignitate Tabellionatus excitatur in hoc textu, quia hic disponit de Notario Principis, qui vere habet digni-

dignitatem, *Tiraquel· late de nobil. cap. 3. num.* 8. *Boer. decis.* 222. *num.* 8. *Covar. pract. d. cap.* 19. *num.* 5. *in princ.* Cum alias Tabelliones potius dicantur habere officium, ut sentiunt Bartolus *hic. num.* 3. *&* 4. Decius *num.* 25. *& seqq.* & Lotterius *de re benefic. quæst.* 28. *num.* 25. qui asserit hujusmodi officium nobilitati generosæ derogare, cum in se claudat quoddam negotiationis genus, juxta sententiam glossæ *in cap. sicut.* 8. *V. Clericis, Ne Cler. vel Mon.* Quod tamen intelligendum non est de Scribis, & Actuariis, qui circa Principem, vel alios magnos judices actis gestisque conficiendis adhibentur, quales erant Notarii ad Martyrum acta describenda olim electi, de quibus Cæsar Rasponus, *in suis de Basilica & Patriarchio Lateranen. libris. lib.* 3. *cap.* 17. *§. S. Clemens. & §§. seqq.* & illi qui ad scribenda alicujus Magistratus acta deputantur, his enim nobilitatem adscribit Cicero *in Orat. pro Sylla,* dum ait se introductis in Senatum Iudicibus, constituisse, *Senatores, qui omnia judicum dicta, interrogata, & responsa præscriberent.* & inter hos recenset C. Cosconium, qui tunc erat Prætor, & M. Messallam, qui tunc Præturam petebat: & plene post Bartolum, Salycetum, Tiraquellum, Boerium, & alios, hoc idem sensit Rota, ea reddita ratione, quod hi immediate Principi serviunt, vel illius Tribunali, qua ratione differunt à Tabellariis, qui cum publice destinentur instrumentis conficiendis, quasi publici servi, ideoque compellantur cuicumque indigenti inservire pro rogatu, nequaquam reputantur nobiles, *decis.* 297. *per tot. &* 504. *præsertim num.* 5. *par. p. recent.* Nisi tamen patriæ consuetudo contrarium suadeat, quæ semper attenditur ad dignoscendum an ars aliqua vilis, vel honesta censeatur. *Bart. l. p. C. de dignit. Tiraquel. de nobil. cap.* 34. *n. p. &* 31. *Menoch. cons.* 552. *n.* 13. *Rota d. decis.* 504. *num.* 6 *par. p. recent.* cujus veritatis exemplum insigne nobis præbet Roma ipsa, quæ *sellularias quidem, ac sordidas & turpibus cupiditatibus subservientes artes, ut corpori-*

(Margin: XXI. at "Lotterius … hujus-"; XXII. at "Quod tamen in-"; XXIII. at "Nisi tamen patriæ")

bus atque animis tractantium noxias servis & exteris exercendas tradidit : longoque tempore pudori fuerunt Romanis opera talia, omnibus ingenuis pertinaciter abstinentibus, cum Romani tunc temporis duo tantum prosequerentur studia, scilicet rei militaris, ac rusticæ, ut testatur Halicarnassæus *Antiq. Rom. lib. 2.*

XXIV. Postrema dignitas, quam hic recenset Imperator, est Comitatus; dum Comitibus etiam fidem denegandam esse ait, nisi Principis Mandata in scriptis exhibeant : Hac appellatione olim insigniti, qui Proconsules vel Prætores in provincias euntes comitabantur, quorum meminit post Ciceronem *in epist. ad Q. fratrem.* Modestinus *l. abesse 33. ff. ex quibus causis mai.* & Paulus *in l. legato 12. §. comites ff. de vacat. mun.* & de eorum salariis disserit Papinianus *in l. diem functo 4. ff. de off. adses.* Hoc inde nomen inditum fuit iis, quos Romanus Imperator, dum in bellum proficisceretur, aut Imperii ditionem perlustraret, in comitatum adsciscebat, quasi hi forent in laborum Principalium curarumque consortium assumpti à Principibus, qui per eos maxima quæque & gravissima negotia expedire consueverant: videbanturque ex universo genere humano delecti viri, prudentia, consilio, morumque probitate insignes, quorum opera levior, & portatu facilior Imperii moles Principibus esse posset, ut sensit Pas-

XXV. calius *de Coronis lib. 9. cap. 23.* qui *ibidem* animadvertit, ex prænobili hoc munere vocabulum transiisse ad notam perpetuæ dignitatis; & Coronæ super insignibus domesticis delationem, ejusque transmissionem ad heredes (de qua re *ibid. in fine*) velut argumentum antiquæ laudis & præmiorum, hinc originem habuisse. Comitum igitur nomine antiquitus illi fere omnes insigniti, quos peculiari cuipiam curæ desti-

XXVI. nabat Princeps : Nam Comites Consistoriani fuerant, qui Consistorii Principalis arcanis intererant: *Bullenger. de Imp. Rom. lib. 2. cap. 20. in fine; & lib. 3. cap. 9.* Is pariter, qui equis imperatoriis erat præfectus, Comes equorum, vel etiam

etiam Comes Stabuli nuncupabatur. *Curopalat. de off. Cur. Constantinopol. & ibid. Iun. & Gretser. Bullenger. de Imp. Rom. lib.* 8. *cap.* 14. Hinc in Corpore Iuris agitur de Comitibus Sacri Palatii, *toto titulo de off. com. sacri palat. & l. fin. infra de divers. offic.* de Consistorianis, scholarum, rei militaris, *Codicis lib.* 12. *tit.* 10. 11. & 12. de Comitibus divinarum domorum *l. p. C. ut omn. jud.* Commerciorum *l. unica: & ibi Gottofred. C. de annon. & capitat.* & de sacri patrimonii & rerum privatarum Orientis Comitibus *Cod. lib. p. tit.* 32. 35. & 36. aderantque præterea Comites formarum & portus Vrbis, de quibus Cassiodorus, *var. lib.* 7. *cap.* 6. & 9. & alii plures, quos enumerant Bullengerus *de Imper. Rom. lib.* 4. *cap.* 30. & Pancirolus *in not. Imper. Orient. cap.* 87. 88. 89. 91. 97. 104. 140. & 141. & inde vox Comitis fuit ad Magistratus Vrbanos & Provinciales delata, *l. unica C. de comit. qui provinc. reg. Panzirol. qui plures recenset, Not. Imper. occid. à cap.* 70. *ad* 77. unde etiam in Novellis adest titulus de Comite Isauriæ. Vt ideo jure ab his Mandatorum exhibitio exigatur, per quæ ad provinciarum regimen destinabantur, quorum Comitatus creationis formulam generalem refert Cassiodorus *lib.* 7. *cap. p.* & Civitatis Syracusanorum, Comitivæ, Neapolitanæ *lib.* 6. *cap.* 22. & 23. Gothorum per singulas provincias, *lib.* 7. *cap.* 3. Ravennatis, *lib.* 7. *cap.* 14. Insularum, *cap.* 16. & ad hujusmodi exhibitionem strictius tenebatur Comes sacrarum largitionum, qui & dictus Comes Thesaurorum, *l. omnes* 2. *C. ut dign. ordo serv. l. unica & ibi Gottofred. C. de quæstor.* propterea quod plures officiales habebat sibi subjectos, *l. unica C. de off. Com. sacr. largit. l.* 2. & *tot. tit. C. de palat. sacr. largit.* Horum autem species & numerum & insignia recenset Pancirolus *in Notit. Imper. Orient. cap.* 74. & *in Notit. Imper. Occident. cap.* 35. & formulam eorum creationis itemque munia, Cassiodorus *var. lib.* 6. XXVII.
cap. 7. Iure autem Tribunorum, Notariorum, & Comitum
hic

hic meminit Iustinianus, ubi de Mandatis Principum tractatur, quia hos præcipuè ad magna reipublicæ munera promovendos esse ille profitebatur: dum enim Prætoris populi dignitatem se velle erigere, & ornare testaretur, *Novel. de Præt.pop. cap. p.* & ejus munera recenseret, *ibidem cap.4. & 6.* affirmavit *ibid cap. 3.* se nulli inposterum eam dignitatem traditurum, nisi *magnificis, illustribus, aut spectabilibus Comitibus consistorianis, aut clarissimis Tribunis prætorianis, & Notariis, aut aliis administrationes agentibus.*

XXVIII. Cum tamen præcipuis hisce dignitatibus fidem adhibendam esse, nisi Mandata Principis exhibeant, neget Iustinianus, nulla facta mentione Præfecti Prætorio, cui æquiparantur Cardinales; Iuxta sententiam glossæ *in. l. p. v. Iudicatum us ff. de off. præf. præt.* quam sequuntur *Iason l. p. num. 8. vers. & patet ff. de off. ejus. Corsetus de pot. reg. p. 3. n. 16. Leonius de Subst. tit. de Compend. n. 211.* & *Scacc. de Appell. quæst. 16. limit. 10. num. p.* omissa quæstione in Præfectis Prætorio,

XXIX. velut inutili, dubitari continget, an in Cardinalibus militet hæc dispositio; non indistincte quærendo, an Cardinalis assertioni, vel testimonio fides necessario sit adhibenda, cujus quæsiti partem affirmativam tenuit Rota *decis. 645. num. 3. par. p. rec. decis.* 228 *num. 7 coram Burat. in Romana depositi* 15 *Decembris* 1645 *coram Cardinali Corrado in Placentina Canonicatus* 16 *Decembris* 1647 *coram Royas & in Romana seu Velliterna affictus* 24 *Iunii* 1647 *coram Bichio*; & ejus sententiam novissime, congestis usque ad satietatem aliorum Dd. auctoritatibus, sequutus est Cohellius *in notit. Cardinal. cap.* 16 *privileg. 5.*) hæc enim quæstio, sic illimitate accepta, non est præsentis inspectionis, sed tantum si coarctetur ad summi

XXX. Pontificis Mandata; ut scilicet dubitetur an Cardinali, asserenti se Mandata Summi Pontificis habere, fides sit præstanda: Et tunc ejus controversiæ status in tria potissimum capita per Dd. dividitur, ut scilicet sit quæstio, vel de Legatis à latere:

latere: vel de Cardinalibus Summi Pontificis Nepotibus, aliisve quos ſtatus Eccleſiaſtici ſuperintendentes generales vocant; vel tandem de reliquis Cardinalibus referentibus ſibi factam fuiſſe de aliquo negotio commiſſionem vivæ vocis oraculo: de his omnibus diſtinctè diſſerendo: Quoad Cardinales Legatos, quamvis Sedes Apoſtolica alienos legatos absque ſignatis apicibus recipere non conſueverit, *can. nobiliſſimus. 3. & ibi gloſ. V. ſignatis quæ noſtrum textum allegat diſt. 97.* quia tamen Pontifex eo caſu legato litteras ſui Principis non exhibenti credidit; inſpecta ejus nobilitate, gravitate, & eloquiorum veritate. inde gloſſa forte conſiderans his virtutibus ornatos eſſe Cardinales, & ratione ſuæ dignitatis, quam late ponderat Cohelius *in notit. Cardinal. cap. 8.* eſſe quam maxime notos, ut inde jure cenſeantur nobiliſſimi, cum nobiles dicti ſint à noſcendo, veluti noſcibiles, ut bene congeſtis veterum teſtimoniis obſervat Tiraquellus *de nobilit. cap. 2. num. 3. & ſeqq.* jure intulit, Cardinali credendum eſſe, licet litteras legationis non exhibeat. *d. cap. nobiliſſimus V. nihilominus. & cap. ad apoſtolicæ 2. V. proponi de ſent. & re judic. in 6.* & hanc gloſſæ ſententiam late confirmant Abbas, Felinus, Hoſtienſis, Butrius, & Ancharanus, quos referunt Gabriel *de probat. concluſ. 3. num. p.* Decius *hic num.* 17. Farinacius, qui de communi & magis communi teſtatur, *de teſt. quæſt. 63. cap. 2. num. 55.* & Cohelius *d. privileg. 5. V. procedit etiam & in Comment. ad bull. bon. Regim. cap. 33. num. 47.* qui eam adducit rationem, quod Cardinales extra Curiam prodire ſine dignitate legati non conſueverint: Quæ ſane ratio hodie fortius militat, quod Cardinales Romæ compelluntur reſidere ex Conſtitutione Leonis X *ſeptima, §. 28.* & Innocentii X *octava, §. p. & ſeqq.* Indeque ſi forte mittantur legati, qui non ſint Cardinales, tenentur litteras exhibere in ingreſſu Provinciæ, *Romanus conſ. 387. num. 3. Laudens. de legatis Principum. quæſt. 8. & qu. 34.*

Margin: XXXI. (beside "Quoad Cardinales Legatos"); XXXII. (beside "jure intulit, Cardinali credendum")

XXXIII. *Barbosa hic*, *num.* 5. *Cohel. d. cap.* 33. *num.* 46. Nec indistincte fides præstatur Cardinalibus Legatis, sed tantum in his quæ veniunt in generali Legatorum commissione, quæ scilicet de jure vel consuetudine Legatis competunt, quatenus legati sunt: Statim ac enim Legatos illos esse credimus, ea etiam facultate gaudere necessario credendum est. *Gabriel. d. conclus.* 3. *num.* 3. *&* 10. *Farinac. d. cap.* 2. *num.* 58. *Mascard. conclus.* 140. *num. p. Seraphin. decis.* 142 *num. p. Villadiego de legat. quæst.* 16. *num.* 18. Idque nunc erit indubitatum, quod in Legatorum facultatibus generice concedi consueverunt ea singula, *quæ ad hujusmodi legationis officium de jure & consuetudine pertinent*, ut in facultatibus Legati Bononiensis observavit Rota, *in Bononiens. bonorum*, 17 *Martii*
XXXIV. 1649 §. *unde ultro. coram Bichio.* quæ inde intulit, Constitutiones, contra statuta à Papa specialiter confirmata à Legatis editas, non valere: & rationabiliter quidem; nam tunc resistit nostri textus dispositio, quæ vult Principis Mandata ostendi, quæ eo casu non veniunt in necessariam legationis
XXXV. consequentiam: Et eandem ob causam Legato sine litteris non esse credendum, monebat Angelus *cons.* 182. (cujus distinctionem approbant Decius *hac l. nostra, num.* 20. & Tiraquellus *de nobilitat. cap.* 20. *num.* 39.) in his quæ principaliter tendunt in alienum præjudicium; quia specialis ad hæc exigitur facultas, quam necesse est legatum exhibere, alias juxta regulam nostri textus sibi non creditur: *Barbosa hic n.*6. *Mascard. conclus.* 317. *num.* 2. *Cohel. d. privileg.* 5. *V. limitatur tertio Mantic. de tacit. lib.* 7. *tit.* 5. *num.* 2. *Roman. cons.* 387. *num.* 3. *Villadiego de Legato d. quæst.* 6. *num.* 18. *in fin. Merlin. decis.* 108 *num.* 5. nisi forte alias hujusmodi specialia pluries exercuisset, ut sic esset in quasi possessione ea exercendi, *Dec. hic. num.* 19. *Gabriel d. Conclus.* 4 *num.* 11. *Villa-*
XXXVI. *diego d. quæst.* 6 *num.* 20. Si vero sit quæstio de Cardinalibus Summi Pontificis Nepotibus, vel alias status Ecclesiastici

super-

ſuperintendentibus, tunc ipſis creditur, & eorum epiſtolis, veluti conſcriptis de Mandato Summi Pontificis vivæ vocis oraculo eis facto, ut ſenſit doctiſſimus Advocatus Conſiſtorialis Vermigliolus *conſ. Crimin.* 38. *num.* 2. Genua *de ſcript. privat. lib.* 3. *de litter. Apoſtol. num.* 9 *&* 10. Gaitus *de credito, cap.* 3. *tit.* 3. *num.* 15. nec inde quidpiam derogatum cenſetur huic noſtræ legi, immo potius corroboratur ejus diſpoſitio, quia litterarum hujuſmodi virtus ſuppletur ex motu proprio ſuperintendentiæ generalis, in qua in ſpecie datur facultas ſcribendi hujuſmodi litteras, & eis eo robur additur, ac ſi ex ſpeciali Mandato Pontificis, etiam vivæ vocis oraculo ſuper ſingulis ſpecialiter habito, fuiſſent conſcriptæ; ut ſic ea omnia in ſpecie appareant Cardinali commiſſa ex ampliſſima facultate motus proprii prædicti, ut bene ratiocinatur Rota *coram Cæſ. de Graſſ. quæ ibi contraria voluit, deciſ. p. de præbend. & dignit. num.* 10. *& ſeqq. & deciſ.* 220 *num.* 6. *coram Penia, par. p.* Et ſimile exemplum nobis ſuppetit in Gubernatoribus Vrbis ex literis eorumdem deputationis, quarum exemplum nobis exhibet Pii V. Conſtitut. 107. *& Cherubinus in compend. Bullar. tom.* 2. *ad eandem conſtit. ſchol.* 1. Quod ſi tandem quæratur de cæteris Cardinalibus aliquid à ſummo Pontifice ſibi commiſſum aſſerentibus, & iis creditur abſque eo quod commiſſionem exhibeant. *Alex. conſ.* 106. *num.* 18. *lib.* 2. *Cohel. notit. Cardinal. d. cap.* 16. *privil.* 29. *Farinac. qui de more plures cumulat, & de communi teſtatur. de teſt. quæſt.* 63 *num.* 60. *Barboſ. hic num.* 6. *Roman. conſ.* 79 *num.* 6. *& ibi Mandoſ. litt. K. Rota deciſ.* 635. *num.* 1. *coram Bellamera. & deciſ.* 33 *num.* 1. *de probat. in antiqu.* nec inde violatur noſtri textus diſpoſitio, quia non indiſtincte dictum hoc verificatur, ſed tantum ubi Papa eſt præſens, quia tunc ad ipſum facile poteſt recurri pro certificatione, & ſic cognoſci, an id revera Pontifex mandaverit; hinc enim præſumitur quod Cardinalis non

XXXVII. (margin, beside "Quod ſi tandem quæratur de cæteris Cardina-")

XXXVIII. (margin, beside "probat. in antiqu. nec inde violatur")

diceret mendacium, quod facile ob Principis præſentiam detegeretur: ut in generalibus terminis cujuslibet delegati,
XLIX. quod ſuam delegationem exequi poſſit, abſque eo quod delegationem probet, quando ſit in eodem loco, in quo delegans; poſt Romanum, Batrium, Imolam, Felinum, Iaſonem, Decium, & alios, quos refert Menochius *præſumpt.* 15. *num.* 10. *lib.* 2. affirmat Maſcardus *concl.* 317. *num.* 9. & pleniſſime Addens ad Bartolum *hic. lit. A.* & in præciſis hiſce terminis noſtræ quæſtionis Rota *deciſ.* 630. quæ præterea decernit, quod materia debeat eſſe veroſimilis, nec directe præjudicialis tertio. *part.* 4. *recent.* Duranus *deciſ.* 117. *num.* 6. Vermigliolus *conſ. crim.* 38. *num.* 3. Barboſa *ad hunc text. num.* 7.

XL. Cæterum prædictis omnibus videtur obſtare Bonifacii VIII conſtitutio, *inter extrav. lib.* 1. *de elect.* § *ſane.* in qua juxta hujuſce noſtri textus diſpoſitionem aſſeritur, quod *nec dicenti ſe Delegatum Sedis ejuſdem* (hoc eſt Apoſtolicæ) *creditur, niſi de Mandato Apoſtolico fide doceat oculata.* Ea tamen diſpoſitio Cardinales non complectitur, de quibus modo eſt quæſtio: quia loquitur ſimpliciter de Iudice delegato, quem neceſſe eſt exhibere Mandatum ex diſpoſitione Innocentii III
XLI. *in cap. cum in jure.* 31. *de off. & poteſt. deleg.* quæ non complectitur Cardinales, quia hic propter eorum Eminentiam ſunt ſpectabili nota digni. *Cohel. ad bul. bon. regim. cap.* 16. *num.* 80. *Gonzal. ad reg.* 8. *gloſſ.* 24. *num.* 11. *Rota deciſ.* 464.
XLII. *num.* 1. *part.* 5. *recent. tom.* 2. Et ſi ad ipſos etiam porrigeret ſuas vires diſpoſitio, quia ex prædictis eſt valde rationabilis: *Duran. deciſ.* 67. *num.* 7. *& ſeqq*: & ea ratione, quæ Cardinales ipſos etiam complectatur *Felin. cap. ad accreſ. de reſcript. num.* 11. *Lotter. de re Benef. lib.* 7. *q.* 8. *num.* 85. *& ſeqq*: *Addens ad Buratt. deciſ.* 570. *num.* 13. *in fin. Seraph.*
XLIII. *deciſ.* 1144. *num.* 3. nec agitur de præjudicio inferendo Cardinali cuipiam reſpectu ſpecialis indulti ſibi conceſſi, *Rota de-*

ta decis. 464. *num.* 7. *part.* 5. *recent. tom.* 2. adhuc tamen constitutio Bonifacii non obesset his, quæ superius fuerunt deducta, quia *ibi* non asserebamus indistincte fidem præstandam esse Cardinalibus absque Mandatis, sed tunc tantum quando superius ponderatæ circumstantiæ nos certos reddant de Mandati ipsius existentia; Ideoque Cardinali XLIV. non applicabitur generalis illa dispositio, ratione specifici casus, quem in hac materia nobis ingerit dignitatis illius sublimitas, ut recte distinguebat post Gambajam *de off. leg. lib.* 4. *num.* 145. Rota *decis.* 452. *num.* 10. *p.* 5. *rec. t.* 2.

Sed si adeo caute cum Cardinalibus procedendum est, quid XLV. sane asserendum erit de Legatis Principum, quos, ex hoc eodem textu infert Laudensis, *de legat. Prin. quæst* 25. debere litteras suæ legationis exhibere: merenturne hi fidem, si Mandata Principum a quibus mittuntur non exhibeant? licebit forte suspicari nihil in jure Iustinianæo reperiri, per XLVI. quod præcise quæstio hæc determinetur: quamvis enim & apud veteres Romanos frequens esset hujusmodi legationum usus, dum apud eos Legati dicerentur, ne dum illi, quorum opera consilioque uterentur peregre Magistratus, sed præterea qui forent Nuntii Senatus aut Populi; *Varro de ling. Lat. lib.* 4. sic vocati, quod *ut publice mittantur, leguntur*, ut ait Varro *ibidem lib.* 5. nulla tamen de facili occurrit in Corpore Civili de jure legationum hujusmodi determinatio, forte quia ad differentiam legatorum provincialium & municipalium (de quibus infra *num.* 48. qui jure Civili reguntur, unde sunt in Corpore juris tituli Digestorum, & Codicis de Legationibus,) solo jure gentium ea determinantur, quæ ad veras legationes spectant, eas scilicet, quas inter se illi mittunt, qui summi Imperii sunt compotes: ut ideo non videantur petenda ex fontibus juris civilis, quod etsi in totum a jure gentium non recedit, per omnia ei non servit. *l. jus civile* 6. *ff. de just. & jur.* Cæterum tria tan-

tum in Corpore juris observant legatorum genera Pratus, Weteranus, Hotomannus, & alii lexicographi, quos forsitan latuerunt juris hujusmodi legationes spectantis vestigia quædam, nec prorsus obscura, quæ in Corpore juris habentur *in l. fin. ff. de legation. & l. lege Iulia. 7. ff. ad leg. Iul. de vi publ. & l. à legatis gentium.* 8. *C. de vectigal.* ubi cum distinguat Imperator *loca propria* legatorum à *solo Romano*; sermo certe est de legatis exterarum gentium, ut erudite observat Mat-
XLVII. thæus *de auction. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 40. eorum scilicet legatorum Doctores modo laudat; primo meminerunt, qui in provincias, veluti Comites quidam expeditionis, & negotiorum adjutores unà cum Proconsulibus, & Proprætoribus mittebantur, ad instar forte illorum, qui olim comitabantur Consules, & Prætores, quorum munus, electionem, numerum, & jurisdictionem referunt Alexander *Gen. lib.* 6. *cap.* 3. & *ibi plenè* Tiraquellus; item ad instar illorum, qui in militaribus expeditionibus munia vicesgerentis, & locumtenentis quodammodo exercebant, ut observant Rosinus, *antiq. Rom. lib.* 10. *cap.* 7. & Alexander *d. cap.* 3. & hi aut à Senatu dati, aut ejus permissu ab ipsis Proconsulibus adsciti veluti Vicarii; lictoribus & fascibus utebantur; sed jurisdictionem tantum à Proconsule mandatam exercebant in privatis controversiis; cum hic publicarum quæstionum cognitionem iis delegare non posset, ut animadvertit Rosinus, qui fuse eorum munia enarrat *antiq. Rom. lib.* 8. *cap.* 84. & præterea *ibidem* disserit de decem legatis, quibus exercituum Duces in constituendis provinciis utebantur, de quibus plenius Sigonius *de antiq. jure prov. cap.* 1 § *hujus autem. lib.* 1. & hi legati proprium nihil habebant; sed ejus qui mandavit jurisdictione utebantur, *l. solent etiam.* 6. *l. legatus.* 12. *ff. de off. procons. l. cum prætor.* 12. § *judicem. ff. de judic.* quæ sibi à Proconsule tantum demandabatur, quando provinciam esset ingressus. *l. observare.* 4. *fin. ff. de off. procons.*

Alterum

Alterum Legatorum genus fuit eorum, qui à municipio XLVIII.
vel provincia electi, juxta formam plene traditam per Villadiego *part. 2. q. 1. per tot.* ad Principem mittebantur, quorum meminit Imperator *l. si quod. 5. & l. fin. C. de legation. lib.* 10. & hi revera non dicuntur Legati *Germon. de legat. Princ. lib. 1 cap. 7 num. 1. Cohel. ad bul. bon. reg. cap. 33. num. 5.* Ius quippe legationis, quod *externo comparatum esse* debere tradit Livius, *hist. lib. 6.* nonnisi in externis locum habere potest, & externus is tantum recte dicitur, qui extra ditionem ejus, respectu cujus externus esse dicitur, situs est, quemadmodum eleganter Regina illa apud Virgilium *Æneid. lib. 7.* ajebat:

— — Sceptris terram, quæ libera nostris
Dissidet, externam reor.

Adeo ut provinciarum hujusmodi legati cum sint, minime censeantur exempti à constitutionibus, & edictis ejus, ad quem mittuntur, &, uti à Civitatibus electi ad proponenda ei populorum desideria, *l. fin. C. Theodos. de legat. & decret. d. l. si quod. C. de legation.* potius *deputati* vocentur. *Frider. Marselaer. de legat. lib. 1. dissert. 2. § itaque in fin. Amaya. ad l. intervalla. 3. C. de mun. & hon. num.* 32. & de his nos alias, *in nostris de jure publico commentariis ad d. l. intervalla*, Deo dante tractabimus.

Postremum tandem Legatorum genus, quod in jure nostro XLIX.
consideratum fuisse censuerunt prædicti Doctores superius *num. 46.* laudati, continet Præsides, vel Correctores provinciæ, qui à Cæsare cum imperio & potestate mittebantur, nam hi quoque Legati appellabantur *l. 1. & l. legatus. 20. ff. de off. præsid. l. diem. 4 ff. de off. adsess. l. hos accusare. 12 ff. de accusat.* & à Proconsulibus distinguebantur *l. non est. 7 ff. de manumis. vindict.* habito tamen respectu ad eligentem, dum Proconsules à Senatu, Legati vero Cæsaris à Cæsare in provincias mittebantur, *Bullenger. de Imp. Rom. lib. 3. cap. 10.* & ab

his

his gubernatam Africam ſub Caligula, quam ſub Auguſto moderabantur Proconſules, prodit Tacitus *hiſt. lib.* 4. & partem Hiſpaniæ,memorat Strabo *Geograph. lib.* 3. *pag.* 166. & in hoc ſenſu acceptum apud priſcos Auctores, Aquitaniæ, Numidiæ, & Ciliciæ Legatum memorat Weteranus *in lexico juris verſ. legatorum genera tria.*

L. Tres hæ modo recenſitæ Legatorum ſpecies hic certe non ſunt conſiderandæ, niſi velimus in re clara dubitare; nam Legati municipales ad Principem ignorante Præſide non mittuntur, *l. ſi quis.* 16. *C. de Decurion. l. fin. C. de legation.* neque prioribus ſæculis mittebantur, ut Dionis teſtimonio comprobat Cohellius, qui peculiares etiam, per quas in ſtatu Eccleſiaſtico id ſancitur, recenſet Conſtitutiones *ad bull. bon. regim. cap.* 33 *à num.* 7 *ad* 14. Et Legati Proconſulum ſola juriſdictione ſibi demandata à Proconſule utebantur, quam is mandare debebat ſtatim ac fines provinciæ ingrederetur, *l. obſervare* 4. *§ fin. ff. de off. proconſ.* Nec unquam dubitari poterat de Proconſulum auctoritate,vel Legatorum Cæſaris,qui pari paſſu videntur ambulare, *d. l. non eſt. ff. de manumiſ. Vind.*

LI. quia unus eſt deceſſoris, & ſucceſſoris proconſulatus *l. meminiſſe.* 10 *ff. de off. proconſ.* nec Proconſul fines provinciæ ſibi

LII. decretæ ingreditur, quin antea deceſſori, qui eum expectare tenetur, litteras mittat, vel edicto utatur ad Provinciales *l. p. §. p. C. ut omn. jud. tam civ. quam milit.* cum quo ſignificet, qua diè fines ingreſſurus ſit, ne forte inopinato adventu turbentur. *d. l. obſervare. §. proficiſci. & §. recte.* ſi igitur quæſtio ſit de legatis Principum vere & proprie acceptis, qui dicuntur etiam *Oratores:* unde apud Varronem *de ling. Lat. lib.* 6 Ennius ait:

Orator ſine pace redit legique refert rem.

LIII. Et præterea appellantur Nuncii; licet hodie ea vocis antonomaſia indigitentur Romani Pontificis Oratores; *Marſelaer d. diſſert.* 2. *§ fin.* qui olim Apocriſarii dicebantur, ſumpto

vocabulo

vocabulo à verbo ἀποκρίνεσθαι, ſive ἀπόκρισιν ποιεῖσθαι, *reſponſum dare, Voſſius de vit. ſerm. latinobarb. lib. 3. cap. 1. V. apocriſarius.* & in his diſtinguendum erit, cum duo ut plurimum Mandatorum genera his Legatis dentur à Principibus; litteræ ſcili- LIV.
cet, quibus aſſeritur fides & auctoritas dictorum, factorumque Legati, quæ vulgo fidei & credentiæ dicuntur; & præterea Mandata, quæ eas res continent, quæ fieri vult, & præſcribit Princeps, quorum aliqua ſunt quadam ratione manifeſta, aliqua vero occulta: Priores illas litteras exhiberi neceſſarium LV.
eſt, ut inde fides dictis Legati concilietur, *arg. tex. in l. ſi procuratorem 65. ff. de procurat.* ita ut alias ſine his (quas fidei teſſeram dicit Marſelaer *de legat. lib. 2. diſſert. 6. in princ.* ad inſtar hoſpitalis teſſeræ cujus ſculptam imaginem exhibet Caſalius *de Vrb. & Rom. Imperii ſplendore, par. 2. cap. 14.*) nulla penes Legatos ſit Mandatorum fides, immo favorabili illo jure, & privilegiis ab eo conceſſis, tunc ille non gaudeat; niſi enim litteræ prædictæ exhibeantur, præſumitur Princeps ignorare, an, is qui ſe Legatum aſſerit, re vera fuerit ab alio Principe deſtinatus Legatus, ut cenſent Rutlant *de Commiſſar. lib. 6. cap. 2. num. 4.* Paſcalius *in tract. de Legato cap. 21. verſ. Mandatis adduntur litteræ.* Villadiego *de Legato par. p. quæſt. 6. num. 15.* Laudenſis *d. quæſt. 25.* Cohellius *in Comment. ad bull. bon. regimin. cap. 33. num. 45.* & Marſelaer *de legato d. diſſert. 6. § p.* qui monet has credentiæ litteras Legatis tradi, ne dum LVI.
ut per eas illis fides concilietur, ſed ut præterea per illas obligetur is qui mittit, immo qui admittit; ſic enim qui mittit fidem obſtringit, ratum penes ſe futurum quidquid Legatus egerit, & qui admittit, inde data pariter fide cogitur jus legationum ſemper ſalvum præſtare, in colloquium, atque tractationem negociorum Legatum admittere, qui cum fide venit: ut hinc forte non injuria quererentur Legati Laconum ad Lygdamum miſſi, dum iis colloquium denegaretur eo prætextu quod is ægrotaret; dicebant enim illi ſe non ve-

niſſe ut luctarentur. *Bullenger. de Imp. Rom. lib. 4. cap. 22. in fine.* Videtur quidem prima facie huic ſententiæ obſtare dictum Nicolai Pontificis, *in cap. nobiliſſimus. 3. diſtinct. 97.* de quo ſuperius *hac eadem lege, num. 31.* qui aſſeruit *ibidem* Sedem Apoſtolicam Legatos ſine litteris alias non conſuevisse admittere, ſe tamen id non obſervaviſſe inſpecta nobilitate, integritateque Legati & narratorum veriſimilitudine. illud tamen, ſi recte attendatur, nihil officit, quia *ibi* Pontifex revera ſtatuit Legatos ſine litteris non eſſe acceptandos, & inde per additam *ibidem* exceptionem potius firmatam à nobis neceſſitatem dictarum litterarum confirmat. *vulg. l. nam*
LVII. *quod liquidæ 4. § fin. ff. de penu leg.* & litteræ hujuſmodi fidem conciliant his, quæ per Legatum dicuntur, nedum ſi fuerint directæ ad Principem, ad quem deſtinatur legatio: verum etiam ſi ad Legatum ipſum qui mittitur, & eo caſu tales litteræ inducunt ſpeciem codicillorum, ſeu litterarum deputationis, quas nunc litteras patentes vocamus, & habent rationem veri Mandati, ut liquet ex illarum litterarum exemplo, quas Leo X tradidit Latino Iuvenali ejus familiari, quem ad componendas ſimultates exortas inter Maximilianum Mediolanenſem Ducem, & Octavianum Ducem Genuenſem, ac populum Helvetiorum, miſit. *apud Bembum epiſt. Leon. X. lib. 10. ep. 31.*

LVIII. Exhibitis prædictis litteris per Legatum, in omnibus inde illi fides plene eſt adhibenda, abſque eo quod alia exhibeat Mandata, ut videtur innuere gloſſa, *in cap. ad Apoſtolicæ 2. V. proponi de ſent. & re jud.* quæ ait Imperatorem debuiſſe credere Legatis ad ſe miſſis ab Innocentio IV, *quia de legatione apparebat:* quam ſequuntur Aretinus Felinus & alii relati per Farinacium *de tert. quæſt. 63.* docentes Cardinali Legato plene credi in iis quæ nomine Papæ mittentis exponit Principi, ad quem fuit miſſus; Et ratio eſt, quia ex vi litterarum prius exhibitarum cenſentur in Mandatis ea ſingula contineri

neri quæ legatus aſſerit, ut bene ponderat Paſchalius *de legat.*
cap. 59. *in princ.* & ſatis demonſtrat ipſa litterarum formula,
quarum exemplar habemus in litteris per Theodorici Regis
Legatos exhibitis Anaſtaſio Imperatori, *apud Caſſiodor. var.*
lib. p. Epiſt. 1. in quibus, cum prius eos Legatos declaraſſet, ad-
didit, *cætera vero per latores præſentium pietati veſtræ verbo*
ſuggerenda commiſimus, ut nec epiſtolaris ſermo redderetur ex-
tenſior, nec aliquid pro utilitatibus noſtris prætermiſiſſe videre-
mur: & in litteris Athalarici ad Iuſtinianum Imperatorem,
in quarum calce legitur: *Quædam vero per ſupra ſcriptos Le-*
gatos noſtros ſereniſſimis ſenſibus verba inſinuanda commiſi-
mus, quæ Clementiæ veſtræ more ad effectum facite pervenire. ut
conſtat ex eodem Caſſiodoro, *lib.* 8. *var. epiſt.* 2. qui recenſet
ſimiles litteras Theodahadi Regis ad eundem Iuſtinianum
ibid. lib. 10. *cap.* 22. cum alias iis non exhibitis omnia quæ di-
cuntur & aguntur ſuſpecta ſint, eo quia tunc is qui Legatum
ſine iis litteris miſit, poſſet citra injuriam integra fide à con-
ventis per ſuum Legatum diſcedere, ut animadvertit Marſe-
laer *d. diſſertation.* 6. *§ aſt pone:* qui ait incumbere quodam- LIX.
modo Principi Legatum urgere ad exhibendum litteras hu-
juſmodi, niſi ſponte proferat: & eas inde diligenter inſpi-
ciendas eſſe & expendendas, ne forte quid impoſturæ adſit.
lib. 2.

Quod ſi quiſpiam inde Legatum ad exhibenda etiam Man- LX.
data adigeret, inique ſimul & inepte facere videretur: quia
verba Legati ſunt Mandata ipſa ex prædictarum litterarum
vi, quæ veri Mandati vim obtinent *l. p. §* 1. *ff. Mandati. l.* 1.
§ procurator. & l. 1. *procurator* 65. *ff. de procurat.* & mittentem
obligant, ubi receptæ fuerint ab eo, ad quem dirigantur, LXI.
l. conſenſu. 2. *§ unde inter. ff. de action. & obligat. l. Titius* 24. *&*
ibi Bart. & Bald. ff. de conſt. pec. Gait. de Cred. cap. 2. *num.*
1102. *& ſeqq. Genua de ſcript. prin. lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 15. *&*
ſeqq. præſertim quod à Principe prodeunt, cujus epiſtolas,

non secus ac leges, esse observandas docent DD. congesti per Genuam *de script. priv. lib. 3. cap. ult. num. 6. & seqq.* Imo compellens legatum ad exhibenda mandata arcana, veluti vim inferens legationi, jus legationis violaret, *Paschal. plene d. cap. 59.* & sic violati juris gentium reus diceretur: est enim *Legatorum jus*, ut ajebat *Verrina* 3 Cicero, *divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume censeatur*, quod & monuit Pomponius *l. fin. ff.*

LXII. *de legation.* Plures tamen recenset casus, quos ex rerum gestarum monumentis illustrat erudite Paschalius, in quibus Legatum deceat sua sponte Mandata proferre: *de Leg. cap. 60.* cum scilicet quid agitur tanti momenti, ut promissa dictaque Legati firmand asint auctoritate Mandatorum: Cum res

LXIII.

LXIV. liquide sciri non potest, nisi Mandatis inspectis: Cum ea, quæ hinc inde acta sunt & pacta, scripto comprehendi, & ab iis omnibus, quorum interest, debent subscribi: sic enim nulla interjecta mora hinc inde contracta censebitur obligatio in vim specialis Mandati, quod Mandantem obliget, quamvis fuisset medio tempore revocatum, si mandatarius contrahat prius quam sibi innotescat revocatio, *l. si Mandatum 15. ff. Mand. Barbos. cap. ex insinuatione 3. num. 2. de procurat. Laurent. decis. Avenionens. 13. num. 3. Rota decis. 130. num. 8.*

LXV. *par. 6. rec.* Et illud idem præterea videtur faciendum, quando Legatus missus fuerit ad disceptandum de controversiis inter quospiam; tum enim proferri oportet Mandata ipsa in quibus jurisdictio hæc continetur, iis ex causis, quæ superius

LXVI. fuerunt deductæ. Ac tandem quando odiosa sit legatio, ut non nisi simili oratione quasi certa præscripta formula edi possit, congruum erit Mandatum edere, ut sic magis forma servetur, à qua nunquam recedendum ubi Mandatum est certum, *l. si quis 46. ff. Mand.* & legatus pondus majestatis ora-

LXVII. tioni adjiciet, quia non tam suo ore quam Principis pectore

loqui

loqui videbitur, *Marselaer de leg. lib. 2. dissert. 5.* ut apud Homerum passim legimus, Legatos iisdem prorsus verbis Mandata referre, quibus acceperunt. Et quamvis alias ea sit Mandati religio, quod ejus fines sint ita custodiendi, ut si hos vel in minimo excedat qui Mandatum suscepit, Mandans non obligetur, *l. cum Mandati 12. C. Mand. l. diligenter 5. & ibi Gothofr. ff. eod. Dec. cons. 493. num. 8. Alex. cons. 21. num. 4. lib. 7. Comitol. decis. 21. n. 2. Cavaler. decis. 612. num. 19.* Non tamen irritus redditur actus, quando Legatus quidpiam contra Mandata arcana paciscitur. Siquidem universa legationis ratio prioribus illis credentiæ litteris innititur, ut dictum est; per quas constat de voluntate Principis mittentis, & is obligatur ab eo qui generali Mandato præpositus est, agendo etiam contra voluntatem arcanam sibi soli significatam; quia distincti sunt actus volendi: unus, quo se obligat Princeps ratum habiturum quicquid in legatione paciscatur ille, quem ipse misit; alter, quo Legatum sibi obligat, ne agat nisi ex præscripto sibi non aliis cognito, & hic postremus actus nequaquam reddit irrita ea, quæ Legatus promittit pro Principe ex vi prioris illius instrumenti generalis, licet excesserit arcana Mandata, ut observabat quidam magni nominis I C. & videtur innuisse Modestinus, dum *in l. si procuratorem 65. ff. de procuratoribus* docuit eum qui litteras abeuntis adprobavit, qui procuratorem constituit; *& si postea mutata voluntate procuratorem esse noluerit, tamen judicium quo quasi procurator expertus est, ratum esse debet:* Et inspecta summa fide, quam jus legationis exigit, quod sanctum inter hostes voluit antiquitas, *d. l. fin. ff. de legation.* omissa stricti Iuris ratione, cui non subjacet Legatio; semper æquitas est servanda, non secus ac in judiciis, *l. placuit 8. ff. de Iudic.* ut ideo sint attendendæ in legationis limine exhibitæ priores illæ litteræ, quibus summa potestas Legato demandata fuit, quamvis hæc inde clandestinis Mandatis coarctata fuisset, vel revocata: sicut in judiciis

LXVIII. LXIX. LXX. LXXI. LXXII.

exercendis nihil obeſt res procuratoris judicialis clandeſtina revocatio, niſi illa per actorem ad Iudicis vel Rei notitiam deducatur; *cap. Mandato* 13. *de procurat. Felin. cap. ex parte* 3. *num.* 24 *de reſcript. Add. ad deciſ.* 2. *in* 2. *Addit. num.* 2. *de procurat. in novis. Merlin. deciſ.* 22. *num. ult.* quando, ut hic contingit, Mandatum generale fuerat ipſi reo, vel in actis exhibitum *glos. in cap. quamvis V. revocari de procurat. in* 6. *quam ſequitur poſt Imol. Felinus in cap. ex parte Decani* 33. *num.* 18. *V. fallit* 5. *Add. ad d. deciſ.* 2. *num.* 1. *de procur. Rota in Tiburtina Caſtri S. Angeli*, 18 *Iunii* 1646, § *non obſtat. in princ. coram Meltio.*

LEX SECVNDA.

Nemini licet in ſuis ſententiis adſcribere, ſe quid feciſſe juſſu Principis, certis tantum caſibus exceptis, qui in hoc textu recenſentur.

Impp. Iuſtinus & Iuſtinianus.

Sancimus, ut nullus glorioſiſſimorum magiſtratuum noſtrorum, ſive majores ſint, ſive minores, in ſuis ſententiis adſcribat, nos divino ore ſine ſcripto juſſiſſe, aliquem in jus deduci, aut exhiberi, aut quid aliud eorum, quæ apud ipſos fieri ſolent, decerni: excepta cauſa datorum judici collegarum: recte

Αὐτοκράτωρ Ἰουστῖνος καὶ Ἰουστινιανός.

Θεσπίζομεν, μηδένα τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων ἡμῶν, μεγίστων ἢ μέσων, ταῖς οἰκείαις ἐγγράφειν ψήφοις, ὡς θείῳ ῥήματι προσταξάμενοι ἀγώγιμον γενέσθαι τινά, ἢ διάξιμον, ἢ ἄλλό τι ψηφίζεσθαι τῶν ὅσα πράττεται παρ' αὐτοῖς· πλὴν ὅσον ἐν ταῖς τῶν συνδικαστῶν δόσεσιν ὀρθῶς φέρεσθαι τὰς ψήφους. τὰς μνημονευούσας ἄγραφον ἡμετέραν γεγε-

recte enim latæ sententiæ dicentur, quæ meminerint divinæ jussionis nostræ in literas non relatæ, qua certus judex datur, aut judici collega adjungitur. Similiterque gloriosissimus quæstor sacri palatii nostri, & spectabiles referendarii pietatis nostræ sacram jussionem sine scripto factam occasione eorum, qui principem adeunt, & judicem, vel collegam ei adjungi postulant, aut quid aliud eorum, quæ ad lites spectant recte per depositionem relationemve insinuent, & notam faciant. In hoc enim tantum casu divinæ jussionis, quæ sine scripto facta fuerit, mentionem fieri concedimus.

γεγενῆσθαι θείαν κέλευσιν τὸν δικαστὴν, ἢ συνδικαστὴν διδοῦσαν. ὡσαύτως καὶ τὸν ἐνδοξότατον κοιέστωρα τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου, καὶ τοὺς περιβλέπτους ῥεφερενδαρίους τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, ὀρθῶς τὴν ἄγραφον θείαν κέλευσιν, τὴν γινομένην ἐπὶ τοῖς προσιοῦσι, καὶ δικαστὴν, ἤτοι συνδικαστὴν αἰτοῦσιν, ἢ ἄλλό τι τῶν εἰς τὰς δίκας τεινόντων διὰ καταθέσεως παρασκευάζειν γίνεσθαι φανεράν· ἐπὶ τούτῳ γὰρ δὴ καὶ μόνῳ τὴν τῆς θείας ἀγράφου κελεύσεως μνήμην γίνεσθαι συγχωροῦμεν.

I. *Leges inviolabiliter observandæ: limitatur. num.* II.

III. *Quando sint mutandæ, & qua autoritate.*

IV. *Nemini permissum asserere, se quid fecisse jussu Principis, nisi id probet: fallit. num.* V, XIII, & XXIV.

V. *Cuiacius legem hanc primus Græce edidit, quæ diversimode legitur Latina à diversis.*

VI. *Iudicium omne à Caio Basso dicitur divinatio.*

VII. *Clarissimi primo dicti Senatores, & inde cæteri Magistratus.*

VIII. *Quid significetur per vocem* ἀγώγιμος *&* διάζιμος *in hoc textu.*

IX. *Vivæ vocis oraculum ademptum judicibus à Iustiniano.*

X. *Per Constitutionem Gregorii XV. revocatæ concessiones factæ vivæ vocis oraculo, non tamen Cardinalibus.*

XI. *Et inde hæ pariter sublatæ per Vrbanum VIII. non tamen omnes. n.* XII.

XIV. *Commissarii tenentur exhibere literas, & Mandata, alias illis juste resistitur.*

XV. *Tenentur pariter exhibere Cursores: Qui gratiam sunt consequuti, vel absolutionem ab excommunicatione: Collectores: Gubernatores: & Episcopi. à num* XVI. *ad* XX. *fallit in Cardinalibus, & cur, num.* XXI.

XXII. *Notorium quid remissive.*

XXIII. *Relevat ab onere probandi in affirmativis.*

XXV. *Non omnium, quæ à majoribus tradita sunt ratio reddi potest.*

XXVI. *Princeps dat judices extra ordinem ex justa causa, & tunc conceditur dilatio.*

XXVII. *Melius est judicari à pluribus.*

XXVIII. *Rotæ Romanæ Tribunal. & de eo remissive. num.* XXX.

XXIX. *Opiniones ejusdem reputantur communes, imo prævalent communibus.*

XXXI. *Li-*

XXXI. *Lites celeriter expediendæ.*
XXXII. *Dilationes prohibitæ.*
XXXIII. *Feriati dies qui: & an tunc sontes possint puniri.*
XXXIV. *Quæstoris munus.*
XXXV. *Clausula, si preces veritate nitantur, subintelligitur in omnibus rescriptis.*
XXXVI. *Obreptio & subreptio an differant.*
XXXVII. *Obreptitie vel subreptitie obtenta rescripta sunt irrita.*
XXXVIII. *Gratia motu proprio obtenta non subjacet vitio obreptionis: Declaratur num.* XL, *&* XLI.
XXXIX. *Liberat impetrantem à justificatione.*
XL. *An liceat à Principe appellare.*
XLII. *Referendariorum munus, & differentia à Regerendariis, & num.* XLVIII.
XLIII. *Referendarii Romanæ Curiæ.*
XLIV. *Spectabilis titulus potior titulo Clarissimo.*
XLV. *Titulos præponere dignitatibus consueverunt Imperatores.*
XLVI. *Privati idem tenebantur observare sub certa pœna.*
XLVII. *Referendarii dicti Spectabiles, & ad certum numerum redacti, & cur.*
XLIX. *Iustinus Imp. nescius scribendi, qua ratione Mandatis subscriberet.*
L. *Arcanis Mandatis Princeps subscribebat.*
LI. *Præfecti prætoriorum prohibiti sententias ferre nomine Cæsaris.*

I. SVmmam omnium, in legum observantia, religionem inesse oportere, ajebat Demosthenes apud Marcianum, *in l. nam & Demosthenes 2. ff. de legibus:* adeo ut lex ipsa naturæ speciem, cujus inviolabilis omnino vis est, *§. sed naturalia* 11. *Inst. de jure nat. gent. & civ.* haud absurde ferre & repræsentare videatur, *l. filio quem 23. ff. de lib. & posth.*
II. Verum quia natura nequaquam sui propositi usquequaque tenax est, quin interdum remissam in eo & quasi conniventem se præbeat, præsertim ubi de conservando communi rerum ordine, ac totius universitatis nexu quodam, ac specie retinenda tractatur; ut inde mirabiles illæ gravissimarum rerum in altum evectiones, descensionesque levissimarum existant, dum corpora hujusmodi contrarios peculiari suo ingenio motus induunt, ne vacuum, quod universali rerum constitutioni maxime contrarium est, oriatur, & alia sexcenta, in quibus admirabilis quædam œconomia naturæ singula quæque universis posthabentis appa-
III. ret. Ita prorsus in legibus nihil absurdum aut inconveniens videri debet, si à peculiari juris sanctionum religione interdum recedimus, sequuti ductum rationis diversa pro locorum, temporum, & personarum diversitate præcipientis, quæ com-

communis legum omnium virtus & fundamentum eſt, præſertim ubi populo in univerſum mutata aut etiam poſthabita præſenti uſui lege opus eſt: plerumque ſiquidem, teſte *annalium lib.* 13. Tacito, *habet ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos utilitate publica rependitur.* Hæc autem nequaquam paſſim & ſine maximo delectu facienda ſunt. *l. ſi rebus.* 2. *ff. de Conſt. Princ. Soto de Iuſt. lib.* 1. *qu.* 7. *art.* 1. *verſ. dum igitur.* Majoremque uſitata ac vulgari prudentiam, auctoritatemque deſiderant. *l. jus ſingulare, & ibi DD. ff. de legibus.* unde non alia magis in re boni & ſapientis principis fructum capiunt ſubjectæ unius imperio civitates, quam quod cæcam & indocilem plerumque legum virtutem præſenti rerum uſui temporumque rationi, pro ea quam obtinet poteſtate, accommodat. Et quia hujuſmodi ſummi juris tem- IV.
peratio in provinciis per Mandata Principis præſtari ſolebat, merito Imperator, poſtquam in præcedenti ſanctione indiſtincte vetuerat fidem haberi Mandatis, quæ quis in dignitate quavis conſtitutus aſſerat ſe ex ore Principis habere, præceptum hoc certis quibuſdam caſibus limitat, prius tamen illud confirmans etiam in judiciis: Et hanc ob cauſam decernit, ne *quis Clariſſimorum Magiſtratuum in ſuis ſententiis adſcribat*, Principem *juſſiſſe* in jus exhiberi aut deduci aliquem, vel quid aliud fieri, niſi ea adferantur Mandata, quæ dant judicem certum aliquem, vel judici collegam adjungunt, vel acta edi, aut litem celeriter finiri jubent, ut anim- V.
advertit Cujacius *obſervat. lib.* 12. *cap.* 31. qui legem hanc Latine tantum editam in impreſſis voluminibus Codicis, & in Mſſ. quæ in Vaticana adſervantur, primus omnium Græce edidit ex Baſilicis, in quibus, nuper editis per Annibalem Fabrottum, habetur *lib.* 2. *ſub tit. de Princip. & precibus Principi oblatis, & Conſtit. & reſcript. cor.* § 19. cujus nos exemplum ſequuti ex iiſdem Baſilicis & primam legem hujuſce tituli nunc Græce edidimus. Non levis autem inſurgit in

aſſequenda Iuſtiniani mente difficultas, ex obſcuritate textus Latini, variaque ejus lectione, dum aliter illum ediderit Dionyſius Gotifredus, aliter Contii & Vulgata editio ; & vix aliquis adſit, qui nobis facem præferat. Cum enim antiquiſſimi quique, magisque probati legum interpretes, quos quidem ego legerim, nulla ediderint commentaria in hanc legem ; imo unicam legem, eam ſcilicet, quam modo explicabamus, ſub hoc titulo poſitam exiſtimaſſe viſi ſint, multum in attingenda hujus legis ſententia nubis atque caliginis of-
VI. fendimus, ut jure cum Cajo Baſſo relato per A. Gellium *noct. Attic. lib.* 2. *cap.* 4. dubitare poſſimus, an omnis judicandi virtus quædam potius divinatio, quàm, conſiſtentis in adinventæ veritatis intuitu mentis, actio dicenda ſit. Non alienum igitur videtur ipſius Imperatoris, qui *in* §. *quia vero Novel. ut litig. jur.* legem hanc vel confirmat vel interpretatur, ſimulque Græci textus præſidium accire, ut facilius ex textuum collatione veritas colligatur.

VII. Ad Magiſtratus ſuam dirigit diſpoſitionem Imperator, & hos *Clariſſimos* nuncupat, quia licet hic titulus Senatoribus primo competeret, *l. feminæ.* 8. *ff. de Senator. l. ſpecioſas.* 100. *& ibi Gotifred. de V. ſignif. l. differre.* 18. *ff. de jure fiſci.* tranſlato etiam hoc titulo ad eorum uxores, *l. curator.* 5. *ff. de curat. furioſi.* necnon ad viduas & filias, niſi plebeio nuberent : *d. l. fœminæ. ff. de Senator.* cum tamen poſtea ſummi Senatores, qui ſoli ſententiam in Senatu dicebant, Illuſtres cœpiſſent nuncupari, Clariſſimatus dignitas in ſolis minoribus Senatoribus perſeveravit. *Pancirol. in not. Imper. cap.* 2. *& Bullenger. de Imper. Romano lib.* 2. *cap.* 19. à quibus inde ad provinciarum Magiſtratus fuit tranſlata ; hoc enim titulo decorantur Proconſules *in l. etſi ſeverior.* 3. *C. de his qui not. infamia.* Præſides provinciarum, *l.* 1. *C. ut omnes jud.* Comites & Tribuni, §. *primo Novel. ut ab illuſtr.* Et tandem omnes qui per provincias ſive militarem ſive civilem gerunt admini-

ſtratio-

ſtrationem, Clariſſimi dicuntur, *l. unica. C. de annon.* Clariſſimis igitur hiſce Magiſtratibus quibuſlibet, ſive *Maximi* ſint, ſive *Medii*, (quibus vocibus quinam comprehendantur, inquiremus infra *in l. 3. in præfat. num. 27.*) expreſſe vetat, ne aliquo pacto audeant in propriis ſententiis affirmare Principum *divino verbo*, hoc eſt vivæ vocis oraculo *juſſiſſe aliquem fieri ἀγώγιμον, vel διάξιμον, vel quidpiam aliud decerni eorum, quæ ab ipſis fiunt:* & jure quidem; quia cum id ſit præjudiciale reo, debet per ſcripturam probari Mandatum Principis, ut via fraudibus præcludatur, ut dictum eſt *l. prima, num. 5.* Α'γώγιμοι vero dicuntur οἱ καταδεδικασμένοι, id eſt ju- VIII.
dicati, aliique in quos jus eſt præhenſionis vel pro crimine, vel pro ære alieno, vel aliam ob cauſam, ut congeſtis Demoſthenis auctoritatibus probat Budæus *in Comment. linguæ Græcæ V. ἀγώγιμοι.* (De jure vero præhenſionis, & an hæc diſtingueretur à vocatione ex Varrone, Cicerone, & Gellio plene diſſerit Sigonius *de ant. jure civ. Rom. lib. p. cap. 20. & de ant. jure provinc. lib. 3. cap. 5.*) Quid autem per διάξιμον intellexerit Imperator, difficile eſt decernere, cum penes nullum quantumvis diligentiſſimum Lexicographum, aliumve Græcum auctorem vocem hanc potuerim reperire: Si tamen meam liceat conjecturam referre; crederem Imperatorem hic loqui de iis, qui juſſu Præſidum de uno loco ad alium traducantur: & ad id aſſerendum moveor ex eo, quod vox hæc certe deducitur à verbo διάγω, quod ſignificat *traduco, tranſmitto*: videmus enim alias *in § fin. Novel. ut litig. jur.* ubi data opera hæc Lex confirmatur, exprimi actum illum de quo eſt ſermo per verbum διαχθῆναι, derivatum à dicta voce διάγω. Et litterali huic interpretationi aſſiſtit hujus vocis uſus in Rubrica Codicis *tit. de exhibendis & tranſmittendis reis*; & ſimul alia diſpoſitio ejuſdem Iuſtiniani *in Novel. de exhiben. & introducendis reis, in præfat.* in qua dixit pleroſque conqueri, quod ex Imperatoris juſſione aut judiciali-

bus decretis fiant (adhibita voce de qua in hoc textu) *ἀγώγιμοι, aut etiam in alias protrahuntur provincias.* ut ideo ex uniformi textuum dispositione congrua reddatur hæc interpretatio, à qua nec videtur dissentire Contius *in sua versione*, qui utitur verbis *ducendum esse aliquem ad deducendum:* Dionysius tamen Gottifredus vertit *induci aut exhiberi:* & Annibal Fabrotus *in d.* § 19. *in Basilic.* pariter *in jus deduci aut exhiberi:* Et si versioni huic placeat adhærere, favebit Valentiniani Decretum, *in l. fin. C. de exhib. reis*, per quod sancitur, neminem in judicio exhibendum, *nisi de cujus exhibitioni judex pronunciaverit:* inde enim cum necessario præexigatur judicis Decretum, congruum fuerat statuere, ne judex in eo

IX. exprimere possit, se id jussu Principis decrevisse. Hic igitur textus, quocumque modò illum interpretemur, vetat judicibus ne exprimant in sententiis, se quidquam jussu Principis fecisse, & ut forensi modo loquendi utar, judicibus quibuslibet *vivæ vocis oraculum* adimit, ad impediendos abusus, & injusta Decreta, quæ hinc manare poterant: eo ferè pacto,

X. quo videmus, Gregorium XV, ut nascentibus in dies abusibus occurreret, concessiones omnes revocasse vivæ vocis oraculo indultas, quæ tamen Cardinalibus ad ipsorum vel aliorum quorumcumque favorem concessæ non fuissent, *in Constitut.* 27. indeque has etiam postremas, quia plerumque minus Canonica interpretatione extendebantur, & in Ecclesiasticæ disciplinæ detrimentum perperam exequutioni

XI. demandabantur, revocavit Vrbanus VIII peculiari Constitutione, *quæ est Constit.* 121. quam plenis commentariis il-

XII. lustravit Giuniparus: qui Pontifex inde declaravit prædictas Constitutiones non comprehendere illos officiales, quibus ratione officii, antea de Summi Pontificis oraculo fides ha-

XIII. beri consueverat, *in Constit.* 141. § 3. Eum tamen Imperator excipit casum, in quo *de judicis adsessoris datione* ageretur: tunc quippe in Decretis exprimi permittit hunc assignatum

fuisse,

fuiſſe, abſque ſpeciali reſcripto, & ſola voce Principis: quod idem indulget fieri, quando quis per ſupplices libellos petierit quidpiam à Principe demandari, per quod celerius lites expediantur; ita quod *his tantum caſibus ſine ſcripto aliquo juſſioni* Principis fidem adhiberi velit, ac ideo cæteris omnibus caſibus nulla fides ſit adhibenda, niſi Mandata ipſa exhibeantur. Et hinc ſua Mandata tenentur exhibere Com- XIV.
miſſarii: *Rutlant de commiſſar. lib. 6. cap. 2. num. 2.* adeo ut illis licite & ſine pœna reſiſti poſſit, ſi ea non exhibeant. *Cohel. ad bul. boni regim. cap. 19. num. 53.* Sic nuncii ſeu cur- XV.
ſores debent habere litteras judicum ſuper præceptis quæ faciunt, *Alberic. hic num. 6.* ita pariter, qui gratiam à Principe XVI.
ſunt conſequuti, tenentur, eam probare, *Barboſa hic num. 4.* prout abſolutionem, qui aſſerunt ſe ab excommunicatione XVII.
fuiſſe abſolutos. *Roman. conſ. 387. num. 2.* ita quoque codicillos exhibere tenentur collectores à ſede Apoſtolica de- XVIII.
putati. *Maſcard. concluſ. 317. de probat. n.p. & ſeqq.* quidquid in contrarium ſenſerint aliqui, quorum ſententiam rejecit Rota, ea optima ratione, quod cum habeant poteſtatem compeſcendi partes & contradictores, teneantur edere Mandatum ad differentiam ſimplicis adminiſtratoris, qui, cum careat juriſdictione, optime per teſtes ſuam probat facultatem. *deciſ. 10. de off. deleg. in nov.* Et ita pariter videmus lit- XIX.
teras deputationis, quæ in ſtatu Eccleſiaſtico dantur Gubernatoribus, ab his exhiberi Magiſtratibus civitatum, qui idcirco nominatim recenſentur in conſueta formula eorum expeditionis: Et ut innumera, quæ paſſim occurrunt, omit- XX.
tam exempla, Bonifacius VIII ſub gravibus pœnis injungit Prælatis quibuſlibet in Romana curia promotis, ne ad ſibi commiſſarum Eccleſiarum regimen accedant, niſi prius Apoſtolicas litteras oſtenderent, ſuſpendens à beneficiorum ſuorum præceptione Capitula & conventus Eccleſiarum, qui illos abſque prædictis litteris ad regimen admitterent, &

irrita declarans ea omnia, quæ ab iis interim gererentur, *in*
XXI. *extravag. de elect. cap. p.* quam diſpoſitionem in Cardinalibus locum non habere, quia illius Conſtitutionis ratio iis non eſt applicabilis, cum particulari privilegio à taxis officialium ibi conſideratis ſint immunes, cenſuerunt Bellincinus *de charitat. ſubſid. q. 66. num. 16.* Gonzalez *ad reg. Cancell. gloſſ. 21. n. 7.* Barboſa *de poteſt. Epiſc. p.p. cap. 4. num. 9.* & Garzias *de benefic. p. 5. cap. 4. num. 264.* quorum ſententiam ſequuta eſt Rota. *deciſ. 1148. n.p. & ſeqq. coram Seraphino. & deciſ. 62. num. 9. & 10. coram Durano.* Et eam præterea crediderim addi poſſe rationem vere congruam eidem Conſtitutioni, in qua principalium Mandatorum exemplum nominatim refertur, quod propter eorum ſummam dignitatem Cardinalibus, ſe Epiſcopos aſſerentibus, credendum ſit abſque litterarum exhibitione, ut alias in Legatis Principum obſervavit Pontifex *cap. nobiliſſimus. 3. diſt. 97.* de quibus in præcedenti lege *num. 45. & ſeqq.* Eoque magis, quod ratione dignitatis, qua gaudent in Curia Romana, in qua ſupponit Conſtitutio Bonifacii factam fuiſſe proviſionem, notoria præſumitur Cardinalis electio in Epiſcopum, & notorietas
XXII. (de qua plene poſt Antonium de Butrio & Benedictum Capram *in Tractatu de Notorio*, Farinacius *praxi crimin. q. 21.*)
XXIII. in actibus affirmativis relevat ab onere probandi. *cap. veſtra de cohab. mul. & cleric. Gratian. cap. 596. num. 2.* quidquid ſit in negativis, à quibus eam excludit Covarruvias *var. lib. 2.*
XXIV. *cap. 6. num. 7. verſ. item ſatiſ. in fine.* Cur tamen ea diſpoſitio, quæ in præcedenti textu generice fuit concepta, limitetur hic, ut locum non habeat, quando Princeps mandaverit judicem vel conjudicem quempiam aſſignari, aut civium controverſias celerrimè dirimi, facile quiſpiam dubitaverit?
XXV. Non omnium, quæ à majoribus tradita ſunt, rationem reddi poſſe monuit Iulianus *in l. non omnium. 20. ff. de legibus.* & veteribus Iuriſconſultis ſatis plerumque fuiſſe ita reſpondere, obſer-

obſervabat Cujacius. *lib.* 17. *obſerv.* 15. Poſſet tamen forte dici, id ideo ſtatutum in judicis aſſignatione, quia nullum inde, vel ſaltem minimum, derivare poterat præjudicium his, qui in jus vocabantur: ut enim ex Paulo *ſentent.* 5. *tit.* 15. *in princ.* obſervabat Ianus à Coſta *ad tit. decretal. de reſcript.* § *ſed hac diſtinct.* Princeps equidem extra ordinem judices XXVI.
aliquando dabat, ſed ex certis tantum & legitimis cauſis, ita ut numquam temerè juris ordinem mutaret. *l. juris ordinem. C. de juriſd. omn. jud.* & tunc ſane illi, qui coram extraordinario judice vocabatur in judicium, ex reſcripto Conſtantini *in l.* 2. *C. de dilat.* danda erat dilatio *ad improbanda precum mendacia, vel proferenda aliqua inſtrumenta vel teſtes, quoniam inſtructus eſſe non potuit, qui præter ſpem ad alienum judicium trahitur.* Dum vero plures judices à Principe aſſignan- XXVII.
tur, longe melius cauſarum merita perpenduntur: hos enim vix, vel numquam ſimul occupant inſcitia, affectus, ſordes, quæ unicum judicem non difficile expugnabunt. Et hinc XXVIII.
Tribunalium uſus in univerſa penè Italia vigens, quæ è pluribus doctiſſimis viris conſtituta Rotas nuncupamus, ad inſtar ſupremi in Vrbe Tribunalis, in quo duodecim judices ex præcipuis Orbis Chriſtiani partibus delecti, propterea quod antequam pronuncient ſuper commiſſis ſibi cauſis ex ſedilibus in orbem poſitis, de earum meritis diſputant, Rotæ Auditores vocantur. *Tholoſan. ſyntagm. jur. univ. lib.* 15. *cap.* 42. *num.* 15. tantaque eſt eorum auctoritas, ut quod ipſis in judi- XXIX.
cando placuit, etiamſi quid alii ſentiant, non appareat, communis opinio reputetur. *Garzias de benefic. in præfat. verſ. Rotæque auctoritas. Rubeus ſing. Rotæ p.* 2. *V. ſtylus. & obſerv. Rotæ n.* 4. *Gratian. cap.* 266. *num.* 23. *Ciarlin. controv. for.* 105. *num.* 129. imo ſit majoris auctoritatis, quam communis Doctorum opinio. *Gomez. Felinus, Menoch. & alii relati per Ceval. in ſpecul. com. opin. in præfat. num.* 25. *& ſeqq. Gratian. cap.* 104. *num.* 56. Verum de hoc Tribunali plene Tholo- XXX.
ſanus

ſanus *d. cap.* 42. *num.* 13. *& ſeqq.* Marta *de Tribunal. urbis cap.* 3. Cohellius *in notitia Cardinalatus cap.* 19. Veſtrius *in praxi lib.* 2. *cap.* 17. Gomez *ad regul. Cancell. in proœm. tit.*
XXXI. *Rotæ mutatio.* Scaccia *de judic. lib. p. cap.* 26. Et eamdem ob cauſam jubet Imperator, quamvis ejus reſcriptum non intercedat, fidem præſtari Quæſtori, ac Referendariis lites celeriter expediri ex ejus Mandato jubentibus: debet quippe prudens legumlator, ut Nicoclem monebat Iſocrates, leges conſtituere *in univerſum æquas & utiles, & inter ſe conſentientes: atque etiam tales quæ & controverſias civium quam pauciſſimas, & compoſitiones quam fieri poteſt celerrimas efficiant:*
XXXII. *hæc enim ineſſe oportet omnia legibus bene conſtitutis.* Hinc certis tantum caſibus exceptis dilationes dari per judices vetue-
XXXIII. runt Imperatores, *l. p. & toto tit. C. de dilat.* & omnes dies juſſerunt eſſe juridicos, determinatis feriis conſtitutis: puta duobus menſibus ad vindemias & meſſes recolligendas deſtinatis; Kalendis Ianuarii; Natalitiis diebus novæ ac veteris Romæ; ſacris Paſchæ diebus, ac iis qui ſepteno numero præcedunt vel ſequuntur: Natalitiis, Epiphaniarum, Apoſtolicæ paſſionis & dominicis diebus; nec non illis, quibus Princeps vel natus, vel ad imperium promotus fuit. *l. omnes.* 7. *l. actus.* 8. *C. de dilat.* quibus tamen Honorius & Theodoſius contra latrones quæſtionem exerceri *in l. provinciarum.* 10. *C. de dilat.* ſtatuerunt, *ne differatur ſceleratorum proditio conſiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda eſt, cum facillime & in hoc ſummi Numinis ſperetur venia, per quod multorum ſalus & incolumitas ſperatur.* Inde tamen vetitum fuit *cap. p. de fer.* neminem ad mortem vel ad pœnam judicari diebus feſtivis, quos Gregorius IX enumerat, *cap. fin. de feriis.* & noviſſime ad certum numerum redegit Vrbanus VIII *Conſtit.* 164.

XXXIV. Quæſtoris vero meminit Imperator in textu, dum caſus exprimeret, quibus Principis juſſioni, licet non ſcriptæ, fides eſt ad-

est adhibenda, quia ad illum spectabat Principis responsa dictare, ut innuit Imperator *in l. universa. 7. C. de divers. rescript.* qui illi injunxit, quod in quibuslibet rescriptis apponeret clausulam, *si preces veritate nitantur:* qua in re oculatior multo Summorum Pontificum providentia fuit, eam XXXV. enim clausulam, etiam non appositam, de rescripti natura subintelligi ubique voluerunt, *cap. 2. & ibi glossa & DD. communiter de rescript.* ita quod semper obreptitie vel etiam XXXVI. subreptitie obtenta (qui termini licet communiter à Doctoribus distinguantur, ut obreptio falsi narrationem, subreptio veri taciturnitatem indicet: *Abbas cap. cum dilecta. num. 7. & ibid. Add. num. 7. Decius cap. super litteris. num. 4. de rescript. Lotter. de re benefic. lib. 2. q. 54. num. 9.* videntur revera à Iurisconsulto confundi *in l. sed si hoc. 10. § patronum. 2. ff. de in jus voc. l. si fidejussor. 29. § si cum. ff. mand. & l. 1. C. si nupt. ex rescr. pet.* ut ingeniose observavit Menochius *de arbitr. casu 201. num. 10. & seqq.*) rescripta vitientur, & prorsus irrita reddantur, juxta Decretalem Innocentii XXXVII. *in cap. super litteris de rescript.* quam erudite exornant Franciscus Florens *in tract. in novem priores tit. decretal. Gregorii,* qui celebrem illam Decretalem nuncupat, & quænam ad evitandam subreptionem narranda sint, *ibid. & in paratitl. ejusdem tit.* inquirit: Lotterius *de re benef. lib. 2. quæst. 54. num. 8. & seqq.* & Menochius *d. casu 201. num. 2. & seqq.* qui plene differunt, an ipso jure, vel exceptionis ope gratia irritetur: Sperellus *decis. 173. num. 54.* & Rota *decis. 496. num. p. & 2. p. 5. recent. tom. 2.* Imo etiam gratiæ per Principem XXXVIII. motu proprio concessæ, quamvis non subjaceant obreptionis vel subreptionis vitio, quod ad sui naturam partis petitionem desiderat, *cap. si motu proprio. 23. de præbend. in 6. Menoch. lib. 2. præs. 13. num. 10. & 11. Gabriel de clausul. concl. 2. num. p. Gonzal. ad reg. 8. glos. 26. num. 4. Rubeus singul. Rotæ p. 4. claus. 481. num. 3.* adeoque liberent impetrantem ab one- XXXIX.

re justificationis, *Barbosa clauſ.* 79. *num.* 29. *Burat. deciſ.* 938. *num.* 2. *Seraphin. deciſ.* 1498. *num.* 2. tamen & ipſæ vitiantur ex
XL. defectu intentionis, quando cauſæ expreſſæ in motu proprio non ſint veræ, hoc enim defectu probato, motus proprius nihil operatur. *Baldus in l. imperialis.* § *ſimiles. C. de nupt. Gabr. d. concl.* 2. *num.* 34. *Pariſ. conſ.* 74. *num.* 32. *vol.* 4. *Ruin. conſ.* 215. *num.* 19. *vol. p. Rota dec.* 451. *num.* 5. *p. p. diverſ. dec.* 318. *n.* 3. *coram Merlino. & in Romana Beneficiatus S. Petri.* 14 *May* 1655.
XLI. §. *fin. coram Bevilaqua.* Et quamvis alias à Principe nefas ſit appellare, quia ipſe eſt qui appellatur, *l. p.* § *p. ff. à quib. appel. non lic.* permittitur tamen adverſus reſcriptum Principis appellatio, ſi quis profiteatur ea, quæ Principi expoſita ſunt, aliter ſe habere. *l.* 2. *C. de appellat. Matthæus de judic. diſput.* 12. *num.* 22.

XLII. Referendariorum inde, (quos à Regerendariis longe differre comprobant Pancirolus *in Not. Imp. Orient. cap.* 40. § *ſcriniarii.* & Bullenger. *de Imperio lib.* 4. *cap.* 19. qui horum munera *ibi* recenſent) pariter meminit Imperator, quia per hos interpellantium vota cognoſcebat, & ipſis reſponſa reddebat, & ea quidem religione, quod Imperatoris ſententiæ *tanta memoriæ cautela* erant *tenendæ, ut nihil minus additum eſſe videatur.* ut indicat formula Referendariorum, quam nobis exhibet Caſſiodorus, *Var. lib.* 6. *cap.* 17. in quam ſi Ro-
XLIII. manæ Curiæ Referendariorum (quorum inſtituti munerifque & indultorum notitia traditur per Cohellium *in Notit. Cardinalat. cap.* 57.) colliment oculi, illi certe exactiſſimam ejus muneris, quo funguntur, ideam *ibidem* conſpicient: Et jure quidem Quæſtori & Referendariis fides circa Principis mandata indulgetur, & his relinquitur vivæ vocis oraculum in caſibus hic expreſſis, quia ratione officii proprii, id ſibi ipſis videbatur competere, ea ratione, qua Vrbanum VIII animadvertimus ſuperius *hac eadem lege num.* 12. vivæ vocis oraculo noluiſſe privari officiales illos, quibus ex officii proprii inſtituto quodammodo debebatur.

Spe-

Spectabilis titulo, qui potior est titulo Clarissimi, *l. p. in* XLIV.
princ. C. de annon. & capitat. Referendarios hic decorat Iustinianus, priscæ inhærens Imperatorum consuetudini, qui XLV.
congruos unicuique dignitati & personarum conditioni titulos semper præponebant, cujus rei exempla passim in legibus occurrunt, ut mirum ideo non sit privatis etiam injun- XLVI.
ctum fuisse, quod eadem ratione titulos & honorifica nomina semper præmitterent & in colloquendo, & in scribendo, *l. singulari. 2. C. de off. diversf. jud.* alias mulcta imposita trium auri librarum, *l. fin. C. eod.* Et hunc titulum Referendariis XLVII.
congruere innuit Iustinianus *in novella de referendar.* quando jam constitutum certum numerum Referendariorum voluit *ibidem* ad octo viros arctari, ne dignitas illa præ multitudine vilesceret: imposita pœna librarum decem auri cuilibet, qui, eo munere impleto, peteret in collegium illud cooptari. Nostram hanc legem confirmavit Iustinianus *in § fin. Novel. ut litig. jurent.* habita ejus expressa mentione, ut *ibidem* animadvertit Gottifredus, *v. nostræ.* Et *in ea* Spectabi- XLVIII.
libus Referendariis certa interminata pœna amissionis dignitatis injunxit, ut Imperatori referrent supplicantium desideria, & judicibus afferrent sacras jussiones, sive ex scripto, sivè sine scripto emanatas, nec auderent aliquo pacto se immiscere causis, nec satisdationes exigere, vel ad pactionem aliquam aut transactionem adigere. Ea vero religione anti- XLIX.
quitus observatum fuit, ut Princeps propriis Mandatis subscriberet; quod si aliquando contingeret illum analphabetum esse, & prorsus rudem litterarum, & tunc aliqua commenta excogitare fuerit necesse, quibus is propria jussa suo charactere posset munire, quod sane imperante Iustino videmus præstitum, tunc quippe *ut testimonium regiæ manus haberent*, tabellæ ligneæ, perpolitæ, forma quattuor litterarum, quæ legi Latine posset, fuit incisa, eaque libello imposita, calamus colore imbutus, quo scribere mos est Imperatoribus,

Iustino tradebatur in manum, quam alii prehensantes ducebant circumagebantque calamum per quattuor illas litterarum formas, nempe singulas tabellæ incisuras, Procopio teste *in arcana historia*, & ita sacris apicibus decorata Principis
L. Mandata prodibant. Imo hoc idem observatum fuisse in iis etiam Mandatis, quæ arcana alicui credebantur, abunde demonstrat elegans sane locus Herodiani: hic enim *histor. lib. 3. cap. 38.* auctor est, Plautinianum, infausto quamvis exitu, Saturnino Tribuno injunxisse, ut Severum Imperatorem ferro transfoderet, & perfidæ illius cædis Mandata petenti Tribuno in scriptis dedisse; & hanc facti hujus, quod stolide nimis gestum facile existimari poterat, reddidit causam: *quippe mos tyrannis, cum aliquem indemnatum occidi jubent, per litteras potissimum injungere, ne dein cædis imperatæ nullum relinquatur argumentum.* Et hunc eumdem morem videtur respexisse *in vita Tiberii cap. 52.* Suetonius, dum ait multos arbitratos fuisse Gneum Pisonem mortis Germanici reum
LI. *Mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent.* Iis vero casibus exceptis, qui in hoc textu proponuntur, ita abhorruit Iustinianus à more usurpandi promiscue Principalis nominis ab Officialibus, etiam quibus eminentior dignitas esset; ut cum ex præscripto Theodosii & Valentiniani *in l. præcipimus. 32. C. de appellat.* Præfectus Prætorii una cum Sacri Palatii Quæstore appellationum causas cognosceret, & quasi Imperator ipse definire soleret, vetuerit inposterum ex Principis persona quicquam tale proferri, adjecta perduellionis pœna Præfectis Prætorii, si Principis nomen in propriis sententiis adscribere perseverassent. § *quod de cætero. Novel. exempl. sacræ formæ de appellat.*

LEX

LEX TERTIA

seu

Novella Constitutio Decima septima.

Imp. Iustinianus Augustus Triboniano Quæstori sacri nostri palatii, & exconsuli.

PRÆFATIO LATINA.

Ex libris antiquis, qui jura Romani nominis continebant, non ignorat tua sublimitas, quanta de Mandatis Principum legumlatores in suo quisque volumine conscripserunt. Quia igitur Nobis reparantibus omnem vetustatem, jam deperditam ac diminutam, placuit, etiam omnibus judicibus nostris, qui minores vel medias administrationes gerunt, sive inter correctores, sive inter consulares, sive inter spectabiles ordinentur, non solum codicillos præstare, sed etiam Mandata dare, quibus inspectis omnia gubernare laudabiliter possint: ideo librum Mandatorum composuimus, qui subter per utramque linguam annexus est: ut detur administratoribus nostris, secundum locorum qualitatem, in quibus Romana vel Græca lingua frequentatur, scire eorum sanctionem: ut nihil ex his audeant præterire, sed saluberrimas dispositiones nostras observantes, in perpetuum nostras provincias, nostroque imperio subjectos gubernare festinent. Illustris igitur auctoritas tua, ad quam quæstoria pertinet censura, eadem Mandata & in libris legum transcribi, & in sacro laterculo deponi præcipiat: quatenus ex his una cum codicillis suscipiendis, administratores quemadmodum possint Reipublicæ subvenire, non ignorent. Dat. xvi. Kalend. Maji, post consulatum Bilisarii, V. C. Cons.

I. HÆc lex quo tempore fuerit edita, & ejus locus.
II. Authenticæ Codici insertæ ab Imperatore approbatæ.
III. Ex libris Mandatorum plura in leges translata, & quæ, num. IV. & seqq. usque ad XX.
XVII. Delicta Decurionum à quo cognoscantur.
XIX. Dardanarii qui remissive, & eorum pœna.
XXI. Sublimitatis titulus quibus competeret.
XXII. Romanum Imperium divisum in Diœceses, & à quibus Magistratibus hæ regerentur. & num. XXV.
XXIII. Omnes Provinciarum Rectores dicti Præsides.
XXIV. Proconsulares in quibus differant ab aliis Magistratibus.
XXVI. Præfectorum Prætorii hic nulla mentio, & cur.
XXVII. Administrationes in majores, medias, & minores distinctæ, & quænam hæ forent.
XXVIII. Codicilli vox explicatur.
XXIX. Quæstoris munus.
XXX. Mandata data Præsidibus una cum Codicillis.
XXXI. Laterculum alterum majus, alterum minus.
XXXII. Minus servabatur à Primicerio Notariorum.
XXXIII. Insignia Primicerii Notariorum quæ.

I. CHarondæ editio Novellam decimamseptimam præfatione tantum omissa, hic nobis obtrudit, tamquam legem tertiam decimisexti tituli primi Codicis libri: idemque facit editio Lugdunensis Rovilii anni 1571: Cum tamen in plurimis aliis exemplaribus Codicis Iustinianæi, & in iis præsertim, quæ habentur M. SS. in bibliotheca Vaticana, duæ tantum leges eo sub titulo legantur, satisque constet Novellam hanc, utpote post Belisarium Consulem editam, editione Codicis Iustinianæi posteriorem fuisse, ut placuit post Cujacium *in notis ad hunc titulum in editione Contii*, Gotifredo *ibid. l.* 2. Verum quia per eumdem Iustinianum in volumine Novellarum sub titulo de Mandatis Principum hæc recensetur, continetque præcepta, quibus Provinciarum Rectores de ratione sui muneris à Principibus admonentur, non incongruum visum est eam, huic nostro operi, Mandatorum Principalium materiam exequi professo, attexere, iisdemque Commentariis illustrandam curare, quibus duas superiores leges illustrare suscepimus, quandoquidem ab illis non alia, quam temporis,
II. ratione dissociata videtur. Nihilque à proposito nostro, ne à severis quidem recti in scribendo ordinis exactoribus disce-

dere

dere existimandi sumus, quod hanc materiam ad prosequendum opus nostrum assumpserimus, dum alias Authenticarum inter leges Codicis insertionem, etsi initio ab Irnerio (seu quis alius è veteribus Iurisconsultis id fecit) privato consilio factam, nedum damnatam non fuisse, sed materiæ considerata similitudine laudatam, & publica Friderici Imperatoris auctoritate comprobatam testatur ex Balduino eruditissimus Vir Ioseph Maria Suaresius Episcopus Vasionensis, *in Notit. Basilicorum, eorum editioni præmissa. Vers. interpres iste.*

Cum igitur in hac Constitutione Iustinianus loquatur po- III.
tissimum cum Triboniano sacri Palatii Quæstore, præfatur, affirmando non ignorare eumdem Tribonianum *ex libris antiquis qui jura Romani nominis continebant, quanta de Mandatis Principum legumlatores in suo quisque volumine conscripserunt.* Quî autem ignotum id esse poterat enucleatori veteris omnis jurisprudentiæ, cujus opus sunt plurima in Digestorum & Codicis libros conjecta legum capita, claram & elegantem Principalium Mandatorum mentionem facientia;
cujusmodi sunt sanctiones illæ per quas monentur Præsides, IV.
ut malis hominibus provinciam purgent: *l. præses 3. ff. de*
Off. Præsid. In interiorem familiaritatem provinciales non V.
admittant: *l. observandum 19. ff. de Off. Præsid.* Munera non VI.
accipiant, nec quid emant in provincia, nisi quotidiani victus causa: *l. solent 6. § 2. in fine. ff. de Off. Procons.* Matrimo- VII.
nium in provincia non contrahant: *l. contra Mandata. 6.*
l. manifestum. 8. C. de nupt. Mulctam, quando jus ita exigat, VIII.
indicant; *l. aliud. 131. § p. ff. de verb. sign.* Sacrilegos, la- IX.
trones, plagiarios, conquirant & puniant: *l. lege Iulia. 4.*
§ Mandatis autem. 2. ff. ad l. Iul. pecul. Latrones interrogent X.
de sociis & receptatoribus: *l. D. Adrianus. 6. § p. ff. de*
custod. & exhib. reor. Querelas patronorum audiant: *l. D.* XI.
Vespasianus. 7. § Mandatis Imperatorum. ff. de jure patron. Ma-

numissio-

XII. numissiones quasdam prohibeant: *l. servus. 2. C. qui manu-*
XIII. *mit. non poss.* Vrbium ingressu interdicant servis, qui ea conditione fuerunt distracti, ne pomœrium civitatis incolerent:
XIV. *l. cui pacto. 5. ff. de serv. exportand.* Incestas nuptias prohi-
XV. beant: *l. qui contra. 4. C. de incest. nupt.* Celeriter, & sine causa solutos jubeant vinciri, indicta mulcta his qui eos sol-
XVI. vissent: *l. ne quis. 10. ff. de custod. & exhib. reor.* Milites permittant testari, quomodo velint, & quomodo possint: *l p. ff.*
XVII. *de milit. test.* Si delictum aliquod decuriones committant, ob quod videantur relegandi, adjecta propria sententia Imperatorem consulant: *l. Divi fratris 27. § de Decursionibus. ff. de pœnis.* & si delictum capitale fuerit, eosdem vinctos custodiant, dum Princeps consulitur. *ibid. § fin.* nisi forte patrem occidissent, quo casu Lege Cornelià statim sunt pu-
XVIII. niendi. *l. D. Adrianus. 15. ff. de pœn.* Collegia & sodalitia in provincia nullo pacto permittant. *l. p. ff. de colleg. & corpor.*
XIX. Dardanarios (eos scilicet, qui annonam onerant & premunt, de quibus Paulus *in l. in Dardanarios. 37. ff. de pœn.* Turnebus *Adversar. lib. 9. cap. 17.* & Cujacius *observ. lib. 19. cap. 10.*) in quolibet mercium genere excludant, & annonas à locupletioribus emi inducendæ caritatis gratia omni co-
XX. natu prohibeant; *l. annonam 6. ff. de extraord. crimin.* & certam rationem imponendi titulos in operibus publicis, viris privatis præscribant, qui publicæ pecuniæ propriam adjecissent: *l. fin. §. p. ff. de oper. publ.* Quæ quidem Principum & Iurisconsultorum sententiæ, plurimæque fortasse aliæ in Corpore juris contentæ, satis declarant summa cum ratione, Imperatorem ab eo quod diximus procemio nostram hanc de Mandatis Principum Constitutionem ad Tribonianum conscriptam inchoasse, affirmando eum non ignorare plurima *de Mandatis Principum legumlatores in* suis voluminibus con-
XXI. scripsisse: Vtitur autem idem Imperator, dum Tribonianum alloquitur, voce *tua sublimitas*, quia viri illustres, inter

quos

quos Quæstor una cum Prætorii Præfecto recensentur. *l.præcipimus. 32. in princ. & § 4. C. de appellat.* Sublimitatis titulo ornabantur ab Imperatore, ut indicant Theodosius & Valentinianus, dum per verba *cum tua sublimitate* Præfectum Prætorii alloquuntur *in l. eo casu. 33. C. de appellat.*

Cum igitur ea fuerit Mandatorum auctoritas, ut inde juris recta ratio à legumlatoribus educeretur, ideo Iustiniano, reparanti *omnem vetustatem jam deperditam ac diminutam, placuit* Mandatorum usum revocare, & *omnibus judicibus, qui minores vel medias administrationes gerant, sive inter Correctores, sive inter Consulares, sive inter Spectabiles ordinentur, non solum codicillos præstare, sed etiam Mandata dare, quibus inspectis omnia gubernare laudabiliter possint.* Meminit vero *Correctorum, Consularium & Spectabilium*, ut omnes saltem gradus XXII.
comprehenderet eorum Magistratuum, qui in provincias cum imperio mittebantur. Imperii scilicet Romani diœceses, quas singulas exhibent post Notitiam Imperii, Pancirolus *ibid. in suis Commentar.* Berterius *Pythan. p.* & Bullengerus *de Imperio Rom. lib. 2. cap. p. & 2.* peculiaribus quidem subjiciebantur Prætoriorum Præfectis, qui ibi vices Imperatoris gererent; in certas tamen Provincias dividebantur, ad quas regendas determinati Magistratus mittebantur, ut plurimum nuncupati Consulares, Correctores, vel Præsides, cum tamen aliqui, licet numero pauci, Proconsulares essent, vel aliud quodpiam vocabulum ferrent, qui *Spectabiles* in Notitia dicuntur, cum cœteri mox nominati *Clarissimi* titulo decorarentur: Omnes hi Magistratus generali Præsi- XXIII.
dum nomine censebantur, *l. p. ff. de off. Præsid.* & re ipsa multis conveniebant, quæ recensentur per Pancirolum *in Not. Imper. Orient. cap. 119.* differebant tamen in fascium & securium, quas præmittebant, & Apparitorum numero, in Insignibus præterea, imo etiam in ornamenti forma, qua liber hic Mandatorum unicuique traditus decorabatur, & in facul-

tatibus etiam, quæ ipsis indulgebantur, ut facilè animadvertet, cuicumque etiam sit ea singula conferre, quæ de Proconsularibus, *in Notit. Imper. Orient. cap.* 100. 101. *&* 103. De Consularibus, *cap.* 156. de Præsidibus, *cap.* 157. & de eorum Officiis, *cap.* 158. tradidit Pancirolus. Vt igitur omnes Magi-
XXIV. stratus complecteretur Iustinianus hic, *Consularium* & *Correctorum* meminit, Præsidibus omissis; forte quia, ut inferiores Correctoribus, qui inter eos & Consulares medium locum tenebant, procul dubio lege cæteris indicta obligabantur: Addidit præterea *Spectabiles:* ut sic etiam Proconsulares, Præfectum Orientis, Præfectum Augustalem, & Vicarios hoc titulo *in l. præcipimus.* 32. *C. de appellat.* decoratos, complecteretur, aliosque Magistratus, qui ea prærogativa præfulgebant, quos instituere volebat, & in Novellis ipsis instituit.
XXV. Quod si Præfectorum prætorii, qui inter *Illustres* recensentur, hic non meminit; ea de causa facile id factum est, vel quod ab his Mandata Præsidibus traderentur, dum coram iis præsente Civitatis Episcopo, juramentum, de quo inferius *cap. seq. num.* 9. erit sermo, præstarent. *§ scriptum exemplar. Novel. ut judic. sine quoquo suffrag.* Vel quia hi plerumque in Comitatu Principis versabantur, ut testantur Theodosius & Valentinianus *in d. l. præcipimus. C. de appellat.* ut ideo inter provinciales Magistratus non connumerentur ab Imperatore. *l. prima. C. ut omn. jud.*
XXVI. Cæterum Magistratus omnes Provinciales hic à Iustiniano nequaquam considerari facilè cuipiam in mentem veniet, dum ille *Minores* tantum & *Medias* administrationes hic recenset, nulla *Majorum* habita mentione, cum tamen & Provincialium Magistratuum aliquos *Majores* dici suadeat Iustinianus ipse, dum una cum Iustino *in l.* 2. *C. hoc eod. tit.* Magistratus Provinciales distinguit in *Maximos* & *Medios.* Imo Anastasius *universæ Reipublicæ* administrationes in *Majores* & *Minores* divisit. *l. fin. C. si contra jus.* Hæc vocabula fuisse

ab Im-

ab Imperatoribus fortuitò prolata, & promiſcue uſurpata, aſſerere non auſim, cum videam inter judices certos dignitatis gradus fuiſſe conſtitutos. *l. potioris.* 5. *C. de off. Præſid.* & quidem adeo determinatos, ut minoribus vetitum fuerit *in l. ſinguli.* 2. *C. de off. diverſ. jud.* celſiores viros *in proſcriptionibus ſuis fratres nominare.* Ideoque aſſerendum arbitror juxta temporum diverſitatem, diverſos etiam dignitatum gradus fuiſſe conſtitutos, ut inde mirum non ſit, unum ac eumdem Magiſtratum modò inter *Majores*, modo inter *Medias* adminiſtrationes fuiſſe collocatum. Prius enim quam Iuſtinianus ſolus imperaret, ad ſolos Præſides Provinciarum fortè habito reſpectu, adminiſtrationes diſtinguebantur in *Majores* & *Minores*, ſeu *Majores* & *Medias*, quaſi *Minorum* denominatio relinqueretur Defenſoribus, quibus etiam attribuitur à Iuſtiniano *§ fin. Novel. de non alien. aut permut. reb. Eccleſiæ.* Et de his erit ſermo inferius *hac ead. lege. cap.* 10. *num.* 12. *& ſeqq.* Verum regnante Iuſtiniano, cenſeo *Majoris* ſeu *Maxima* adminiſtrationis appellationem fuiſſe inditam Præfecturæ Prætorii; & *Minoris* ac *Mediæ* dignitatis denominationem Provincialibus Magiſtratibus juxta eorum qualitatem fuiſſe attributam, ut ſcilicet illi qui forent ex ordine Spectabilium, *Medii*, cæteri vero ſive Conſulares, ſive Correctores, ſive Præſides nuncuparentur, *Minores* Magiſtratus dicerentur: Hanc ſane ſententiam ſuadere videtur diverſa loquendi ratio à Zenone & Iuſtiniano obſervata: Dum enim ille ſingulos Provincialis adminiſtrationis gradus enumeraret, Spectabiles *in l. p. C. ut omni jud.* conſtituit inter *Majores* adminiſtrationes; ait enim: *Nemo ex viris Clariſſimis Præſidibus provinciarum, vel Conſularibus, aut Correctoribus, vel qui adminiſtrationis majoris infulas meruerint, id eſt Viri Spectabiles Proconſules, aut Præfectus Auguſtalis, aut Comes Orientis aut cujuſlibet tractus Vicarius.* At Iuſtinianus cum Leonis Conſtitutionem, quæ alienationes rerum Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ XXVII.

 politanæ

politanæ prohibens refertur, *cap. hoc jus.* 10. *q.* 2. & confirmatur, *cap. nulli.* 5. *de reb. Eccl. non alien.* ad omnes Ecclesias extendisset, *in Novel. de non alien. aut permut. reb. Eccles.* quod idem præstitit alias *in Novel. de alien. & emphytheus.* jussit dispositionem illam ab omnibus Magistratibus, & ab ipsis etiam Præfectis Prætorii inviolabiliter observari, & tunc quasi certam eorum graduum, quos in administrationibus volebat observari, nobis traditurus notitiam *in § fin. Novel. de non alien. aut permut. rebus Eccl.* ita disposuit. *Servabunt autem eam nihilominus & nostræ Reipublicæ Iudices majores & minores, civiles & militares, & præcipue per omnes diæceses constituti gloriosissimi Præfecti Sacrorum Prætoriorum, & Medias habentes administrationes, quos Spectabiles vocant: dicimus autem Augustales, & Proconsulares, & Spectabiles, Comites & alios Orientis, & qui post illos sunt Magistratus, hoc est Provinciarum Consulares, seu Præsides constituti, atque Defensores civitatum.* Vt ideo Magistratus omnes Provinciales in hac præfatione appareat modo ab Imperatore fuisse expressos,
XXVIII. quamvis *Medias* & *Minores* tantum administrationes recensuerit: Et his omnibus jubet Mandatorum librum tradi una cum *codicillis,* cum iis scilicet litteris Principis, per quas Provinciæ administratio confertur, ut innuit Quintilianus, sive quis alius auctor dialogi Tacito adscripti, *an sui sæculi orat. antiq. & quare conced.* dum *cap.* 7. gloriam artis oratoriæ extollebat ex eo, quod *nec in codicillis datur, nec cum gratia venit.* Græco vero & Romano idiomate conscriptum hunc Mandatorum librum mittit ad Tribonianum, *ut detur administratoribus secundum locorum qualitatem, in quibus Romana vel Græca Lingua frequentatur, scire eorum sanctionem: ut ni-*
XXIX. *hil ex his audeant præterire.* Et ut horum Mandatorum usus magis invalescat, Triboniano Sacri Palatii Quæstori mandat, ut *Mandata* hæc in *libris legum* curet *rescribi:* Ad Quæstorem enim spectabat Legibus à Principe promulgandis subscribere,

ſcribere, *Novel. ut divinæ juſſion.* juxta formulam traditam à Briſſonio: *de formul. lib.* 3. Imo eaſdem ordinare, ut Symmachi teſtimonio affirmant Broſſæus *ad epiſt.* 5. *Caſſiodori lib.* 6. *num.* 2. & Pancirolus *ad notit. Imper. Orient. cap.* 12. Hic quippe non eſt ſermo de Quæſtoribus, qui à Regibus creati à quærendo fuerunt ita denominati *l. prima in princ. & § p. ff. de off. quæſt.* ſed de iis qui Principis epiſtolas & libellos in Senatu legebant. *d. l. p. § ex Quæſtoribus. & § fin. & ibi Gottifred. & epiſtola. Sertorius Urſatus Monument. Patavin. lib. p. ſect.* 2. *verſ. Quæſtor vero Cæſaris. Broſſæus ad d. epiſt. Caſſiod.* 5. *n. p.* ejus reſcripta dictabant: *l. univerſa. C. de diverſ. reſcript.* & vice ſacra judicabant, quando ipſis una cum Prætorii Præfecto illæ committebantur cauſæ, in quibus à Proconſulibus, vel Auguſtali, vel Comite Orientis, vel Vicariis appellaretur. *l. præcipimus.* 32. *C. de appellat. § quod de cætero. Novel. exemplum ſacræ formæ.* Hic vero ab Imperatoribus forte nuncupati fuere Quæſtores, quamvis nihil commune haberent cum antiquæ illius Quæſturæ munere, ne periculum eſſet, ut in hominem ignarum litterarum dignitas ea incideret, contra id quod ab eo exigi teſtatur Caſſiodorus, qui *ſcientia juris* præditum eſſe debere affirmat. *Var. lib.* 6. *epiſt.* 5. ac proinde, ut viro plebejo, ſed erudito demandari poſſet, & ſemper huic citra omnem difficultatem locus daretur in Senatu, quæſtoria dignitas eidem fuit attributa, qua patritii æque ac plebeii fungebantur, cum eſſet ingreſſus & quaſi primordium gerendorum honorum, & ſententiæ in Senatu dicendæ. *l. p. § hodieque obtinuit. ff. de offic. Quæſt.* Nedum vero li- XXX.
bris legum Mandata hæc jubet inſeri Iuſtinianus, ſed præterea & in ſacro laterculo deponi: ut ita poſſint Provinciarum Præſidibus tradi una cum codicillis, quod obſervatum fuiſſe paſſim indicant Novellæ *§ ut autem de Præſide Piſidiæ. § fin. de Prætore Lycaoniæ. § ideoque, & § fin. de Prætore Thraciæ. § fin. de Præt. Paphlagon. § p. de Moderat. Arabiæ.* Cum

XXXI. tamen duplex eſſet Laterculum, Minus ſcilicet, in quo continebatur notitia inferiorum quarumdam dignitatum, & præcipue militarium; & Majus, quod cæterarum dignitatum notitiam complectebatur, de quibus plene Bullengerus *de Imperio Romano lib. 2. cap. 12.* hic certe loquitur Imperator de poſteriori hoc Laterculo, quia licet prioris illius cura Quæſtori incumberet, *l. prima. & 2. C. de offic. Quæſt.* cum tamen Imperator Mandata hæc dari jubeat una cum Codicillis, affir-
XXXII. mandum eſt, quod Laterculum Majus conſideraverit, cum ex eo Codicilli depromerentur per Primicerium Notariorum, qui illud cuſtodiebat, & qui creſcente in dies novorum Magiſtratuum numero plura Mandatorum exemplaria cum Codicillis in armario in hunc uſum præparato aſſervabat, cujus imaginem exhibet Pancirolus *in calce Notit. Imp. Orient.* ut ea, quibus opus eſſet, traderet Magiſtratibus, adjectis peculiaribus eorum nominibus, ut obſervavit Pancirolus *d. Not. Imp.*
XXXIII. *Orient. cap. 92.* qui præterea imaginem inſignium Primicerii Notariorum *ibid.* apponit, inter quæ adeſt Laterculum Majus, ſimulque depinguntur faſciculi chartarum convolutarum repræſentantes Codicillos ab eo tradendos Magiſtratibus, & ulterius liber quidam clauſus repræſentans librum Mandatorum, cujus dorſo characteres hi leguntur inſcripti: F. L. I. N. T. A. LL. CO. M. ORD. PR. quos Pancirolus ita interpretatur: *Felix liber injunctus Notariis Tribunis à laterculo continens Mandata ordine Principis*; cujus interpretationem cum Seldeno *in Mari Clauſo lib. 2. cap. 6.* & ego unica immutata dictione ſequerer, loco ſcilicet dictionis *ordine*, ſubſtituendo vocem *ordinaria.* Sunt enim revera hæc, Mandata ea ordinaria, quæ indiſtincte dabantur quibuslibet Præſidibus, ut dictum eſt: cum tamen eiſdem arcana quædam aliquando traderentur, & præterea juxta propriam uniuſcujuſque provinciæ conditionem peculiaria alia darentur, quorum exempla ſuppetunt paſſim in Novellis *de Præſi-*

de

de Pysidiæ. Præt. Lycaoniæ, Moderat. Hellenop. Proconf. Cappad. Prætore Thrac. & pluribus aliis. Adeoque imago insignium Primicerii Notariorum per Pancirolum exhibita, in Mandatorum libro, Codicillis, & Laterculo Majore ea singula exprimit, quorum meminit Imperator in hac præfatione, quam Latinam tantummodo habemus, vel quia exemplar Græcum fuerit deperditum, vel quia ea non fuerit Græce conscripta, cum legis hujus tertiæ, seu Novellæ decimæseptimæ non esset pars, sed potius quædam ad Tribonianum Quæstorem epistola.

PROOEMIVM LEGIS III.

De juramento à Præsidibus præstando.

Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φλάβιος Ἰουστινιανὸς, Ἀλαμανικὸς, Γοτθικὸς, Φραγγικὸς, Γερμανικὸς, Ἀντικὸς, Ἀλανικὸς, Βανδαλικὸς, Ἀφρικανὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἔνδοξος, νικητὴς, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος, αὔγουστος.

In nomine Domini Iesu Christi Dei nostri, Imperator Cæsar Flavius, Iustinianus, Alamannicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victor, triumphator, semper adorandus, Augustus.

Ἤδη μὲν ἐν τῷ γενικῷ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας νόμῳ πάντα διηγόρευται, ἐφ' οἷς προσῆκόν ἐστι τοὺς τὰς ἀρχὰς παραλαμβάνοντας, ταύτας διοικεῖν, μεμνημένους τῶν ὅρκων ὧν ἐπὶ τούτοις παρέχουσιν. ἀναγκαῖον δὲ ὅμως ᾠήθημεν καὶ νῦν παραλαμβάνοντί σοι τὴν ἀρχὴν ἐπισκῆψαι τὰ πρέποντα, κατὰ

Iam quidem in generali nostræ pietatis lege omnia declarata sunt, in quibus conveniens est administrationes accipientes, eas gubernare, memorantes jusjurandum quod super his præstatur. Necessarium tamen existimavimus etiam nunc percipienti tibi administrationem,

nem, designare quod à genitoribus Reipublicæ nostræ adinventum est: qui ad administrationes directis certa præcepta dabant, Mandata principum ea vocantes, secundum quæ oporteret eos gubernare administrationes.

τοῦτο δὴ τὸ τοῖς προγόνοις τῆς πολιτείας ἡμῶν ἐξηυρημένον, οἱ τοῖς εἰς τὰς ἀρχὰς στελλομένοις ῥητὰ παρεῖχον παραγγέλματα, (*Mandata Principis* αὐτὰ καλοῦντες) καθάπερ ἐχρῆν αὐτοὺς διακυβερνᾶν τὰς ἀρχάς.

I. *IN mandatis his præscribitur modus administrandi Provinciam.*
II. *Novella octava laudatur.*
III. *Præsides debent curare, ut qui sunt in carceribus humaniter tractentur.*
IV. *Romani jurabant, dum Magistratum assumerent, & dum ab eo abirent.*
V. *Athenienses jurabant in Magistratus exordio, & quodnam eorum juramentum, remissive.*
VI. *Iurare tenentur omnes, qui assumunt Magistratus, & hujus juramenti formula, num.* IX.
VII. *Perjurium damnatur.*
VIII. *Præsides Mandata hæc non observantes puniuntur.*
X. *Iuramentum de observandis certis Constitutionibus in statu Ecclesiastico præstatur ab officialibus; & quænam sint illæ Constitutiones, num.* XX.
XI. *Ante præstitum juramentum Magistratus nequeunt administrationem exercere; & qua pœna puniantur. num.* XII.
XIII. *Qui sibi usurpat jura Magistratus, tenetur lege Iulia majestatis.*
XIV. *Prorogato officio juramentum non iteratur.*
XV. *Magistratus, quando tenentur jurare observantiam statutorum, possunt ab iis recedere ex causa publicæ utilitatis.*
XVI. *An tunc teneantur observare statuta, quæ postea eduntur, remissive.*
XVII. *Mandata dicebantur etiam consulta præsidialia.*
XVIII. *Cur dantur Præsidibus cum codicillis.*
XIX. *Iuramentum Senatus Romani.*
XX. *In officialibus Sedis Apostolicæ summa integritas exigitur.*

I. *T qui, vel Prætoris vel alia officia suscipiunt, cognoscant quo tandem modo provincias eos gubernare conveniat, visum* esse sibi profitetur *in § ut autem. 6. Novel. de Præside Pisidiæ* Iustinianus, *non tantum signa eis præbere administrationis in codicillis, sed etiam modum præscribere, secundum quem provinciam administrent.* & is modus in hoc Mandatorum libro traditur, cujus nunc explicationem persequimur: & ut singulis, quæ in eo libro continentur, facilius pareant Præsides, præfatur Iustinianus se jam *generali* quadam *lege* ea omnia fuisse com-

complexum, quæ ad provincias recte administrandas obſervare neceſſe eſt; hæc autem lex generalis, quam *dignam* II.
Chriſtiano Principe Sanctionem appellat Baronius *Annal. tom. anno* 535. *num.* 11. & cujus alias ſæpiſſime meminit Imperator, ſed præſertim *in § oportet igitur. Novel. de Præſid. Piſid. § hæc nos. Novel. de Moderatore Heleſponti. & cap. 2. § in primis. in edict. de Magiſtrat. Phœniciæ Libanicæ.* Nunc legitur inter Novellas Iuſtiniani Conſtitutiones *ſub titulo. ut Iud. ſine quoquo ſuffrag. fiant.* & plurima continet ex iis, quæ in hoc mandatorum libro traduntur; eademque pariter habetur in Baſilicis, *lib. 6. tit.* 3. ubi tamen *in §* 5. *&* 17. additur, quod *acta Præſidis clam confici non debent, ſed præſente officio, aut majore parte ejus.* & quod *Præſides diebus Dominicis perquirant* III.
ab his, qui in cuſtodia habentur, an cuſtodes eos humaniter tractent, & victualem ſubſtantiam eis faciant miniſtrare, mulcta viginti librarum auri tam Præſidi, quam officialibus ejus conſtituta. quod idem longe prius ſanciverant Honorius, & Theodoſius, *in l. judices. 9. C. de Epiſcopal. audien.* addentes præterea, quod *Antiſtitum Chriſtianæ Religionis cura laudabilis ad obſervationem conſtituti Iudicis hanc ingerat monitionem.*
Verum quia ſolemne fuit apud bene inſtitutas gentes, quod IV.
illi, qui Magiſtratu fungi deberent, Iurejurando ad leges obſervandas & Iuſtitiam perpetuo cuſtodiendam prius adigerentur; ſic enim Romæ memorat *Hiſt. lib.* 31. *in fine*, Livius, quod nemini *Magiſtratum plus quinque dies, niſi qui juraſſet in leges, non licebat gerere.* cum præterea & qui Magiſtratu abibant jurarent ſe *nihil contra leges feciſſe*; ut ex Cicerone, & Plinio obſervat Briſſonius *de formul. lib.* 8. & Athenienſes V.
pariter antequam Magiſtratus inirent jurare ſolitos fuiſſe ex Polluce & Plutarcho monuit Tholoſanus *Syntagm. Iur. univ. p.* 3. *lib.* 50. *cap.* 8. *num.* 15. & ex Demoſthene eorum Iuriſjurandi formulam refert Sigonius *de Repub. Athenien. lib.* 3. *cap. de Iudic. Heliææ.* Horum itaque mores imitatus Iuſtinia- VI.

 nus,

nus, cum alias provinciarum Præſides jurare juſſiſſet, ſe nihil pro accipienda adminiſtratione fuiſſe largitos, & quæcumque à legibus ſibi præſcribuntur, ſe eſſe obſervaturos; *§ ſic igitur.7. § jusjurandum vero.14. Novel.ut Iud. ſine quoque ſuffrag.* quod idem antea ſtatuerunt Theodoſius, & Valentinianus *in l. fin. C. ad Leg. Iul. repetund.* ante omnia eos hujuſmodi Sacramenti ſibi admonendos exiſtimat, ut videlicet metu prædicti Iurisjurandi, quod ſuper his præſtatur, ab injuria magis abſtineant: *Nemo* enim, ut *Rhetoric. ad Alexandr. cap.17.* ajebat Ariſtoteles, *certe pejerare vellet, cum divini ſupplicii metu, tum decoris apud homines;* cum præſertim ſciat *latere ſuum ſcelus homines poſſe, Deos autem non poſſe.* Quod ſi occupante Præſidis animum avaritia, cæteriſque cupiditatibus ſeſe transverſim agentibus, ad oblivionem Sacramenti proceſſerit *(qui enim numquam, qui pecuniarum cupiditate ducitur, in eis accipiendis vel dandis jurisjurandi ſanctitatem ſervabit, qui rurſum, qui incontinens eſt aut timidus, in eodem conſtiterit?)* ajebat *ad ſecundum Pythagoræ carmen* Hierocles; ille certe violatæ Religionis pœnas dabit Deo, Principi, & Legi; *quemadmodum enim* (poſt renovatam prædictæ legis, ad jurisjurandi memoriam ita Præſidem quemlibet, *in § 2. Novel. de Præſid. Piſidiæ*, alloquebatur Iuſtinianus) *juriſdictionis argumento ipſum honoravimus, ita rurſus, ſi præter intentionem, & opinionem noſtram tradita eum adminiſtratione abuti deprehenderimus, competenti ipſum animadverſione perſequemur, tam Deo in hac ſubſervientes, quam opem ferentes legibus, ſive furta eum feciſſe, ſive gratia forte, aut inimicitiis ſuperatum, ſive leges noſtras tranſgreſſum eſſe deprehenderimus.*

VII.

VIII.

IX. Hoc vero jusjurandum, cujus & particularis mentio habetur in Novellis *in cap. 3. § ſed neque. Novel. de Præt. popul. § ideoq. 2. § fin. Novel. de Præt. Thraciæ. § fin. Novel. de Præt. Paphlagoniæ. § ut autem. 6. de Præſid. Piſidiæ. & Novel. de Proconſ. Paleſtinæ in præfat. & paſſim alibi in Novellis*, à Præſidibus

dibus ipsis præstandum, in calce dictæ Novellæ octavæ *ut Iud. sine quoque suffr.* & præterea in Basilicis *lib. 6. sub eodem tit.* per hanc formulam *in* § 31. exhibetur. *Iuro ego per Deum omnipotentem, & Filium ejus unigenitum Dominum nostrum Iesum Christum, & Spiritum Sanctum, & per sanctam gloriosam Dei genitricem, & semper Virginem Mariam, & per quatuor Euangelia, quæ in manibus meis teneo, & per sanctos Archangelos Michaelem, & Gabrielem, puram conscientiam, germanumque servitium me servaturum sacratissimis nostris Dominis Iustiniano, & Theodoræ Conjugi ejus, occasione traditæ mihi ab eorum pietate administrationis: & omnem laborem, ac sudorem cum favore, sine dolo, & sine arte quacumque suscipio in commissa mihi ab eis administratione de eorum imperio, atque Republica; & Communicator sum sanctissimæ Dei Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ; & nullo modo, vel tempore adversabor ei: nec alium quemcumque permitto quantum possibilitatem habeo. Iuro quoque idem jusjurandum, quod nulli penitus neque dedi, neque dabo occasione mihi dati singuli, neque occasione patrocinii, neque promissi, neque professus sum de provincia mittere, neque mittam, neque occasione Dominici suffragii, neque famosissimis Præfectis administrationem habentibus, neque iis, qui circa eos sunt, neque alii hominum ulli; sed sicut sine suffragio percepi cingulum, sic etiam pure me exhibebo circa subjectos piissimorum nostrorum Dominorum, contentus iis, quæ statutæ sunt mihi de fisco, annonis. Et primum omne habebo studium, ut fiscalia vigilanter inspiciam, & in devotos quidem, & indigentes necessitate, cum omni exigam vehementia, nequaquam subinclinatus, neque ob hoc lucrum ipsum omnino considerans, aut per gratiam, vel odium exigens aliquem citra quam competit, aut concedam alicui: devotos autem paterne tractabo, & subjectos piißimorum nostrorum Dominorum illæsos undique, quantum possibilitatem habeo, custodiam. Et æquus in causis utrique parti, & in publicis disciplinis ero, nullique parti citra quam justum est præstabo; sed*

exequar universa delicta, & omnem æquitatem servabo secundum quod mihi visum fuerit justum: & eos quidem qui innoxii sunt, undique innoxios illæsosque conservabo: noxiis autem imponam supplicium secundum legem, & omnem justitiam (sicut jam dictum est) in publicis, & privatis contractibus eis servabo: & si comperero fiscum injustitiam pati, non ego solum hoc ago, sed etiam semper mihi assidentem talem studebo assumere, & circa me omnes, ut non ego purus quidem sim, qui vero circa me sunt, furentur, & delinquant. Si quis autem inveniatur circa me talis, & quod fit ab eo me sanare, & eum expellere. Si vero non hæc omnia ita servavero, recipiam hic, & in futuro sæculo in terribili judicio magni Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi: & habeam partem cum Iuda, & lepra Giezi, & tremore Cain, insuper & pœnis, quæ lege eorum pietatis continentur, ero subjectus.

X. Ea vero est conditio prædicti vel cujuspiam alterius similis juramenti (quale est illud, quod in statu Ecclesiastico, de observandis quibusdam Summorum Pontificum Constitutionibus, de quibus plene inferius *num.* 20. à Magistratibus exigi tradit Cohelius *ad bul. bon. reg. cap.* 19. *num.* 38. *vers. quid*
XI. *autem. & num.* 46.) ut ad illud præstandum publici quicumque officiales ante susceptam administrationem compellantur. *Aviles Prætor in proœm. § ult. num.* 1. *Avendan. de Mand. exequ. cap.* 2. *num.* 1. *Mastril. de Magistrat. lib.* 2. *cap.* 2. *Paris de Put. de syndic. V. juramentum. num.* 1. nec ante illius emissionem, quamvis nominati fuerint, vel etiam recepti, nullam sortiantur potestatem exercendi muneris sibi destinati; & si forte tunc illud auderent exercere, expellendi sint, quinimo puniendi. *Aviles d. § ult. num.* 1. *Xammar. de off. jud. & advoc. p. p. q.* 24. *num.* 152. *Cancer. var. p.* 2. *cap.* 8.
XII. *n.* 123. & quidem tamquam rei læsæ Majestatis, quia adhuc revera privati sibi Magistratus jura usurpaverint, si velimus assentiri sententiæ Lucæ de Penna *in l. hac sanctione. C.*

de diverſ. off. Avendani *d. cap. 2. num. 2. verſ. quinimo.* Paridis de Puteo *d. V. juramentum. num. 1.* & Xammar. *d. n. 152.* in quod crimen quicumque inciderit, proculdubio lege Iu- XIII.
lia Majeſtatis tenetur. *l. lex. 3. ff. ad leg. Iul. Majeſt.* at ſi jura- XIV.
mentum in Magiſtratus limine præſtiterint, prorogato officio cenſetur adhuc illud ſuas vires exercere, ideoque illud amplius iterari neceſſe non eſt, *Surd. conſ. 262. num. 17.* Ad XV.
ſimilitudinem hujus diſpoſitionis tenentur præterea peculiaribus quibuſdam in locis Magiſtratus jurare, ſe obſervaturos eſſe eorum privilegia, ſtatuta, & conſuetudines. *Cancer. var. p. 3. cap. 13. numer. 328. Gail. obſerv. lib. 1. obſ. 36. n. 14. Maſtril. de Magiſtr. lib. 2. cap. 2. num. 52.* Sed tunc ſi ex juſta vel evidenti cauſa utilitatis publicæ ea non ſervaverint, in ſyndicatu nequeunt puniri: *Paris de Put. de ſyndic. V. juramentum, num. 3.* & ad ea tantum obſervanda obligantur, quæ ſunt in uſu. *Aviles. d. § fin. num. 10. Paris de Put. d. V. juramentum. num. 6.* an vero ſtatutis poſt præſtitum juramentum XVI.
editis ligentur. diſputat idem Aviles. *d. § fin. num. 3. & ſeqq.*

Sic igitur prædicti juramenti, quod in Novella octava continetur, renovata memoria, & ſimul eorum præceptorum, quæ ibidem traduntur, ſubdit Imperator ſequendo, *quod à progenitoribus Reipublicæ adinventum eſt, qui adminiſtrationes directis certa præcepta dabant, Mandata principum ea vocantes, ſecundum quæ oportet eos gubernare adminiſtrationes*, ſe *nunc* Præſidi *percipienti adminiſtrationem* illud totum velle *deſignare:* hæc autem Mandata, quæ etiam *Conſulta præſidialia* ap- XVII.
pellantur, *§ ut autem. 6. de Præſ. Piſidiæ.* una cum Codicillis ipſis dabantur, ut dictum eſt, *in præfat. hujus Conſtitutionis num. 30.* Ne forte ignorantiam contentorum in his Manda- XVIII.
tis prætendere quandoque poſſent; Præterea ad excludendam etiam oblivionis excuſationem expreſſe illis injungitur, ut Mandata ſibi cum Codicillis tradita perlegant aſſiduè, *§ fin. Novel. de proconſ. Cappadoc.* & *ad hæc intentis oculis pro-*

priam dirigant administrationem, perque hanc omni ex parte subditis prosint. juxta Imperatoris præceptum *in § ut au-*
XIX. *tem. 6. Novel. de Præsid. Pisid.* adeoque impleto Magistratu, instar Romani Senatus apud Tacitum *hist. 4. cap. 41.* non tamen trepidi & verba jurisjurandi per varias artes mutantes, possint Deum testem advocare, *nihil ope sua factum, quo cujusquam salus læderetur, neque se præmium aut honorem ex calamitate civium cæpisse.*

XX. Non dissimili ratione Paulus II, volens *pluribus abusibus providere, & per officiales, & Ministros Apostolicæ Sedis omnem integritatem munditiamque servari*, peculiarem edidit Constitutionem. 3. per quam illos munera quælibet vetuit accipere, (de qua in cap. seq. num. 68.) & jussit Cardinales antequam Legationis munus obirent coram Pontifice promittere, reliquos vero officiales inferiores in Camera Apostolica jurare, se eam ad unguem observaturos; *in §. 1.* Quam Constitutionem eodem adjecto jurisjurandi onere confirmavit Sixtus IV. *Constit. 15. § 3.* & inde Paulus V. inhærendo alteri Constitutioni Sixti V. *num. 93.* per Clementem VIII. confirmatæ *in ejus Constit. 5.* per quam pœnas, & confiscationes exigendi, ac distribuendi certus modus præscribebatur. Sancivit à Præsidibus, & officialibus quibuslibet in officii ingressu juramentum exhiberi de observanda sibi circa hujusmodi exactiones præscripta formula *in Constitut. 88. § 4.*

Vt

Vt gratis creati Magiſtratus, gratuitas quoque manus ſervent erga Deum, Imperatorem, & Legem.

CAPVT PRIMVM.

OPortet igitur te pure ſumentem administrationem, & ſine omni ſuffragio, præ omnibus aliis mundas ſervare Deo nobiſque, & legi manus; & nullum contingere lucrum, neque majus neque minus; neque captioſum quiddam contra ſubjectos facere negotiatione: ſed contentum eſſe ſolis à fiſco tibi miniſtratis, & tam per te, quam per eos qui circa te ſunt, purum eis undique ſervare jus: & feſtinare. Primum quidem fiſcalia tributa exigi vigilanter, nihil diminuens, circa publicam curam requirere, ne forte fiſcus inde minuatur, & ſalvare ei undique quæ propria ſunt. ſicut enim privatos injuſtitiam paſſos adjuvamus, ſic & publicum illæſum manere volumus. Collatores namque omni alia calumnia liberi conſervati, facilè & in promptu ſolvent tributa: & qui

Δεῖ τοίνυν σε καθαρῶς παραλαμβάνοντα τὴν ἀρχὴν, καὶ δόσεως ἁπάσης χωρὶς περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων καθαρὰς φυλάττειν θεῷ τε καὶ ἡμῖν καὶ τῷ νόμῳ τὰς χεῖρας, καὶ μηδενὸς ἅπτεσθαι κέρδους, μήτε μείζονος, μήτε ἐλάττονος. μηδὲ σεσοφισμένην τινὰ ποιεῖσθαι κατὰ τῶν ὑπηκόων ἐμπορείαν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι μόνοις τοῖς παρὰ τοῦ δημοσίου σοὶ χορηγουμένοις. καὶ διά τε σαυτοῦ διά τε τῶν περί σε καθαρὸν αὐτοῖς πανταχόθεν φυλάττειν τὸ δίκαιον· καὶ σπεύδειν πρῶτον μὲν τοὺς δημοσίους φόρους ἀπαιτεῖν ἀγρύπνως, μηδὲν ἐλλείποντα τῆς περὶ τὸ δημόσιον προνοίας, ἀναζητεῖν τε μή τι τὸ δημόσιον ἠλάττωται, καὶ περιποιεῖν αὐτῷ πανταχόθεν τὰ οἰκεῖα. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἰδιώταις ἀδικουμένοις βοηθοῦμεν, οὕτω καὶ τὸ δημόσιον ἀνεπηρέαστον μένειν βουλόμεθα. οἱ γὰρ δὴ συντελεσταὶ, πάσης ἄλλης ἐπηρείας ἐλεύθεροι φυλαττόμενοι, ῥαδίως τε καὶ ἐκ προχείρου καταθήσουσι τοὺς φόρους

qui in furta prius dantes, manebant debentes adhuc fiscalia, ex nunc ipsis fiscalibus exsolventes, liberabunt facile se tributis.

ρους· καὶ ἅπερ εἰς κλοπὰς πρότερον διδόντες, ἔμενον ἐποφείλοντες ἔτι τὰ δημόσια, ταῦτα νῦν αὐτοῖς τοῖς δημοσίοις τιθέντες, ἀπαλλαγήσονται ῥᾳδίως τῶν ἐπὶ τοῖς φόροις ὀφλημάτων.

I. *In sacerdotiis conferendis merita sunt consideranda.*
II. *Ambitus multis pœnis repressus.*
III. *Dictum de Mathematicis.*
IV. *Omnium malorum origo in Civitatibus quæ.*
V. *Largitiones pro consequendis Magistratibus sublatæ.*
VI. *Magistratus à sordibus debent abstinere.*
VII. *Negotiationis appellatione quid comprehendatur.*
VIII. *Contractus omnis Præsidi in provincia vetitus. num.* VIII. *&* XIV. *& cur,* XX.
Ampliatur num. IX. XI. XII. XIII. XV. XVI. XXII. XXXIII. XXXIV. XXXV XXXVI. XLI.
Limitatur numer. XIX. XXIII. XXIV. XXVI. XXVII.
Declaratur num. XXIX.
X. *Præsides nequeunt privatorum ædes incolere.*
XI. *Usucapio in re furtiva excluditur.*
XVI. *Officiales & Domestici Præsidis in loco officii nequeunt contrahere.*
Ampliatur. num. XVII.
XVIII. *Nec exactores tributorum.*
XXI. *Contractus metu initos lex abhorret.*
XXV. *Alimentorum appellatione quid veniat.*
XXVIII. *Milites & Decuriones recte succedunt in his quæ per contractum acquirere prohibebantur.*
XXXVII. *An Magistratus possit mercaturam extra provinciam exercere, & seqq.*
XXXVIII. *Et an Romæ, quæ est patria communis.*
XXXIX. *Princeps Magistratui aliquantulum assurgit.*
XL. *Magistratus dicuntur Principes.*
XLII. *Senatoribus Romanis non licuit navem retinere.*
XLIII. *Magistratibus munera recipere vetitum.*
Ex lege duodecim tabularum. XLIV.
Ex Senatus Consultis. XLV. *Plebiscitis.* L.
Mandatis. LIII.
Ex Legibus plurimis Civilibus. XLVII.
Ex Iure Canonico. LVII.
SS. Patrum testimoniis LXII. *Constitutionibus Pontificum* LXII. *& seqq.*
Ampliatur LI. LXVI. LXXII. LXXXI. LXXXII. LXXXIII. LXXXIV. LXXXV. LXXXVI. LXXXVII. LXXXVIII. LXXXIX. XC. XCVI.
Limitatur LXV. LXXIII. XCI. XCII. XCIII. XCIV.
XLVI. *Apud Romanos æs alienum Præsidum à Senatu persolutum.*
XLVII. *Lex Iulia repetundarum, & ejus capita.*
XLVIII. *Repetundarum judicium Romæ frequens.*
XLIX. *Bassus ob accepta munuscula die Natali repetundarum reus.*
L. *Esculenta & poculenta accipere permissum: & quæ.* LIV. LXXIII.
LII. *Ad regimen Provinciarum probatæ vitæ testimonio Præsides eligendi, & eorum juramentum.*
LV. *Xenia quæ dicantur.*
LVI. *Præsides nihil donare possunt cuiquam ratione accepti Magistratus.*
LVIII. *Canonum Collectio facta per Gratianum, nunquam fuit per Pontifices confirmata.*
LIX. *Ejus errores per Cæsarem Rasponum & alios D D. observati.*
LX. *Canones vim legum habent.*
LXI. *Leges Imperiales quando observandæ sint in foro Ecclesiastico.*
LXIII. *Munerum receptio prohibita ab Innocentio III, à Bonifacio VIII,* LXIV. LXVII.

Paulo

Paulo II: LXVIII. *Sixto IV: Pio V.* LXIX. *Gregorio XIII:* LXX. *Clemente VIII:* LXXV. *Paulo V:* LXXI. *& novissime à S. D. N. Alexandro VII:* LXXII.
LXXIII. *Xenia consueta permittuntur, & quæ, num.* LXVIII. XCII.
LXXIV. *Constitutiones enumeratæ num.* LXIII. *quibus in locis procedant* LXXVII.
LXXV. *Clementis VIII Constitutio laudata num.* LXIII. *declaratur.*
LXXVI. *Ejusdem Chirographo Iudices criminales in Vrbe prohibentur munera accipere sub pœna capitis, etiam esculenta.*
LXXVII. *Munera recipere ob gratiam vel justitiam, vetitum apud plures nationes.*
LXXVIII. *Otani Tribunal.*
LXXIX. *Constitutio S. D. N. Alexandri dispositioni juris communis est conformis* LXXXI. *& seqq. usque ad* XCV.
LXXX. *A legislatoris mente desumenda legis interpretatio.*
LXXXII. *Vitia eo deteriora, quo insunt dignioribus.*
LXXXIV. *Injustissimum omnium est justitiam vendere.*
XCI. *Stipendia congrua recipere cuique permissum.*
XCIV. *Pravi actus non excusantur consuetudine.*
XCV. *Stipendia certa Magistratibus antiquitus constituta.*
XCVI. *Adsessores, & alii Ministri, & Officiales prohibentur munera recipere.*
XCVII. *Vxorem in provinciam ducere Præsidi an licuerit.*
XCVIII. *Magistratus vera laus est Officialium integritas.*
XCIX. *Tributorum exactio Præsidi præ omnibus commendatur.*
C. *Necessitas Tributorum* CXI.
CI. *Romæ pro urina, & umbra arborum, soluta vectigalia.*
CII. *A Romanis qua ratione Tributa indicta, & exacta.*
CIII. *Onere Tributorum prægravatæ Civitates qua ratione antiquitus liberarentur.*
CIV. *Via exequutiva competit pro exactione Tributorum.*
CV. *Præses non augere debet Tributa, sed ea diligenter exigere.*
CVI. *Fisci nunquam mala causa nisi sub bono Principe.*
CVII. *Præsides sint patres populorum, non fures.*
CVIII. *Exactor Tributorum diligens sit, non insolens.*
CIX. *Populorum & Principum inopia oritur ex Præsidum furtis, & avaritia.*
CX. *Qui divites recedunt ab officio, quod pauperes accepere, ex publica pecunia præsumuntur ditati.*

EXperientia per omnem præteritorum temporum memoria repetita, compertum est, nihil in creandis Magistratibus utilius esse, nihilque salutarius, quam si ea observentur, quæ in ordinandis sacerdotibus observanda monebant Leo & Anthemius Imperatores: *in l. si quemquam, C. de Episc. & Cleric.* quod scilicet I.
quantum quisque mereatur, non quantum dare sufficiat æstimetur: meritoque severæ illæ pœnæ legesque adversus ambi- II.
tum in veteri Republica comparatæ sunt, enumeratæ per Alexandrum ab Alexandro *gen. dier. lib. 3. cap. 17.* & Rosinum *Antiqu. Rom. lib. 8. cap. 29.* quas renovatas & auctas per Iulium Cæsarem, *Sueton. in vita Cæsar. cap. 43.* latissime

ſime amplificavit ſucceſſor ejus Auguſtus. *Sueton. in vita Aug. cap.* 34. *Dio hiſt. l.* 54. earumque præſidio, rerum Romanarum incolumitati per aliquot ſecula conſultum haud dubie eſt; donec à populi ſtudiis omni tribuendorum honorum poteſtate ad Principis curam tranſlata, nullus amplius locus auxilio adverſus multitudinis avaritiam inducto in ſubjecta unius arbitrio Republica eſſe cœpit. *l. unica ff. ad L. Iul. amb.* Deinde cum alii, ut fit, homines potius, quam alii mores Romanum Imperium excepiſſent, eadem ſub diverſis vocabulis vitia à campo & comitiis in aulas & atria migravere,
III. factumque eſt, ut peſſima hæc Civitatum lues, quæ (ut de Mathematicis Tacitus *lib. p. hiſt. cap.* 22. ajebat) & *vetabitur ſemper & retinebitur*, primo in Imperii Miniſtros, deinde in ipſos Imperatores ſuum virus diffunderet; adeo ut de Provinciarum regimine *ſingulis fere annis nova auctio inſtituebatur, neque tamen dabatur ſub eodem manere cauponatore, ſed per modica intervalla nunc hujus, nunc illius poteſtati ſubdebantur*, ut deplorabat Iuſtinianus § 4. *Novel. de Moderat. Helen.* Magnum hinc Imperatori ipſi: *Novel. ut Iud. ſine*
IV. *quoquo ſuffrag. in præfat.* Magnum & aulicis compendium: maxima tamen populis incommoda ac detrimenta. nec aliunde fœcundior malorum omnium quibus civitates affligi ſolent origo, quæ ad vivum à Iuſtiniano *in D. præfat.* § *p.* per hæc verba expreſſa unuſquiſque intueatur: *An certe non omnibus manifeſtum eſt, quoniam qui aurum dat, & ita adminiſtrationem emit, non dat hoc ſolum quantum occaſione adinventum eſt ſuffragiorum, ſed & aliud extrinſecus addit amplius, occaſione commodi, adminiſtrationem aut dantibus aut ſpondentibus? & ſic uno principio illicito dato, plurimas neceſſe eſt manus circumire eum qui donationem facit, & hoc non de ſuo forte præbere, ſed mutuatum, & ut mutuare poſſet damnificatum: & computare apud ſe, quia convenit eum tantum ex provincia percipere, quantum liberet quidem ei debita, ſortes, & uſuras, &*
damna

damna pro ipso mutuo: computabit autem & in medio expensas largiores, jam & judici & qui circa ipsum sunt convenientes: & quendam etiam sibimet recondet quæstum in tempore sequenti, in quo non administrabit. Quapropter ejus quod ab eo datum est, triplum, magis autem si oportet verius dici, decuplum erit, quod à subjectis nostris exigitur: & ex hoc etiam fiscus imminuitur. Nam ea quæ oportebat in fiscum inferri, eo quod administrationem habet puris utentem manibus: hoc ad propriam utilitatem redigens, qui administrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipsius, quæ per ipsum agitur, nobis reputat; & quanta impie talia fiunt ad horum furtorum merito relata occasionem? administrationes namque habentes provinciales ad hanc acceptionem respicientes multos quidem reorum dimittunt, vendentes eis delictum, plurimos autem innoxiorum condemnant, ut noxiis præstent; & hoc non solum in pecuniariis causis agitur; sed & in criminalibus, ubi de anima est periculum. Fugæque fiunt ex provinciis, & confluunt huc omnes ingemiscentes, sacerdotes, & Curiales, & Officiales, & possessores, & populi, & Agricolæ, Iudicum furta merito & injustitias accusantes; & hæc non fiunt sola, sed etiam Civitatum seditiones, & publicæ turbæ, plerumque pecuniæ causa fiunt, atque sedantur; & omnino una quædam est hæc omnium occasio malorum, & accipere suffragium à judicibus totius nequitiæ est principium & terminus: est quoque sacrorum eloquiorum mirabile, & verum, quod avaritia omnium sit mater malorum, maximè quando non privatorum, sed Iudicum inhæret animabus; quis enim sine periculo non furetur, quis non latrocinabitur sine reatu, ad administratorem respiciens? illum namque videns omnia auro vendentem, & præsumens, quia quidquid egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet: hinc homicidium, & adulterium, & invasiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confusio, & contemptus legum & Iudicum, omnibus hæc venalia proposita esse putantibus tanquam aliquod vilium mancipiorum.

V. Ad imperium evectus Iustinianus hanc Deo referendam gratiam sibi putavit, ut sublata quacumque largitione pro quærendis Magistratibus subditos à tot incommodis liberaret. § 4. *Novel. de Moder. Helenop.* & Novella constitutione edita *sub titulo Vt Iudices sine quoquo suffrag.* prohibuit *ibid.* § *p.* omnibus, qui ad Magistratus cujuscumque generis eveherentur, *dare aliquod suffragium, neque pro administratione quamlibet donationem, neque Iudici ulli, neque eorum qui circa administrationem sunt alicui, neque alteri per occasionem patrocinii, sed gratis sumere administrationes, pauca vero præbere occasione eorum, quæ pro cingulis dantur & chartis.* Quorum occasione ne rursus irreperent largitiones, certum modum mercedis officio Præfecti Prætorio & Primicerii Notariorum persolvendæ *in calce ejusdem Novellæ* præscripsit: aurum danti, ut *accipiat administrationem, confiscationem, & exilium, & in corpus verbera, atque supplicium*, pœna adjiciens *in eadem Novella in* § 8. maxima item mala *ibidem* illis minatur, qui avaritiæ hujusmodi labe infecti reperiantur: quadrupli siquidem condemnationi & Magistratus amissioni subjiciuntur *Basilic. lib. 6. tit. 3.* § 3.

VI. Ad prædictas igitur sanctiones hic respiciens Iustinianus, jure monet Præsides quoslibet, ut sicut *pure* & *sine omni* largitione Magistratus acceperunt; ita *puras servent manus Deo*, Principi, & *legi:* & hoc est primum & præcipuum Mandatorum caput, quod à Iustiniano videmus in Constitutione uniuscujusque Magistratus repetitum: *in Novel. de Præst.pop. cap. 3.* § *p. de Præt. Lycaon.* § *3. de Com. Isaur.* § *p. & alibi sæpius*: quod scilicet provinciarum Præsides à sordibus abstineant, ideoque *nullum* contingant *lucrum, neque majus, neque minus, neque captiosum quiddam contra subjectos faciant negotiatione*; Vt enim ad Q. fratrem scribebat *Epistola prima* Cicero, *præclarum est summo cum Imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla*

vestis,

vestis, nullum mancipium, nulla forma cujusquam, nulla conditio pecuniæ, quibus rebus abundat ista provincia, ab summa integritate continentiaque deduxerit: Negotiationis autem voce, VII.
quæ de sui natura quamcunque contractus speciem propria universalitate complectitur, *Mattienzo de relator. par. 3. Dialog. 27. in princ. & seq. Caldas Pereira de empt. cap. 8. num. 47.*
hic consulto usus est Imperator, quia Provinciarum Recto- VIII.
ribus non modo quidquam emere in provincia, cui præerant, vetitum erat, *l. qui officii 62. ff. de contrahend. empt. Aviles Prætor. cap. 2. verb. heredad. n. p.* verum etiam ædificare, *l. aufertur 46. §. quod à Præside ff. de Iur. Fisc. Bobadilla politicor. lib. 2. cap. 12. n. 34. & 57. Mattienzo d. cap. 27. n. 3.*
Paris de Puteo de Syndic. V. Officialis n. p. per donationem ac- IX.
quirere, *l. unica C. de contract. Iud.* ne remuneratoriam quidem, *ut post Alciat. Caldas d. cap. 8. n. 47.* nisi tamen probetur merita officium præcessisse, *Avilas d. cap. 2. V. de Mercaderia n. 26. Barbosa l. unica, n. 25. C. de contract. Iud. Paris de Puteo*
de synd. V. Officialis n. 5. (ubi quod ex hoc tantum capite con- X.
cedi potest à privato habitatio, quæ alias non posset à Præsidibus acceptari, cum hi nequeant privatorum ædificia incolere: *l. fin. C. de Offic. Rect. Prov. Aviles Prætor. cap. 2. V.*
Casas, n. p.) adeoque à donationibus, quæ fiunt Præsidi, ab- XI.
horrent jura, ut, quomodo in re furtiva excluditur usucapio, quoad usque vitium purgetur, *Amaya observ. lib. 2. cap. 7. per tot. Mella de usucap. p. p. cap. 5.* ita in hujusmodi donationibus excludatur. *l. quod contra, 8. ff. ad l. Iuliam repetundarum.* vetitum est præterea Præsidibus propria etiam bona XII.
vendere, cum & hac ratione possint plus æquo ditari, & subditis violentiam inferre; ut reprobata Donelli sententia
observat Caldas *de empt. cap. 8. n. 49.* imo etiam matrimonia XIII.
contrahere in provincia, vel filiis contrahentibus consentire: *l. qui in provincia ff. de rit. nup. Carleval. de Iudic. lib. p. tit. p. disput. 2. n. 68. Paris de Puteo de syndicat. V. contrahere*

 n. 4.

*n.*4. vel filias in matrimonium collocare: *Leo Imp. in Const.* 23. *sub. rubr. ne Præsid. in provinc. suis dom. sponf. contrahant.* Et tandem quemlibet omnino contractum celebrare: *l. unica C. de contrac. Iud. & ibid. Barbosa, qui innumeros allegat n.* 6. *Cancer. Var. par.* 3. *cap. p. n.* 97. *Natta conf.* 50. *n.* 13. *Caldas*
XV. *d. cap.* 8. *n.* 47. Nedum per se ipsos, verum etiam per interpositas personas. *d. l. unica. § hæc autem. & ibid. Barbos. n.* 7. *l. non licet.* 46. *ff. de contrahend. empt. Aviles d. cap.* 2. *V. heredad. & V. de Mercaderia n. p. Bobadilla d. cap.* 12. *n.* 34. Et jure quidem, quia tunc major inest fraudis suspicio, Imo legi ipsi fraus infertur. *l. si per impressionem.* 11. *& ibi Gottifred. V. nihilo. C. de his quæ vi metusve cauf. l. milites.* 13. *ff. de re mili-*
XVI. *tar. l. p. l. pupillus.* 5. *§ fin. ff. de auth. tutor.* Quæ quidem omnia de lectoribus Provinciarum disposita ad omnes Officiales tam majores quam minores porrecta intelliguntur; *l. principalibus.* 33. *ff. de reb. cred. Barbos. d. l. unica n.* 8. *Avi-*
XVII. *les d. V. heredad. n.* 2. etiam si Præses id illis expresse permitteret. *Paris de Puteo de syndicat. V. contrahere n.* 70. quod idem
XVIII. obsservatur in exactoribus publicorum redditùum. *Ioan. de Platea l. missi opinatores. C. de Exact. Tribut. n.* 3. *Aviles d.*
XIX. *cap.* 2. *V. de Mercaderia. no.* 7. Procedere tamen prædicta in temporaneis Rectoribus provinciarum, secus vero in perpetuis, censent Cancerius *Var. par.* 3. *cap. p. n.* 98. Paris de Puteo *d. V. contrahere. n. p.* & Molinus *decis.* 506. *n.* 28. *&* 29. *&* 32. qui tamen ait limitationem hanc à plerisque impugnari, nec prorsus irrationabiliter, quia Officialis perpetuus est magis formidabilis quam temporaneus, qui brevi est removendus, & syndicatus censuræ obnoxius est. *n.* 30. *&* 31. Et hac de causa posteriorem hanc sententiam sequuntur Natta *conf.* 50. *n.* 13. qui addit quod ut plurimum hi declinant in tyrannidem. Barbosa. *d. l. unica n.* 10. Caldas qui plene articulum examinat & distinguit inter Præsides & cæteros Officiales. *de empt. cap.* 8. *n.* 61. *& seqq.* & Bobadilla *d. cap.* 12. *n.* 36. *& seqq.*

Ea

Ea vero fuit arctissimæ hujus prohibitionis ratio, ne pri- XX.
vatis hisce commerciis intenti Præsides publicæ rei curam omitterent. *arg. tex. in l. milites. 13. ff. de re milit. Paris d. V. contrahere. n. 6. Bobadilla d. cap. 12. n. 34. Aviles prætor. cap. 2. § heredad. n. p.* vel potius quia hi facile officii potestate freti metum incuterent subditis. *Mastril. de Magistr. lib. 6. cap. 10. n. 11. Natta cons. 50. n. 13. Bobadilla d. n. 34. Merlin. decis. 506. n. 6.* quam ob causam tales contractus semper censentur metu initi, ideoque ipso jure nulli; vel saltem subditi metu reverentiali adacti, non vero sponte, præsumuntur cum Præsidibus commercia exercere. *arg. tex. in l. unica. C. si rector. prov. Cancer. Var. par. 3. cap. p. n. 97. Merlin. d. decis. 506. n. 15.* Et sane absurdum omnino foret, per vim contrahere XXI.
Præsides, quibus præcipue injuncta est cura violenter initos contractus rescindendi. *l. illicitas. 6. ff. de Off. Præsid.* Et hinc forte leges, quæ alias voluerunt per actionem quod metus causa ita restitutionem obtineri, quod unusquisque jus suum recipiat, puta venditor rem venditam una cum fructibus, & emptor pretium: hoc casu contractum ita rescindi decreverunt, ut Præses, qui emit, pretium amittat, *Cujac. observ. 13. lib. 16.* quod fisco quæritur: *l. aufertur. 46. § quod à Præside ff. de Iur. fisci.* & ex hoc eodem fonte Decretum ema- XXII.
navit, quod nec ex Rescripto quidem Principis Provinciales Iudices, ad differentiam Vrbanorum, contractus possent inire, vel jam initos ratos habere, neque *si quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit, vel consensus donatoris vel venditoris post eandem administrationem adjectus sit. l. unica. § provincias. C. de contract. Iudic. Paris de Puteo de Syndicatu V. Officiales. non possunt. n. p. Scac. de Camb. § p. quæst. 7. par. 3. limit. 17. n. 16. Caldas de empt. cap. 8. n. 57. Bobadil. d. cap. 12. n. 35. Aviles Prætor. V. de Mercaderia. n. 6.*

In his tamen, quæ ad alimenta, vel vestitum pertinent, XXIII.
Præsidibus, eorumque Officialibus contractus nequaquam

pro-

prohibentur, cum eorum maxime urgens & quotidiana necessitas sit, *d. l. unica §. Provincias, C. de contract. Iudic. Paris de Puteo d. V. contrahere, n. p. & 2. Scac. de Camb. d. limit. 7. n. 16. vers. imo Provincias. Bobadil. d. cap. 12. n. 48. Avilas*
XXIV. *Prætor. d. V. de Mercaderia n.* 8. Et hinc etiam equos emere, & mulas, iisdem permissum est: *Paris de Puteo d. V. contrahere n. 3. Bobadil. d. cap. 12. n. 53. Aviles d. cap. 2. V. heredad. n.* 10.
XXV. Nam ubi agitur de Viro Nobili, hæc etiam alimentorum nomine continentur; ut sicut in his taxandis habetur ratio habitationis: *Minsingher. centur. 3. observ. 12. num. 2. Roland. consf. 22. n. p. Duran. decis. 148. n. 6.* Medicamentorum, *Baris de successione lib. 9. cap. de Legat. alimentor. n. 4. Rebuf. ad Const. de Provisionibus art. p. glos. 4. num. p. & 2. Roland. d. cons. 22. n. 3. Duran. decis. 148. n. ult.* Et famulorum: *Cancer. Var. lib. p. cap. 16. n. 23. Surd. de aliment. tit. 4. quæst. 18. n. 9. & 10. Carleval. de Iudic. lib. p. tit. 3. disput. 30. n.* 14. Ita pariter habenda sit sumptuum, qui pro equis & vehiculis necessarii sunt. *Baris d. cap. de Legat. aliment. n. 4. Surd. de Aliment. tit. 4. quæst. 8. n. 5.*
XXVI. Indulsit præterea lex Provinciarum Præsidibus, ut, ratione præsumptæ cujusdam affectionis, possent res paternas & familiæ emere, quas fisco addici contingeret. *l. qui officii 62. ff. de contrahend. empt. Caldas de empt. cap. 8. n. 50. & seqq. Bobadil. d. cap. 12. n. 46. & 47. Aviles d. V. heredad. n. 3. & V. de Mercaderia n.* 25. vel aliis venditas retrahere: *Gomez ad l. Tauri 70. n. 12. Barbos. d. l. unica n. 21. & seqq.* Et quia
XXVII. metus suspicio cessat in eo, qui morti naturali sit proximus, Præsidibus ex ultimis voluntatibus permissum est acquirere, *Caldas d. cap. 8. n. 49. Bobadilla d. cap. 12. n. 45. Aviles d. V. de*
XXVIII. *Mercaderia n.* 28. Militum & decurionum exemplo, qui recte in hæreditate & conductione succedunt, quas alias ipsi acquirere & contrahere vetabantur, *Tiraquel de retr. lignag. §. p. glos. 9. n. 169.* quod idem moribus Romanorum fuisse rece-

receptum comprobat Cicero *in Orat. pro L. Flacco n.* 84. *& seqq.* In reliquis vero ea ſervanda ſunt, quæ modo diceba- XXIX.
mus, eo tamen tempore, quo durat officium: *Avendan. de exequen. Mand. cap. 2. n. 22. in princ. Aviles d. V. heredad. n.* 4. Et Officialis juriſdictionem exercet: *Franc. de Ponte* XXX.
conſ.49. n.52. & 54. Bobadill. d. c.12. n.41. Merlin. deciſ.506. n.25. Et ſi originarius loci non ſit: *Avendan. dicto c. 2. n.22.* XXXI.
verſ. ex quo deducitur. Aviles d. V. en Mercadere. n. 20. Paris d. V. contrahere. n.6. Stracca de Mercat. p.3. n. 17. Caldas, qui de communi d. cap. 8. n. 59. Et ſi contrahat cum provinciali- XXXII.
bus, vel peregrinis intra provinciam degentibus: *Cancer. Var. par. 3. cap. p. n.* 104. *Bobadilla d. cap. 12. n. 54. Aviles d. cap. 2. V. de Mercaderia, n.22. Barboſ. d. l. unica, n.* 18. Etiam ſi provinciales forent potentes, quia licet ratione potentiæ Officialem non metuant, *Merlin. deciſ.506. n.24.* tamen Præſidis benevolentia in pleriſque indigent. *Bobadilla, qui contrariis reſpondet & de magis communi teſtatur, d. cap. 12. n. 35.*
Et contractus hujuſmodi Præſidum & Officialium adeo ex XXXIII.
ſui natura irritantur, ut ad eorum ſuſtentationem bona fides, nec alterius Iudicis auctoritas ſufficiat. *Peregrin. de Iur. Fiſc. lib. 4. tit. 7. Bobadill. d. n. 35. qui de communi & in notis lit. f. Aviles d. V. de Mercaderia, n. 27. Barboſ. d. l. unica, n.12. C. de contract. Iud.* Nec juramentum; propterea quod ratione XXXIV.
præſumpti metus cenſetur defeciſſe conſenſus, ut cenſent Cancerius *d. cap p. n.*104. Bobadilla *d. cap.12. n.60.* & Rota *deciſ.* 507. *n. ult. coram Merlino.* Nec renunciatio cuilibet XXXV.
legum diſpoſitioni & auxilio, *Bobadilla d. cap.12. n.35. Merlin. d. deciſ.* 506. *n.* 20. Adeoque ad reſtitutionem inde quæ- XXXVI.
ſitorum in foro conſcientiæ Præſides obligentur, quia contra expreſſam legis prohibitionem contraxerunt, *Bobadilla d. cap. 12. n. 39.* Et quoniam prædicta jura comprehendunt XXXVII.
perſonas dumtaxat in provinciis agentes, poteritne Præſes cum exteris mercimonia exercere, ex eo quod cum Regentis

M emo-

emolumento conjuncta plerumque ſit publica provinciæ utilitas, ob multarum rerum copiam, quæ hujuſmodi cum exteris commercia ſequi conſuevit? Quamvis Præſides ac eorum Miniſtros & Officiales à mercatura excludens Stracca meminerit nominatim ſubditorum: *de mercatura par. 3. num.* 17. & ita ad hos coarctare videatur diſpoſitionem textus *in l. principalibus* 33. *ff. de reb. cred.* Imo rationem utilitatis quæ Provinciæ poteſt accedere, mercaturam Officiali eſſe permiſſam aſſerat Paris de Puteo, *de ſynd. § Officiales non poſſunt, num. p. &* 2. Tamen indiſtinctè prohibitam eſſe mercaturam Præſidibus eorumque Officialibus arbitrarer, prout innuere videtur Guilielmus de Benedictis *in cap. Rainutius V. duas. n.* 50. *de teſtam.* qui indiſtinctè loquitur, & clarius Perez *ad tit. C. de contract. Iudic.* qui ait, nec in alia Provincia Præſidi contrahere permitti, quia venditores in illa degentes forte poſſunt eſſe ſubjecti emptori: *num.* 4. quod certe continget, inſpecta rationum connexione, quæ inter mercatores finitimarum vel etiam diverſarum provinciarum intercedit: Videntur autem excludendi Præſides à mercatura, ob infinita damna, quibus ſubditos affici neceſſe eſt, qui ab exercendo ſimili mercaturæ genere deterrerentur; qua ratione licet alias mercimonium ſerici in quibuſdam Hiſpaniarum provinciis permitteretur, fuiſſe tamen exinde vetitum, ratione damni, quod ſubditis inferrebatur, monet Bobadilla, *d. cap.* 12. *num.* 40. Et præterea Magiſtratus mercaturæ deditos, adeoque ſpe lucri allectos, contingeret à publicis negotiis diſtrahi; illi quippe privatis mercimoniis intenti publica negotia negligerent, *l. milites* 31. *C. de loc. & conduc. Bobadilla d. cap.* 12. *num.* 54. *&* 55. Ac tandem læderetur inde & imminueretur Majeſtas Magiſtratus & obſequium, *Larea alleg.*
XXXVIII. *fiſcal.* 104. *num. ult. par.* 2. ob quam cauſam affirmat Scaccia, Officialibus & Prælatis Curiæ Romanæ non licere mercaturam Romæ exercere, quamvis in propria civitate hæc unicuique

cuique

cuique permittatur, & Roma sit Patria communis, *de commerc. § p. quæst. 7. par. 3. limit. 17. num. 17.* Est vero quammaxime necessarium, quod maximè æstimentur à populis Præsides ipsi, dum vel Princeps eos honorare consueverit, aliquantulum assurgendo: *Angel. l. p. ad med. vers. in textu ibi processisset. Gratian. cap. 284. num. 11. & 12. ubi quod quasi sacrilegii reus est, qui Magistratui honorem non exhibet, num. 13.* XXXIX.
Imo quia populis præsunt, Principes dicantur. *l. spadonum 15. § 9. ibi, si Civitatis Princeps, id est Magistratus, ff. de excusat. tutor. Scanarola de Visitat. carcerat. lib. 2. § 35. num. 23.* XL.
Et hanc forte ob causam, quia scilicet navium usus peculiaris est pro convehendis mercibus ab extraneis provinciis, vetitum fuit Præsidibus navem ædificare, vel ædificatam emere, *l. aufertur 46. § quod à Præside, ff. de jur. fisc. Aviles Prætor cap. 2. § hæres dad. num. p.* sicut olim Senatoribus Romanis navem magnam retinere prohibitum fuisse, quia *quæstus omnis patribus indecorus visus est*, memorant Livius *histor. lib. 21.* & Cicero *Verrina. 5. cap. 44. & 45.* Et prædicta videntur confirmari ex Sanctione Imperatorum Honorii & Theodosii, qui *in l. nobiliores 3. C. de commer.* prohibuerunt *Nobiliores natalibus, & honorum luce conspicuos & patrimonio ditiores, perniciosum Vrbibus mercimonium exercere, ut inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi vendendique commercium.* Nec quidquam obstat prædictis ea utilitas, quam civitati accedere ex mercibus, quæ in provinciam inveherentur asserebamus superius *num. 37.* Quia illa procurari potest etiam cum majori publicorum vectigalium utilitate ab ipsis provincialibus, quinimo ab ipso Præside, si merces ipsas civitatis nomine curet comparari; ille scilicet, quamvis nequeat contrahere nomine proprio, potest tamen pro Republica & ad ejus utilitatem contractus celebrare, *arg. l. Cajus 11. ff. de usur. Bobadilla Polit. lib. 2. d. cap. 12. num. 44.* Et jure quidem singula hæc à legumlatoribus sancita fuerunt, & à Iurisprudentibus XLI. XLII.

definita: ut enim acute Cicero *Verrina Sexta cap.* 10. monebat, *putabant ereptionem esse non emptionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret: in provinciis intelligebant, si is qui esset cum imperio & potestate, quod apud quemcumque esset emere vellet, idque ei liceret, fore uti quod quisque vellet, sive*
XLIII. *esset venale, sive non esset, quanti vellet, auferret*: Nec solum mercimonia exercere, sed multo magis munera recipere in hoc textu Præsides prohiberi, observant Bobadilla *Polit. lib.* 2. *cap.* 11. *in addit. ad num.* 17. *in princ.* Aviles *Prætor. cap. p. V. Daduias, num.* 4. & Petrus Gregorius *syntagm. jur. par.* 3. *lib.* 36. *cap.* 28. *num.* 4. qui fuse, *ibid. num. seqq.* materiam hanc petractantes, singulos casus diligenter enumerant, quibus Doctores senserunt Præsidibus quidquam accipere quocunque prætextu omnino vetari: quod idem præstant scribentes communiter *ad tit. ff. & C. ad l. Iul. repetund.* & Avendano *de exequend. mand. par. p. cap.* 12. *num.* 4. *& seqq.* Farinacius *prax. Crim. quæst.* 111. *art.* 10. 11. 12. *&* 13. Decianus, *tract. Crim. lib.* 8. *à cap.* 34. *ad* 40. Cohellius *ad Bul. bon. regim.* § 14. *cap.* 36. Paris de Puteo *de Syndic.* § *corruptio, & duobus seqq.* Xammar *de offic. Iudic. & Advoc. p. p. quæst.* 20. &
XLIV. innumeris congestis Historicorum ac Philosophorum testimoniis Larea *alleg. fiscal.* 47. Nihil certe in jure nostro hac prohibitione antiquius est, quando vel ipsæ duodecim tabularum leges apud Gellium *noct. Attic. lib.* 20. *cap. p.* puniverunt *judicem arbitrumve jure datum, qui ob rem dicendam pecuniam accepisse convictus est*; & jure quidem, quia *caput est in omni procuratione negotii, & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima suspicio*, ut monuit Cicero *de off.* 2. *cap.* 75. Siluerunt autem judicia per aliquot secula in coercendis hujusce legis transgressoribus, donec nova rogatione de repetundis pecuniis contra legem in provinciis acceptis hoc morbo jam laborare incipienti Reipublicæ consuluit L. Piso, quam inde in-
XLV. valescente indies peccantium copia plures leges ac plurima

Sena-

Senatus Consulta sequuta sunt, quæ post Decianum *d. lib.* 8. *cap.* 34. *num.* 2. *& seqq.* recenset Bobadilla, *d. cap.* 11. *num.* 5. ajebat enim *d. cap.*75. Cicero, *Nondum centum & decem anni sunt, cum de pecuniis repetundis à L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset. At vero postea tot leges, & proximæ quæque duriores, tot rei, tot damnati:* Antea scilicet non pœnis deter- XLVI.
rebatur Romana virtus, sed præmiis & honoribus excitabatur: *continentiæ scilicet*, ut ait, *memorabil. lib.*2. *num.* 8. Valerius Maximus, *tantum tribuebatur, ut multorum æs alienum, quia provincias sincere administraverant, à Senatu persolutum sit: Nam quorum opera publicam auctoritatem splendorem suum procul obtinuisse viderant, eorum dignitatem domi collabi indignum, sibique deforme esse arbitrabantur.* Cum tamen adhuc Romani cives sociorum fortunas diriperent, pessimo sane exemplo, dum *habere quæstui rempublicam non modo turpe est, sed sceleratum etiam & nefarium*, teste Cicerone *de off. lib.*2. *cap.*77. & naturæ juribus repugnat, rebus suis homines à Præsidibus spoliari, qui duce natura congregati, spe custodiæ rerum suarum, urbium præsidia quæsiverunt. *Arist. polit. lib.* 1. XLVII.
cap. 2. Sequuta est lex Iulia, quæ à repetendis pecuniis ablatis, addita etiam certa mulcta, nomen sibi vendicavit *repetundarum:* quod imponi solet etiam cuilibet repetitioni civili: *Cujac. ad tit. C. ad leg. Iul. repet.* Pertinebat hæc lex ad eas pecunias, quas quis in Magistratu, potestate, ratione, Legatione, vel quò alio officio, munere, ministeriove publico cepit, vel cum cohorte, cujus eorum est: *l.* 1. *& l. in comites.* 5. *ff. ad leg. Iul. repet.* quas tamen ab uxore, sobrinis, propioreve gradu cognatis licebat accipere: *d. l.* 1. § 1. & quidem in infinitum: *l. lex Iulia.* 7. § 1. *ff. eod.* legis hujus pœna etiam in hæredes transmissa; *l. fin. ff. ad leg. Iul. pecul.* intra annum tamen à morte ejus qui arguebatur dumtaxat exigenda: *l. datur.* 2. *ff. ad leg. Iul. repet.* Et hac lege tenebantur, qui, cum aliquam potestatem haberent, pecuniam ob judican-

dum, decernendumve accepissent *l. lege Iulia* 3. *ff. eod.* vel quo magis, aut minus quid ex officio suo facerent *l. vel quo.* 4. *ff. eod.* vel ob denunciandum, vel non denunciandum testimonium, militem legendum, mittendumve, ob sententiam in Senatu, consiliove publico dicendam, ob accusandum, vel non accusandum, *l. eadem lege.* 6. *in princ.* & § 2. *ff. eod.* ob Iudicem arbitrumve dandum, mutandum, jubendumve, vel ob non dandum, non mutandum, non jubendum, ut judicet, vel hominem in vincula publica conjiciendum, vinciendum, vincirive jubendum, exui vinculis dimittendum, vel litem æstimandam, judiciumve capitis pecuniæve faciendum, vel non faciendum, *l. lex Iulia.* 7. *ff. eod.* Tenebantur pariter qui in acceptum ferrent opus publicum faciendum, frumentum publice dandum, præbendum, *adprehendendum*, (non vero ut legit Budæus, *appendendum*, sed potius ut Cujacius, *approbandum*, *lib.* 11. *cap.* 22. *obser.*) sarta tecta tuenda antequam perfecta, probata, præstita lege erunt. *d. l. lex Iulia.* 7. § *illud quoque ff. ad leg. Iul.*
XLVIII. *repetund.* frequentissime post hanc legem editam exercita fuisse Romæ repetundarum judicia, ea demonstrant exempla, quæ passim apud Tacitum occurrunt, maxime vero Principatu Domitiani; ut ideo Magistratus urbicos, & provinciarum Præsides neque modestiores unquam, neque justiores extitisse, auctor sit Suetonius, *in ejus vita cap.* 9. Et ea quidem religione id videtur observatum, quod inter reos
XLIX. collocari debere Iulium Bassum censuerit Plinius *epist.* 9. *lib.* 4. si constasset *ipsum sola munuscula dumtaxat natali suo, aut Saturnalibus accepisse.* Hanc inde Legem, quæ juxta de-
L. licti modum durius, vel mitius puniebat, *d. l.* 7. § *fin.* & cui congruebat Plebiscitum, cujus meminit post Modestinum *in l. plebiscito.* 18. *ff. de off. Præsid.* Cujacius, *observ. lib.* 6. *cap.* 18. per quod cautum fuit, ne quis Præsidum munera vel dona caperet, nisi esculenta poculentave, quæ intra dies proxi-

proximos prodigantur, & quæ toto vertente anno ſummam aureorum centum non excederent: *d. l. eadem lege. § fin. ff. ad leg. Iul. repet.* videntur innovaſſe Gratianus, Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius, qui id totum, quod à provin- LI.
cialibus Præſes ſuſtuliſſet, imo ejus domeſticus, manipularius, & miniſter, in quadruplum voluerunt exſolvi: *l. 1. & l. fin. C. ad leg. Iul. repet.* & eadem Lege Iulia plenius confirmata *in l. 2. 3. 4. & 5. C. eodem.* ſanciverunt ad regendas provin- LII.
cias quempiam non ambitione, vel pretio, ſed probatæ vitæ teſtimonio promoveri, & antea jurari ſe *pro adminiſtrationibus ſortiendis neque dediſſe quidpiam, neque daturos unquam poſtmodum fore; ſive per ſe, ſive per interpoſitam perſonam, in fraudem Legis, ſacramentive; aut venditionis, donationisve titulo, aut alio velamento cujuſcumque contractus, & ob hoc, exceptis ſolis ſalariis, nihil penitus tam in adminiſtratione poſitos, quam poſt depoſitum officium pro aliquo præſtito beneficio tempore adminiſtrationis, quam gratuito meruerunt, accepturos.* & indulſerunt unicuique facultatem accuſandi, velut crimen publicum *l. fin. C. eod.*

In Mandatis inde, quæ Principis juſſu Magiſtratui in pro- LIII.
vincias proficiſcenti tradi conſueverunt, præſcribebatur, *ne donum, vel munus ipſe Proconſul, vel qui in alio officio erat, accipiat;* quæ verba, monuit Vlpianus, *in l. ſolet. 6. § fin. ff. de* LIV.
off. Proconſ. & Leg. non pertinere *ad Xeniola, ſed ad ea, quæ eduliorum excedant uſum; ſed nec Xenia producenda ad munerum qualitatem.* Et ne, quid nomine Xeniorum, quæ ſunt LV.
munuſcula illa, quæ advenienti hoſpiti in gratiam, & teſtificationem læti adventus dantur, *Faber. ibid. in rational.* intelligeretur, quiſpiam dubitet; Idem Vlpianus juxta Severi, & Antonini ſententiam, *ibid. § non vero.* ita diſſeruit. *non vero in totum Xeniis abſtinere debebit Proconſul, ſed modum adjicere; neque moroſe in totum abſtineat, neque avare modum Xeniorum excedat; quam rem Divus Severus, & Imp. Antoninus elegantiſſime*

tiſſime epiſtola ſunt moderati, cujus epiſtolæ verba hæc ſunt. quantum ad Xenia pertinet, audi quid ſentimus: vetus proverbium eſt, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων: *id eſt, neque omnia, neque quovis tempore, neque ab omnibus; nam valde inhumanum eſt à nemine accipere, ſed paſſim viliſſimum eſt, & omnia avariſſimum.* quod idem repetit Scholiaſtes Græcus *Baſilic. lib. 6. tit. 3.* Verum quia, ut *in Verrem lib. 2. num. 139.* dicebat Cicero, *qui legem metuerit, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat: aut animadverſionem, cum id, quod emerat, vendidiſſet?* in deſuetudinem abierunt hæ leges, quia cœperunt Imperatores velle aliquod emolumentum ex proventu Iudicum capere, & hos ſequuti ſunt Præfecti Prætorio, unde omnia mala originem duxerunt, ut dicitur *in Novel. ut*
LVI. *Iud. ſine quoquo ſuffr. in præf.* Hinc igitur ſtatuit Iuſtinianus *ibidem* § 1. electos Præſides non amplius *dare aliquod ſuffragium, neque pro adminiſtratione quamlibet donationem, ſed gratis quidem ſumere adminiſtrationes, pauca vero præbere occaſione eorum, quæ pro cingulis dantur & chartis.* & inde quacumque ratione quidpiam à Provincialibus accipi prohibuit *ibid.* §§ *ſeqq.* quod fuſius proſequitur in his, quæ modo exponimus, Mandatis.

LVII. Legis Iuliæ præcepta juri Canonico invexit inde Gratianus, qui à ſe confectæ Decretorum collectioni ad verbum inſeruit, *in can. ſancimus 26. 1. q. 7.* eam Theodoſii, & Valentiniani ſanctionem, quam nobis exhibet Codex Iuſtinianæus *in l. fin. C. ad leg. Iul. repetund.* Non tamen inde lex hæc inter canones adnumeranda, cum Gratiani collectioni num-
LVIII. quam acceſſerit Apoſtolica confirmatio, ut præter plurimos errores, quibus illa ſcatet, adnotatos per Antonium Auguſti-
LIX. num *in dialog. de emend. Grat.* & nuper conſideratos per Cæſarem Raſponum in ſuo elegantiſſimo & erudito Commentario de Baſilica Lateranenſi *lib. 2. cap. 11.* ſatis oſtendit Florens *ad lib. 1. Decretal. in præfat.* § *nunc de Gratiani.* Suarez *de*

de legib. lib. 4. *cap.* 11. *num.* 15. Malvetius *de Canonizat. ſanct. dub.* 1. *num.* 24. Guttierez *Canonic. quæſt. lib.* 1. *cap.* 21. *num.* 32. Menochius *de adipiſc. Remed.* 4. *num.* 842. *&* 843. & Rota *deciſ.* 480. *num.* 18. *coram Penia.* Niſi forte ad illam genericam approbationem placeat confugere, per quam ad LX.
inſtar Iuſtiniani, qui *vicem legum obtinere ſanctas Eccleſiaſticas regulas* voluit, § 1. *Novel. de Eccleſ. tit. &* § *ſi vero, Novel. ut cler. apud propr. Epiſ.* & leges Imperiales, in his tamen in qui- LXI.
bus Canonicum jus aliter non diſponit, in foro Eccleſiaſtico obſervandas eſſe ſuaſerunt Summi Pontifices, *in cap.* 1. *de Iuram. calumn. cap.* 1. *de op. nov. nunciat. cap. ut inquiſitionis* 18. *de hæret. in* 6. quam tamen approbationem Pontificiam nec leges poſtea latas, nec peculiaria civitatum ſtatuta complecti, poſt Hoſtienſem *in cap. fin. num.* 11. *de ſolut.* Rebuffum, Surdum, & Vaſquium, ſenſit Rota *in Bononien. ſucceſſionis de Lanis.* 9. *Decembris.* 1654. § *his, & aliis in fine. Coram Bichio.*
Non deſunt tamen plurima Patrum placita, & Summorum LXII.
Pontificum Decreta, quæ cum Imperialibus ſanctionibus, imo arctiori, ut par eſt, diſciplina conveniant: Iuſtum quippe Virum manus ſuas non à munere ſimpliciter, ſed ab *omni munere*, & eum *qui recte judicat, & præmium inde remunerationis expectat*, fraudem in Deum perpetrare, & acceptionem nummorum prævaricationem veritatis eſſe, monuit Gregorius *can. ſunt nonnulli.* 114. 1. *q.* 1. *& can. qui recte* 66. 11. *q.* 3. nec licere Iudici juſtum judicium vendere dixit Auguſtinus *can. non licet.* 71. *ead. q.* 3. & gloſſa *ibid.* ea tantum permittit Xenia, quæ judicantis animum non immutent, *V. juſtum. verſ. modica tamen.*

Reſcripſit Prælatis & Clericis Lombardiæ Innocen- LXIII.
tius III. ne more ſæcularium judicia tractarent, ſed ab *exactionibus de cætero abſtinentes, vigorem judiciarium gratis litigantibus impertiri* ſtuderent: nec etiam *adſeſſorum nomine* quidquam exigerent, ut in ejus Decretali epiſtola *relata in*

cap. cum ab omni. 10. *de vit. honeſt. cler.* quam integram edidit Antonius Auguſtinus *in Collect.* 3. *lib.* 3. *ſub eodem tit. cap.p.*

LXIV. Iuſſit inde Bonifacius VIII coram Iudicibus Delegatis *gratis, & cum animi puritate judicium procedere: nullum munus, vel quidquid aliud (niſi forſan eſculentum vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus: vel niſi cum ipſum propter cauſam ſibi commiſſam contingerit extra ſuum domicilium proficiſci moderatas expenſas) recipere:* & in ipſis *expenſis, modum nequaquam* excedere: Et *ubi cauſæ ſibi commiſſæ utilitas, vel neceſſitas non exegerit, occaſionem propter habendas expenſas, proficiſcendi extra domicilium, non* aſſumere: Et *ubi notabiliter fuerint pauperes litigantes, etiam pro expenſis nil prorſus ab eiſdem* exigere *cap. ſtatuimus* 11. *§ inſuper de reſcr. in 6.* Et ſi forte quidpiam contra hujuſmodi prohibitionem receperint, id totum prorſus voluit *ibid. in §.* ſi quid autem Iudicem Delegatum reſtituere; *nulla eorum, quibus reſtitutio*

LXV. *facienda fuerit, remiſſione, ullatenus profutura.* Quæ Sanctio, licet munera recipere Iudicibus Delegatis prohibeat, ordinarios etiam, imo multo fortius complectetur, quibus certa ſalaria ſunt aſſignata, ex quorum defectu Delegatis indulgetur tenuia munera recipere: Iudices enim certum habentes ſtipendium ex reſcripto Iuſtiniani *§ ſcriptum eſt, in fin. Novel. Ut Iud. ſine quoquo ſuffrag.* nihil præſumant à ſubjectis accipere, niſi ſecundum quod adminiſtrat Reſpublica, & ſi ſibi *non eſt aliquod publicum ſolatium, quantum inculpabilis antiquitas definivit, ut à ſpontaneis ipſis magis quam ab invitis accipiant, & hoc parum, & quantum eis ad mediocrem ſufficit vitæ gubernationem:* hoc idem aſſeruit Bobadilla *politic. lib.* 2.

LXVI. *cap.* 11. *n.* 72. qui addit, Iudicem ordinarium munera inique accipere eo prætextû, quod tenue nimis ſit ſtipendium ſibi ſtatutum, imputet enim ſibi ſi officium illud acceptavit, cujus tenuitatem certe prænovit, vel ſaltem prænoſcere debuit: & poſt Angelum, Paridem de Puteo, Rondinellum, Menochium,

chium, Mascardum, & alios, Farinacius *prax. Crim. quæst.* 111. *num.* 241. & Avendano *de exequend. Mand. cap.* 2. *num.* 5. Verum quia Bonifacii hæc Decretalis judices tantum ipsos respiciebat, nec pœnis à sordibus deterrebat, aliam successive LXVII.
idem Pontifex evulgavit Constitutionem, quam inter extravagantes communes *sub tit. de sentent. excommunicat. cap. p.* collocatam Commentariis illustravit Ioannes Monacus, & in illa vinculo excommunicationis, à qua solus Pontifex Romanus absolveret, Clericos Religiosos & Laicos innodavit, qui *aliquod pactum fuerint, seu aliquod parvum vel magnum promiserint, vel promissionem receperint, aut ex pacto sive promissione occulta vel manifesta facta, vel generalibus, & plenarie non expressis, sive specialibus & expressis verbis quidquam dederint, aut receperint, magnum, vel parvum, vel promissionem de quacunque re, aut utilitate propter hoc consequenda fecerint, vel receperint pro aliqua justitia sive gratia pro se aut pro alio in causis vel judiciis quibuscunque modis apud sedem Apostolicam obtinenda*: Et eidem pœnæ subjecit *promittentes, & acceptantes, dantes, & recipientes, illos quoque qui aliquem sciverint culpabilem in prædictis*, & summo Pontifici *intra trium dierum spatium non retulerint, vel alicui per quem ad* illum *verbum fideliter perferatur: Declaravitque justitiam sive gratiam sic obtentam nullius prorsus esse momenti, omnique carere effectu & robore firmitatis, & scienter utentes ipsis simili sententia excommunicationis adstringi.*

Constitutionem hanc à Bonifacio editam, seu potius, cum quidam ejus scriptor in eam diceretur incidisse, innovatam, ut refert Ioannes Monacus *d. cap. p. in princ.* Clemens V. revocavit, prout Paludani, Angeli, Silvestri, & Cajetani testimonio refert Navarrus *de dat. & promis. num. p. vers.* 2. *quia*: sed inde animadvertens Paulus II. illum vere LXVIII.
prædicari beatum, *qui post aurum non abiit nec argentum, & qui excutit manus suas ab omni munere*: idque *omnes facere*

convenire, *tum maxime servare* oportere *Apostolicos Legatos & Gubernatores Provinciarum, Civitatum atque Terrarum Rom. Ecclesiæ subditarum, quos decet cæteris secularibus Magistratibus justitiæ & integritatis exempla præbere*, prohibuit *ne quisquam deinceps Rectorum, aut quorumcunque officialium Romanæ Ecclesiæ, vel etiam Legatorum de Latere à provinciis & terris quibus præsunt, nec à singularibus suæ Legationi, vel regimini suppositis aliquod genus muneris, nec aurum, nec argentum, aut vestem, aut equum, vel aliquod cujuslibet speciei munus accipere, præter esculenta & poculenta, quæ brevi tempore consumi possunt, & breve hoc tempus ad biduum* coarctavit, indicta *excommunicationis* pœna *ipso facto* incurrendæ tam dantibus, quam accipientibus, quos *omne id quod acceperint & aliud tantumdem reddere* voluit: *Constit.* 3. *§ p.* Hancque Constitutionem, quam ipse *ibid.* § 7. jussit *in insignioribus Romanæ Ecclesiæ Civitatibus* semper *in adventu novi Legati*
LXIX. *seu Gubernatoris solemniter publicari*, approbavit Sixtus IV. *in Constit.* 15. § 3.

Inde Pius V. *in Constitut.* 140. singulis legibus & decretis, *tam à jure civili quam à sacris canonibus factis*, inhærendo, per quæ *Iudices aliosque justitiæ administratores sine quoquo suffragio fieri* statuitur, *confiscationis bonorum, degradationis, & amissionis tam privilegii doctoratus, quam quorumcunque officiorum, & ultimi supplicii* pœnam imposuit iis, qui *mediante pecunia, vel solutione, & traditione, & promissione aliarum rerum, etiam per interpositas personas, dignitates & officia, exercitium, & jurisdictionis administrationem habentia, procurarent vel obtinerent. Et hac eadem pœna omnes & quoscunque cujusvis dignitatis, gradus, conditionis, ac præeminentiæ existant, qui pro hujusmodi officiis, Iurisdictionis administrationem habentibus, conferendis, pecunias vel alias res receperint*, & *mediatores & interpositas personas* voluit puniri, *in Addit. ad eandem Constitut. facta, & post illam immediate apposita in Bullario.*

Suc-

Successive Gregorius XIII Bonifacii Constitutionem LXX.
laudatam, *numero 67.* innovavit *cum suis censuris & pœnis omnibus: easdemque* extendit *ad audentes qualecunque* prædictorum *facinorum, dantesque illis auxilium, consilium, vel favorem. Quin etiam eos omnes omni beneficio, & officio Ecclesiastico & seculari, sive temporali, ipso jure* privavit: & præterea voluit, *infamiæ subjectos perpetuo ac inhabiles ad illa & alia esse à quibus etiam, prout quæque res erit, tales pœnæ exigantur, quæ cæteris sint exemplo*; impunitate concessa illis, *qui rem adhuc incognitam complicesque fautores, & socios retexerint:* ut plenius ejusdem Pontificis continet Constitutio 24. quam plenis commentariis eodem vivente illustravit Martinus de Azpilcueta Navarus, & plurimis declarationibus exornarunt Boccacius *de pactis:* & Farinacius *quæst. Criminal. III. art.* 13. & Io. Maria Novarius *in summa Bullarum par. p. tit. de dat. & promiss. pro justitia num. p. & seqq. & par. 2. tit. de dato & promis. pro justitia vel gratia. num. p. & seqq.* Hanc Gregorii LXXI.
Constitut. subinde innovavit Paulus V. *Constitut.* 71. *cap. communia judicum.* § *fin.* & cum variæ prodiissent interpretationes, quæ prædictarum Constitutionum *rigorem non sinè earum utilitatis diminutione, & boni publici detrimento nimium relaxant*, non secus ac olim factum esse animadvertit Iustinianus, cum per interpretantium sententias totum penè jus conturbatum est, *l.p. C.de vet.jur. enucl.* Sanctissimus Pontifex LXXII.
Alexander VII. inter cætera præclara, quibus sui seculi mores emendare pergit, prædictas Bonifacii & Gregorii Constitut. *sublata tamen revelandi obligatione* innovavit, & in illis comprehendi declaravit *casus in quibus aliquid promittitur, datur, & accipitur, vel deponitur pro justitia vel gratia, sive in spiritualibus, sive in temporalibus, & mixtis apud Sedem Apostolicam, & non solum ab ipso Romano Pontifice, verum etiam à quibuscunque ejus ministris, judicibus, & officialibus, etiam S. R. E. Cardinalibus, & alia qualibet Ecclesiastica, vel*

mundana dignitate, & auctoritate præditis & fungentibus, aut ab ipsis gratia vel favore pollentibus, etiam eidem Summo Pontifici consanguinitatis seu affinitatis gradu quocunque conjunctis, seu attinentibus, etiam Laicis, obtinenda in Alma Vrbe, aut in alio quocunque loco in quo Curiam esse contigerit: Prædictasque Constitutiones Apostolicas declaravit *non tantum in actionibus jure naturali & divino prohibitis, quia malæ sunt, sed etiam in aliis, quæ ideo malæ sunt, quia jurè humano* & Pontificio interdicuntur, locum habere; simulque compræhendere *mediatores, sive immediatos, sive mediatos, quotquot, & quicunque sint, & quavis dignitate & præeminentia, auctoritate, favore, consanguinitate, atque affinitate, ut præmissum est, polleant & præfulgeant: Ac etiam promissiones seu verba promissoria, dationes, & receptiones factas ob bonum finem,* & *in casibus in quibus cesset suspicio mali:* Nec non illos *qui pro aliorum justitia, vel gratia quomodolibet impedienda vel differenda aliquid dant & recipiunt, vel deponunt, promittunt, seu pollicentur, unde aliis damnum, vexatio, vel molestia quomodocunque inferri vel resultare posset, & mediatores quoscunque immediatos sive mediatos:* Decrevit insuper ab iisdem Constitutionibus prohiberi *quæcunque verba seu signa etiam æquivoca quovis modo apta inducere quamcumque obligationem justitiæ aut fidelitatis in principali seu mediatore, etiam sub titulo remunerationis vel gratitudinis;* Nec licere *quicquam promittere, dare, vel accipere quibuscunque Iudicibus, Ministris, Officialibus, & aliis auctoritatem aut potestatem habentibus, nec quibuscunq; mediatoribus, pro defensione juris quæsiti, sive assecuratione quærendi, etiam ad redimendam injustam vexationem:* Interdictas esse *dationes, promissiones, & acceptiones pro Guberniis vel aliis quibuscunque officiis & muneribus etiam minoribus obtinendis, sive pro unica vice sive in singulos annos aut menses, vel aliter* quomodocunque. *Neque judicibus, ministris, ac officialibus pro gratia vel justitia obtinenda, etiam in his quæ*

depen-

dependent ab eorum arbitrio, & ad quæ obligatione justitiæ non tenentur, quicquam dare, aut promittere, nec ipsis accipere licere: neque permissum esse Officialibus, vel ministris Sedis Apostolicæ in provisionibus, seu earum occasione, quorumcumque officiorum etiam jurisdictionem, vel ejus exercitium annexum non habentium, imponere pensionem ullam, responsionem, præstationem, vel onus seu partem aliquam commodi vel emolumenti, ad sui vel alterius cujuscunque favorem reservare, absque expressa & speciali in singulis casibus Romani Pontificis pro tempore existentis licentia in scriptis in singulis casibus ab utraque parte obtinenda. Declaravit insuper, *exigentes à partibus vel aliis interesse habentibus, seu agentibus, ac mediatoribus quibuscunque pollicitationes, promissiones, pacta, vel recipientes aliquid, sub assertione quod Iudicum, ministrorum, officialium, aut magnatum, seu aliorum quorumcunque operam, auctoritatem, vel officia pretio, vel muneribus, aut promissionibus comparaverint, seu quæsiverint; nec non pollicitantes, promittentes, offerentes, ac tradere tentantes, licet pollicitatio, promissio, & oblatio non fuerint acceptatæ, neque traditio sequuta, nullumque habuerint effectum, ac etiam illos, qui ex eo quod gratias, & favores ipsis ob familiaritatem, obsequia, ac servitia propriis Dominis, vel aliis præstita debitos, seu ab ipsis speratos, in aliorum cum propria ejusmodi juris vel spei jactura, commodum, & beneficium transferunt & impendunt pro gratia, seu justitia pro eis obtinenda aliquid recipiunt, sub memoratis constitutionibus contineri, illarumque pœnis, & censuris subjectos esse.* Et *pro actuali labore circa expeditionem impetratorum non licere Officialibus, Curialibus, & aliis quibuscunque recipere, nec illis polliceri, promittere, vel cum eis pacisci, nisi mercedem labori convenientem.* Neque *judicibus, officialibus, & ministris quibuscunque, quibus incumbit expeditio gratiæ, vel justitiæ, minime permitti quidquam recipere, neque illis polliceri, promittere, vel cum eis pacisci ultra taxas præscriptas, etiam ratione celerioris,*

aut facilioris expeditionis : quin illicitum esse quidquam magnum, vel parvum Iudicibus ac Ministris quibuslibet offerre, promittere, pacisci, seu polliceri, dare, vel ipsis recipere, mediate, vel immediate, etiam quod eorum animum movere non possit pro gratia, vel justitia obtinenda: præfatasque Constitutiones ac censuras, & pœnas in eis contentas ad omnes & singulos casus supra expressos extendi, & omnino eos comprehendere, *qui in aliis locis Status Ecclesiastici, & cujusvis alterius partis mundi existentes pollicentur, promittunt, paciscuntur, mittunt, vel dari faciunt per litteras, vel mediatores, vel aliter quomodocumque, & qui ab eis recipiunt contra dictarum Constitutionum dispositionem quidquam magnum, vel parvum pro justitia, vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda.* & complecti, *quoad censuras* tamen, quoslibet *in quacumque quamtumvis sublimi & speciali nota digna constitutos dignitate*: Et harum *Constitutionum dispositionem, censuras, & pœnas non censeri abolitas vel sublatas ob scientiam, patientiam, seu tolerantiam Romani Pontificis, per quemcumque etiam longissimi temporis cursum, nisi speciali licentia, vel indulto in unoquoque casu à singulis partibus inscriptis particulariter obtinendo fuerint expresse remissæ*, ut fusius in ejus Constitutione, *edita die 2. Maii anno 1656.* in qua ad instar Imperialis epistolæ Severi & Antonini, de qua superius hic num. 55. decrevit,

LXXIII. *Xenia solita, esculenta, & poculenta, quæ Iudicibus, Ministris, & Officialibus Romanæ Curiæ exhiberi consueverunt, minime prohibita fuisse, nec prohiberi.*

LXXIV. Respiciunt quidem Constitutiones hæ, si earum dispositionem spectemus, Gratiam vel Iustitiam tantummodo apud

LXXV. Sedem Apostolicam obtinendam: Verum Clemens VIII *in ejus Constit.* 10. prædictas Bonifacii & Gregorii constitutiones extendit etiam ad promissa, data, & accepta pro obtinenda gratia in quocumque tribunali aut judicio etiam sæculari, in quacumque provincia, civitate, aut loco Status Eccle-

Ecclesiastici *in* § 22. quod tamen non est indistincte accipiendum, ut videtur sentire Farinacius *in prax. crim. q.* 111. *n.* 343. sed tantum *quoad bona communitatum*, ut declaravit in mox laudata Constitutione Sanctissimus Pontifex Alexander VII. *in § praterea easdem.* Et quamvis extraditionem Pontificiam, imo extra Curiam Romanam, excepto casu, in quo de bonis Communitatum ageretur, dispositio præfatarum Constitutionum nequaquam se extendat; cum & in Chirographo Clementis VIII, anno 1595 edito, in quo LXXVI.
Iudicibus criminalibus munera recipientibus pœna capitis, & confiscationis bonorum infligitur, soli Iudices criminales ordinarii in Vrbe degentes comprehendantur, ut monet idem Farinacius *prax. crim. q.* 111. *num.* 240. qui iis etiam esculenta, & poculenta recipere in minima quantitate ibidem prohiberi affirmat, *d. q.* 111. *num.* 254. Non tamen LXXVII.
actus per eas Constitutiones vetiti censentur extra Curiam permissi: sunt quippe ut plurimum de se mali, & idcirco ubique terrarum prohibiti, & in utroque foro puniendi, ut plene probat Navarus *in comment. de dat. & accept. num.* 4. 6. 16. & 45. & Farinacius *q. crim.* 111. *num.* 344. Et hinc nedum Romanorum legibus superius recensitis *num.* 44, actus illi puniuntur, verum etiam apud Gallos, Hispanosque idem servatum, peculiaribus recensitis legibus, monent Bobadilla *d. cap.* 11. *n.* 50. & Tholosanus *Syntagm. jur. univ. lib.* 36. *num.* 12. qui illud idem apud Athenienses statutum observat: *num.* 4. quod & à Persis præstitum docuit Brissonius *de Regno Pers. lib.* 1. *§ jurabant autem.* Et præclaro sane exem- LXXVIII.
plo testatur celebre illud Otani tribunal ex Sisamnis parentis, qui inique ob pecuniam judicaverat, corio confectum, cujus meminit Herodotus: *hist. lib.* 5. Quin imo vetiti sunt LXXIX.
à jure communi omnes fere illi actus, quos novissima Sanctissimi Pontificis Constitutio complectitur; præcipue si le- LXXX.
gumlatorum mentem intueamur, à qua semper certa legis

O de-

desumitur interpretatio. *Sperel. decis.* 162. *num.* 62. *Vasquez*
LXXXI. *de success. lib.* 1. § 2. *num.* 9. *&* 11. *Burat. decis.* 188. *num.* 5. Vetitis enim largitionibus per legem Iuliam, promissiones, quæ æque mortalium animos ad peccandum invitant, sunt pariter vetitæ. *Aviles prætor. cap.* 1. *V. promissa. num.* 2. 8. *& seqq. Bobadilla d. capit.* 11. *num.* 41. *Larea alleg. fiscal.* 47. *num.* 15. *& seqq.* Si enim pecuniaria sit causa, Iudex duplum illius, quod sibi promissum est, persolvit, & dignitatem amittit; si vero sit criminalis, exilio mulctatur, bonis fisco addi-
LXXXII. ctis. § *siquis.* 2. *Novel. ut litig. jur.* Et quavis dignitate præfulgeat, qui contra prædictas leges peccat, legum pœnæ subjicitur, cum illæ sint rationabili judicio subnixæ. ad tradita superius *l.* 1. *num.* 41. & honestiori cuique sint magis in oculis; cum vix, imo nec vix quidem, concipi possit, illustrium virorum animos pessima hac labe occupari. *Bocac. de pact. par. p. num.* 13. *Farinac. quæst.* 111. *num.* 307. *Decian. tract. crim. lib.* 8. *cap.* 36. *num* 22. quando, ut eleganter cecinit Iuvenalis *Satyra* 8,

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto major qui peccat habetur.

LXXXIII. Iure communi pariter vetitas censent prudentes Iuriscon-
LXXXIV. sulti pactiones & promissiones quaslibet, quæ à prava intentione non emanaverint, sed factæ tantum fuerint vel ad redimendam vexationem, & conciliandum Iudicis animum, alias aversum, ut *arg. tex. in l. devotum* 5. *C. de met. & epidem. & post Puteum, Menochium, Balduinum, Nevizanum, Plateam, Mattienzo, & Petrum Gregorium, Bobadilla d. cap.* 11. *num.* 33. *vers. Aunque Menchaca. lib.* 2. Vel pro consequenda justitia; ad hanc quippe Iudex à proprio munere invitatur: ut enim *p. de leg.* dicebat Cicero, *injustissimum est, justitiæ mercedem quærere*; adeoque pessimi criminis reus est, qui justitiam, quæ, res sacra cum sit, æstimationem non accipit, venalem reddit, *cap. non licet.* 71. 11. *quæst.* 3. *l. ut puta* 2. *§ fin. ff. de condict.*

condict. ob turp. caus. Perez ad tit. Cod. ad l. Iul. repet. num. 4. *Larea allegat. fiscal.* 47. *num.* 19. *Boccac. de pact. par.* 3. *num.*96. *Decian. tract. Crim. lib.* 8. *cap.* 35. *num.* 8. *Bobadilla d. cap.* 11. *num.* 37. *Aviles Prætor cap. p. V. donacion. num.* 10. Punit LXXXV.
quoque jus commune eum, qui det, polliceatur, seu accipiat quidpiam pro expedienda causa: *Avil. d. num.* 10. *ubi post Ias. ex hoc solo causam amitti: Bobadil. d. cap.* 11. *num.* 39. *Boerius decis.* 153. *num.* 2. Vel pro ejus expeditione differenda *Cajetan. in summa. V. judex. vers. quintum est. Navar. de dat. & accept. num.* 19. *Boccac. de pact. par.* 3. *num.* 77. *Decian. d. cap.* 35. *num.* 13. *&* 47. Vel pro Magistratu ac officio tribuendo, LXXXVI.
aut consequendo, pensione aliqua unica vice, vel menstrua, vel annua assignata, seu promissa. *§ p. & § sic igitur. Novel. ut Iudic. sine quoquo suffr. l. fin. C. ad l. Iul. repet. Decian. tract. Crim. l.* 8. *d. cap.* 35. *num.* 2. *& cap.* 36. *num.* 27. Prohibet LXXXVII.
quinimo quælibet pactionum ac promissionum genera, etiam si non expresse fiant, sed tacite: *arg. tex. in l. Labeo* 2. *& l. jam quia* 4. *ff. de pact. Farinac. quæst.* 111. *num.* 317. *& seqq. Navar. de dat. & accept. num.* 23. *ad fin.* (quarum exempla congerit Farinacius *d. quæst.* 111. *num.* 325.) Vel etiam LXXXVIII
mediate, *arg. tex. in § item lex Iulia peculatus* 9. *Inst. de public. Iudic. Alex. cons.* 206. *num.* 7. *vol.* 2. *Bobadill. d. cap.* 11. *num.* 61. *per tot.* licet nulla sit sequuta traditio, *Larea d. alleg.* 47. *num.* 12. *& seqq. Avil. d. cap. p. V. donation. num.* 12. *Navar. de dat. & accept. num.* 13. *Decian. d. cap.* 35. *num.* 11. Mi- LXXXIX.
nusve per Officialem impleta promissio, *Bobadilla d. cap.* 11. *num.* 42. Vel pactiones fuerint de minimis, *Aviles d. cap. p. V. Deduias. num.* 12. *Farinac. d. quæst.* 111. *num.* 251. *Avendan. de exequend. mand. par. p. cap.* 2. *num.* 4. *V. & quod. & num.* 5. præsertim si sint in pecunia, tunc quippe puniuntur etiam si forent de unico nummo, *Alex. cons.* 206. *num.* 6. *&* 11. *Decian. cap.* 35. *n.* 9. *Farinac. d. quæst.* 111. *num.* 238. Vel con- XC.
ventæ fuerint cum asserentibus se Officialium gratiam & fa-

vorem quæsituros: *Farinac. quæst.* 111. *art.* 12. *per tot.* etiam si hi Iudicem non essent alloquuti, *Farinac. ibid. num.* 290. *Bobadill. d. cap.* 11. *num.* 65. *Aviles d. V. donacion. num.* 20.
XCI. *Decian. d. cap.* 35. *num.* 41. Nisi tum hæc pacta & promissiones respicerent stipendia vel taxas quæ Curialibus & Officialibus debentur, quæ permittuntur, nisi congruam laboris mercedem superent & formam à Principe præscriptam. *Farinac. d. quæst.* 111. *n.* 354. *& seqq. Navar. de dat. & accept. n.* 40. *Decian. d. cap.* 35. *n.* 46. *Bobadilla d. cap.* 11. *n.* 55. *&* 63.
XCII. *Mastril. de Magistr. lib. p. cap.* 21. *n.* 11. *&* 12. Vel ageretur de Xeniis esculentis & poculentis, quæ, ubi sint modica, boni viri arbitrio & consueta permittuntur, *Navar. de dat. n.* 35. *&* 36. *Farin. qui fuse materiam exornat quæst.* 111. *n.* 250. 255. *ad* 261. *&* 337. *Xammar de off. jud. & adv. p. p. q.* 20. *n.* 29.
XCIII. *& seqq.* Vel Principis venia intercessisset: *Bobadill. d.*
XCIV. *cap.* 11. *num.* 74. In cæteris vero ea est vetantium legum vis, quod nulla quantumvis inveterata consuetudine possit elidi, *Bobadill. d. cap.* 11. *num.* 64. Quis enim in hoc crimine, à quo certum pendet Reipublicæ excidium, ut *ad tit. Cod. ad l. Iuliam repetund. num.* 5. animadvertit Perez, *Non ex jure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo quod oportuerit, non ex eo quod licuerit, sed ex eo quod aliquis fecerit id quod reprehenditur recte factum esse defendet?* Quemadmodum Hortensio ad consuetudinis vim in delictis similibus confugienti respondebat Cicero *Verrina* 3. *cap.* 205.

Quas vero nuperrime voluit Integerrimus Pontifex præcavere interpretationes, quibus Apostolicarum Constitutionum vis eluderetur, vel elideretur, in hoc textu pariter exclusurus Imperator, ut prorsus Præsides retrahat ab extorquenda à subditis pecunia per varias artes, iis præcipit, ut contenti
XCV. sint stipendiis sibi à fisco ministratis ratione Magistratus, quæ certa & varia, juxta varios gradus dignitatum, quibuslibet Magistratibus, imo & eorum adsessoribus erant delegata: *l. unica.*

l. unica. C. de annon. & capit. l. p. C. de annon. & tribut. & Nos ibi Materiam hanc plene examinabimus. Et annonarum hujusmodi exempla occurrunt *in Novel. de Præt. Thraciæ § fin.* ubi quolibet alio excluso lucro, eas solum permittit accipi Iustinianus *in Novel. de Com. Isaur. in fin. & Novel. de Proconf. Cappad. cap. 6. § fin.* Potuissent tamen adhuc subditos infe- XCVI.
stare rapaces Præsides propriis comitibus vel saltem adsessoribus eas injungentes rapinas, quas sibi videbant interdictas: præscribit ideo Imperator, quod puræ pariter sint manus eorum, qui circa Præsides sunt, ut latius infra *cap. 5. § 1. & 2.* dicetur, quod idem clarius, certa indicta pœna, decrevit Imperator *Auth. de Præsid. provinc. cap. p.* injungens Præsidibus, *ut neque per se, neque per adsessores suos, aut Cancellarios, domesticosve, aut quempiam eorum qui ad ipsos pertinent, quidquam à subditis accipiant, nisi quadruplum velint quod ab ipsis acceptum est rependere, sed contenti his sunt quæ lege ipsis deputata sunt è publico:* hic vero Assessores specifice non nominavit Imperator, nec alios Officiales, sed usus est generali formula, *eos qui circa te sunt*, apta omnes etiam servos, etiam domesticos complecti, imo & uxores ipsas: pro his enim, si munera recipiant, imo etiam pro matribus, Iudices tenentur. *Xammar de off. Iud. & Adv. p. p. q. 24. num. 52. Aviles Præt. cap. 1. V. Mageres. num. 4.* Et has prohibendas XCVII.
esse, ne viros, quibus provincia obvenisset, comitarentur aliquando licet frustra senatui persuadere contendebat Cecinna apud Tacitum *Annal. 3. cap. 33.* inter alia referens *quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari: his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium, ab his negotia suscipi, transigi;* ut Iure cecinerit Iuvenalis *Satyra* 8.

Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal XCVIII.
Vendit acersecomes, si nullum in conjuge crimen,
Nec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
Vnguibus ire parat nummos raptura Celæno:

Tunc licet à Pico numeres genus, altaque si te
Nomina delectant, omnem Tytanida pugnam
Inter majores, ipsumque Promethea ponas,
De quocunque voles, proavum tibi sumito libro.

Ita vetitis furtis, sordibus, & mercatura quibus subdito-
XCIX. rum facultates exhauriuntur, primum onus, quod injun-
gitur provinciæ Præsidi, est tributorum exactio & fiscalium
jurium (quæ plene recensentur per Peregrinum *de jure fisci*
lib. 1. *cap.* 1.) conservatio: *Edicto Iustiniani* 4. *cap.* 2. § 1.
C. Et jure quidem, nam *neque quies gentium sine armis, neque*
arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.
ut bene pro Romanis disserebat Petilius Cerealis apud Taci-
tum *hist. lib.* 4. & fiscales reditus sunt quasi stipendia quæ-
dam laboris, Principi concessa pro tuitione Imperii, & po-
pulorum bono regimine, ut observavit Peregrinus *d. cap.* 1.
CI. *num.* 8. Hæc igitur tributa, (quibus, prout & vectigalibus,
plurimum Romanorum abundavit Imperium, dum nec uri-
na, *Sueton. in Vespas. cap.* 23. *Dio hist. lib.* 66. imo nec arborum
umbra ab his prorsus fuerit immunis. *Plin. hist. nat. lib.* 12.
CII. *cap.* 2.) Præfecti Prætoriorum in suis diœcesibus indicebant
provinciarum Præsidibus, qui ea inde diligentissime exige-
rent: Vbi enim Imperator Præfectis Prætoriorum significa-
visset, quanam pecunia sibi opus foret anno sequenti; hi
facta ejus congrua divisione inter populos, mense Iulio vel
Augusto apud acta scribebant, quid unaquæque provincia
sive civitas tam in specie, quam in auro, sequenti anno sol-
vere deberet; simulque indicabant specierum æstimatio-
nem, juxta cujuslibet loci mensuram, quæ ubique publice
asservabatur. *l. modios.* 9. *C. de suscept.* Et dispositiones has
initio cujusque indictionis ad Præsides provinciarum trans-
mittebant, qui eas publice in civitatibus, sub earum jurisdi-
ctione constitutis, intra Septembrem, aut Octobrem propo-
nebant: Quod si Præfectus, vel Præses prædictam disposi-
tionem

tionem congruo tempore non edidissent, ille triginta, hic decem auri librarum pœna mulctabatur, & Magistratum amittebat. *§ 1. novel. de Collator. l. fin. C. de indiction. l. fin. C. de canon. largit. l. 1. C. de milit. veste:* Sequuta vero hac indictione Præsides exigebant tributa tripertito; Kalendis scilicet Ianuariis, Majis, & in fine indictionis: *l. fin. C. de annon. & trib.* & quidem proprio periculo, nam si quid minus fuisset exactum, id totum de proprio sarciebant, *cap. 10. § 2. Novel. ut Iud. sine quoquo suffr. & in edict. Iustin. 13. cap. 8.*
Et si provincia vel civitas aliqua annalis functionis releva- CIII.
tionem, vel inspectorem, aut peræquatorem petiisset; à Præside ad Præfectum Prætorii referebatur petitio, à quo tamen nulla prodibant mandata, quousque is ea singula, quæ sibi liberet prius non quæsiisset ab eo, qui juratus prædictam relevationem petierat; indeque ad Principem retulisset: tunc enim juxta Principis voluntatem sacra forma & mandata certa à Præfecto proferebantur, quæ ad unguem erant observanda. *l. fin. C. de annon. & tribut.* Ex his igitur cum scirent Præsides vigili studio tributorum & fiscalium jurium
exactioni incumbendum esse, (quam ob causam eisdem CIV.
viam executivam competere ex hoc textu inferebat Guttierez, qui plures Doctores laudat, *de Gabell. q. 164. num. 4. & 5.*)
Ne forte inde sumpta occasione ad rapinas & furta novo CV.
prætextu irruerent, monet Imperator eorum munus non esse redditus promovere vel tributa augere, sed curare *ne fiscus minuatur, & salvare ei undique quæ propria sunt:* ut pari passu ambulet cum privatis, quos injustitiam pati est iniquum. Est tamen etiam iniquum, quod privati alios injuria afficiant, quod & in fisco pariter observandum innuit Pli-
nius, dum *in Panegyrico* sic Trajanum alloqueretur: *Quæ* CVI.
præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus, cujus mala causa numquam est nisi sub bono Principe: ingens hoc meritum; majus illud, quod eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non

alios

alios Iudices malint. quem Plinii locum laudat, & ſequitur Rota *in Sarſinaten. Feudi.* 22 *Iunii* 1645. *§ denique viſum eſt. coram Dunozet.* ideoque hinc docemur quid revera exigat juſtus Princeps à miniſtris fiſci & Præſidibus provinciarum; hic enim compellit Præſides, ut in ingreſſu Magi-
CVII. ſtratus jurent, quod ſubditos *devotos paterne* tractabunt, & *illæſos undique* cuſtodient, ut dictum eſt præcedenti capite *num.* 9. & vehementer exoptat *in cap.*10. *§* 1. *in fine. Novel. ut Iud. ſine quoquo ſuffrag.* populos in adventu Præſidum *patres ſuſcipere magis quam fures & ſollicitatores, & eorum ſubſtantiis inſidiantes.* Docemur pariter quid Princeps exigat ab his, qui fiſcalia jura, & ejus patrimonium adminiſtrant;
CVIII. expetit ſcilicet, ut hi ſedulo curent ne quidquam detrahatur ab aliis, & detineatur quod ad fiſcum ſpectet, *§* 7. *Novel. de Proconſ. Cappad.* dolet tamen, & acriter conqueritur, quando intelligit, *quanta cum inſolentia* hi aliquando *obſervent, ut ſtipatores illis inſerviant, ut non ferenda hominum multitudo*
CIX. *ipſos ſequatur, ut impudenter omnes latrocinentur. ibid. cap. ipſi.* 5. § 1. Conſcius ſcilicet fuit Iuſtinianus, quam ſit utilis futurus Principi Miniſter, qui puris manibus & pura mente illi inſerviat: ab ejus enim rapinis liberati populi ditiores fient, & facilius, ac promptius tributa Principi conferent, etiam voluntaria, ſi ita publica neceſſitas expoſcat: hæc enim unica dicitur à Iuſtiniano ſubditorum opulentia, & medela. *§* 2. *Novel. de provinc. Præſ.* ubi illum audiant, & imitentur provinciarum Præſides ſic loquentem: *Vna hæc res potentiæ noſtræ ſtudio eſt, ut provinciæ & bonis gubernentur legibus, & tuto inhabitentur, neque non ex Præſidum juſtitia fructum capiant, & tributa publica ſine querela inferantur: neque enim aliter conſervare licet Rempublicam, niſi pientiſſimæ præſtationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copiæ, ut reſiſtatur hoſtibus, & per agros ac urbes agantur excubiæ: perfruuntur item reliqui ordines attributis ſibi*

ſibi ſalariis, reparantur quoque muri, & urbes, denique omnia alia proveniunt quæ communem ſubditorum utilitatem concernunt. Et ſimul iidem meminerint, quod ab æquis Principibus ſemper punientur, quando ſubditorum ſubſtantiæ fuerint inſidiati; ſi enim accuſatores deſint, ſatis eos adaucta res familiaris accuſabit. Illi enim qui divites recedunt ab officio, quod pauperes accepere, ex publicis pecuniis præſu- CX.
muntur ditati. *Bald. l. cum oportet. num.* 13. *C. de bon. quæ lib. Roman. conſ.* 159. *num.* 5. *& conſ.* 346. *num.* 19. *Paſchal. de jur. pat. poteſt. part.* 3. *cap.* 9. *num.* 36. Sic igitur fiſcalia Præſes adminiſtret, quod fiſco ſervet, *quæ propria ſunt:* & *ſicut privatos injuſtitiam paſſos adjuvat, ſic & publicum illæſum manere* velit, ut inde Princeps ſibi, & populis poſſit conſulere; CXI.
quæ tamen fiſci non ſunt, fiſco non tribuat: & Iuſtinum apud Corippum *lib.*2. ſic loquentem, audiat:

Quod fiſci eſt, nullus rapiat: cognoſcite fiſcum
Ventris habere locum, per quem omnia membra cibantur.
Venter alit corpus; fuerit ſi venter inanis
Omnia deficiunt, tenuantur robore membra,
Et contracta rigent arentibus oſſa medullis.
Omnibus ſufficiunt ſacrati commoda fiſci;
Ex quibus eſt commune bonum, commune levamen.
Tutetur fiſcus, juſtorum nemine læſo;
Quæ ſua ſunt capiat, quæ ſunt privata relinquat;
Iuſtitiam colimus, juſtos veneramur, amamus,
Hanc commendamus, hanc vos retinere jubemus.

CAPVT SECVNDVM.

Vt caveant Magistratus, ne quæ seditiones excitentur, & quieti publicæ omnium ordinum invigilent.

Deinde conveniens est te providere, ut nulli populi civitatum alterutris seditiones faciant, sed omnem pacem esse Dei civitatibus, dum æquitas etiam hinc nostris subjectis servatur, & neque lucri neque passionis alicujus causa ad aliquam partium declinatur.

Ἔπειτα προσῆκόν ἐστί σε προνοεῖν ὅπως μὴ τοὺς δήμους τῶν πόλεων ἐν ἀλλήλοις στασιάζειν, ἀλλὰ πᾶσαν εἰρήνην εἶναι ταῖς πόλεσιν, ἐκ τοῦ τὴν ἰσότητα κἀνταῦθα τοῖς ἡμετέροις ὑπηκόοις φυλάττειν. καὶ μήτε κέρδους, μήτε πάθους τινὸς ἕνεκεν πρός τι τῶν μερῶν ἀποκλίνειν.

I. *Seditionum auctores omnium gentium legibus puniti, & qua pœna. num.* III. *& qua ratione. num.* XV. *&* XVI.
II. *Convocans homines ad seditiones est reus læsæ Majestatis.*
IV. *Constantini Constitutione Crucis supplicium sublatum.*
V. *Salvator noster cur Cruci à Iudæis affixus.*
VI. *Seditio est crimen sacrilegio proximum.*
VII. *Pœnæ quibus puniuntur seditiosi remissive. & num.* XIII.
VIII. *Origines seditionum removendæ. & num.* XV.
IX. *Triumphus delatus illis qui seditiones pacavissent.*
X. *Concordia inter civitates vicinas procuranda.*
XI. *Humanitas desideratur in præside.*
XII. *Magistratuum avaritia ut plurimum origo seditionum.*
XIII. *Seditionum causæ, incommoda, & remedia, remissive.*
XIV. *Factiones civium comprimendæ, & seditiosi urbe expellendi.*
XVII. *Priusquam puniantur seditiosi, quid inspiciendum.*
XVIII. *Magistratus tenentur leges observare, licet duras. & num.* XXV. *&* XXVII.
XIX. *Æquitas non scripta excluditur à judiciis. limitatur. num.* XX. *&* XXI. *declaratur. num.* XXV.
XXII. *Æquum quid revera censeatur. & num.* XXVI.
XXIII. *Æquitas, vel naturalis ratio quando habeant vim legis.*
XXIV. *Vbi diversæ sunt leges, quomodo decidendæ sint controversiæ.*
XXVII. *In puniendis reis quid considerandum.*
XXVIII. *Delinquentes extra territorium puniuntur, si laborent infamia plurium delictorum.*
XXIX. *Æqualitas à Præsidibus servanda. Ampliatur num.* XXX. XXXI. XXXII. *&* XXXIII.
XXXIV. *Non servata seditiones parit.*
XXXV. *Prima pars æquitatis est æqualitas.*

XXXVI.

XXXVI. *Procul à lucro & passionibus sint qui provincias regunt.*

XXXVII. *Leges sunt Reipublicæ parentes.*

NVsquam severiorem legum suarum custodem, exigendisque ab eorum transgressoribus pœnis atque suppliciis magis intentum Principem populus experitur, quàm ubi ad seditiones turbasque civiles prolabitur, quemadmodum omnium gentium per omnes ætates traditæ memoriæ exemplo sunt: laudatumque hujusmodi, & publicæ securitati otioque pernecessarium morem hodie quoque diligentissimè custoditum videmus, & omnium legum, quarum prudentiæ nomen aliquod aut honos in terris est, auctoritate judicioque firmatum. Siquidem Theodorici Regis edicto *cap.* 107. auctores seditionum ultricibus flammis: per Longobardorum leges, *lib.* 1. *tit. p. cap.* 5. & *tit.* 18. *cap. p.* capite & bonorum amissione; jure Visigotorum *lib.* 8. *tit. p. cap.* 3. flagellatione & infamia puniuntur: & anathemate per Decretum Alexii Patriarchæ Constantinopolitani, quod refertur à Constantino Porphyrogeneta *Novel.* 1. ac tandem illum, cujus opera, dolo, vel consilio *homines ad seditionem convocantur*, lex Iulia Majestatis reum constituit. *l. p. § p. ff. ad l. Iul. Majest.* & quoslibet quacumque ratione seditionibus, vel etiam tumultuosis clamoribus incumbentes acerbis pœnis plectendos sanciverunt Imperatores *in l. prima. C. de seditios.* & vetustissima Decreta contra illos lata renovaverunt, *ibid. l.* 2. per quæ *auctores seditionis & tumultus concitato populo, pro qualitate dignitatis aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur*, ut monuit Iulius Paulus: *recept. sent. lib.* 5. *tit.* 22. *in princ.* quod idem legitur in Caroli & Ludovici capitularibus. *lib.* 7. *cap.* 286. & hanc eamdem sententiam legimus à Triboniano in Pandectas translatam: *in l. si quis.* 38. § *actores.* 2. *ff. de pœnis.* ubi tamen non *crucem* sed *furcam* recensuit, quia jam Constantini constitutione, cujus meminit Ba- IV.

I. (beside line 1) · II. (beside "dolo, vel consilio") · III. (beside "auctores seditionis")

ronius *ad an.* 325. *num.* 205. Crucis ſupplicium penitus fue-
rat ſublatum, ut poſt Cujacium *ad d. Iulii Pauli locum* § *fin.*
notat Gotifredus. *l. capitalium.* 28. § *furcam. ff. de pœn.* inde-
que verba Pauli & aliorum de hac materia pertractantia ad
eam ſententiam à Triboniano in Pandectas accommodata
V. fuiſſe monet Lipſius *de Cruce lib.* 3. *cap.* 7. qui ea de cauſa
Chriſtum Servatorem Cruci affixum fuiſſe arbitratur, *ibid.
lib.* 2. *cap.* 14. quod ſeditionis criminis arguebatur, quaſi
gentem Iudæorum ſubverteret, ac tributa dari Cæſari prohi-
VI. beret. *apud Lucam cap.* 23. Hinc igitur Iuſtinianus, qui juxta
placitum Vlpiani *in l. p. ff. ad l. Iul. Majeſt.* aſſerentis, *proxi-
mum ſacrilegio crimen eſt, quod Majeſtas dicitur.* ſeditionem
ſacrilegii quamdam ſpeciem eſſe indicaverat, dum in Codice
poſt titulum de crimine ſacrilegii, titulum de ſeditioſis collo-
cavit, pluribus pœnis ſeditionum auctores, imo ſeditioſos
VII. quoſlibet puniendos eſſe cum decreviſſet (quas abunde re-
cenſent Perez *ad tit. Codic. de ſeditioſ.* Tholoſanus *ſyntagm.
jur. univerſ. lib.* 35. *cap.* 6. Farinacius *quæſt.* 113. *num.* 176.
& ſeqq. Et Decianus *tract. Crimin. lib.* 7. *cap.* 7. *num.* 16. *&
ſeqq.* qui ſeditiones, quæ Romam variis temporibus turba-
verunt, enumerat. *num.* 17.) curam ejus rei Magiſtratibus per
VIII. hunc textum attribuit, qui in id potiſſimum vigilare debeant,
ut turbarum origines auferant, obſtando principiis; infirma
namque talium initia eſſe ſolent, ſed addito ſpatio repente
valeſcere: *Perez ad tit. C. de ſeditioſ. num. ult.* & ut jam or-
tas ſeditiones confeſtim compeſcant; non enim minoris vir-
tutis eſſe ab enaſcente eo malo urbes liberare, quam ipſas ex-
IX. pugnare, innuit Auguſtus, apud quem illi qui *ſeditiones ur-
bium pacaſſent, triumphum auſi ſunt petere,* impetratumque
X. duxere, teſte Dione *hiſtor. lib.* 54. & hac de cauſa Præſidibus
injungit, ut curent, ne plures illæ civitates, quæ ſibi obediunt,
ſe invicem excitatis ſeditionibus offendant, quod præceptum
Piſidiæ Præſidi & Arabiæ Moderatori injungebat Iuſtinianus,

§ 4.

§ 4. *Novel. de Præſ. Piſid. & § 2. de Moderat. Arab.* & pariter Proconſuli Cappadociæ, *§ p. Novel. de Proconſ. Cappad.* & Lycaoniæ Præſidi § 4. *Novel. de Prætore Lycaon:* idque facili negotio *ibid.* fieri monebat, ſi *Præſes ex omni parte æquitatem conſervans, ſummo ſtudio proſpiciat, ne nimium ſubditis indulgeat, & fræna relaxet*, ita tamen quod benignitatem & humanitatem non abdicet, ſed *harmoniam animi ſui nunc acu- XI.
ctioribus & intentis, nunc lenioribus & remiſſis ſonis contemperet. ibid. cap. 2. §. p.* Sed quæret aliquis, cur cavendum monet Imperator, ne *populi civitatum alterutris ſeditiones faciant*, de ſeditionibus vero quæ facilius videntur oriri poſſe in quaque civitate nihil differit? Præſcripſerat Iuſtinianus Præſidibus, quod à furtis, ſordibus, & mercatura abſtinerent, omnemque injuriam in exigendis tributis prohibuerat; propterea nullum arbitrabatur ſeditionis periculum amplius ſupereſſe: Vt plurimum enim hujus peſtis potiſſima penes XII.
avaritiam Magiſtratuum origo eſt. *Conrad. Brun. de ſedition. lib. 2. cap. 2. num. p.* Quia, ut dicebat *polit. 5. cap. 3. in princ.* Ariſtoteles, *ſuperbia & avaritia eorum qui gubernant homines provocant contra ſe, & contra ſtatum ejus Reipublicæ, quæ iſta fieri patitur.* Inde ſcilicet injuriæ in ſubditos, è quibus deſperatio, quæ furentes multitudinis animos ad extrema impellit: *Omnes enim populi tributa, delectus, & injuncta imperii munera impigre obeunt, ſi injuriæ abſint, has ægre tolerant, jam domiti ut pareant, nondum ut ſerviant:* ut de Britannis dicebat Tacitus *in vita Agricolæ.* Cæteras omnes ſeditionum XIII.
cauſas ab Ariſtotele, ac ejus interpretibus examinatas *polit. 5. cap. 2. 3. & 4.* ſecundum praxim juris noſtri conſideravit, & juxta juridica principia examinavit Conradus Brunus *de ſedition. lib. 2. p. tot.* enumeratis etiam incommodis, quæ hinc in Rempublicam derivantur, *ibid. libro 3.* remediis, *lib. 4. & 6.* & pœnis, *lib. 5.* Quod idem pariter ultra auctores ſuperius laudatos *num. 7.* licet non ita fuſe, præſtitit Boerius

 in tract.

in tract. de seditiosis per totum, &c, petitis ex selectissimis au-
XIV. ctoribus sententiis, Lipsius *polit. lib. 6. cap.* 4. Meminerit tamen Præses, ad procurandam quietem publicam quammaxime oportunum remedium illud esse, si factiones civium comprimat & ad concordiam redigat, *§ p. Novel. de Proconsf. Cappadoc.* simulque turbulentos cives expellat. *Avendan. de exequ. mand. p. 2. cap. 6. num.* 13. quales erant illi qui se *Iuvenes* antiquitus appellabant, quorum meminit Callistratus *in*
XV. *l. capitalium.* 28. *§ solent quidam.* 3. *ff. de pœnis.* & quandocumque motus civiles orituros animadverterit, illis ab initio omni conatu, ut dicebatur *num.* 8. prudenti tamen festinatione occurrat: *oriuntur* enim, dicebat *politic.* 5. *cap.* 3. Philosophus, *seditiones non pro parvis rebus, sed ex parvis ad magna proveniunt: quamobrem ab istis principiis cavendum est diligenter; in principio enim peccatur; principium autem dicitur esse dimidium totius: itaque parvum in principio erratum correspondens est ad alias partes.* & sæpe *modicis remediis primos motus consedisse* observat Tacitus *annal. lib.* 14. *cap.* 61. & tunc facile amotis principibus sedantur tumultus, qui alias sola civitatum ruina possunt opprimi. *Brun. de sedition. lib.* 4. *cap.* 4.
XVI. *Besoldus synops. polit. lib.* 4. *cap.* 30. accelerata etiam exactione pœnarum. *l. constitutiones.* 16. *ff. de appellat. Angel. in l. qui cædem.* 16. *ff. ad l. Cornel. de Sicar. Tholosan. syntagm. jur. univ. lib.* 35. *cap.* 6. *num.* 17. ideoque neglecto ordine judiciario. *Aviles Prætor. cap. p. V. derechiamente. num.* 14. *&* 15. Si, ut distinguebat Brunus, *de seditiosf. lib.* 5. *cap.* 12. *num.* 2. *in fine.*
XVII. *& num.* 3. in notoriis versemur. *Hoc tamen crimen*, inquit *in l. famosi.* 7. *§ hoc.* 3. *ff. ad l. Iul. Majest.* Modestinus, *à judicibus non in occasionem ob principalis Majestatis venerationem habendum est, sed in veritate, nam & personam spectandam esse, an potuerit facere, & an ante quid fecerit, & an cogitaverit, & an sanæ mentis fuerit, nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum est; quamquam enim temerarii digni pœna sint, tamen*

men ut insanis illis parcendum est, si non tale sit delictum, quod vel ex scriptura legis descendit, vel ad exemplum legis vindicandum est.

Vetitis seditionibus, inde monet Imperator ea, quæ à Præside observanda sunt, ne illæ oriantur; quæ ad duo capita prudentissimus legislator revocat, quorum primum est, quod *æquitas subjectis servetur:* alterum, quod *neque lucri, neque passionis alicujus causa ad aliquam partium declinetur.* Nemo XVIII.
autem hic Præsides ab Imperatore ad illud æquitatis genus invitari putet, quod juri contrarium esse, ejusque regulas immutare vulgus existimat: hos quippe ad observandas leges ipsas adigit primo solemne juramentum, cujus meminimus superius *in proœm. hujus legis. num. 9.* impellit inde Vlpiani responsum *in l. prospexit. 12. § p. ff. qui & à quib. manumiss.* exclamantis, *quod quidem perquam durum est, sed ita lex prospexit:* & tandem jubet Imperator, æquitatem non scriptam XIX.
à judiciis procul abesse, dum *in l. p. C. de leg. & constit.* edixit: *inter æquitatem, jusque interpositam interpretationem nobis solis & oportet & licet inspicere.* Debet equidem judex æquita- XX.
tem ante oculos habere: *l. quod si. 4. § p. in fine. ff. de eo quod cert. loco.* sed ubi simus in arbitrariis; *Menoch. de arbitr. lib. p. q. 51. num. 7.* qualem esse actionem in eo textu consideratam, monet Vlpianus *eod. § p. in princ.* cum Caio: *in l. ideo. 3. ff. eod.* Et generaliter, ubi *jure deficiamur*, ut innuit Paulus *in* XXI.
l. 2. § item Varus. ff. de aqu. pluv. arc. quo casu, æquum cen- XXII.
setur, non quidquid judex comminiscitur, *Thoming. decis. 16. num. 17. Gratian. cap. 639. num. 25.* sed id cujus contrarium est absurdum. *arg. text. in l. ita vulneratus. 51. § æstimatio. ff. ad l. Aquil. Cancer. var. p. p. cap. 7. num. 80.* Et sane ubi lex XXIII.
deficit, semper ipsa æquitas vim legis sibi vindicat. *Rota decis. 194. num. 45. p. 7. recent. & in Neapolitana pecuniaria, 22 Iun. 1648. § fin. coram Melcio:* quod idem, ne umquam lege dicamur destitui, operatur ipsa ratio naturalis. *Butr. cap. 3.*
de

de præbend. Surd. de alim. tit. p. q.28. num.7.8. & 9. Et quando scripta lex adest, quæ palam rem ipsam non definiat, ex diversarum legum sententia, quarum altera stricti juris, altera sit æquitatis plena, argumentum ad facti controversi decisionem inde deducendum est, æquitate semper prælata: *Gotifred. ad l. p. V. solis. C. de leg. & constit.* sed ubi adest lex scri-
XXV. pta, quælibet æquitatis imago excluditur; & vel juris scripti acerrimus rigor præfertur, ne alias ad imaginariam, & abusivam æquitatem, prout judicum affectus appeteret, justitia declinet. *Merenda controv. tom. p. lib.5. cap.47. num.10. Gaill. observ. 23. num. 26. lib. 2. Gratian. cap. 639. num. 25. Thoming. decis.16. num.18. & seqq. Rota decis. 243. n. 22. p.5. & decis.172. à num. 56. ad 62. p.7. recent.* adeo ut tunc nullo pacto liceat à lege statutas pœnas immutare. *l. p. §. quorum alterutrum. 4. in fine. ff. ad S. C. Turpill.* & plene Tiraquellus materiam prosequitur *num. p. & seqq. in præfat. de pæn. temper.* qui eamdem vim consuetudini tribuit in arbitrariis. *num. 4. & seqq.* cum Menochio *de arbitr. lib. p. q. 14. num.7.*
XXVI. Atque hæc ipsi æquitati, si ejus naturam interius attendas, congruere videntur; nam ea numquam immutare consuevit illa, quæ à certis legum principiis sunt definita, sed ea decernit singularia, ad quæ legumlatoris mens aciem propriam ad commune bonum intentam non potuit dirigere: *Quando* enim dicebat *& hic.5. cap. 10.* Aristoteles, *lex in universum dixerit, & præter universale postea quidpiam contigerit, tunc recte se habet, si qua legislator omisit, absoluteque aut simpliciter loquendo peccavit, corrigatur defectus: id quod legislator etiam ipse, si adesset, dixisset, & si scivisset præscribentem legem instituisset:* quod idem nobis aperte exhibet æquitatis definitio, ab eodem Aristotele tradita, *magn. moral. 2. cap. p.* Cum igitur juri scripto non æquitati, ubique certe ut innuit Leonis & Alexandri Constitutio, de qua *cap. seq. num. 40.* sed tunc præsertim, quando de seditionibus sit sermo, quas pecu-

peculiaribus legibus punitas fuiſſe monuimus, Præſidum judicia debeant inniti: *æquitatis* nomen hic, non in prædicta & vulgari ſignificatione eſt accipiendum, ſed pro *æqualitate:* ut ſcilicet mandetur Præſidibus, quod æqua lance & citra XXVII.
omnem perſonarum acceptionem jus dicant unicuique, juxta eam rationem, & formam, quam leges præſcribunt, adauctis præterea pœnis, quandocumque id exigat frequens peccandi conſuetudo, *l. capitalium.* 28. *§ ſolent.* 3. *ff. de pœnis. Cabal. reſol. crimin. caſu* 99. *num.* 51. *& ſeqq. Scanarol. de viſit. carcerat. lib. p. §* 15. *cap. p. num.* 10. *Farinac. prax. crim. q.* 23. *per tot.* quam acerrime puniendam eſſe, etiamſi extra terri- XXVIII.
torium peccare conſueviſſet is, qui multorum delictorum infamia laborat, ſenſit Carlevalius: *de judic. lib. p. tit. p. diſput.* 2. *q.* 7. *ſect. p. num.* 744. vel etiam ceſſante frequentia, ſi ita ſuadeant aliæ facti circumſtantiæ per Iurisconſultum relatæ. *in l. aut facta.* 16. *ff. de pœn.* & per nos inferius examinandæ: *hac ead. lege* 3. *cap.* 5. *n.* 22. *& ſeqq.* has enim adeo per Iudicem conſiderandas eſſe in decernendis pœnis, cenſuit Covaruvias, ut talionis pœnam in bene inſtituta Republica congruam non eſſe aſſeruerit, quia in ea meri facti ratio habetur. *var. lib.* 2. *cap.* 9. *num. p. & ſeqq.* Hanc vero fuiſſe Iuſti- XXIX.
niani mentem, quod ſcilicet hic Præſidi non æquitas, ſed potius æqualitas commendetur, ſuadent verba textus Græci, in quo non ἐπιεικείαν, qua voce *æquitas* ab Ariſtotele exprimitur, ſed ἰσότητα legimus, per quam *æqualitas* denotatur: Imo ſic principiis juris civilis melius hæc Mandata reſpondebunt, illud quippe æqualitatem hanc ſemper & ubique exoptat, ſive in judiciis verſemur; *l. in ſacris.* 12. *§ fin. C. de prox. ſacr.* XXX.
ſcrin. Rota Bonon. diverſ. dec. 14. *num.* 82. *Rota dec.* 193. *n.* 16. *p.* 6. *recent. & dec.* 40. *&* 315. *num.* 4. *coram Burato.* ſive in facultate appellandi, *cap. prudentiam.* 2. *de mut. pet. Rota de-* XXXI.
ciſ. 323. *num.* 16. *p.* 4. *tom.* 2. *& deciſ.* 315. *num.* 4. *coram Burat.* ſive in taxandis litium expenſis; *l. fin. C. de fruct. & lit. expenſ.* XXXII.
Q ſive

XXXIII. ſive in ſexcentis aliis, quæ ad propoſitum ponderant Tholoſanus *ſyntagm. jur. univ. lib. 46. cap. 8. num. ult.* & Beltrami-
XXXIV. nus *ad deciſ. Gregorii 581. à num. 7. ad 12.* Nec alia re magis animi ſubditorum irritari ſolent, quam inæqualitate erga ſe animi Principis, quem paribus obſequiis, iiſdem tributis conciliant, & plerumque non minus aliorum commodis, quam propria contumelia homines commoventur, ut monuit Ariſtoteles *politic. 5. cap. 2.* ad inſtar Gallicarum illarum urbium, quæ apud Tacitum *hiſtor. lib. p. cap. 18.* ſeditionibus inhiabant, quia *non eodem honore habitæ pari dolore commoda aliena ac ſuas injurias metiebantur*: Et idcirco hic jure æqualitatis mentio ab Imperatore habetur, qui hiſce mandatis inhærens Thraciæ & Paphlagoniæ Prætori, *ut omnem æqualitatem ſubditis tam publice quam privatim exhibeat, & litigantibus, & inter ſe contrahentibus*, injunxit. *§ circa autem. 4. Novel. de Prætor. Thrac. & § præterea. 3. Novel. de Prætor. Paphlagon.* Quod ſi æquitatem Præſidibus hic injunctam fuiſſe pertinacius quam par eſſet quis vellet aſſerere, nec tunc æqualita-
XXXV. tem excludi ſciat, quando ut eleganter *epiſt. 30.* Seneca, *pri-*
XXXVI. *ma pars æquitatis eſt æqualitas.* hanc vero æqualitatem ita Præſidis animo adhærere vult Iuſtinianus, ut ab eo nullo *lucri*, cujusve alterius *paſſionis* impetu poſſit avelli: oportet ſane eum, qui populos regat, proprios affectus primo moderari, & ut de ſe ipſo dicebat *lib. 4.* M. Antoninus, *eſſe ſimilem promontorii, ad quod aſſidue fluctus alliduntur, ipſum autem ſtat immotum, fluctus autem circa ſe æſtuantes componit & compeſcit.* Et tandem Præſes provinciæ is, Iuſtiniano teſte, *§ oportet igitur. 2. Novel. de Præſid. Piſid.* optimus erit, qui *juſte & pure cum quadam aſperitate humaniter ſe erga ſubditos gerat*, & *omne maleficium provincia expellat, & qui deliquerint ſecundum leges puniat; neminem præterea maleficorum revereatur, etſi de potentioribus ſit, neque his ſe ſubmittat, qui nullam de ſe utilitatem, at bene nefarias de ſe occaſiones præbere poſſunt: ſed per*

omnia

omnia jus ipſum tueatur, & ad noſtras leges reſpiciat, & ſecundum eas judicet, & ut ſubditi noſtri ſecundum illas vitam ſuaque ſtudia inſtituant efficiat; inſuper ad Deum quoque & noſtri timorem reſpiciat, neque præterea quidquam in animo cogitet. Sit à te procul ò Præſes avaritia, ſit procul ſuperbia, & vitiorum reliqua phalanges, quæ regentium animos plerumque obſidet; nec dubita, quin in tuum obſequium ſint ruituri certatim populi, & ſuper ſubditorum reverentiam filiorum erga te pietatem exhibituri; non labori, non ſubſtantiæ, non vitæ pro te effundendæ parſuri: adeoque à turbis omnibus & ſeditionibus ſecuros ſomnos ducere poteris, ſiquidem

— — — peragit tranquilla poteſtas Claud. de Manl. Theod. Conſul.
Quod violenta nequit, mandataque fortius urget
Imperioſa quies. idem prædurus iniquas
Accepiſſe preces: rurſus quæ digna petitu
Largitor facilis, nec quæ comitatur honores
Auſa tuam leviter tentare ſuperbia mentem,
Frons privata manet. non ſe meruiſſe fatetur
Qui creviſſe putat: rigidi ſed plena pudoris
Elucet gravitas faſtu jucunda remoto.
Quæ non ſeditio, quæ non inſania vulgi,
Te viſo lenita cadat? quæ diſſona ritu
Barbaries Medi, quam non reverentia frangat?

Sunt *leges*, ut ajebat *in conſtitut.* 105. Leo Imperator, *revera Reipublicæ parentes*; & hujus Parens ſit Præſes, qui eam per leges moderatur. XXXVII

CAPVT TERTIVM

Vt breviores, & viliores causæ sine scripto decidantur, & sportularum modus servetur.

Sit tibi quoque tertium studium, lites cum omni æquitate audire, & omnes quidem breviores, & quæcunque maxime vilium sunt, ex non scripto decidere, & judicare, & liberare omnes alterna contentione, & non permittere nihil ultra quam continetur sacra nostra Constitutione, occasione causalium expensarum damnificari, si tamen sufficientes in datione consistant: alioqui etiam gratis lites audire, & non permittere ex negligentia de provincia alicujus Præsidis quemquam ad hanc currere felicissimam civitatem, & nobis molestum esse. Scito namque, quia si quis veniat, & aditionem nobis faciat, & à nobis interrogatus si prius te adiit, deinde te dicat adiisse, & quod justum est non impetrasse, & hoc verum inveniamus: in te indignationem convertemus. Si vero cum te non adierit, venire ad hanc regiam præ-

Ἔστω σοὶ καὶ τρίτον σπούδασμα, τὸ τῶν δικῶν μετὰ πάσης ἰσότητος ἀκροᾶσθαι, καὶ τὰς μὲν βραχυτέρας, καὶ ὅσαι μάλιστα τῶν εὐτελεστέρων εἰσὶν, ἀγράφως τέμνειν τε καὶ κρίνειν, καὶ ἀπαλλάττειν ἀνθρώπους τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίας, καὶ μὴ συγχωρεῖν αὐτοὺς μηδὲν περαιτέρω τῶν περιεχομένων τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει, προφάσει δικαστικῶν δαπανημάτων, ζημιοῦσθαι· εἴγε ὅλως ἱκανοὶ πρὸς δόσιν καθεστᾶσιν. ἐπείτοιγε καὶ προῖκα τῶν δικῶν ἀκροάσασθαι, καὶ μὴ συγχωρεῖν ἐκ ῥαθυμίας τοὺς τῆς ἐπαρχίας, ἧς ἄρχεις, εἰς ταύτην τρέχειν τὴν εὐδαίμονα πόλιν, καὶ ἡμᾶς ἐνοχλεῖν. ἴσθι γὰρ ὡς εἴ τις ἔλθοι καὶ προσέλευσιν ἡμῖν ποιήσοιτο, καὶ παρ' ἡμῶν ἐρωτώμενος εἰ πρότερόν σοι προσῆλθεν, εἶτα φήσειε καὶ προσελθεῖν καὶ τοῦ δικαίου μὴ τυχεῖν, καὶ τοῦτο ἀληθὲς εὕροιμεν, εἰς σὲ τὴν ἀγανάκτησιν τρεψόμεθα. εἰ μέντοι μὴ προσελθών σοι, παραγίνεσθαι τῇ βασιλίδι ταύτῃ θαῤῥήσειε πόλει, καὶ ἀντιπέμψομεν αὐτὸν σὺν ἐπιτιμή-

præsumpserit civitatem, & remittemus eum cum omni correctione, & responsum non dabimus.

τιμήσει πάσῃ, καὶ ἀποκρίσεως οὐ μεταδώσομεν.

I. *Litium diuturnitas, & in his impensarum magnitudo damnantur. & num.* V. & XIII.
III. *In causis miserabilium personarum proceditur sola facti veritate inspecta, & quænam hæ sint remissive. num.* II.
IV. *Cum æqualitate lites audiat Præses.*
V. *Causæ maxime vilium quæ.*
VI. *Sententiæ ex scripto recitandæ. limitatur. num* VIII. & IX.
VII. *Rubrica C. de Sent. ex breviculo recitandis diversimode lecta à DD.*
VIII. *Breviores causæ, quæ: remissive.*
IX. *Tempus certum finiendis litibus quibuslibet determinatum. & quod.*
X. *Causæ criminales cur celerius expediendæ, quam civiles.*
XI. *Carcer reorum mansio, non pœna.*
XII. *Actor compellendus prosequi litem.*
XIV. *Præsides gratis debent justitiam ministrare.*
XV. *Certa quantitas sportularum per Græcam Constitutionem Iustiniani definita, & quæ: omnino servanda. num.* XIX.
XVI. *Apparitores, & Iudices pedanei qui, remissive.*
XVII. *Sportulæ unde dictæ.*
XVIII. *Fratres sportulantes qui.*
XX. *Sportulæ à pauperibus non persolvendæ, & num.* XXIII.
XXI. *Paupertas quomodo probetur, & numer.* XXII.
XXIII. *Pauperum privilegia in judiciis quæ, remissive.*
XXIV. *Causæ pauperum prius expediendæ quam divitum.*
XXV. *Iudices non possunt repetere expensas à pauperibus.*
XXVI. *Notarii tenentur gratis conficere instrumenta Pauperum.*
XXVII. *Pauperibus debent gratis patrocinari Advocati, & Procuratores.*
XXVIII. *Pauperi Carcerato tam ex causa criminali, quam civili alimenta sunt præstanda, & à quibus.*
XXIX. *Alimenta, & fructus litis præstantur collitiganti, ampliatur. num.* XXX. *declaratur num.* XXXI. & XXXII.
XXXIII. *Advocatis olim vetitum quidpiam recipere, certus inde modus definitus.*
XXXIV. *Munera largiri vetitum litigantibus.*
XXXV. *Iudex corruptus qua pœna puniatur, remissive.*
XXXVII. *Princeps non potest appellari omissis mediis. fallit in summo Pontifice. num.* XXXVIII.
XL. *Iudex debet semper juxta leges judicare ex Constitutione Leonis, & Alexandri.*
XLI. *An liceat ex causa pœnas à legibus statutas augere, vel moderari.*

DVplici potissimum ratione Iudicia læduntur, diuturnitate videlicet litium, & sumptuum magnitudine, quibus ita litigantes atteruntur, ut plerumque longe utilius sit rem amittere, quam judicio persequi, etiam ubi explorata victoriæ spes adsit: Vtrique huic malo opportuna remedia Imperatorum providentia alias exhibuit, dum certo præscripto termino *ne lites fiant* I.

pene immortales, & vitæ hominum modum excedant, consuluerunt, *in l. properandum. 13. C. de Iudic.* & sportularum, ac sumptuum certum modum statuerunt. *in l. 1. & tot. tit. C. de*
II. *sportul. & sumpt. indict. jud. facien.* quæ sane Decreta fortius observanda sunt, ubi agitantur controversiæ miserabilium personarum, quas enumerant Novarius *in prax. privil. miserab. person. in prælud. num. 4. & seqq.* & Carlevalius *de Iudic.*
III. *lib. 1. tit. 1. disp. 2. q. 6. sect. 7. à num. 529. ad 576.* In his enim sola facti veritate inspecta summarie, & juris civilis solemnitatibus omissis, proceditur, *ut plenè Novar. in d. prax. privil. 11. per tot.*

Huc igitur respiciens Iustinianus tertium addit Mandato-
IV. rum caput, per quod Præsidibus injungit modum juris dicendi: quod idem præstatur etiam alibi: *in cap. 5. § 3. Novel. de Prætore Licaon. § 3. Novel. de Præt. Thrac. § 5. de Moderat. Helenop. & in Basilic. lib. 6. tit. 3. § 25.* & jubet eos publicas, & privatas controversias *cum omni æquitate* (legendum *æqualitate*, ut cap. præcedenti *num. 29.* monuimus) audire, hoc est nullo habito personarum discrimine: bonus siquidem Præses, ut alias sanxit *in § juri. 9. Novel. de Proc. Cappad.* Imperator *Iuri dicundo cum summa animi intentione & cura incum-*
V. *bet, neque rusticanos homines sinet injuriis opprimi.* Mandatque præterea Præsidem *ex non scripto decidere lites breviores, & quæcumque maxime vilium sunt.* idque sive *vilitas* hæc consideretur ratione rerum, quæ in controversiam veniunt, sive ratione personarum, *Auth. nisi breviores. C. de sent. ex peric. recit.* quibus & adnumerari homines idiotas vel alias in litibus non exercitatos *hic* ex Ferando observat Gotifredus. Has vero controversias *maxime vilium* mandat *sine scripto* judicari, ut viles ac miseræ personæ celerius liberentur *alterna contentione.*

Ὥρη γάρ τ' ὀλίγη πέλεται νεικέων τ' ἀγορέων τε,
ᾯτινι μὴ βίος ἔνδον ἐπηετανὸς κατάκειται.

Pa-

Parum enim ei temporis est quod litibus
Et Foris impendat, cui non est victus domi.

Vt canebat Hesiodus *in Oper. & Die.* Injunctum equidem VI.
alias fuerat indistincte Iudicibus provinciarum, ut habita
prius matura deliberatione sententias efformarent, & eas
deinde ex scripto legerent, & publicarent, *l. hac lege. 2. l. sta-* VII.
tutis. 3. C. de sententiis ex breviculo recitand. seu, ut legit Cuja-
cius observ. lib. 5. cap. 25. cui videtur ibidem adhærere Goti-
fred. ex periculo; & plenissime Scaccia qui materiam fuse exa-
minat de sentent. gloss. 12. per totam. Nunc tamen Impera- VIII.
tor, ut celeri expeditione miserabilibus personis succurrat,
jubet, quod causæ breviores (quæ quales sint docet Carocius
de loc. & cond. rubr. bon. quæ lib. q. 7. num. 57.) & tenuiores IX.
sine scriptis terminentur: quod idem observandum est, quo-
ties Episcopus cognoscat, inter subditos, *Auth. nisi breves. C.*
de sent. ex peric. recit. gloss. cap. ult. V. illustrium. de senten. &
re jud. in 6. Scac. de sent. & re Iud. gloss. 12. *num.* 23. vel alii
emergant casus, plene per eundem Scacciam *ibidem* conside-
rati, *num.* 12. *& seqq.* Et quamvis brevitatem in certis quibus-
dam controversiis definiendis observari hic præscripserit Iu-
stinianus, non tamen cæteras in longum tempus vult pro-
trahi, quasi ab eodem permittantur

——— *longo vexatæ Iudice lites.*

In quas etiam ea mala, quæ Deus gentibus immittit pie re-
ferebat egregius Philomusus *carm.* 12. siquidem alias civili-
bus causis terminandis tempus triennale, criminalibus vero
biennium præfinitur. *d. l. properandum.* 13. *C. de Iudic. l. fin.*
C. ut intra cert. temp. nisi forte in causis fiscalibus, quæ intra
sex; vel munerum civilium, quæ intra tres menses post litem
contestatam judicandæ sunt: *l. fin. C. de jur. fisc. l. genera-*
li. 54. *C. de Decurion.* vel contra Præsides in Syndicatu sint
institutæ controversiæ, quæ intra quinquaginta dies, & his
elapsis intra alios viginti omnino sunt definiendæ. *cap.* 1.

§ præ-

X. § *præterea. Novel. de provinc. Præsid.* & jure quidem brevior terminus criminalibus causis præfigitur, vel quia civiles causæ sunt obscuriores, ideoque longiorem exoptant discussionem, ut placet Cujacio *lib. 7. obs. 23.* vel quia Reipublicæ interest crimina statim puniri, nec diu squallore carceris reos
XI. affligi: cum carcer potius mansio, quam reorum pœna esse debeat, *Matthæus de Iudic. disp. 5. num. 18.* Et ne forte quis maligne legum decretis oblectandi ansam caperet, recusando judicium exercere post propositam actionem, quasi nemo invitus agere cogatur, *juxta regulam l. unic. C. ut nemo invit.*
XII. idcirco decrevit Iustinianus eo casu Actorem compellendum esse ad terminandam litem; & quando ille sileret, tunc anno elapso, veritate subtilius requisita per Iudicem definitivam sententiam proferri, § 3. *Novel. de litigios.* Et ita abhorruit à litium longitudine Iustinianus, ut animadvertens plerosque Iudices aliquando tergiversari, & celare suas dilationes specie sacrarum jussionum sibi supervenientium, secundum quas oporteat judicare, harum formarum usum aboleverit, & juxta antiquas leges generales omnino lites decidi mandaverit. § 1. *& seqq. Novel. in medio litis non fieri sacras formas.*

XIII. Verum quia non sola litium diuturnitas, sed ulterius immanes sumptus, qui in illis adhibentur, & contra legum præscripta plerumque ab Officialibus extorquentur, plurimis incommodis litigantes conflictant; huic etiam morbo oportunam medelam adhibiturus Imperator monet Præsides, ne permittant *occasione causalium expensarum* populos *damnificari ultra quam contineatur* in ejus *sacra constitutione*, cujus & alias meminit § 6. *Novel. ut Iudic. sine quoquo suffrag.* prohibens *ibi* Iudices sinere plus sportularum percipi, quam ejus Constitutione fuisset determinatum: Hinc patet, non esse
XIV. hic sermonem de sportulis, quæ Præsidibus deberentur ob jus redditum; cum enim hi propria stipendia haberent à Pu-

Publico, justitiam gratis debebant administrare. *Gaill. Pract. lib.* 1. *observ.* 151. *num.* 8. *Costa de ration. ratæ. quæst.*87. *n.* 2. *Scac. de sentent. glos.*7. *quæst.* 4. *spec.* 3. *num.* 29. Sed potius de iis sportulis, quæ exequutoribus & ministris Iudicum pro eorum labore præbebantur. *l. p. & l. fin. C. de sport. & sumpt. in divers. judic. faciend. & cap.*7. *Novell. de Iudicibus.* Certam XV.
enim harum quantitatem definivit Iustinianus in Constitutione quadam Græca, quam modo desiderari animadvertit Perez, *ad tit. Cod. de sportulis, num.* 3. *&* 4. cujus tamen argumentum aliquod præbet Theophilus, *instit. de action. § in triplum*, qui *ibi* innuit fuisse hujusmodi sportulas definitas pro modo petitæ quantitatis: ut scilicet apparitoribus (de quibus XVI.
erit sermo in cæteris nostris de jure publico commentariis *ad lib.* 12. *Cod. à tit.* 53. *ad* 58.) dimidium aurei daretur in centenos aureos, & hoc idem servaretur in pædaneis judicibus à Iustiniano in Codice consideratis, *lib.* 3. *tit. de pædan. Iudic.* Et certe huic mercedi Iudicibus, aliisve Officialibus XVII.
debitæ, *sportulæ* nomen inditum fuit, desumpta similitudine à sportulis illis per quas antiquitus à Romanis tenuiorum amicorum angustiæ sublevabantur, erantque loco cœnæ, ad quam eos primum invitare mos erat, quæ propterea ad sportularum distinctionem recta appellabatur, ut ex Iuvenal. Plinio & Suetonio observat Budæus *ad l. si mulier ff. de donat. inter Vir. & Vxor. & ad rubr. ff. de off. Quæst.* è qua victus portiuncula fuit inde sportulæ nomen translatum ad certam quamlibet portionem, quæ pro victu dabatur; unde Clerici XVIII.
illi, qui non communem victum, sed propria stipendia separatim recipiebant, *fratres sportulantes* dicti fuerunt à Cypriano *epist.* 9. *lib.* 1. ut bene ex eodem *epist.* 5. *lib.* 4. ponderat Cironius *in paratitl. decretal. ad tit. de præbend. & dignit.* & de sportulis hujuscemodi plene disserunt Guttierus *de Officiis domus Augustæ lib.* 2. *cap.* 17. & Bulenger. *de Imper. Rom. lib.* 5. *cap.* 34.

XIX. A legibus igitur ſtatutus modus in harum ſportularum exactione eſt obſervandus, & adeo diligens, ut litigantes extra illarum præſcriptum nihil omnino ſolvere eo nomine teneantur, ne ſi ſacræ quidem juſſiones contrarium præcipientes proferantur, § 3. *Novel. ut litig. jur.* Et *ibid.* quadrupli pœna puniantur exequutores illi, qui amplius quidquam audeant exigere; quibus tunc impune reſiſtere poſſunt Provinciales, ſi Præſides recuſent eos compeſcere; & prætereà iidem Præſides exceſſivas haſce ſportulas exigi permittentes compelluntur de proprio eaſdem reſtituere his, qui da-
XX. mnum paſſi ſunt. *Baſilic. lib. 6. tit. 3. § 6.* Imo ne forte per has ſportulas à lege definitas contingeret miſerabiles perſonas ſubſtantiis propriis aliquando ſpoliari, mandat Iuſtinianus eas tantum exigi, ſi litigantes *ſufficientes in datione conſi-*
XXI. *ſtant, alioqui etiam gratis lites audire* Iudices, quorum arbitrio, ubi agitur de aliorum præjudicio, ſemper relinquitur paupertatis æſtimatio: *Bart. in l. ſi conſtante* 25. *num.* 14. *ff. ſolut. matrim. Menoch. de arbitr. caſ.* 65. *num.* 7. *& ſeqq. Benincaſ. de paupert. quæſt.* 6. *num.* 17. *ubi de communi, & ſeqq. Scanarol. de viſitat. carcerat. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 1. *Rota de-*
XXII. *ciſ.* 448. *num.* 1. *penes Poſtium de manutent.* quæ alias probatur per familiares, & vicinos deponentes aliquem non poſſidere bona, vel tantum quædam per eas expreſſa, adjecta tamen clauſula, quod ſi forte plura alia bona is poſſideret, ipſi certo ſcirent, *gloſſ. in l.* 1. *V. annon. in fin. ff. de itinere actuque privat. Covar. Var. lib.* 2. *cap.* 6. *num.* 8. *Roman. conſ.* 245. *num. ult. Gratian. cap.* 660. *num.* 1. *& ſeqq. Maſcard. de probat. concluſ.* 1159. *num.* 23. *& ſeqq. Novar. in prax. miſer. per-*
XXIII. *ſon. privileg.* 73. *num. ult. in fin.* Vt hinc inter privilegia, quibus pauperes gaudent in Iudiciis (enumerata per Benincaſam *de paupert. quæſt.* 7. *per tot.*) & hoc ſit recenſendum,
XXIV. quod in eorum cauſis, quas tenentur prius expedire quam cauſas divitum, *Roman. in l. ſi vero* 64. *§ de viro. num.* 48. *ff. ſolu-*

soluto matrim. Bobadil. polit. lib. 2. cap. 12. num. 39. in fine. Iudices nequeant sportulas percipere, ut sentiunt Mastrillus *de Magistrat. lib. 1 cap. 22.* & Carocius, *de locat. & conduct. d. quæst. 7. num. 49.* Qui testatur de communi sententia, & addit, mirum non esse, Iudices nostri temporis, quia id minime observant, propria bona ad tertium hæredem sanguinis nequaquam transmittere, *num. 52. & 53.* Cum præterea ne- XXV.
queant Iudices, nec etiam necessarias expensas à pauperibus exigere, quando eorum causa per provinciam proficiscuntur, *cap. statutum 11. § insuper in fine de rescript. in 6.* Quod idem XXVI.
procedit ex hoc textu in Apparitoribus, & præterea de Iure in Notariis ipsis, qui ubi conficiunt instrumentum de aliquo actu, vel contractu pauperis, ab eo nihil prorsus possunt accipere, *Iason in l. nec quicquam 9. num. 2. ff. de off. Procons. Benincas. de paupert. quæst. 7. special. 1. num. 13. & 14. Mastril. d. cap. 22. num. 21.* quod à Notariis Auditorum Sacræ Rotæ inviolabiliter observandum esse decrevit eadem Rota, *decis. 2. de Constit. in antiqu.* Et hæc tandem dispositio ad Ad- XXVII.
vocatos extenditur, qui dum pauperibus consulunt & patrocinantur (ad quod opus quando teneantur, plene differit Soto *de Iust. & Iure, lib. 5. quæst. 8. art. 1.* Et Xammar *de off. jud. & advoc. p. 2. q. 3. num. 9. & seqq.*) Nihil debent ab illis exigere, juxta sententiam Baldi *in l. si furiosi, num. 6. & ibi Ad. Lit. D. C. de nupt.* Ias. *in d. l. ne quisquam,* qui dicit, in foro conscientiæ peccare Advocatum, si quidquam capiat à paupere, *d. num. 2. in fine.* Alberici *in l. 1. C. de suffrag.* & Benincasii *d. quæst. 7. special. 1. num. 9. & seqq.* qui id extendit etiam ad Procuratores, *num. 13. & 14.* eos scilicet, qui ex facto causas instruunt, de quibus eleganter differit Vestrius *in* XXVIII.
praxi lib. 2. cap. 19. & Gravatius *ibid. in adnotat.* Debent præterea pauperibus, qui in carcere detinentur ob crimina, ministrari alimenta à Iudicibus, *l. Iudices 9. ubi Gotifredus quantitatem debitam inquirit, C. de Episc. aud.* Et à Credito-
 ribus

ribus iis, qui ob debita carceri fuerint addicti, juxta sententiam Glossæ *in l. jubemus V. agnoscere C. de erog. milit. annon.* quam sequitur Scanarola *de Visitat. Carcerat. lib. 3. § 5. num. 2.* qui requisita ad id necessaria enumerat *ibid. cap. 1. per tot.*

XXIX. Prout etiam in cæteris controversiis civilibus eadem præstant una cum sumptibus litis illi, cum quibus lis agitatur, etiamsi controversia sit cum fisco, *Surd. de aliment. tit. 1. quæst.* 120. *num.* 15. juxta quantitatem arbitrio judicis decernendam, *l. fin. C. de ord. cognit. Rota in Bononien. alimentorum.* 4 *Martii.* 1654. *§ quo vero, coram Albergato. & dec.* 166. *n.* 5. *p.* 4. *recent.* 2. qui eam juxta facultates, conditionem personarum, dubium litis eventum, & valorem rei in judicium deductæ præscribit. *Gratian. cap.* 55. *num. ult. Surd. de alim. tit.* 4. *quæst.* 21.

XXX. *num.* 41. *Ad. ad Burat. decis.* 15. *num.* 8. Etiam usque ad quartam partem fructuum seu interesse, *Covar. pract. cap.* 6. *num.* 7. *vers. solet tamen. Surd. de aliment. tit.* 4. *quæst.* 23. *num.* 41.

XXXI. *vers. est verum.* quando tamen cum paupertate concludenter probata concurrat præsumptio boni juris, *Covaruv. d. c.* 6. *num.* 5. *Marchesan. de Commiss. appellat. in caus. alim. p.* 1. *§* 1. *num.* 129. *Rota decis.* 548. *num.* 1. *par.* 4. *rec. decis.* 189. *num.* 1. *coram Gregorio* XV. *decis.* 15. *num.* 1. *& ibi ad. Lit. A. coram Buratto, & in Spoletana hæreditatis,* 26. *Novembris* 1646. *&* 11 *Februarii* 1647. *coram Verospio*, quæ deducatur à non levibus argumentis, *Rota decis.* 39. *num.* 4. *par.* 7. *rec.* vel à sententia favorabili jam reportata, quamvis per appellationem suspensa, *l. si instituta. § de inofficioso. ff. de inoff. test. Surd. de alim. tit.* 1. *quæst.* 120. *num.* 11. *Rota decis.* 748. *num.* 2. *par.* 2. *rec. & decis.* 7. *num. p. coram Merlino. & decis.* 906. *num.* 6.

XXXII. *coram Buratto.* Et pauper petat universam aliquam hæreditatem, vel majorem ejus partem; secus vero si personali actione experiretur pro credito proprio, seu pro quapiam singulari re, quam sibi deberi arbitraretur, *sup. cap. per vestras.* § 39. *ampl.* 18. *num.* 3. *vers. imo quod. de donat. inter vir. & uxor.*

Gratian.

Gratian. cap. 55. *num.* 50. *Surd. de aliment. tit.* 1. *quæst.* 120. *num.* 14. quibus etiam casibus Basilius Imperator *in Novel. de Iudic. § fin.* alimenta iisdem ordinavit, *ne inopia coacti litibus renunciarent.*

Ex quo tamen tenentur Advocati gratis consulere paupe- XXXIII.
ribus, nequaquam propterea arbitrentur sibi licere in divites debacchari, & ab his repetere quod pauperibus remittunt: Quamvis enim lex Titia, quæ ob causam orandam munera recipi vetabat, cujus meminit Ausonius, dum contra Iurisconsultum indictum, qui uxorem habebat adulteram, canebat *epigr.* 88.

Iurisconsulto, cui vivit adultera conjux,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis unde hæc sit distantia? semivir ipse
Scatiniam metuens non metuit Titiam.

Et lex Cincia illud idem vetans, à M. Cincio lata *Liv. hist. lib.* 34. *cap.* 4. saltem contrario usu videantur abrogatæ: *ad l. de quibus* 32. § 1. *in fine ff. de leg.* Non tamen inde licuit ultra modum pecunias à clientibus extorquere; nam Claudius usque ad dena sestertia tantummodo permisit capi, quem modum egressi repetundarum tenerentur, *Tacit. annal. lib.* 11. *cap.* 7. & Trajano imperante Nepos Prætor edixit omnes, prius quam agerent, jurare debere nihil se ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse, sed peractis tantummodo negotiis permittebantur pecuniam, dumtaxat decem millium, dare, *Plin. epist. ult. lib.* 5. Minusve Iustinianæis legibus permissum id est, dum Præsidi provinciæ, ut *pro modo litis, proque advocati facundia & fori consuetudine, & judicii, æstimationem adhibeat,* injunctum est, *l. p. § in honorariis,* 10. *ff. de extraord. cognit.* & est *ibidem* definitum, quod si post actam causam caveatur honoraria summa, etiam nomine palmarii, id quod datum est, cum eo quod debetur compositum, nequeat licitam summam excedere, *§ si cui* 11. Quæ

ibid. in fine definitur pro singulis causis ad centum aureos, quos cum moneta nostri sæculi conferebat Alciatus, *dispunct. lib. 3. cap. 9.* Imo ultra modum pecuniam extorquentes Advocatos lethaliter peccare, docet Soto *de Iust. & Iure lib. 5. quæst.8. art.4. conclus. 2.* Verum de hac re fusius infra *cap. 13. num. 23. & seqq.* ubi de Advocatis super quota litis cum Cliente paciscentibus erit sermo.

XXXIV. Quæ tamen de muneribus & donis in ordine ad Iudices *præced. cap.* tradita fuerunt, etiam hic repetenda sunt quoad eos qui lites agitant: jussit quippe Iustinianus *in Auth. ut litigantes jurent cap. p.* eos in litis exordio, coram Iudicibus, tactis sacris Euangeliis, jurare *quod nihil penitus judicibus aut patrocinii causa ipsi vel alii cuicumque personæ pro hac causa quomodolibet dederunt, aut promiserunt, aut postea dabunt vel per se vel per aliam quamcunque mediam personam, exceptis iis, quæ propriis Advocatis pro patrocinio præstant aliisque personis*
XXXV. *quibus leges dari disposuerunt*: Qua vero pœna puniatur judex sordium & acceptæ ob rem judicatam pecuniæ convictus, itemque is, à quo pecuniam accepisset, plene differit Farinacius *praxi. Crim. quæst.111. num.36. & 37. & à n. 59.ad 234.*

XXXVI. Nec prædictis contentus Imperator, ita vult populis jura reddi à Præsidibus, ut justitiam subditis exposcentibus ad supremum Principem confugere non sit opus: qua quidem in re adeo studiosus ac diligens est, ut, si unquam contigerit preces sibi porrigi à provincialibus, se non appellato Præside adeuntibus, aperte denunciet, nemini aditum ad se futurum, nec dignas ejusmodi preces existimandas, quibus ullo rescripto respondeatur: Quod si illi assererent se Præsidem primo adiisse, ab hoc autem justitiam consequi non potuisse; tunc facta diligenti perquisitione, (non enim *statim reus, qui accusari potuit, existimetur, ne subjectam innocentiam feriamus,* ut dixerunt Honor. & Theodos. *l. fin. C. de accusat.*) si accusationem veram comperiet, indignationem propriam in

Præ-

Præsides ipsos acriter convertet: & hoc idem alias rescripsit *Novel. de Præsid. Pisid. cap. 2. Novel. de Prætore Lycaoniæ, cap. 3. Novel. de Prætore Thraciæ, cap. 3. § p.* & præsertim Proconsuli Cappadociæ, *Novel. de Proconss. Cappad.* § 9. per hæc verba: *Nam si quem huc advenientem viderimus, qui non prius apud ipsum calamitates suas lamentando explicuerit, hunc nos denuo cum increpatione mittemus in Provinciam, propterea quod relicto Magistratu Provinciæ continuo ad nos decurrit. Si vero cum eos, qui injuriam intulerunt, convenirent, ipsi comessationibus deditus, & luxuria perditus, illorum se orationibus non accommodaverit, sed supplices plorare permiserit, iique ad nos cogantur decurrere, & maxime si mulieres sint, nosque edocti fuerimus, quod ibidem adierint, ille vero injuriam ultus non est, protinus negotium ut suspectum habebimus, quasi propter lucrum, vel per gratiam, vel aliquorum obsequium factum.*

Hinc deducit Gotifredus *in l. Imperatores* 21. *V. recto ff.* XXXVII.
de appellat. & relat. Principem mediis omissis non appellari, juxta Constitutionem Imperatorum Antonini & Veri *in d. l. Imperatores, in princ. & in § p.* cui concors est dictum Honorii III. *in cap. dilecti* 66. *de appellat.* & assentiuntur DD. relati per Scacciam *de appellat. quæst.* 7. *ubi materiam fuse pertractat*, quod tamen à Summo Pontifice nequaquam obser- XXXVIII.
vatur: hic quippe, velut Ordinarius Ordinariorum, omisso medio recte appellatur. *can. si quis vestrum. can. omnes Episcopi. can. ad Romanam. can. si quis putaverit*, 2. *quæst.* 6. *can. Metropolitanum. & ibi glos. V. Metropolitanum*, 45. *quæst.* 7. & cum relatis textibus conveniunt Conciliorum Canones & Pontificum Decreta congesta per Antonium Augustinum *in juris Pontificii epitome lib. p. tit.* 15. *cap. p. & seqq.* Cironium *in paratitl. ad Decretales, tit. de appellat. § aliis etiam.* Scacciam *d. quæst.* 7. *num.* 46. *& seqq.* Barbosam *in Collect. ad dictum cap. dilecti, num.* 3. *de appellat.* Buratum *decis.* 170. *num.* 11. Abhorruit sane vehementer Imperator ab incommodis subdi- XXXIX.
torum

torum à propriis patriis litium causa discedentium, injustisque sportularum oneribus gravatorum: Ideoque non contentus legum, quas mox retulimus, remediis, novum edictum, *in Novel. ut differ. jud. audire interpell. allegat. cog.* per quod singula ea, quæ in hoc capite præscribuntur, confirmavit, id potissimum expetens, ut *in præfat.* ipse testatur, *ne occasione litium & aliorum quorundam discedere cogantur à propria patria, & in peregrinis affligi:* Ibi scilicet decrevit, in unaquaque causa, sive civili, sive criminali, à populis primo interpellandum esse provinciæ judicem, qui *secundum leges examinet ea quæ proponunt, & unicuique justitiam servet:* & hoc negante justitiam ministrare, adeundum esse proprium Episcopum, qui Præsidem moneat, ut jus dicat petenti, eoque adhuc renuente, det litteras ad Imperatorem, ut is ideo Præsidem proprio muneri non vacantem debita animadversione coerceat. § *primo:* Et si forte actori vel reo suspectus sit provinciæ judex, ne eam ob causam cogantur subjecti à propria patria recedere, una cum Præside controversiam dirimat Episcopus. § *si vero.* 2. Qui solus, eandem ob causam, illam cognoscet, quam forte inter Præsidem & Provinciales oriri contingeret, § *si tamen* 4. Quod si propriis commodis adversarii damna quis præferat, & his neglectis Imperatorem adeat absque Episcopi litteris, illis confestim subjicientur pœnis, quas judex sustineret, si, interpellatus ab eo, jus dicere recusavisset. § *si quis.* 3. Et ea quæ statuuntur in Præside per defensores civitatum (de quibus infra *cap.* 10. *num.* 13.) voluit observari in locis illis, in quibus Præsides non sint, § *in civitatibus* 7. Vetuitque *ibid.* Imperator unicuique sportularum nomine quidquam amplius accipere, quam sacris Constitutionibus definitum est; onere imposito Præsidi, ut *periculo proprio hoc vindicare* debeat: & si is non vindicaverit, ab Episcopo Principem moneri exoptavit, ut judex Imperatoris jussionem despiciens; & ille qui talia præsumpsisset

psisset congrua pœna plecterentur, § *sed etiam* 5. *&* § *fin. d. Novel. ut differ. jud.* Vt autem judices sciant quanta cum re- XL.
ligione legum præscripto sibi adhærendum sit, (ut *hic & præced. cap.* observabam) & ab ea licentia abstineant, quam stolide nonnunquam & impie sub falsa arbitrii specie usurpant; Leonis & Alexandri Augustorum in *Novel. de Iudic.* severitatem accipiant in hæc verba: *existimo equidem, eorum neminem, qui judiciario funguntur munere, eo unquam stuporis aut inscitiæ proruptur um, ut aliter quam ex præscripto legum judicium, sententiamve ferre audeat: quod si quis in tantam evaserit dementiam, reus peractus eas rependit pœnas, quæ legibus sunt irrogatæ. Sin forte nos effugerit, pervigilem tamen illum atque insomnem oculum, cui nihil non, quamlibet occultum sit, patere potest, effugere non poterit. Tametsi id ipsum imprecationibus quoque dirisque execrationibus stabilire ac firmare non ab re alienum censuimus. Inveniat itaque iste & Deum & cælestes omnes atque incorporeas potestates sibi nunquam non adversantes. Immature ex hac vita excidat potius, quam exeedat. Incommodis insuper efficiatur perpetuis. ipsius ædium fundamenta ignis tandem devoret, & posteritas eo redigatur inopiæ, ut panem ostiatim quæritet. atque hæc Iure sane optimo, propterea quod leges, quas liberrimas esse oportuit, servas quodammodo atque captivas effecit fictorum pravorumque judiciorum:* An XLI.
vero ex causa liceat quandoque pœnas à lege sancitas imminuere vel augere, definiemus inferius *capite* 5. *num.* 22. *& seqq.*

CAPUT QUARTUM.

Ne Præsides permittant executores aut Magisterianos aliquid formarum & portuum causa exigere.

Deinde competens est te etiam hinc venientes, sive ex magisteriano, sive ex quolibet foro, non permittere lædere, nec superexigere subjectos nostros. Sed si quis adierit tale aliquid questus: hoc & exequi, & indemnitatem ei procurari, & neque permittere alicui proferenti præcepta cujuscunque fori, hæc videlicet quæ solenniter diriguntur, formarum etiam aquæ causa, & portuum, & itinerum sternendorum, & imaginum, & murorum, & domuum destructionis tanquam in publico factæ, & aliorum talium, damnificare nostros subjectos. Non enim volumus nec per talem causam ullum eis inferri damnum. Ipse vero omnium horum providebis sine damno omni gestum. Si quis autem cui tale aliquid jussum est, veniat: omnino non respicias eum, nisi sacram nostram pragmaticam ostendat formam

pro

Ἔπειτα προσῆκόν ἐστί σε, καὶ τοὺς ἐντεῦθεν φοιτῶντας, εἴτε μαγιστριανούς, εἴτε ἐξ οἱουδήποτε δικαστηρίου, μὴ συγχωρεῖν ἀδικεῖν, μηδὲ ὑπερπράττειν τοὺς ἡμετέρους ὑπηκόους. ἀλλ' εἴ τις προσέλθοι τοιοῦτό τι μεμφόμενος, τοῦτο καὶ ἐπεξιέναι, καὶ τὸ ἀζήμιον αὐτοῖς περιποιεῖν. καὶ μηδὲ συγχωρεῖν τινὶ προτεινομένῳ προστάξεις οἱουδήποτε δικαστηρίου (ταύτας δὴ τὰς ἐξ ἔθους φοιτώσας, ὁλκῶν τε ὕδατος ἕνεκεν, καὶ λιμένων καὶ ὁδοστρωσιῶν, καὶ γεφυρῶν, καὶ εἰκόνων, καὶ τειχῶν, καὶ οἰκημάτων καταστροφῆς, ὡς ἐν δημοσίῳ τόπῳ γινομένων, καὶ ἑτέρων τοιούτων) ζημιοῦν τοὺς ἡμετέρους ὑπηκόους. οὐ γὰρ βουλόμεθα, οὐδὲ κατὰ τοιαύτην πρόφασιν, οὐδεμίαν αὐτοῖς ἐπάγεσθαι ζημίαν. αὐτὸς δὲ ἁπάντων τούτων προνοήσεις, ζημίας ἅπαντα πράττειν χωρίς. εἰ δέ τις τοιοῦτό τι προστεταγμένος ἔλθοι, παντελῶς οὐ προσέξεις αὐτῷ, πλὴν εἰ μὴ θεῖον ἡμέτερον πραγματικὸν δείκνυσι τύπον ὑπὲρ

τούτ…

pro hoc scriptam. tunc suscipiens quidem talem formam: non autem aliquid agens ex ea antequam ad nos nuncians, secundam praeceptionem nostram suscipias.

τούτων γεγραμμένον. καὶ τότε γε μὴν δέξῃ μετὰ τὸν τοιοῦτον τύπον, οὐ μήν τι πράξεις ἐξ αὐτοῦ, πρὶν ἂν εἰς ἡμᾶς μηνύσας, δευτέραν ὑπὲρ τούτων ἐπιτροπὴν ἡμετέραν προσλάβοις.

I. *Publicanorum avaritia. & num.* III. *&* IV.
II. *Omnia vectigalia abolere voluit Nero.*
V. *Exigendorum vectigalium ratio ab Imperatoribus praescripta. & num.* VII.
VI. *Magisteriani qui.*
VII. *Probata trina solutione tributorum, reliquae praecedentes praesumuntur. Ampliatur. num.* VIII. IX. X. XI. XII. XIII. *Declaratur. num.* XIV. XV. *&* XVI.
XVII. *Varii tributorum exactores olim Romae.*
XVIII. *His plura vetita.*
XIX. *Puniuntur quid exigentes contra formam praescriptam, una cum Praesidibus id permittentibus.*
XX. *Superexactiones prohibitae, & qua poena.*
XXI. *Operum publicorum occasione fiunt furta à Magistratibus. & num.* XXV. *quae prohibentur. num.* XXVI.
XXII. *Horum cura peculiaribus Magistratibus Romae demandata, & quibus.*
XXIII. *Idem in Graecia & in Provinciis Romano Imperio subjectis observatum.*
XXIV. *In provinciis ad instar Romanae urbis, Senatus, Magistratus & Capitolium.*
XXVII. *Litteris Principis, si juri vel utilitati publicae repugnent, non statim pareat Praeses, sed ad Principem rescribat.*
XXVIII. *Princeps legibus solutus.*
XXIX. *Principis mandata nullius roboris erant, nisi forent à Quaestore subscripta.*
XXX. *Litterae Apostolicae irritae sunt, nisi ab Abbreviatoribus deputatis fuerint subscriptae.*

PRisci populi Romani mores non intacti omnino I.
ab avaritia, communi gentis humanae, vitio fuere; quod quidem, in caeteros civitatis ordines paulatim cum irrepsisset, publicanorum animos impotenter obsederat, unde seditionum, turbarumque potissima origo, qualis fuisse traditur Augusti temporibus. *Dio. hist. lib.* 48. Nec postea Populus umquam desiit crebris flagita- II.
tionibus eorum immodestiam arguere, quibus adductum Neronem dubitasse affirmat *annal. lib.* 13. *cap.* 50. Tacitus, *an cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum mortalium generi daret.* Verum quia ipsa vectigalia communi saluti omnino necessaria, sed acerbitates & fraudes ea exercentium, lucraque & quaestus indebitos inde petentium damnandae sunt, *impetum ejus, multum prius laudata magnitu-*

dine animi, attinuere Senatores, dissolutionem Imperii docendo, si fructus, quibus res publica sustineretur, diminuerentur. Addentes, *temperandas planè publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata novis acerbitatibus ad invidiam verterent.* Quæ, quando absint, potius Magistratuum benignitate sustentandum publicanorum ordinem, populi Romani exemplo docet Cicero *in orat. de Provinc. Consul. cap.* 10.

III. Eo tamen subsequutis sæculis provecta est publicanorum audacia, ut *carcerem, plumbatarumque verbera, aut pondera, aliaque ab insolentia judicum reperta supplicia* adhiberent, dum in miseros debitores fiscales desævirent, & quidem adeo frequenter, ut speciali constitutione atroces hujusmodi pœnas prohibere coactus fuerit Constantinus *in l. nemo,* 2. *C. de exaction. tribut.* quarum diversa genere erudite exponit Amaya.

IV. *ibid. num.* 2. *& seqq.* Verum quia si minus sævitia, eorumdem certe immoderata cupiditas perdurabat, nec sane mirum: Est enim, ut ait *apud Bullenger. de Imp. Rom. lib.* 9. *cap.* 3. *§ sed ut ad publicanos. & Amaya. d. l.* 2. *num.* 7. Laurentius Mediolanensis Episcopus, *immanior furibus publicanus, fur namque vel metuens furatur, hic autem delinquit confidenter; fur laqueos tegit, timet; hic quidquid fecerit, legem putat: lex furem deterret ab illicitis, hic ad iniquum malitiæ suæ compendium legem trahit: quis eo iniquior, qui verbis justitiæ justitiam damnat.* Hinc Anastasius exactorum multitudinem sustulit, jubens unicum tantum Canonicarium (palatinum scilicet illum, qui mittitur in provincias ex scrinio canonum ad exigendos solemnes titulos fiscales, ut *ex Novell.* 30. observat Cujacius *Novel.* 128. *vers. Canonicarii.*) in singulas provincias mitti ad exigendos titulos fiscales, quem post mensem à die quo solvi debuit sequeretur compulsor. *l. fin. C. de exact. tribut.* & cum improbitas compulsorum populos nimis urgeret, hos amplius in provincias mitti prohibuit Iusti-

V. nianus *§ & hoc.* 6. *Novel. de collator.* Ad repellendas igitur omnes

omnes exactorum fraudes, hic quartum subnectitur Mandatorum caput, continens præcepta adversus frequentes variasque molestias, quas populi per speciem exactionis tributorum quotidie summa cum acerbitate sustinebant. Et mandat Imperator Præsidibus, ne per ministros *ex Magisteriano sive ex alio quolibet foro venientes* subditos lædi permittant, vel ab iis quidquam superexigi: Appellatione vero *Magisterianorum* VI.
hic intelligi Agentes in rebus, de quibus adsunt tituli Codicis *libro* 12. *de agent. in reb. De præposit. agent. in reb. & De princip. agent. in reb.* ubi materiam examinabimus, censent Gotifredus *hic*, Bullengerus *de Imp. Rom. lib.6. cap.42. § ult.* & Meursius *in Glossar. Græcobarbaro. V. μαγιστεριανός*. Et jure quidem hic eorum mentio habetur, ubi agitur de exactione tributorum, cum hæc consuevisset fieri per ducenarios & centenarios, sive sexagenarios, *l. p. C. de exact. tribut.* qui censebantur in schola agentium in rebus. *l. matriculam.* 3. *l. fin. C. de agent. in reb. l. p. C. de offic. magistri offic.* & in ea dignitates exercebant, ut cum Cujacio observat Gotifredus *ad d. l. p. C. de exact. tribut.* qui eos ita appellatos à numero pecuniarum ipsis commissarum *ibidem* arbitrantur. His scilicet tabularius civitatis, omnium qui tributum solvere debebant nomina scribebat. *d. l. p. C. de exact. tribut.* qui inde tributum exigebant, & exactam summam susceptori (de quo agitur in Codice *l. p. & toto tit. de susceptoribus, præpos. & arcar.*) dabant, *l. apparitores.* 5. *C. eod.* qui solventibus, ut tuti essent, apocham faciebat, in qua dies, consul, mensis, causa, & summa comprehendebatur. *l. p. C. de apoch. publ.* cui tanta fides præ- VII.
stabatur, ut profitenti trium cohærentium annorum apochas, superiorum temporum solutiones probandi onus amplius non incumberet. *l. quicumque.* 3. *C. de apoch. publ.* quod quidem ea optima ratione factum est, quod verisimile non sit, exactores tributorum alioquin nimis diligentes nulla adhibita reservatione vel protestatione, quæ excluderet hanc legis præ-

ſumptionem, *gloſſ. ibid. V. cautiones. & Lucas de Pen. col. 2. in princ. Cravet. conſ.* 313. *n.* 5. *in princ. Cencius de cenſ. quæſt.* 87. *num.* 40. recepturos fuiſſe ſolutionem poſteriorum trium annorum, ut ratiocinabatur Menochius, *præſ.* 139. *lib.* 3.
VIII. *num.* 2. & 3. qui prædictæ legis diſpoſitionem de tributariis loquentem extendit ad emphyteutas, cenſuarios, colonos, penſionarios, collectarum, oblationumque, vel cujuſvis alterius rationis debitores, *à num.* 5. *ad* 10. cum Gabriele *de præſumpt. concl.* 11. *num.* 2. *& ſeqq.* & Cencio *de cenſ. q.* 87.
IX. *num.* 26. *verſu & licet.* Et juris hæc validiſſima præſumptio viget etiam ubi ſolutionum diſtributio facta fuerit per ſemeſtria. *Bald. d. l. quicumque. num.* 9. *Menoch. d. præſ.* 139. *n.* 13. *Gabriel. d. concl.* 11. *num.* 14. *V. contrarium. Buratus deciſ.* 582.
X. *num. p.* vel trimeſtria, ſeu bimeſtria, par enim ubique ratio militat. *Gratian. qui teſtatur de veriori cap.* 716. *n.* 12. & 13.
XI. vel etiam quis ad ſolvendum ſe obligaverit in forma Cameræ. *Cenc. d. quæſt.* 87. *num.* 26. *in fine. Ad. ad Burat. deciſ.* 582. *num.* 11. *Gratian. d. cap.* 716. *num.* 16. *Rota deciſ.* 92. *num. p.*
XII. *& ult. p. p. diverſ.* imo & cum juramento, *Gratus conſ.* 121.
XIII. *num.* 9. *vol.* 2. *Gabriel. de præſumpt. concl.* 11. *num.* 8. vel etiam forte debitor poſt triplicem illam ſolutionem quidquam am-
XIV. plius non ſolviſſet. *Menoch. d. præſumpt.* 139. *num.* 14. dummodo tamen trinæ illæ ſolutiones interpolatæ non ſint, ſed cohæreant: *d. l. quicumque. C. de apoch. Soc. Sen. conſ.* 118. *num.* 6. *& ſeqq. Menoch. d. præſ.* 139. *num.* 5. *Cravet. conſil.* 318.
XV. *num.* 3. *verſ. quarto textus.* Et factæ fuerint diverſis temporibus. *Bald. d. l. quicumque. num.* 3. *cum aliis alleg. per Menoch.*
XVI. *d. præſ.* 139. *num.* 24. & probentur adeo concludenter, quod indubitanter conſtet eas factas fuiſſe in cauſam, in quam allegantur. *Cenc. de cenſ. d. q.* 87. *num.* 31. *Ad. ad Burat. dec.* 582. *num.* 12. *Rot. deciſ.* 332. *num.* 10. *penes eumdem. Cenc. de cenſ.*
XVII. Hic vero nedum Magiſterianorum meminit Imperator, ſed præterea cujuſlibet alterius fori, eo quia aliunde etiam confluebant

fluebant exactores, puta pro militari annona Opinatores *l. miss. 6. C. de exact. l. opinator. 11. C. de erog. milit. annon.* & aliis ex causis palatini, vel illustrium virorum apparitores. *l. p. 2. & 3. C. de exec. & exact.* A quocumque tamen foro exactores hujusmodi emitterentur, Imperator ab iis subditos lædi prohibuit, ideoque jussit tributorum occasione ab insolentia judi- XVIII.
cum reperta supplicia nihil prorsus expavescere. *l. nemo. 2. C. de exact. tribut.* Ενδομαλικά omnino sustulit, *l. fin. § p. C. eod.* ea scilicet munera, quæ exactor extorquebat, quo aliquid de exigendi severitate remitteret, ut interpretatur Gotifredus *ibidem:* Vel potius, ut ego arbitrarer, ea dona quæ à subditis differendæ solutionis gratia præbebantur: simulque prohibuit exactores per divisas provinciarum partes vagari. *l. p. C. de exactor.* præter mandata curiæ suæ quidpiam exequi, ultra annum in provinciam commorari, regionis visceribus insidiantes, & alterius possessionem pro alienis debitis publicis vel privatis convenire, *l. 2. 3. & 4. C. de exact.* Quod si ali- XIX.
quam exactionem contra legum præscripta temerario ausu intentarent, correptos voluit puniri, & provincialibus temeritatem illam repellere permisit, *l. contra. 5. & l. fin. C. de execut.* comminata etiam gravi pœna provinciarum Præsidibus, nisi eos punirent, *§ fin. Novel. ut differ. judic.* Et eamdem ob XX.
causam superexactiones quaslibet prohibuit, mandans confestim reddi provincialibus quidquid ultra debitum ab iis foret expressum, capitali imposita pœna exactoribus, quoties in illo scelere perseveravissent. *l. unica. C. de superexact.* tunc enim sunt hi furti, & quidem atrocis rei, *Amaya d. l. p. n. 18. & 19. C. de exact.* Subsequutis inde temporibus prædictam capitis pœnam lenivit Leo Imperator, ad duplum condemnans illum, qui semel aliquid superexegisset, & in quadruplum si perseveraret, addita officii privatione cum ignominia. *constitut. 61.* Et jure quidem gravibus etiam indictis pœnis ea singula, quæ hac lege præscribuntur, Magistratibus indicuntur,

dicuntur, cum ipsis eorumque ministris sublata fuerit omnis occasio in subditorum fortunas grassandi, ex eo quod in concedendis Magistratibus vetita fuit quælibet vel minima largitionis species. § 3. *&* 4. *Novel. de Proconſ. Cappadoc.* quando enim ut ajebat Cicero *Verrina* 2. § 139. quis *umquam metuat animadversionem tuam, cum id quod abs te emerat vendidisset?*

XXI. Et quia vetitis superexactionibus plures adhuc Magistratibus improbis supererant viæ insidiandi bonis subditorum, eas singulas hic præcludit Iustinianus: earum speciosissimam præbebat operum publicorum cura, quorum certe summa Romæ majestas, dum hanc, Halicarnassæo teste *histor. lib.* 3. ad vivum testarentur vel ipsi *aquæductus*, *viarum munitiones*, *cloacarum structuræ*, de quibus plura eruditissime congessit Lipsius *de magnit. Romana lib.* 3. *cap.* 10. 11. *&* 12. Singula hæc exquisitam curam exposcebant, ut conservarentur, ut

XXII. ideo Augustus plerosque præfecerit custodiæ viarum, aquarum, alvei Tiberis, & aliorum hujusmodi operum, *Sueton. in Augusto. cap.* 28. *&* 37. Et inde sub dispositione viri illustris Præfecti Vrbis inter alios fuerunt constituti Comites formarum, qui reparandis aquæductuum formis operam dabant, Comites riparum & alvei Tiberis & cloacarum, Comes portus, Consularis aquarum, Curator operum maximorum, ædificiorum scilicet magnificorum, Curator operum publicorum, Curator statuarum, & Tribunus rerum nitentium, cui incumbebat onus curandi ne loca publica sordibus vitiarentur, sed nitescerent, de quibus plene Pancirolus *in not. Imp. occident. cap.* 7. 8. 9. 13. 14. 15. 16. *&* 19. & Bullengerus *de*

XXIII. *Imp. Rom. lib.* 5. *cap.* 17. 18. 20. *&* 22. Magnificis hisce operibus & referta Græcia, quæ ibidem non impari diligentia custodiebantur, ut monet Sigonius *de Rep. Athenien. lib.* 4. Iis-

XXIV. dem etiam operibus erant refertæ Provinciæ, imo civitates universæ, quæ Romano parebant Imperio, in quibus, sicuti ad

ad exemplum Romani Senatus institutæ fuerunt Curiæ *Novel. de decurion. in princ.* ita ad instar Romanorum Magistratuum novæ dignitates excogitatæ. *Bertherius Pithanon diatr. p. cap.* 10. & pariter Capitolia fuerunt erecta. *d. diatrib. p. cap. p.* Consueverant igitur Præfecti Prætoriis, aliive Ma- XXV.
gistratus rapinis & fraudibus intenti, qui

Criminibus debent hortos, prætoria, mensas,
Argentum vetus, & stantem extra pocula caprum.

(ut cecinit Iuvenalis *Satyra prima.*) hinc sumpta occasione, exactores per provincias mittere, qui *jussiones adferrent, ad subversionem eorum, qui mediocriter vitam instituerant, nunc injungentes murorum reparationes, nunc curam itinerum, nunc imaginum, pontium, portuum, aquæductuum publicorum renovationes, locorum publicorum ablationes, & ædium quasi in solo non justo exædificatorum demolitiones, & id genus alia magis ad nectendas calumnias expedita*, ut animadvertit Iustinianus *in cap. 4. § 2. Novel. de Prætore Lycaon.* Ipse igitur considerans, XXVI.
quod *ut ibidem dicitur* his gravissimis oneribus sublatis, *aliquando respirabunt subditi, denuo efflorescent civitates, qui eas incolunt magnum incrementum capient, neque de patriis sedibus diffugient, rerum suarum incolatum propter Præsidum improbitatem, quasi terriculamentum aliquod, metuentes*, prohibet in hoc textu sub his prætextibus amplius molestias subditis inferri, & nullius esse momenti in hac materia à quocumque foro emanata præcepta, quæ congrua quidem eloquutione *solitas negociationes* Præsidum nuncupavit. § 3. *Novel. de Præsid. Pisid.* jubetque ministros deferentes hujusmodi jussiones expelli, nec iis permitti, quod eas insinuent, vel inde lucrum aliquod capiant. *§ 8. Novel. de Proconf. Cappad. l. de his. 26. § nemini. C. de Episcop. Aud.* Verum quia nequaquam satis cautum erat indemnitati populorum hac prohibitione, quia poterat adhuc aliquis à Principe aliis negociis intento extorquere litteras in hanc rem scriptas, & inde urbes ipsas

 depræ-

deprædari, quemadmodum fecisse dicitur Ioannes quidam scriniarius per Hellespontum; hic enim cum sibi ratiocinio-rum civilium nomine commissæ fuissent formæ, civitates illas adeo populatus est, ut *ipse quidem auro abundaverit, Hellespontiorum vero regioni omnem, summamque paupertatem reliquerit*, ut recenset idem Iustinianus *edicto* 12. *de Hellesponto. in præfat.* huic etiam malo, ut occurrat Iustinianus, Ana-
XXVII. stasium imitatus, qui Iudices monuit, ut irritum ducerent omne rescriptum, quod juri, vel utilitati publicæ adversaretur, *l. fin. C. si contra jus.* Præsides quoslibet monet, ne pareant ejus litteris, quando hujusmodi onera populis injungunt, sed iis susceptis ad Principem rescribant, quid fieri velit, ab eo petentes, nec prius Mandata exequantur, quam iteratas jussiones acceperint, prout etiam sancivit in alio edicto 12. *cap. primo.* in quo præterea decrevit, Præsides, qui id observare negligant, ex propriis bonis resarcire debere damna omnia, quæ subditis inde provenerint, imposita præterea pœna privationis Magistratus, & facultatum, *ibid.*
XXVIII. *cap.* 2. Nec miretur quispiam Principem, cui *& ipsas Deus leges subjecit, legem animatam eum mittens hominibus*, ideoque solutum legibus. *§ fin. Novel. de Consul.* etiam propriis jussionibus permittere resisti; illius enim animus maximis impli-
XXIX. catus negotiis non potest singula rimari, videmusque ideo sancivisse, nullam ipsius jussionem attendi, cui Quæstoris subjecta non fuerit adnotatio. *cap. p. Novel. ut divinæ jussion. unde desumpta est Authentica, Gloriosissimi. C. de divers. rescript.*
XXX. quod idem statuitur in Basilicis *lib. 6. tit.* 3. *§* 9. ea fere ratione, qua Apostolicas litteras irritas declaravit Leo X, quæ non forent ab Abbreviatoribus ad id deputatis subscriptæ, *constitut.* 14. § 2. Qua vero ratione publica hæc opera reparare parentur, in sequenti § definietur.

C A-

CAPVT IV. § I.

Annonæ & operum publicorum cura Præsidibus demandatur.

Sed etiam pro ubertate necessariorum, & operum civitatum diligentiam habebis, procurans ex civilibus pecuniis patres, quæ valde necessariæ sunt operum facere, & pontium, similiter & viarum, & portuum, in quibus omnino sunt locis provinciæ cui Præsides: portuumque & murorum curam habebis: & quicquid omnino est publico, & civitatibus utile, & cogitabis, & facies, & nunciabis.

Ἀλλὰ καὶ τῆς ἀφθονίας τῶν ἐπιτηδείων καὶ τῶν ἔργων τῶν πόλεων ἐπιμελήσῃ, παρασκευάζων ἐκ τῶν πολιτικῶν χρημάτων αὐτοὺς, ἅτε πατέρας, τὰ ἀναγκαιότατα τῶν ἔργων ποιεῖν. καὶ γεφυρῶν ὁμοίως καὶ ὁδῶν, καὶ λιμένων (ἐν οἷς ὅλως εἰσὶ τόποις τῆς ἐπαρχίας, ἧς ἄρχεις, λιμένες) καὶ τειχῶν ἐπιμελεῖσθαι. καὶ εἴ τι ὅλως ἐστὶ τῷ δημοσίῳ καὶ ταῖς πόλεσι συμφέρον, βουλεύσῃ τε καὶ πράξεις καὶ μηνύσεις.

I. *Annonæ abundantia præ omnibus procuranda.*
II. *Ejus cura Magistratibus Municipalibus demandata.*
III. *Hujus cura apud Romanos cui incumberet.*
IV. *Ejus procurandæ modus penes eosdem.*
V. *Frumenti extractiones vetitæ sunt etiam per Constit. Apostolicas num.* VII. & XIV.
Declaratur num. VII.
Ampliatur num. VIII. XVIII.
Limitatur num. XIII.
IX. *Ius tractarum est de regalibus, nec cadit sub generali concessione earum.*
X. *Baronibus non permittitur prohibere extractionem frumenti è propriis feudis. limitatur num.* XI. *declaratur num.* XII.
XV. *Vbi maxima sit abundantia interdicitur ingressus frumenti exterorum. Declaratur numer.* XVI.
XVII. *Pretium pro permittenda extractione debet esse moderatum, & in eo abusus. num.* VI.
XIX. *Annonæ charitatis tempore quomodo populis consulendum sit, divites compellendi vendere frumentum, num.* XXII. *& mutuare pecuniam pro emptione, num.* XXIII.
XX. *Annonæ procurandæ quis præficiendus.*
XXI. *Frumento corrupto an admiscendum recens.*
XXIV. *Mercatorum fraudes puniendæ sunt; & quænam sint, remissive, num.* XXV. *& qua pœna,* XXVI.
XXVII. *Monopolia vetita: limitatur. numer.* XXXIII. XXXIV. *&* XXXV.
XXVIII. *Qui de his agant, remissive.*
XXIX. *Fraudes.*
XXX. *Artificum mercedibus modus à Iustiniano impositus.*
XXXI. *Imperator jurat se exclusurum Monopolia.*
XXXII. *A Torneamentis excluduntur nobiles*

biles qui dent operam mercaturæ, Constitutione Henrici I.
XXXVI. *Certum pretium rebus venalibus quando constituendum.*
XXXVII. *Merces, quæ inserviunt deliciis, vectigalibus onerandæ.*
XXXVIII. *Operum publicorum cura incumbit præsidi: declaratur num.* XXXVI.
XXXIX. *Patres Civitatis qui dicantur.*
XL. *Opera publica quibus pecuniis conservanda, & reparanda, & num.* XLII. & XLIII. & *qua ratione num.* XLI.
XLIII. *Viarum munitio intra Civitatem spectat ad unumquemque ante domum suam: Ampliatur num.* XLIV.
XLV. *Viæ publicæ munitio, & purgatio spectat ad quoslibet pro rata patrimonii.*
XLVI. *Nullum genus hominum est immune ab onere muniendæ viæ. Ampliatur num.* XLVIII. XLIX. *Declarat. num.* L. *Limitatur num.* LII.
LI. *Publicæ utilitati nunquam censetur derogatum. & num.* LIII.
LIV. *Pontium reparatio ad omnes spectat.*
LV. *Flumina publica quæ dicantur.*
LVI. *Ad putei publici conservationem tenetur & vicinus, qui eo non vult uti.*
LVII. *Muri Civitatis, Aquæductus, & alia opera publica quomodo reparentur.*
LVIII. *Publicorum ædificiorum constructio locanda sub hasta.*
LIX. *Artificum opera in his non diætim sed pro integra ædificii constructione conducenda.*
LX. *Publica ædificia per annos quindecim illæsa conservat Architectus.*
LXI. *Nova ædificia publica inconsulto principe construere est vetitum.*
LXII. *Privatorum domus an demoliendæ pro publicis ædificiis.*
LXIII. *Unusquisque invitus tenetur rem propriam vendere, pro publica utilitate.*
LXIV. *Præses Populorum utilitati omnino debet esse intentus.*

I. NOn alia sane pars Reipublicæ præsentiore Principis consilio, opeque firmiore indiget, quam quæ ad rem frumentariam constituendam, annonæque rationem gubernandam spectat; cum enim ejus varietas non ab una dumtaxat anni fœcunditate proficiscatur, sed ex multis tum naturæ, tum etiam fortunæ casibus pendeat, ejusque copia populis ante omnia curæ sit, merito qui in ea recte suo muneri respondent, callidi regnandi, & sapientes judicantur: id quod acerrimam Augusti mentem minime olim fugisse Tacitus *annal. primo* est auctor, qui inter cætera instrumenta quærendæ ac retinendæ dominationis, illud in primis sibi comparandum putavit, ut non magis *militem donis* quam *populum annona* pelliceret, sibique devinctum atque obnoxium haberet. Quamobrem in hoc textu Imperator mandat Præsidibus provinciarum, ut pro *ubertate necessariorum* laborent, quod idem Præsidi Pisidiæ injunxit § 3. *Novel. de Præs. Pisid.* jubens, eum nedum ad ea prospicere, quæ superius dicta sunt, verum etiam curare,

rare, *ut affluens rerum copia sit in urbibus, ne quid cives deficiat.* Modum hic procurandæ annonæ non deſcribit Iuſtinianus, forte quia munus id Magiſtratibus municipalibus potiſ- II.
ſimum incumbebat, pænes quos conſtituebantur curatores annonæ, quibus ſcilicet emendi frumenti, olei, &c. harum ſpecierum cura demandabatur, *l. fin. § cura quoque. 5. ff. de muner. & honor.* & præterea Epiſcopi, illi ſcilicet qui præerant pani, & cæteris venalibus rebus, quæ ad quotidianum victum uſui ſunt. *d. l. fin. § Irenarchæ. & ibi Gotifred. in V. Epiſcopus*, & de his plene Pancirolus *de Magiſtr. Municip. cap. 12. & 13.* Nec rationem ubertatis hujus procurandæ à Romanis III.
licet expetere: Quamvis enim hi maximam annonæ curam gererent, ut in id Magiſtratus tam ordinarios quam extraordinarios conſtituerint, ut obſervavit Decianus *tract. Crimin. lib. 7. cap. 22. n. 8.* puta duos Ædiles, qui frumento præeſſent, Cereales dictos, & Præfectum annonæ, *l. 2. § capta deinde 32. & § hæc omnia 33. ff. de orig. jur.* qui proprios apparitores habebat, *l. p. & tot. tit. C. de apparit. Præfect. annonæ*, & cum Præfecto Vrbis civilem annonam curabat *l. p. C. de Off. Præf. Vrb.* Cum tamen plurimis provinciis imperarent, inde IV.
maximam rei frumentariæ copiam conſequebantur, & quidem adeo multiplici ac diverſo exactionum genere, ut aliquando opportunum fuerit, ſubvectiones has temperare. *Tacit. Annal. 13. cap. 51.* nam ultra frumentum decumanum, & æſtimatum, emptum etiam à provinciis expetebant, quod Romam ad alendum populum à Magiſtratu Romano mittebatur, ut indicant Ciceronis loca in id congeſta per Sigonium *de antiquo Iure provinc. lib. p. cap. p. & lib. 2. cap. 5.* & Bulengerum *de Imper. Rom. lib. 9. cap. 8. & 9.* cujus tributi veſtigium aliquod exhibent Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius, dum *in l. modios 9. C. de ſuſcept. præpoſ. & arcar.* provinciales juſſerunt frumenti quinquageſimam, hordei quadrageſimam, vini & laridi vigeſimam dare ſuſceptoribus:

Et præterea ſola Ægyptus ad alendam Vrbem ſatis eſſe videbatur, *ſuperbiebat* videlicet *ventoſa & inſolens ratio, quod victorem quidem populum paſceret tamen; quodque in ſuo flumine, in ſuis manibus vel abundantia noſtra vel fames eſſet. Plin. in Panegyr.* Ideoque cum Præſidibus unius Provinciæ regimini deſtinatis facultas hæc annonæ ita de facili procurandæ non ſuppetat, quæ tunc auxilium non

Claud. de Laud. Stilic. lib. 3.

——— modo præbuit Vrbi,
Sed fuit indicio quantum tibi Roma liceret;
Admonuit Dominæ gentes, inſtarque trophæi
Rettulit ignotum gelidis vectigal ab oris.

V. Prima Præſidum cura ſit juxta rationem traditam ab Imperatore, *l. unica. C. de lit. & itin. cuſtodia,* diligenter cavere, ne frumenta à provincia ad alienas regiones importentur: non
VI. quidem ut ſervetur iniqua praxis quorundam Præſidum damnata per Boſſium *tit. de pœnis num.* 20. nempe vendendi veniam talis legis inſtituto vectigali exportationis à ſe prohibitæ, ſed ut inde annonæ caritas evitetur, vetita cuilibet facultate extrahendi, *Io. de Platea l. ſi quis per divinam C. de aquæd. in fine. Ponté de poteſt. Proreg. tit.* 5. *num.* 5. *Cancer. Var. par.* 3. *cap.* 13. *num.* 162. eſt enim (ut de fontibus reſcripſit Imp. Claudius Priſco Provinciæ Præſidi *in l. præſes.* 6. *C. de ſervit. & aqua.*) nimis *durum & crudelitati proximum, ex tuis prædiis aquæ agmen ortum, ſitientibus agris tuis, ad alio-
VII. rum uſum vicinorum injuria propagari.* Hinc videmus in ditione Pontificia per Conſtitutionem 50. Gregorii XIII; à Clemente VIII *in Conſtit.* 49. & Paulo V *Conſtit.* 10. innovatam, vetitam eſſe frumenti & cæterarum frugum extractionem; imo in tota Italia, ut teſtantur Caballus *reſolut. Crimin.* 129. *num.* 12. & Clarus *prax. Crim. quæſt.* 82. *ſtat.* 7.
VIII. *num.* 2. qui ideo ignorantiæ prætextu *ibidem* aſſerunt, neminem quantumvis forenſem excuſari à pœnis ſtatutariis de
IX. hac materia tractantibus: Hinc etiam facultates extrahendi fru-

frumentum, quas tractas appellamus, censentur de regalibus, *Curté de jure feud. V. redeundo igitur, num.* 56. *& seqq. Cancer. d. cap.* 13. *num.* 264. & adeo stricte, ut in regalium qualicunque concessione comprehendi nequaquam intelligantur, si de eis expressa mentio non fiat, *juxta consf.* 24. *Loffred. Mastril. de Magistr. cap.* 2. *num.* 37.

Et quamvis alias dubitari possit, an proclamata Baronum, X.
qui tempore messis sub certa pœna Vasallis prohibent ne frumenta extrahant ex territorio sui castri, sustineantur; ea scilicet ratione, quod resistat jus gentium, permittens cuique liberam rerum suarum administrationem, & ut plurimum hæc edicta fiant in solam utilitatem Dominorum & deductis per Laurentium *decis. Avenionen.* 40. *num.* 3. *& seqq.* &
Cancerium *Var. par.* 3. *cap.* 13. *num.* 255. *& seqq.* Tamen XI.
ubi adsit penuria aliave justa causa, & sic publica necessitas vel utilitas concurrat, proclamata hujusmodi sustinebuntur,
ut bene distinguendo Cancerius *d. cap.* 13. *num.* 259. qui ta- XII.
men monet, ubi Dominus hujusmodi prohibitionem juste fecerit, non posse quidquam petere pro licentia extrahendi, *num.* 259. *Marcus decis.* 155. *n.* 1. *p.* 1. *Roland. à Valle cons.* 3. *num.* 16. *vol.* 2.

Quæ tamen dicta sunt de prohibendis hujusmodi extra- XIII.
ctionibus, solo tempore penuriæ videntur observanda: ubi enim provincia frumento abundet, tunc extractiones hujusmodi de facili sunt concedendæ, *Cancer. d. cap.* 13. *num.* 264. Nam *alienis partibus debet impendi quod superest, & tunc de exteris cogitandum, cum se ratio propriæ necessitatis expleverit,*
ut ait Cassiodorus *Var. lib. p. Epist.* 34. inde scilicet ad agri- XIV.
culturam magis provinciales excitantur; ideoque artem illam dum multis ornaret privilegiis in statu Ecclesiastico Clemens VIII agrum Romanum colentibus, ubi abundet messis, permisit quartam partem frumenti recollecti extrahere, *Constit.* 72. § 2. quam inde ad quintam redegit Paulus

lus V. *Constit.* 70. § 10. Et præterea ex permissa extractione, ubi frumentum abundet, maxima provinciæ utilitas accedit, ex ea pecuniarum copia, quæ hanc ob causam ab exteris locis in provinciam infertur; simulque provinciales congruo pretio frumenta vendunt, quæ alias vilius distraherentur, *Mastril. d. cap. 9. num.* 38. *&* 39. & quidem cum maximo eorum incommodo, cui ut occurratur, consuevit etiam ali-
XV. quando propter nimiam in loco copiam interdici ingressus frumenti, quod ex aliena provincia advehitur: quam consuetudinem probabilem judicat Aviles, quem in puncto se-
XVI. quitur Cancerius. *num.* 260. *in fine. d. cap.* 13. Sint tamen cauti Præsides ne inopes opprimant, dum divitibus consulere intendunt: & priusquam cuipiam frumenta extrahere permittant, diligenter inspiciant, an victu necessario abundet provincia, ut post Lucam de Penna, & Plateam observat Mastrillus *d. cap.* 9. *num.* 40. *& seqq.* qui addit, quod notitia hæc semper à Viris probis quærenda est, non vero à Mercatoribus, qui ut plurimum ratione propriæ utilitatis Præsi-
XVII. des decipiunt, *num.* 44. Et præterea caveant Præsides, uti pretium, quod pro obtinenda extractione persolvitur, sit moderatum, ut hac ratione exteri facilius alliciantur ad emptionem, & provinciales utilius vendendo magis reddantur addicti agriculturæ, *Mastril. d. cap.* 9. *num.* 45. *& seqq.*
XVIII. *Ponte de potest. Proregis tit.* 5. *num.* 5. Quod si forte post concessam extractionem frugum inopia detegatur, illa rursus erit revocanda, cum semper tacitam hanc includat conditionem, si provincia ipsa abundet, *Mastril. d. cap.* 9. *num.* 56.
XIX. *Ponte d. tit.* 5. *num.* 9. *& seqq.* At si annonæ caritas succedat, tunc paterna prorsus vigilantia Præses undequaque populis alimenta conquirat, & sedulo curet ut

——— Vel Massilla Ceres, vel Gallica prosit
Fertilitas, messesque ferat nunc humidus Auster,
Nunc Aquilo, cunctis ditescant horrea ventis.

Tunc

Tunc ſcilicet in externas provincias deſtinandus curator, XX.
qui optima fide frumenta emat. *l. cum in civitate.* 3. *C. ut nemini lic.* & frumentum ſic conquiſitum eo pretio diſtrahatur, quo fuit emptum, imputatis tamen omnibus diſpendiis, quæ ea occaſione paſſa eſt Reſpublica: cum etiam tunc cogi poſſint incolæ ad illius emptionem, etiam ſi ob ſupervenientem abundantiam pretium factum fuerit vilius, ut ſenſit Perez
eod. tit. num. 12. imo, ut civitas minori damno afficiatur, *ſi* XXI.
forte vetuſta ſpecies ita corrupta ſit, ut per ſemet erogari ſine querela non poſſit, eidem ex nova portione miſceatur, cujus adjectione corruptio velata damnum fiſco non faciat, ut monuerunt Valentinianus & Valens *l.* 1. *C. de cond. in publ. horr.* qui ad excludendas fraudes, quibus tunc patet via, juſſerunt, quod *ad iſtud negotium nobilis, prudens, fidelis, optime ſibi conſcius pro integritate mentis apponatur cuſtos* Præſidis arbitratu: & plene Ponte *de poteſt Proreg. tit.* 2. *num.* 17. *& ſeqq.* Cohellius *ad*
bull. bon. regimin. cap. 21. *num.* 10. Superveniente quinimo XXII.
annonæ caritate, poterit Præſes cogere Dominos frumenti ad illius venditionem, juſto tamen pretio, ut ſenſerunt de Ponte *tit.* 2. *num.* 2. ubi addit, tunc imo poſſe taxari viliori pretio, Amaya qui plene articulum diſcutit *l. quoties C. ut nemin. lic. num.* 24. *ubi de veriori & ſeqq. & ibid.* Perez *n.* 9. Gratianus *cap.* 149. *num.* 40. *& ſeqq.* & Covaruvias *Var. lib.* 3. *cap.* 14. *num.* 6. *verſ. tertio mihi*, qui refert Canonem quintum Turonenſis Concilii in hæc verba: *Vt unaquæque civitas pauperes & egenos incolas alimentis congruentibus paſcat ſecundum vires, & tam vicini præsbiteri, quam cives omnes ſuum pauperem paſcant, quo fiet ut ipſi pauperes per civitates alienas non fatigentur*, & Avendaño *de exequ. mand. par.* 1. *cap.* 19.
num. 33. Et tunc poſſe divitibus onus imponi mutuandi pe- XXIII.
cuniam pro comparatione frumenti, ne tam ipſi quam pauperes fame pereant, aſſerunt Amaya *d. l. quoties num.* 31. de Ponte *d. tit.* 2. *num.* 6. qui ait id fieri poſſe in quibuſlibet

publicis neceſſitatibus & Avendaño *d. cap.* 19. *num.* 34. ut enim apud Caſſiodorum *Var. lib.* 2. *Epiſt.*20. ſcribebat Theodoricus jubens naves jam frumento oneratas ad exercitum mitti. *Omnes decet gratanter impendere quod publicas vident utilitates poſſe reſpicere, quando neceſſe eſt hoc membra ſentire quod corporis ſumma ſentitur:* Et ſingula hæc de frumento definita, ſunt pariter obſervanda, quando vini ac cæterarum omnium rerum contingat inopia quæ ad victum & veſtitum ſunt neceſſariæ, *Amaya d. l. quoties. num.* 22. *C. ut nemini lic.*
XXIV. *Perez num.* 8. *C. eod.* in quibus omnibus præterea curandum eſt, ne vaferrimis mercatorum artibus corruptæ merces veluti probæ, vel eædem probis mercibus commixtæ populo obtrudantur, vel aliæ fiant fraudolentæ rerum quæ venduntur commixtiones; tunc quippe corruptis mercibus projectis vel concrematis, aliiſque, ſi ſaluti humanæ nocere nequeant, in pauperes diſtributis, extra ordinem infeſtiſſimi hi
XXV. artifices puniuntur,ut pleriſque enumeratis piſtorum, cauponum, piſcatorum aliorumque hujuſmodi fraudibus docet Avendaño *de exequen. mand. p. p. cap.* 19. *num.* 30. *per tot.* &
XXVI. Ponte *de pot. Proreg. tit.* 2. *num.* 21. illique omnes, ad inſtar publicæ pacis violatorum, plectendi ſunt, ſi ultra præſcripta pretia vendant cibaria penuriæ tempore. *Alberic. in l. qui metu. § miles ff. de re milit. Avendaño d. cap.* 19. *num.* 36. *verſ. item contra vendentes carius*, vel falſis ponderibus utantur, *De-*
XXVII. *cian. tract. Crim. lib.* 7. *cap.* 22. *num.* 20. Et longe omnium certiſſima procurandæ ubertatis ratio ea eſt, ſi vigili cura & acribus pœnis monopolia arceantur: Hæc priſcis Senatuſconſultis vetita fuiſſe obſervat Cujacius *ad tit. Cod. de Mono-*
XXVIII. *pol.* & ubique prohibenda, præter ſcribentes *ibidem*, docent Doctores, qui de eorum incommodis ex profeſſo ſcripſere, quorum octo ſupra viginti enumerat Barboſa *ad d. tit. de Monopol.* imo crimen hoc odioſum adeo fuit Romanis, quorum peculiare munus regere imperio populos, ut illud La-
tina

tina voce dignati non ſint, ut ideo Tiberius apud Suetonium *in ejus vita cap.* 71. nominaturus Monopolium *prius veniam poſtulaverit, quod ſibi verbo peregrino utendum eſſet:* Eo tamen peſſimus hic vitas hominum licitandi modus proceſſit, quod ubi uni non liceret alios impedire, quin idem mercimonium exercerent, is facta cum cæteris conſpiratione, paciſcebatur, ne minoris quam inter ſe ſtatuiſſent, fieret venditio, aliaſque hujuſmodi illicitas pactiones inibat: hinc Zeno auream, quæ ſequitur, edidit Conſtitutionem, quam Iuſtinianæo Codici inſertam *in l. unica C. de Monopol.* curent Præſides obſervari: ille ſcilicet ita ſcripſit ad Conſtantinum PP. *Iubemus, ne quis cujuſcunque veſtis vel piſcis, vel pectinum, aut echini, vel cujuslibet alterius ad victum, vel ad quemcunque uſum pertinentis ſpeciei, vel cujuslibet materiæ, pro ſua authoritate, vel ſacro jam elicito, aut impoſterum eliciendo reſcripto, aut pragmatica ſanctione, vel ſacra noſtræ pietatis adnotatione, Monopolium audeat exercere: neve quis illicitis habitis conventionibus conjuret, aut paciſcatur, ut ſpecies diverſorum corporum negotiationis non minoris quam inter ſe ſtatuerint, venumdentur. Ædificiorum quoque artifices, vel ergo labi, aliorumque diverſorum operum profeſſores, & balneatores penitus arceantur pacta inter ſe componere, ut ne quis, quod alteri commiſſum ſit, opus impleat, aut injunctam alteri ſollicitudinem alter intercipiat; data licentia unicuique ab altero inchoatum, & derelictum opus per alterum ſine aliquo timore diſpendii implere, omniaque hujuſmodi facinora denunciandi ſine ulla formidine, & ſine judiciariis ſumptibus. Si quis autem Monopolium auſus fuerit exercere, bonis propriis expoliatus perpetuitate damnetur exilii. Cæterarum præterea profeſſionum primates, ſi impoſterum aut ſuper taxandis rerum pretiis, aut ſuper quibuslibet illicitis placitis auſi fuerint convenientes hujuſmodi ſeſe pactis conſtringere, quadraginta librarum auri ſolutione percelli decernimus: officio tuæ ſedis quin-*

XXIX.

quaginta librarum auri condemnatione multando, si in prohibitis Monopoliis, & interdictis corporum actionibus commissas forte, si hoc evenerit, saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationes, venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet
XXX. *vitio minus fuerit exequutum.* Et animadvertens inde Iustinianus, lucri cupiditati nimis deditos artifices duplicia triplicia que pretia ac mercedes præter veterem consuetudinem aliquando requirere, sub gravibus pœnis edixit, *ne quis cujuscunque disciplinæ aut artis magister, qualiscunque etiam negotiationis negotiator, qualiscunque demum agriculturæ agricola, quam vetus consuetudo ferat plus pretii mercedisve nomine exigat:* ita pariter *ædificiorum & colendæ terræ aliorumque operum mensores nihil amplius operariis imputent, & illis antiquam consuetudinem conservent*, quod sane observare tenentur & *qui qualiacunque opera demandant, & qui aliqua redimunt: siquidem nec ipsis amplius, quam more constitutum sit,*
XXXI. *dare* permittitur. *Novel.* 122. *§ p.* Et ita publicæ utilitati damnosus est Monopoliorum usus, quod inter articulos obligationis per electum Romanorum regem & Imperatorem præstandæ Principibus Electoribus 16. *artic.* Imperatori injungitur, *Quomodo mercatorum Monopolia, valde perniciosa Germaniæ, coerceri debeant, rationem ineat cum Electoribus, ac rem sæpe deliberatam ad exitum perducat.* Nec existimet Præses vetita artificibus Monopolia permitti Nobilibus: ab his enim, veluti potentioribus, cum majore populorum incommodo exercerentur: ideoque etiam his per Zenonis constitutionem generice loquentem censentur prohibita, eoque magis, quod inde Nobilitati maculam inuri
XXXII. satis innuit Henricus I, cognomento Auceps, dum statuit in legibus hastiludialibus, sive de Torneamentis, *cap.* 2. ut quisquis à stirpe Nobilis *negotiaretur augendi patrimonii causa, coemptisque frugibus, vino aut aliis speciebus, rebusque annonam flagellaret, ludis equestribus is prohibeatur, aut si decurrere*

rere aliorum exemplo præſumeret, equo mulctatus ſepta inſcendere compellatur.

Hinc equidem excluduntur Monopolia, quæ privatus XXXIII.
quiſpiam publico cum detrimento vellet exercere, hoc enim *turpe lucrum* dixit Iulius Pontifex, *can. quicunque* 9. 14. *quæſt.* 4. ſed alias Monopolia illa nunquam cenſentur vetita, quibus publica utilitas ſit annexa, qualia ſunt ea quæ à Communitatibus ipſis in publicam utilitatem pleriſque in locis exercentur; dum uni tantum permittunt carnes, panem, oleum, aliudve quidpiam vendere, certa perſoluta penſione annua in publicam utilitatem refuſa: quam conſuetudinem, uti quam maxime rationabilem, poſt Innocentium, Abbatem, & Scribentes communiter *in cap. ſignificante de appellat.* approbat Avendaño *d. cap.* 19. *n.* 35. *verſ. & apud nos.* Vel XXXIV.
ubi civitates ipſæ mercem aliquam à quibuslibet vili pretio emptam cum maximo inde populi emolumento vendunt, vetita privatis civibus venditione, ut ſic inopi populo ſuccurratur. *Perez. ad tit. Cod. de Monopol. tit.* 3. cujus rei exempla ſuppetunt penes Ariſtotelem *œconom.* 2. *c.* 16. 17. *&* 36. Ita pariter privato cuipiam aliquando Princeps, ejuſ- XXXV.
que juſſu Præſes indulget, ut ſibi ſolis liceat genus aliquod mercium invehere & vendere: & jure, ubi juſta concurrat cauſa, puta quia alias nemo merces illas inveheret ratione impenſæ gravis; vel quod inde Princeps pecuniam bono publico deſtinatam conflaret: tunc enim, certo tamen con- XXXVI.
ſtituto pretio, utile eſſe Monopolium exerceri, cenſuit Leſſius, *de juſt. & jur. lib.* 2. *cap.* 21. *dubit. ult. n.* 148. qui tamen addit, certum pretium iis mercibus ſtatuendum, quæ civium victui, ſecus vero his quæ delitiis & luxui tantum inſerviunt, in quibus nulla Principi ſuadet cauſa, ut immodica ſtatui pretia prohibeat: *n.* 149. cum potius honeſtiſſimum vecti- XXXVII.
galium genus, quod rebus hujuſmodi imponitur, quæ ad corrumpendos civium mores ſpectant, ac Deo gratiſſimum

dixerit Matthæus *de Auction. lib. 2. cap. 12. § ex omnibus.*

XXXVIII. Verum quia ex quo in hoc textu jusserat Imperator ne Operum publicorum prætextu subditorum bona raperentur, facile præses omnem illorum curam omisisset (qui tamen *ædes sacras & opera publica circumire inspiciendi gratia an sarta tectaque sint, vel an aliqua refectione indigeant, & si quæ cœpta sunt, ut consummentur, prout vires ejus Reipublicæ permittunt, curare debet*, juxta placitum Vlpiani *in l. si in aliam 7. § p. ff. de Off. Procons.*) id circo mandat Iustinianus, ut *operum Civitatum diligentiam* habeat *procurans quæ valde*
XXXIX. *necessaria sunt operum facere Patres*, illos scilicet cives, qui amplioribus suæ quisque civitatis honoribus usi sunt, puta Decurionatu, nulla imminente necessitate, sed sua sponte. *l. qui conditioni. 3. C. de his qui sponte publ. num. sub.* Nam ex horum numero, qui pro suo amore in patriam decoram hoc nomen promeruerunt, eligendi sunt curatores operum publicorum. *l. si in aliam § p. ff. de Off. Procons.* qui vias, portus, muros Civitatis, aliaque hujusmodi opera construant,
XL. vel constructa conservent ex pecuniis civilibus, ex iis scilicet reditibus & fructibus, qui in hæc opera destinati à Civitatibus percipiuntur, inter quos connumeratur tertia pars redditurum fundorum Reipublicæ, *l. ne splendidissimæ 11. C. de oper. publ.* Et ne hujusmodi pecuniæ minus diligenter aut
XLI. fideliter administrentur, jussit Iustinianus *in l. de his 26. C. de Episc. Aud.* in unum convenire quotannis Episcopum Civitatis, ac tres cives bonæ existimationis, qui auctoritate ac dignatione cæteris præstent, qui *singulis annis inspiciant opera facta, & curent ut & metiantur, & rationem conficiant qui ea administrant, aut qui administraverunt, & in monumentorum gestione ostendant impletionem operum, aut administrationem sitonicarum, aut balneariarum pecuniarum, sive quæ in viis muniendis, & aquæductibus aut aliis rebus consumuntur:* Eisque facultatem indulsit inquirendi de aquarum distributione, ne

quis

quis videlicet majorem minoremve debita ſibi partem habeat *in d. l. de his. § iidem inquirant* 5. Verum quia contingit XLII.
aliquando civiles illos reditus tot ſumptibus pares non eſſe, tunc Præſidibus injungitur, ut ad Principem referant, ut partim ex civilibus reditibus, partimque ejus liberalitate publica opera reparentur. § 4. *Novel. de Præt. Lycaon. § 4. de* XLIII.
Præt. Thraciæ. Quod ſi ne Principis quidem liberalitas adhæc ſe poſſit extendere; præſcriptæ ſunt Præſidi certæ rationes, quibus citra ſubditorum injuriam publicorum operum conſervationi ſuccurratur, hoc onere in eos, ad quos attinet, congrue diſtributo. Siquidem viarum publicarum munitio ita ſpectat ad ſingulos incolas, qui bona poſſideant, quod intra Civitatem debeat unuſquiſque munire ante domum ſuam *l. Ædiles. § conſtruant. ff. de via publica. Bart. in l. reſcripto. § ſciendum. n. 2. ff. de muner. & honor. Cyriac. cap. 125. n. 9.* ſicut & in Civitatis burgis. *Perez ad tit. Cod. de public. muner. n. 3. Cæpol. de ſervit. ruſt. præd. cap. 3. n. 47.* etiam ſi is, XLIV.
qui domum incolit, non ſit dominus, ſed inquilinus, cui tamen tunc competit repetitio, vel compenſatio cum penſione. *d. l. ædiles. § quicunque. ff. de via publ. Sperel. deciſ. 45. n. 18. de Ponte de pot. Proreg. tit. 2. § 6. n. 22.* ad differentiam uſufructuarii, qui de proprio tenetur ſternere viam, ut poſt Vlpianum *in l. ſi pendentes 27. § ſi quid. ff. de uſufr. & quem adm.* Senſerunt Iacobus de Arena *in l. neque ſtipendium 13. ff. de impenſ. in reb. dotal. fact.* qui aſſerit, & ad hoc onus teneri virum pro rebus dotalibus, Riminaldus Iunior *conſ. 45. n. 66.* & Cyriacus *controv. 125. n. 6. & ſeqq.* ſi vero XLV.
via publica conſtituta ſit extra Civitatem, illius munitio ſpectat ad quoslibet proportionaliter pro quantitate patrimonii *l. per Bythiniam & ibi Gotifred. lit. l. C. de immunit. nem. conced. Corſet. ſingular. V. munitio n. p. Amaya l. 2. C. de immunit. nem. conced. n. 5.* eademque ratio viget in purgatione viarum. *arg. Tex. in l. unica § p. ff. de via publ. & itin. publ. reficien. Bero*

conſ.

conſ. 152. *n.* 10. *vol.*3. quæ ſemper ab omni ſordium genere conſervandæ ſunt prorſus mundæ, adeo ut nemini liceat in iis ſtercora, aliave immunda jacere, *d. l. unica § fin.* vel artes fœtidas exercere, ne pravus odor tranſeuntibus ſit infeſtus.
XLVI. *Avendaño de exequen. Mand. cap.*19. *n.*38. *p. p.* Nec aliquod hominum genus à prædicto onere muniendæ & ſternendæ viæ excuſatur, *l. omnes C. de oper. publ. in Cod. Theodoſiano tot. Tit. de itin. muniend. & in Baſilicis lib.* 56. *Tit.* 15. § 4. *Bero conſ.*152. *n.*10. *vol. p. Amaya d. l.* 2. *n.* 5. cum connumeretur inter munera ſordida, ea ſcilicet, in quibus corporalis labor impenditur, *l. abſit. C. de privil. Dom. Auguſtæ. n.* 2.
XLVII. Adeo quod ab hoc onere nullum liberet privilegium, nulla dignitas, *l. ab his oneribus. ff. de vacat. & excuſat. l. munerum § hujuſmodi. ff. de muner. & honor. Bart. in l. fin. n.* 35. *C. de mulier. & in quo loco. Amaya d. l.*2. *n.*5. *Bero d. conſ.*152. *n.*10.
XLVIII. cum nec etiam Auguſta domus ſit immunis. *l. abſit C. de privil. Dom. Aug. & ibi Perez. n.* 4. *& Lucas de Penna n.* 1. *l. ad inſtructiones C. de ſacroſanct. Eccleſ. l. emphyteuticarii. C. de*
XLIX. *collat. fund. patrim.* immo nec ipſa Eccleſia. *l. nec ad inſtructionem. C. de ſacroſ. Eccleſiis. § adhæc. Avol. de Eccleſiaſt. tit. Bart. l. fin. § patrimoniorum. n.* 3. *ff. de muner. & honor. Cepol.*
L. *d. n.* 47. *in fine. Bero d. conſ.* 152. *n.*10. Quæ tamen ad Viarum munitionem coguntur ab Epiſcopo, *Roland. conſ.* 2. *n.* 3. Et jure quidem cuilibet onus prædictum incumbit, cum ſpectet ad publicam utilitatem, *Amaya pleniſſime in l.* 2. *C. de immunit. nem. conced. n.*6. *& obſervationum. lib.* 3. *cap.*4. *n.*42.
LI. cui nunquam per quodlibet privilegium cenſetur derogatum. *Roman. conſ.* 436. *n.* 10. *& ibi Ad. lit. E. Alex. conſ.*218. *n.* 27. *vol.* 2. *Mundius de muner. & honor. cap. p. n.* 265. *Roland. conſ.*76. *n.*8. *&* 9. *vol.*2. *Mynſinger. obſerv.*70. *n.* 2. *&* 3.
LII. *cent.* 4. & hinc ad conſequendam ab hoc onere immunitatem Principis beneficium & privilegium requiritur. *l. ſunt munera* 11. *ff. de vacat. & excuſat. muner.* & quidem tale,
quod

quod ſpecificam ejus oneris præ ſe ferat mentionem. *Bart. in d. l. ſunt munera. & in l. munerum. § patrimoniorum. ff. de muner. & honor. Platea l. p. n. p. C. de collat. fund. patrim. Burſat. conſ. 16. n. 51. Paris. conſ. 68. n. 14. vol. p. Mundius d. cap. p. n. 251.* cum alias potius immunitas genericè conceſſa LIII.
coarctetur, ex quo redundat in publicæ utilitatis diſpendium, *Amaya l. p. de immunit. nem. conced. n. 20. & 21. Pinel. l. 3. de bon. matern. n. 23. Bald. conſ. 112. n. ult. vol. p. Surd. conſ. 140. n. p. 2. & 49. Bero. conſ. 172. n. 67. vol. p. Cephal. d. conſ. 58. n. 4. Bellon. Iun. conſ. 69. n. 18. & 19.* ut ideo omni rejecta interpretatione in his tantum, in quibus nominatim diſponit, locum habeat, etiamſi in majoribus fuerit expreſſa, *ut arg. tex. in l. non tantum 17. § non omnia. cum quo videtur convenire Tex. in l. ſpadonum § qui accepit ff. de excuſat. tut. dixit Lucas de Penna in l. qui immunitatem. n. 2. C. de muner. patrimon.* Et quoad prædicta, par eſt ratio conſtructionis, LIV.
vel reparationis pontium; qui tamen ſint ſuper fluminibus LV.
publicis, qualia cenſentur ea quæ ſunt perennia. *l. p. § fluminum 3. ff. de flumin. Peregr. de Iur. fiſci lib. 8. n. 44. Menoch. de retinen. remed. 6. n. 53.* Quando enim pontes hi non inſerviant pro cuſtodia civitatis, quo caſu ad Principem ſpectat eorum conſervatio, utpote influens in conſervatione dominii. *Cæpol. de ſervit. urb. præd. cap. 70. n. 4.* ad eam tenentur omnes cujuſcunque ſint dignitatis, *Perez ad tit. Cod. de oper. publ. n. 10.* ex univerſa quidem civitate, ſi omnibus de civitate; & ex vicinia tantum, ſi uni viciniæ inſerviant. *Cæpol. d. n. 4. Avendaño de exequ. Mand. cap. 3. n. 8. verſ. ad fabricam, & verſ. ſeq. par. 2.* eandemque rationem obſervandam eſſe in publicis fontibus, & puteis, cenſet Avendaño *d. cap. 8. n. 9.* & quidem ita, quod ad eorum reparationem LVI.
tenetur etiam vicinus ille, qui nunquam iis utitur. *Gail. obſervat. 56. n. 6. lib. 2.* vel renuntiare vellet commoditati imposterum utendi; *Roman. ſingul. 68.* cum in his quæ ſpectant

ad plures, ut universos, quod major pars velit, omnes cen-
LVII. seantur voluisse, *l. quod major* 19. *ff. ad municipal.* Ita pariter cætera opera publica, puta portus, aquæductus, muri civitatis, & alia hujusmodi, quoties ad id certi reditus non fuerint destinati, ab omnibus facta collatione conservantur, nemine excepto, *l. ad portus* 7. *C. de oper. publ. Perez. ibid. n.* 10. *Avendaño de exeq. Mand. cap.* 13. *par.* 2. *n.* 3. Servata tamen in murorum reparatione forma præscripta. *in l. omnes* 12. *C. de oper. publ.* Et illis, per quorum finis formarum meatus transeunt, onus incumbit ductus à sordibus mundandi, qui inde hujus oneris intuitu ab extraordinariis oneribus sunt
LVIII. immunes, *l. p. C. de aquæduct.* Curet tamen provinciæ Præses, si ædificia hæc sint construenda, ut hujusce constructionis locatio fiat sub hasta, juxta morem quam à Romanis servatum fuisse, ex Polybio, Plutarcho, Cicerone & aliis obser-
LIX. vat Matthæus, *de auction. lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 1. *& seqq.* & ita, quod artificis opera non conducatur dietim pro certo stipendio,
LX. sed pro integra ædificii constructione; alias ad operis conservationem per annos quindecim, (quam ædificiis publicis indulsit Imperator *l. omnes* 8. *C. de oper. publ.*) is minime teneretur, *Roman. singular.* 3. *n.* 1. *Avendaño de exeq. Mand. cap.* 13. *n.* 2. *lib.* 2.

LXI. Ne tamen in dies novorum ædificiorum occasione populi graventur, & rapinis via speciosa aperiatur, vetuerunt Arcadius & Honorius, inconsulto Principe nova opera inchoari, exceptis horreis, & stabulis publicis, ne dum Romæ, & Constantinopoli, *l. intra urbem* 5. *C. de oper. publ.* verum
LXII. etiam in provinciis. *l. nemo Iudicum* 13. *C. eod.* Et quando etiam Principis venia accesserit, Præsidi non licebit privatorum domos demoliri inchoandæ publicæ fabricæ gratia, si quinquaginta librarum argenti pretium excedat æstimatio.
LXIII. *l. si quando* 9. *C. de oper. publ.* quæ & tunc è publico solvenda est domino, qui semper tenetur vendere rem propriam, ubi publica

publica utilitas id expoſcat, ut ſentiunt Perez *ad tit. C. de oper. publ. n.* 4. Avendaño *de exequen. Mand. cap.* 19. *n.* 39. Gailius *obſerv.* 56. *n.* 2. *& ſeqq.* qui plenè *ibid.* decernit, an, rebus privatorum ob publicam utilitatem ablatis, teneatur Princeps ad ſolutionem juſti pretii, *à num.* 8. *ad finem.* Et ea LXIV.
tandem quæ ad hujuſmodi onera ſpectant pulcherrimo hoc clauduntur monito per Iuſtinianum, quod Præſes *quicquid omnino eſt Publico & Civitatibus utile, & cogitabit, & faciet, & nunciabit:* ut ſic, ne dum opera, at cogitationes præterea in hanc ſolam curam intendat, & ea, quæ populis profutura arbitratur, Principi repræſentet, adeoque Præſidi cuique injunctum modo videtur id quod apud Claudianum *de quarto Conſ. Honor.* Pater Honorio edicebat:

Tu civem, patremque geras, tu conſule cunctis,
Nec tibi; nec tua te moveant, ſed publica vota.

CAPVT IV. § II.

Præſidum juriſdictioni milites ſubduntur.

H*Abebis autem obedientes tibi & qui in provincia ſunt milites, in quibus eorum opus habueris ad miniſterium juſtum. Quod ſi delinquentes inveneris: ſub omni caſtigatione decenti inſuper ex emolumentis eorum ſatisfieri læſis procurabis.*

Ἕξεις δὲ ὑπακούοντάς σοι καὶ τοὺς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν στρατιώτας, ἐν οἷς ἂν αὐτῶν χρῄζοις εἰς ὑπουργίαν δικαίαν, οὓς εἰ πλημμελοῦντας εὕροις, ὑποθήσεις σωφρονισμῷ πρέποντι. καὶ πρός γε ἐκ τῶν σιτήσεων αὐτῶν τὸ ἱκανὸν γενέσθαι τοῖς ἠδικημένοις παρασκευάσεις.

I. P*Lura ab Auguſto officia cur inſtituta.*
II. *Præfectorum Prætorii munus, auctoritas, numerus.*
III. *Milites quibus Magiſtratibus olim ſubjecti. & num.* XI.
IV. *Apud Romanos idem Magiſtratus civilis & militaris.*
V. *Civili Magiſtratui ſubjecti Milites. & cur. num.* VII. *Declaratur. num,* VI. *Ampliatur. num.* X.

VIII. *Violentia, etiam in recuperanda re propria, vetita.*
IX. *Qua ratione Magistratui permissa.*
XII. *Militum delicta quis cognoscat, & puniat. Declaratur num.* XIII.
XIV. *Miles graviter peccans, militiæ privilegia amittit.*
XV. *Ex militum stipendiis resarcienda damna parti læsæ.*
XVI. *Militarium pœnarum, de quibus remissive, levissima est pecuniaria.*
XVII. *Hospitia Militibus qua ratione assignentur.*
XVIII. *Inculpabilis exercituum debet esse transitus.*
XIX. *Insigne Romanæ disciplinæ sub M. Scauro Exemplum.*

I. INter cætera honorum vocabula, & officia, quæ constituendæ Reipublicæ, & remunerandorum belli sociorum causa Augustus excogitavit, præci-
II. pua fuit Præfectura cohortium Prætorianorum, in duos ex ordine equestri initio divisa, *Dio hist. lib.* 55. & propter dispersas per Vrbem cohortes non magnæ admodum dignationis; mox Ælii Sejani apud Tiberium gratia, qui eam solus exercuit, *Dio. hist. lib.* 57. *Tacit. annal. lib.* 4. *cap.*2. castrorumque prætorianorum extra Vrbem ædificatione, visuque, & fiducia inter se militum, in tantam excrevit magnitudinem, ut ipsi Cæsarum fastigio vix cedere videretur, plurimaque extent exempla Præfectorum hujusmodi, qui tam eminentis fortunæ indulgentia adeo corrupti sunt, ut privatæ conditionis impatientes, potestate sibi ad unam Principum tutelam tradita, ad eosdem evertendos, insidiisque & conjurationibus circumveniendos abuterentur, quamvis à plerisque Imperatorum infringendæ tantæ auctoritatis causa
III. rursus in plures divisam esse constet. Quamobrem Constantinus in perpetuum ei incommodo occursurus, quatuor Præfectos Prætorio in posterum esse voluit, omnemque eis administrationem rei militaris adimendam, inque Magistros equitum, peditumque ad id ipsum institutos, transferendam judicavit, teste Zozimo *histor. lib.* 2. Hinc igitur subjecti proprio Magistratui milites non amplius Præsidibus, qui parebant Præfectis Prætorio, subjiciebantur, indeque duplici in pluribus provinciis Magistratu destinato, neuter ad plenum sua

sorte

ſorte contentus erat, & civilis ac militaris Magiſtratus inter ſe ut plurimum rixabantur, unde plurima in populos incommoda redundabant, § 1. *Novel. de Præſ. Piſidiæ.* idcirco conſiderans Iuſtinianus *in Novel. de Præt. Lycaon. in præfat.* quod IV. olim apud Romanos, Magiſtratus ex civili & militari erat *contemperatus, præ ſe ferens, & oſtentans tam in inſtituenda acie robur, quam in ferendis legibus rectum & decentem ordinem:* pluribus provinciis, in quibus & militaris & civilis reſidebat Magiſtratus, utrumque munus conjunxit, ut in Præſide Piſidiæ, § 1. *Novel. de Præſ. Piſid.* in Prætore Lycaoniæ, *Novel. de Præt. Lycaon. in præfat. ad § p.* & in Prætore Thraciæ, *Novel. de Præt. Thrac. in præfat. &* § 1. & in aliis plurimis. imo univerſalem ſancivit legem, per quam ubique ſubjecit Præſidi- V. bus milites in provinciis conſtitutos, his mandans, ut Præſidibus auxilia præberent; quod ſi recuſarent, emolumentis, & militia privati corporea etiam pœna plecterentur, *cap. 12.* § 1. *Novel. ut jud. ſine quoquo. ſuffr.* Hanc igitur Sanctionem, cum ubique in Mandatis reſpiciat Iuſtinianus, monet Præſides, quod habebunt ſibi *obedientes, qui ſunt in provincia milites, in quibus eorum opus* habuerint, *ad miniſterium juſtum:* ut ſic VI. appareat, ne dum Præſidem, ubi opus fuerit, uti poſſe cohortibus quibuſdam ſibi ſubjectis, ut arbitratur Coteræus *de jur. mil. lib. 2. cap. 6. verſ. habent quoque.* Sed indiſtincte Milites omnes in provincia degentes ejus imperium ſequi debere, in his tamen, quorum miniſterio ipſe indigeat ad procurandam provinciæ quietem & utilitatem; & ſane par eſt Prin- VII. cipem, adeoque Præſidem, qui ejus vices in provincia gerit, aliqua militari manu ſuffultum eſſe, qua turbantes Rempublicam coercere, obedientes, ſi opus ſit, melius ab aliorum inſidiis & violentiis tutari, & neceſſarium publicæ ſecuritati obſequium vel ab invitis extorqueri poſſit. *Quis* enim ita Præſidem *non revereatur, ſimul in unum leges & arma coire ſpectans, & indidem conditione propoſita, ut aut legibus obtem-*

peret, si bono esse animo, & servari velit, aut vel primo statim intuitu pereat, armis in proximo leges corroborantibus. § 1. *de Præs.*
VIII. *Pisid. in fin.* Violentia siquidem, quæ homini privato adeo vetita est, ut ne pro recuperandis quidem rebus propriis ea uti possimus; soli Principi ejusque vicem obtinenti Præsidi,
IX. tanquam legum custodibus permittitur; in quibus propterea solis residere dicitur ea vis, quæ coactiva à Scholasticis appellatur, ut subditos à malo cohibere possint, & in bonum dirigere. *Soto de Iust. & jur. lib.* 5. *q.* 3. *art.* 5. § 2. *& seqq.* adeoque æquum est, ut media his suppetant, quibus illam possint exercere ea semper ratione, quam juris forma præscribit. *Ita enim* (ut § 1. *de Præs. Pisid.* dicitur) *dignitate plenus erit; ita latrocinia exercentibus terribilis, ita injustis inevitabilis, si majore cum potestate omnia conficiat:* Et propterea *per copias militum vehemens, & robustus, per legem lenis & mansuetus sit: & per hanc causam maleficis quidem vehementiorem, probioribus vero civi-*
X. *liorem se & moderatiorem exhibeat.* § 1. *de Præt. Lycaon.* Ne vero milites dicto Præsidis audientes non sint, sancitur hic, quod *si delinquentes illos invenerit, castigationi decenti* eosdem subjiciat. Alias quippe Militaribus Magistratibus sicuti omnis adempta est potestas in provinciales, ita indulta est in milites, *l.* 1. *C. de Off. Magistr. milit.* ut scilicet Magistro Officiorum
XI. (de quo Pancirolus *in not. Imp. Orient. cap.* 62. *& in not. Imp. Occid. cap.* 30.) onus incumberet, quotannis Imperatori significare quomodo se haberet militum numerus, castrorumque ac clausurarum (seu potius clusuriarum, ut monuit Cujacius *obs.* 24. *lib.* 3.) cura. *l. curæ* 4. *C. de off. magistr. offic.* & Duces exercitus, tam civiles quam criminales militum causas cognoscerent, juxta Constitutionem Anastasii *in l. fin. C. de re milit.* cum qua consentiunt textus *in l.* 1. *&* 2. *C. de off. magistr. mil. & in l. magisteriæ* 6. *C. de jurisd. omn. jud.* & plene Vegetii relato testimonio, & historiarum auctoritatibus comprobat Coteræus *de jur. mil. lib.* 2. *cap.* 6. Cum igitur hinc

militum

militum delicta Præsides non cognoscerent, possent tamen XII.
eos sub custodia constituere, si in eorum provincia delinque-
rent, *l. nemo.* 13. *§ fin. C. de re mil. l.* 1. *C. de exhib. reis.* & in-
de ad Magistrum militum referre, & eos remittere. *l. de mili-
tibus.* 9. *ff. de custod. & exhib. reor. d. l.* 1. *C. de exhib. reis.* hic
ideo forte Iustinianus non jussit Præsidibus delinquentes mi-
lites punire, sed *castigationi decenti subjicere:* ut scilicet, juxta
prædictas leges, eos sub custodia constituerent, si iis indulta
non fuisset auctoritas imperandi militibus, quam superius
Præsidi Lycaoniæ & Pisidiæ concessam animadvertimus:
numero. 9. vel omnino punirent, quando iis utraque hæc fa-
cultas fuisset indulta. Ne tamen provinciæ Præses in admi- XIII.
nistratione turbetur, inter ipsum & Iudicem militarem ea vi-
detur servanda moderatio, quam innuit glossa *in l. magiste-
riæ. V. etiam civilium quæstionum. C. de jurisdict. omn. jud.*
adeo ut in militaribus delictis, quæ enumerantur per Mode-
stinum *in l. desertorem.* 7. *ff. de re milit.* & explicantur per
Decianum *tractat. Crimin. lib.* 7. *cap.* 15. solus Iudex milita-
ris cognitionem habeat, & coercitionem; si vero miles cri-
men non militare commiserit, & id sit mediocre, cognitio-
nem habeat Præses, coercitionem Magister militum: & si XIV.
grave sit delictum, tunc, quia inde militiæ privilegia miles
amittit, *arg. tex. in l. Iudices.* 12. *C. de dignit.* Præsidi cogni-
tio competit & coercitio: & sententiam glossæ sequitur Pe-
rez, *ad tit. C. de re mil. num.* 52. qui addit, desertionis crimen
à Præside cognosci, & à Magistro militum puniri: & pluri-
bus relatis auctoribus Bobadilla *politic. lib.* 4. *cap.* 2. *num.* 67.
& 68. qui monet ita servandum, nisi aliter peculiaribus Con-
stitutionibus caveretur, quod idem animadvertit Mastrillus,
de Magistrat. lib. 5. *cap.* 15. *num.* 19.

Verum quia prædicta *decens castigatio* militis personam re- XV.
spicit, indeque nullum læsis provincialibus emergit emolu-
mentum, quibus longe utilius foret impunito milite resarciri
damna,

damna, quæ ob licentiam militarem ſunt perpeſſi: Et huic malo conſulit omnibus intentus legumlatoris animus, & jubet, ex militum, qui damna inferre ſunt auſi, *emolumentis ſatisfieri læſis:* optimo ſane præcepto, quod ſi obſervetur, militarem cohibebit licentiam; nec illud pigeat obſervare; eſt
XVI. enim leviſſima pœnarum, quæ militi infliguntur, pecuniaria, ſi eas libeat animadvertere, quas recenſet Modeſtinus *in d. l. deſertorem* 3. *§* 1. *ff. de re milit.* & fuſe examinat Cote-
XVII. ræus *de jure militum lib.* 3. *à cap.* 13. *ad* 19. Et videmus Arcadium & Honorium graviori pœna mulctaſſe illos milites, qui majorem partem hoſpitii, quam par eſſet, occupaſſent; cum enim decreviſſent domum quamlibet hoſpitiis deſtinatam in tres partes dividi, quarum primam Dominus domus ſibi eligeret, alteram vero miles, poſtrema eidem Domino relicta; & ſi illuſtribus militibus in dignitate conſtitutis hoſpitium deſtinaretur, non quidem tertia domus pars, ſed dimidia aſſignaretur, hac tamen conditione, quod alter eligat, alter æquis partibus dividat: *l.* 2. *C. de Metat. & Epidemet.* Statuerunt, *ibidem*, quod ſi quis illuſtriorum majorem partem occupaviſſet, quam par foret, triginta librarum auri pœna mul-
XVIII. ctaretur, cæteri vero militia privarentur: Eaque fuit Iuſtiniani cura, ne à militibus, qui ad tuendas civitates & provincias conſcribuntur, aliquod damnum ſubditis inferretur; quod *primum, & maximum ſtatum eſſe Reipublicæ, ut inculpabiliter exercitus in itineribus converſetur, & innoxietas, atque indemnitas collatoribus cuſtodiatur* arbitratus fuerit; ideoque ad ſingula damna, quæ provinciis tranſitus militum conſueverunt inferre, prorſus evitanda, certas leges prudentiſſime ſtatuerit: *ead. Novel.* § 1. *& ſeqq.* de qua re pertractabimus
XIX. inferius *cap.* 10. *num.* 22. *& ſeqq.* Nec militarem licentiam quis jactet legibus his fruſtra cohiberi, quaſi leges armorum ſtrepitu deterritæ inter arma ſileant; ſed meminerit *pomiferam arborem, quam in pede caſtrorum fuerat complexa metatio,*
poſter

postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam, dum hic sub M. Scauro mereret, apud Frontinum *Stratagemat. lib.* 4. *cap.* 3. *&* 12.

CAPVT QVINTVM.

Crimina puniri jubet.

Non permittas privilegiis aliquibus uti nocentes: sed illud solum eis in auxilium observabis, ut undique puri horum quæ eis inferuntur, & innoxii videantur. Homicidia autem, & adulteria, virginumque direptiones, & invasiones, & oppressiones, ita cum vehementia corrige, puniens delinquentes secundum nostras leges, ut paulatim supplicium alios omnes faciat salvos.

Οὐ συγχωρήσεις δὲ προνομίοις τισὶ χρήσασθαι τοὺς ἀδικοῦντας. ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον αὐτοῖς εἰς βοήθειαν φυλάξεις, τὸ πανταχόθεν καθαροὺς τῶν ἐπαγομένων καὶ ἀνευθύνους φανῆναι. φόνους δὲ καὶ μοιχείας καὶ παρθένων ἁρπαγὰς καὶ ἐφόδους καὶ ἀδικίας οὕτω μετὰ σφοδρότητος μετελεύσῃ, κολάζων τοὺς ἁμαρτάνοντας, κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους, ὡς τῇ κατ' ὀλίγον τιμωρίᾳ τοὺς ἄλλους ἅπαντας σώζειν.

I. *Pupilli & viduæ habent electionem fori.*
II. *Miserabiles personæ quæ, remissive.*
III. *Certos judices habent in civilibus coloni Cæsaris & Collegia.*
IV. *In criminalibus, Patritii, aliique Principis & Augustæ officiales à solo Principe judicantur.*
V. *Studiosi conveniuntur coram Magistro vel Episcopo. Declaratur. num.* VI.
VII. *Milites à quibus judicentur.*
VIII. *Clericus non potest renunciare privilegio fori: ampliatur num.* IX.
XI. *Fori privilegia ablata nocentibus. limitatur num.* XII.
XIII. *In sola innocentia sit reorum fiducia.*
XIV. *Quæ delicta severe punienda. & numer.* XVI.
XV. *Delicta circa injustitiam versantur, & hujus gradus, & num.* XL. XLI.
XVII. *Cujus finis gratia delicta puniantur.*
XVIII. *An possit Præses pœnas à lege statutas augere vel moderari.*
XIX. *Dicta Rhetorum & Poëtarum allegare permittitur Iurisconsulto.*
XX. *Delicta puniri publice interest.*
XXI. *Quibus pœnis subjiciatur judex, qui à legum præscripto recedit.*
XXII. *Iudex potest ex causa recedere à pœna per leges præscripta. Ampliatur num.* XXIII. *Limitatur num.* LI. *Declaratur num.* XXIV. XXV. XXVI. XXVII. XLIX. *&* L. *Et quænam sint hæ causæ, latissime. num.* XXVIII. XXX. XXXII. XXXIV. XXXVII. XXXIX. XLII. *&* XLIV.

XXIX. *Delinquentes cur aliquando puniantur iis in locis, in quibus deliquerunt. & num.* XXXI.
XXXIII. *Qui ex feritate peccat nulla venia dignus est.*
XXXV. *Invitus nec juste, nec injuste operatur.*
XXXVI. *Qui agit ex affectu non est injustus.*
XXXVIII. *Ob cogitationem solam nemo punitur.*
XLIII. *Ex temperiei diversitate affectuum diversitas.*
XLV. *Geometrica proportio in puniendis delictis servanda.*
XLVI. *Varia pœnarum genera.*
XLVII. *Minima pœna semper est infligenda. Declaratur. num.* XLVIII.
LI. *Princeps in imponendis pœnis an teneatur sequi leges.*
LII. *Vulgus natum est ut metui obsequatur.*
LIII. *Ante legem editam est aliquando pœnæ locus. Declaratur num.* LIV.

I. INnocentiæ professio est, ut ait Cassiodorus *var. lib.4. epist.9. Principis elegisse præsentiam, ubi nec violentiæ locus datur, nec avaritiæ vitia formidantur.* Hinc Præsidum aliorumque Magistratuum forum in civilibus causis declinare, & Principem adire pupillis, viduis, cæterisque miserabilibus personis (quas enume-
II. rant Novarius *in tract. de privileg. miserab. personar.* Barbosa *ad l. unicam. num.6. & seqq. C. quando Imperat.* Menochius *de arbitrar. casu.66.* Carlevalius *de judic. lib. p. tit. p. disp. 2. à num.529. ad 576.* & Paschalis *de vir. patr. potest. lib.2. cap.2. num.91. & seqq.*) à Constantino permissum; *in l. unica C. quando Imper. inter pup. & vid.* quasi principis, eodem Cassiodoro teste *d. epist.9. lib.4.* illi *mereantur præsidium, à quibus se*
III. *calliditas non abstinet improborum.* Non dissimilia privilegia, quod scilicet coram certis tantummodo judicibus possent conveniri, sunt translata ad colonos, inquilinos, & servos domorum Imperatoris: *l. si quis.6. l. dominicis.7. & l. fin. C. ubi causæ fiscales.* & ad collegia: *l. fin. C. de jurisd. omn. judic.*
IV. eademque ratio videtur in criminalibus causis usurpata, quod scilicet in his plerique à jurisdictione Præsidum subtraherentur; nam patritii, expatritii, consulares viri, & alii officio prætoris quæstorisve functi, aut sacro cubiculo Principis, vel thesauris, aut privatæ rei, vel etiam Augustæ præpositi, à solo Principe, vel ab eo, cui is per sacros apices injunxisset judica-

judicabantur: *l. fin. C. ubi Senat. vel Clariss. Matthæus de judiciis. disput.* 4. *num.* 36. Agentes quoque in rebus peculiares judices ut plurimum sortiebantur: *l. unica. C. in quib. caus. milit.* Et pari ratione scholares coram magistro suo tantum, V.
aut Episcopo loci, prout ipsi hunc vel illum eligerent, conveniebantur, ex Constitutione Friderici *in Auth. habita. C. ne fil. pro patre:* si tamen vere studiosi essent, non vero desi- VI.
diosi: ut observaverunt Matthæus *de judic. d. disput.* 4. *n.* 44. & Gailius *observ.* 118. *lib.* 2. *num.* 8. Horum instar, privile- VII.
gium hoc armatæ militiæ milites potissimum sibi vindicabant, quod sicuti olim auctoritate Præfecti legionis judicabantur; *Vegetius. lib.* 2. *cap.* 9. ita inde cogi non possent respondere in judicio civili aut criminali coram alio judice, quam Magistro militum, ut dictum est præcedenti capite, § 2. *num.* 12. nisi forte proprio privilegio renunciavissent. *l. si quis.* 29. *C. de pact.* (ad differentiam clericorum, qui nec VIII.
voluntarie possunt se subdere sæcularis judicis jurisdictioni. *cap. si diligenti.* 12. *& ibi glos. V. pacto privatorum. de foro compet. Ponte de potest. proreg. tit.* 7. § 7. *num.* 16. *Borcholt. de feud. cap.* 10. *num.* 23. *Crassus, qui plene materiam pertractat de effect. cleric. tract. p. num.* 43. *& seqq. Barbosa in cap. decernimus.* 2. *num.* 4. *ubi id procedere etiamsi Episcopus id permitte-* IX.
ret. de judic. Rota decis. 44. *num.* 12. *p.* 7. *recent.)* Vel per de- X.
sertionem se indignos eo privilegio reddidissent. *Perez ad tit. Cod. in quib. caus. milit. num.* 2. Verum quia per hujusmodi privilegia delictis via aperiebatur; *plurimorum namque alii quidem litteras sacras, alii privilegia, alii pragmaticas formas, alii præcepta judicum, quidam alias ex aliis adinvenientes occasiones sibi peragunt peccandi.* ut animadvertit Imperator, *Novel. ut omnes obed. judic. in præfat.* huic morbo ut occurreret Iustinianus, in Constitutione illa, ad quam relative concepta sunt Mandata, *in novella, scilicet, ut jud. sine quoquo suffrag.* § 6. sancivit *omnibus judicibus provinciarum omnes sub-*

di; privatos quidem, secundum quod cinguli proprium præmium est in omnibus causis, & universis pecuniariis & criminalibus occasionibus; qui vero in militiis constituti sunt, & propriis judicibus deputati, etiam istos nihilominus occasione fiscalium, & criminalium subdi omnibus eis modis: indeque perpendens quantæ utilitatis futura foret hujusmodi determinatio, quasi metuens, ne satis aperte per præcedentia verba fuisset expressa, ut magis omnibus fieret clara, *ibid.* § 12. subdidit: *sancimus, clarissimos subjectarum provinciarum administratores citra omne factos pecuniarum suffragium, & ab his dati jusjurandi memores habere, & hanc à nobis licentiam, ut nulla sit ulli apud eos penitus fori præscriptio, neque in iis quæ committuntur ab aliquibus violentis, neque in criminibus, & quæ hinc oriuntur læsionibus, neque in seditionibus publicis, neque in publicorum tributorum exactionibus, sed omnes similiter subjacere horum jurisdictioni, non expectantium neque præcepta suscipere à judici-
XI. bus quibus subjecti sunt, neque nunciare ad eos.* Huic igitur Constitutioni nunc inhærendo, provinciarum Præsidibus injungit, ne permittant *privilegiis aliquibus uti nocentes*, idemque alias decrevit *in Novella ut omn. obed. judic. provinc. per totam. ex qua deprompta est celebris Authentica Quæ in provincia. C. ubi de crim. agi oport.* Quod sanè in iis tantum procedit casibus, qui per Imperatorem *in d. Novel. ut judices.* § 6. & 12. fuerunt expressi: hic enim constituens Proconsulem Palestinæ, distinctum à spectabili ejusdem loci Duce, qui ibi limitaneis fœderatis, & armatæ militiæ imperaret, *in Novel. de proconsf. Palæst. cap. 3. § p.* ait, *certe publicorum tributorum nomine, aut per causam motæ in populo seditionis, nemo prorsus à
XII. spectabilis proconsulis jurisdictione eximetur.* Submotis igitur privilegiis declinationis fori, (cujus aliqua, quæ his temporibus occurrunt exempla recensent Iulius Clarus *senten. lib. 5. § fin. q. 35.* Rudolfinus *in prax. judic. p. p. cap. 7. num. 35. & seqq.* Gratianus *cap. 340. n. p. & seqq.* & Iordanus *elucubrat. divers.*

diverſ. volum. 3. *lib.* 13. *tit.* 8. *de foro compet. per tot.*) in ſola innocentia à reis ſpem eſſe collocandam determinat Imperator: optime ſcilicet populorum quieti ſecuritatique con- XIII. ſultum erit, ſi, qui de peccando deliberant, nihil in emendicatis hiſce confugiis, nihil in judicantium ſordibus ſibi præſidii poſitum eſſe intelligant, ſed unicum hoc noverint ſibi ſupereſſe auxilium, ſi *undique puri horum, quæ eis inferuntur, & innoxii videantur:* tunc quippe improbus à delictis abſtinebit, cum *eo ſolo ſe ipſum* certo ſciet *noxa* liberandum, *& ſupplicio,* ſi non delinquat. *cap.* 3. §. *p. in fine de Proconſ. Palæſt.* Id- XIV. circo jubet corrigi *homicidia, adulteria, virginumque direptiones, & invaſiones, & oppreſſiones,* quibus certe, *ſi quid ejuſmodi delictorum eſt, oportet adnectere,* ut dicitur *in* § *adulteria.* 12. *in princ. Novel. de Cappadoc.* Et ita Imperator tria XV. complectitur capita injuſtitiæ, circa quam omnia verſantur delicta: & quidem ordinatè, dum injuſtitia illa cenſetur maxima, quæ vitam; proxima, quæ familiam; ac poſtrema, quæ res proximi ſpectat, ut ex ſerie præceptorum Decalogi evincitur. Hæc autem delicta mandat *cum vehementia* puniri, adeo quod plectantur *delinquentes ſecundum leges, ut paulatim ſupplicium alios omnes faciat ſalvos.* Quam vehementiam XVI. in puniendis cæteris haud expetit, ſed potius vult, quod Præſes *cæteros maleficos, ſiquidem incurabili morbo laborant, citra exceptionem puniat; ſi vero mediocriter, ad meliorem frugem tranſponat.* nullo diſcrimine caſtigans *improbe agentium* quemlibet, *etſi dives, etſi majore aliqua dignitate præditus* ſit. *cap.* 2. § 2. *Novel. de Præt. Lycaon. &* § *curæ autem.* 3. *Novel. de Præt. Thrac.* Quod ſi textus hos cum præcedentis capitis poſterioribus verbis placeat conjungere, in quibus jubebat Imperator conſuli parti læſæ ex ſtipendiis militum lædentium, utique veri illi fines, quorum gratia pœnas irrogari volunt legumlatores, Præſidi ante oculos objiciuntur: cum enim punitio delictorum utilitatis alicujus gratia fuerit inſti- XVII.

 tuta;

tuta; illius ſcilicet, qui peccavit; vel ejus in quem peccatum eſt; vel univerſi populi: *Tholoſanus ſyntagm. univ. jur. lib. 30. cap. 2. num. 8. & ſeqq. Leſſ. de juſt. & jure lib. 2. cap. 47. dub. 4. num. 21.* peccantis correctionem præ oculis habuit certe Iuſtinianus, dum ad *meliorem frugem* tranſponi reos deſideravit: *d. § 2. de Præt. Lycaon.* utilitatem pariter illius qui læſus fuit *in calce præced. cap.* conſideravit, dum illi damna illata voluit reparari; & in hoc textu tandem perfectiſſimum finem pœnalis ſanctionis innuit, dum pœnas voluit exerceri, ut exemplo populus à ſceleribus deterreatur: quos fines duo nobis philoſophiæ lumina jamdiu oſtenderant, dum Ariſtoteles *rhetor. primo.* pœnam aliam ſtatuit *ejus gratia qui patitur*, ut ſcilicet corrigatur, aliam vero *ejus qui facit* (hoc eſt qui eam expetit, ut *d. cap. 2. num. 8.* animadvertit Tholoſanus) *ut impleatur.* & Plato præterea *in Gorgia* utilitatem, quæ derivatur ab exemplo, conſideravit, dicens, *convenit omnem, qui ab aliquo recte punitur, vel ipſum fieri meliorem, utilitatemque percipere, vel cæteris exempla dare, ut illi pœnas aſpicientes meliores efficiantur.*

XVIII. Verum quia non ſimpliciter delicta puniri jubet Imperator, ſed *ſecundum noſtras leges*; eritne Præſes adeo alligatus legibus, ut ab iis præſcriptas pœnas umquam poſſit augere vel temperare? Contrarium ſanè innuit Tiraquellus, qui doctiſſimum opus conſcripſit *de pœnis temperandis aut remittendis:* innuit pariter Claudius Saturninus, dum ſive facta, ſive dicta, ſive ſcripta, ſive conſilia forent, punienda, voluit conſiderari cauſam, perſonam, locum, tempus, qualitatem, quantitatem, aut eventum. *l. aut facta. 16. ff. de pœn.* eaque
XIX. ſingula §§ *ſeqq.* proſequitur, & propria dicta Demoſthenis & Homeri teſtimoniis confirmat. *§ qualitatem. 6. & § eventu. 8.* ut nos certe ita excuſet, ſi extra Iuriſconſultorum caſtra præſidia aliquando noſtræ quærimus interpretationi.

Non

Non remitti pœnam facilè, publicè intereſt, ne temere ad XX.
maleficia quiſquam proſiliat. *l. ſi operis. 14. C. de pœn. l. ita vulneratus. 51. ff. ad l. Aquil. Thoming. deciſ. 39. num. 6.* ideo- XXI.
que à legum præſcripto recedens judex in decernendis pœnis, conſcius criminis præſumitur, indeque infamis declaratur, ac eadem pœna punitur, qua reus ipſe puniendus fuiſſet. *Farinac. prax. Crim. q. 17. num. 6. Menoch. de arbitr. lib. p. quæſt. 96. num. 10. 11. & 12. Tiraquel. de temper. pœn. in præfat. num. 9. & ſeqq.* Verum ubi quæpiam legitima accedat XXII.
cauſa, tunc, quaſi deficiat ratio, quæ legislatorem movit ad hanc potius quam aliam pœnam ſtatuendam, judicis arbitrio permiſſum eſt recedere à pœna per leges impoſita: *Clarus ſentent. lib. 5. § fin. quæſt. 85. num. 10. qui de communi. Bobadil. polit. lib. 4. cap. 5. num. 62. in fine. Tiraquel. d. præfat. num. 16. Menoch. de arbitr. lib. p. q. 96. num. 14. & ſeqq. Farinac. d. q. 17. num. 7. ubi innumeros recenſet auctores, & de communi teſtatur. & ſeqq.* ſive illa à jure communi, ſive à ſta- XXIII.
tutis, ſive à conſuetudine fuerit definita. *Menoch. d. quæſt. 96. num. 16. Farinac. d. q. 17. num. 11. & ſeqq. Clarus qui de communi & magis communi. d. q. 85. num. 10.* Si tamen judex ſit XXIV.
ex ordinariis majoribus, quales ſunt Præſides & Prætores, vel ex delegatis à principe, aut ſupremo Magiſtratu. *Menoch. d. quæſt. 96. num. 14. & à num. 18. ad finem. Farinac. d. q. 18. num. 66. & 67.* Cauſam ex qua movetur ad pœnam immi- XXV.
nuendam in ſententia ſaltem genericè exprimat. *Tiraquel. d. præfat. num. 53. & ſeqq. Farin. d. quæſt. 17. n. 64. & 65. Clarus prax. Crim. lib. 5. q. 85. num. 10. verſ. prætereaque debet judex.*
Neque agatur de pœna, quæ damnum paſſo, vel alteri cui- XXVI.
piam, cui ex delicto jus quæſitum ſit, veniat applicanda. *Avendan. de exequ. mand. lib. p. cap. 7. num. 7. Bobadil. polit. lib. 2. cap. 16. num. 99. qui hoc idem in Baronibus ſtatuit. Menoch. d. q. 96. in princ. Farinac. d. q. 17. num. 71. Suarez de legib. lib. 5. cap. 11. num. 6.* & tandem pœna immutetur in XXVII.

actu

actu ferendæ sententiæ, non verò post eam latam; tunc quippe, nisi Principis beneficium accedat, omnis Præsidi minuendæ pœnæ facultas adempta est. *l. divi.* 27. *ff. de pœn. l. pœnam.* 15. *C. eod. Clarus. d. q.* 85. *num.* 10. *vers. scies etiam.* Et parem vigere rationem in augendis pœnis, post glossam *in can. si quem* 8. *v. volunt.* 2. *q.* 4. & Archidiaconum *in can. qui bona. col.* 6. *vers. & hæc vera.* 17. *q. p.* monuit Tiraquellus *de pœn. temp. in præfat. n.* 18. & Suarez *de legibus. lib.* 5. *cap.* 11. *num.* 5. *in princ.*

XXVIII. Quæ tamen sint hæ causæ, ex quibus judices majores jure pœnam remittant, mutent, vel minuant, dubitatur, & Doctores duodecim materiam pertractantes enumerat Farinacius: *d. q.* 17. *num.* 10. Ad septem capita materiam hanc revocat Claudius Saturninus, causam scilicet, personam, locum, tempus, qualitatem, quantitatem, & eventum. *l. aut facta.* 16. *ff. de pœn.* Quatuor tantum consideranda in pœnarum auctione & diminutione sensit Glossa *in can. si quem.* 8. *§ notandum. v. voluntati.* 2. *q.* 4. causam scilicet, personam, ætatem, & rationem scandali: Et latissimè se effundens Tiraquellus, causas quatuor supra sexaginta recenset: *in tract. de pœn. temp. aut remit.* Et plures pariter assignat Clarus *sentent. lib.* 5. *q.* 60. *& ibi* Giacharius, & Bajardus: *in addit. pariter. q.* 60. *per tot.* Et plurimos casus individuos recenset Felinus. *ad cap. p. num.* 49. *de Constit.* Ea tamen singula, quæ Doctores prædicti, & communiter scribentes præsertim ad titulos Digestorum & Codicis *de pœnis*, in hac materia edocent, ingeniosa sane methodo recentioris cujusdam Iurisconsulti monitu ad certa quædam capita revocantur, quæ, si cum legalis, moralisque sapientiæ principiis mecum placeat conferre, apparebunt quam maximè congrua, & indicantis animum intra justitiæ terminos haud difficile continebunt. Si igitur causa liberandi à pœna legis inquiratur, hæc in intrinsecam distinguitur & extrinsecam: illa est, quando si non inju-

injuſta, dura tamen pœna eſt, ad factum comparata: extrinſeca deſumitur ex ſpe magnæ in poſterum utilitatis, *l. ad beſtias.* 31. *ff. de pœn. Bajard. ad Clar. q.*60.*num.*97. vel ex merito aliquo, vel quapiam alia re commendante, qualis eſt anteactæ vitæ innocentia, *Tiraquel. de pœn. temp. cauſa* 51. *Bajard. d. q.* 60. *num.*97. Natalium dignitas, juncta præſertim inſignibus erga Rempublicam meritis ipſius delinquentis, vel ejus majorum: *Bajard. d. q.* 60. *num.*99. *Tiraquel. de pœn. cauſa.*31. *&* 49. *per tot.* & prædictæ cauſæ tunc potiſſimum idoneæ cenſentur, quando ratio legis ſaltem peculiariter ceſſat in facto de quo agitur; tunc enim lex facilius & minore cum damno ſolvitur. *Tiraquel. in tract. ceſſ. cauſa à num.* 130. *ad num.* 179. quod idem maxime uſuvenit in iis delictis, quæ perpetrantur ex ignorantia, quamvis omni culpa non carente. *l. quicumque* 4. *C. de ſerv. fugitiv. Baiard. ad Clar. q.* 60. *num.* 44. *&* 46. *Gabriel. de reg. jur. Concl.* 6. *num. p. &* 2. *Suarez de leg. lib.*5. *cap.* 12. *per tot.* vel ex animi infirmitate, ſuperabili forte, ſed difficulter: ut de temulento qui Principi maledixit reſcripſerunt Imperatores, *l. unica. C. ſi quis Imp. maled.* & de his plene inferius *num.* 34. Et hæ ſunt cauſæ juſtæ ſolvendæ leges, & tollendæ pœnæ.

Sin vero de pœnarum commutatione tractatur, ſpectanda potiſſimum eſt cauſa propter quam irrogantur, culpa videlicet delinquentis, item finis ad quem irrogatio hujuſmodi ordinatur, publica ſcilicet utilitas, quæ ex pœna accedit, de qua modo *num.* 17. Et quoad hanc, judici permittitur pœnas moderari vel augere, quando id conducat utilitati ejus qui peccavit, vel ejus cujus intererat peccatum non eſſe, vel populi. Et hinc, inſpecta peccantis utilitate, is, quem ſtatim pœnituit, mitius punitur, *Tiraquel. de pœn. temp. cauſa* 28. *&* 60. & ex oppoſito atrocius ille, qui alias correctus in eadem temeritate propoſiti perſeveravit: *l. capitalium* 28. *§ ſolent.* 3. *ff. de pœn.* Sic habito reſpectu ad eum qui læſus fuit puniuntur latrones XXIX.

famosi, *d. l. capitalium. § famosos.* 15. & quidem in locis ubi grassati sunt, ut *solatio sit cognatis & adfinibus interemptorum,*
XXX. *eodem loco pœna reddita, in quo homicidia fecissent:* aliæque ut plurimum à legibus & statuentibus adjiciuntur pœnæ, per quas certo aliquo emolumento damnum læsæ partis rependatur, quod tollere vetitum est judici, ut dicebatur *num.* 26. imo etiam Principi, si audire placeat Menochium. *de arbitr. lib. p. quæst.* 96. *num. p.* Publica pariter utilitas pœnas imminui aliquando exposcit. *arg. text. in l. ad bestias* 31. *ff. de pœn. Lucas de Penna l. p. columnn.* 13. *vers. verum est tamen. C. de desertor. Tiraquel. de pœn. causa.* 50. *num.* 1. *in fine.* & ex opposito pœnarum rigorem intendi quandoque exigit, ut exemplari punitione delictorum frequentia cohibeatur: ita scilicet videmus *in l. p. ff. de abigeis* puniri abigeos *durissime non*
XXXI. *ubique, sed ubi frequentius est id genus maleficii,* & famosos latrones *in d. § famosos.* 15. *l. capitalium. ff. de pœn.* eo loco puniri, in quo grassati sint, *ut conspectu deterreantur alii ab iisdem facinoribus:* & juxta placitum Saturnini *in l. aut facta.* 16. *§ fin. ff. de pœn.* semper evenit ut *maleficiorum supplicia exacerbentur, quoties nimium multis personis grassantibus exemplo opus sit.*

XXXII. Quo verò ad merita ejus qui deliquit; cum neminem ultra merita puniri par sit, hæc sedulo examinanda sunt, & juxta facti circumstantias ad juris trutinam revocanda: *d. l. aut facta. ff. de pœn.* quod præstare cum nequeat lex ipsa, justi judicis partes erunt, huc aciem mentis omni affectu secluso dirigere, quam ob causam forte judex ab Aristotele *Ethic.* 5. *cap.* 4. dicitur *jus quoddam animatum.* Et sane in meritis considerantur causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit; & personæ idoneitas ad utrumque hoc causarum genus.

XXXIII. Quod autem spectat ad causam impellentem, omissa disputatione de illo peccantium genere, quos peccata ipsa sua sponte delectant, quique ab Aristotele *magn. mor. lib.* 2.

cap. 6.

cap. 6. censentur *ultra modum humanum processisse, ut ipsos non homines sed feras esse dicamus, sicut & vitium ipsum feritatem.* quorum facta, ut dicitur *Eth. 5. cap. 9. in fine*, cum prodeant XXXIV.
ex affectu neque naturali, neque humano, venia digna minime sunt. Pars hominum multò maxima ad vitia, impetu quodam corruptæ & in malum suo se ferentis pondere naturæ, duci solet, id quod unico verbo appetitum vocamus, quatenus nisum etiam quemdam naturæ complectitur, quo ad declinanda impellimur ea, quæ noxia nobis futura putamus, quem motum naturæ omnium validissimum esse constat; & hinc prima occasio judici sese offert honeste recedendi à pœnis per leges præscriptis, diligenter tamen examinata appetitus conditione, cujus cæco impetu ad peccandum quis fuit impulsus: hinc scilicet excusatione non carent ea quæ contra leges fiunt, mortis, doloris, carceris, summæ egestatis, cujusve alterius magni mali evitandi causa. *Bajard. ad Clar. quæst.* 60. *n.* 57. *Tholosan. syntagm. jur. univers. lib.* 30. *cap.* 5. *n.* 4. *&* 5. *Tiraquel. de pœn. caus.* 33. ad instar eorum, quæ fiunt ab invitis & coactis. *l.* 1. *§ removet.* 6. *ff. de postul. Tiraquel. de pœnis. causa.* 35. *&* 36. quibus adnecti possunt ea singula, ad quæ nativi affectus vehementia peccantem urget, sive ille sit amor, *Tiraquel. causa.* 4. *num.* 3. *Bajard. d. q.* 60. *num.* 37. sive iracundia, *l. si non convicii.* 5. *C. de injur. Tiraquel. de pœn. causa p. Bajard. d. q.* 60. *num.* 36. sive alia similis affectus species ex iis, quas recenset Aristoteles. *Eth.* 2. *cap.* 5. licet enim, apud XXXV.
eumdem *Ethic.* 5. *cap.* 8. is qui *invitus facit, neque injuste, neque juste agere censendus est*, & qui naturali quopiam affectu ductus delinquit, injuste agat, non tamen ille ab Aristotele
d. cap. 8. censetur injustus, *cum cognoscens quidem, sed sine ta-* XXXVI.
men præconsultatione agit quispiam, injuste factum est, ut sunt quæ ex ira fiunt aliisque affectibus, qui necessarii naturalesque hominibus accidunt; qui in his enim lædunt & peccant, injustè quidem agunt, suntque hæc injuste facta, nondum tamen injusti

ob hæc neque pravi ipsi homines habentur, quippe cum læsio ipsa ex pravitate minime evenerit, nam cum ex electione læserit quispiam, tunc demum injustus ac pravus est.

XXXVII Quod attinet ad causas, quæ delinquentem debuissent retrahere; omnium potissima est injustitia, quæ pœnam mere-
XXXVIII. tur congruam damno, quod alteri infertur: ideoque cogitationis pœnam, quia inde nemo læditur, nemo patitur. *l. cogi-*
XXXIX. *tationis.* 18. *ff. de pœnis.* Sed tantum delicti consummati, vel saltem intentati, & ita, quod priorem obtineant consummata delicta, posteriorem ea quæ ad actus aliquos, non vero ad ultimum processerunt, quæ eo gravius puniuntur, quo ulterius quis processit. *l. p. § fin. ff. de extraordin. Crim. l. aut facta. § eventus.* 8. *ff. de pœn. Tiraquel. de pœn. causa.* 37. 38. 39. *&* 40.
XL. & in utroque genere ea eminet injustitia, quæ communem ordinem perturbat, & proinde plurimis nocet, ut in hac ideo vel sola consilia puniantur; *l. p. l. cujusque* 4. *ff. ad l. Iul. Majest.* & ob metum publici periculi ac scandali legis liceat, imo oporteat, transgredi. *glos. in can. si quem.* 8. *V. voluntati.* 2. *q.* 4. *Felin. cap. canonum statuta. num.* 49. *in princ. de constitut.*
XLI. *Mynsing. observ.* 54. *num.* 3. *cent.* 2. Ea inde injustitia proxime sequitur, quæ singulos tangit, primo quo ad vitam, inde quo ad familiam, & postremo quo ad res, ut dictum est superius *num.* 15. & cum mali habitus sint deteriores actibus, in his major apparet pravitas, si quis sæpius deliquit: *l. p. ff. de abigeis. d. l. capitalium.* §. 8. *ff. de pœn. Farinac. prax. Crimin. quæst.* 23. *num.* 1. *& seqq. Tholosan. d. lib.* 31. *cap.* 2. *num.* 11. & causis quæ retrahere deberent à delictis adnumerari potest locus, cujus intuitu eidem delicto diversa pœna imponitur, ut pluribus consideratis rationibus ostendit Aristoteles *sect.* 29. *problem.* 14. & quidem adeo diversa, quod idem furtum capite luendum sit, vel minore supplicio ex loci diversa conditione. *d. l. aut facta.* 16. *§ locus.* 4. *ff. de pœn. quam eleganter examinat Cujacius observ.* 19. *lib.* 13.

Perso-

Personæ tandem aptitudo ad considerandas causas avertentes, vel suscipiendos affectus incitantes, perpendi consuevit in corporis habitu, sexu, educatione, aliisque actus circumstantiis ex sententia Claudii Saturnini & Glossæ, de qua superius *num.* 28. Nam ex diversa corporis temperie magis proclives ad diversos affectus homines constituuntur. *Arist. physiognom. cap. p.* liciti & illiciti discrimina minus habent cognita pueri. *l. aut facta.* 16. *§ persona.* 3. *ff. de pœn. l. auxilium.* 37. *§ in delictis ff. de min. l. infans.* 12. *ff. ad l. Cornel. de sicar. Tiraquel. de pœn. causa* 7. Mulieres. *l. sacrilegii.* 6. *ff. ad l. Iul. pecul. Tiraquel. de pœn. causa* 9. crassi ingenii homines, ac male educati, & alias ignari. *Tiraquel. causa* 10.11.13.14. *&* 43. & hi in quibus bilis prævalet, iracundi sunt; in quibus sanguis, ad Venerem proni; tum vero illi propendet senectus, huic juventus, ut liquet ex senum & juvenum moribus eleganter descriptis per Aristotelem *Rhetor.* 2. *cap.* 12. *&* 13. Et senectus etiam à gravi delictorum pœna aliquando liberat. *l. si quis.* 3. *§ ignoscitur.* 7. *ff. ad S. C. Syllan. Tiraquel. de pœn. causa* 8. Metum excitat mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac nedum sedatus dolor, ita ut rationem audiri vix sinant, unde excusandi occasio, & quidem adeo vehemens, quod minuatur pœna, etiamsi delictum quis committat, ut consulat amico, affini, vel etiam vicino. *Tiraquel. de pœn. causa* 20. 21. 22. *&* 23. suntque delicta ex iis affectibus derivata minus odiosa, quam ea quæ ex voluptatis nascuntur desiderio, quod & minus efficaciter movet, & differri, aliamque sibi materiam sine injuria quærere facilius potest. *Aristotel. ethic. lib.* 7. *cap.* 6. ac proinde illa magis excitant ad temperandas pœnas, nam quo magis animi eligentis judicium, & quo magis naturalibus causis impeditur, semper id quod delinquitur, minoris censetur. *l. perspiciendum.* 11. *§ delinquitur.* 2. *ff. de pœn. l. absentem. § fin. ff. eod.* adeoque semper ubi aliqua ex recensitis causis occurrat, illa diligenter

XLII. XLIII. XLIV.

XLV. per judicem est ponderanda, & inde æstimandum est meritum intra quod pœna consistat, ut pro diversa delicti ratione, geometrica quadam proportione, ut dicetur *num. seq.* puniantur delinquentes; quibus si aliquando ob imparia peccata par pœna, mortis scilicet, infligitur; id contingit, quia nihil morte gravius est, & hinc intra eam necessario, etiam
XLVI. in maximis delictis, consistitur: adduntur tamen interdum pro merito cruciatus, indeque diversa mortis genera irrogantur. *l. pœna. 9. ff. ad l. Pompej. de parricid. l. aut damnum.* 8. *§ p. & 2. ff. de pœn.* cadaverum sepultura denegatur. *Gotifred. ad l. p. littera D. ff. de cadaver. punit. Felin. d. cap. canonum. num. 49. vers. unde dicit glossa. de constit.* & crimen aliquando morte non extinguitur: *l. fin. ff. ad l. Iul. Majest.* imo ut pœnæ delictis congrue adæquentur, impari genere pœnarum, (quas singulas enumerat Iurisconsultus *in l. si quis. 6. § fin. l. aut damnum.* 8. *§ p. & seqq. l. moris est. 9. l. capitalium.* 28. *ff. de pœn.* & exemplis illustrat Tholosanus *syntagm. jur. univers. lib.* 31. *à cap.* 5. *ad finem.)* paria delicta puniuntur, ut pœnæ magnitudo non tantum nude spectetur, sed cum respectu ad patientem. *l. sacrilegii. 6. ff. ad l. Iul. pecul. Tholosan. lib.* 30. *cap.* 5. *num.* 2. nam mulcta, quæ pauperem onerat, divitem non onerabit; & homini vili ignominia leve erit malum, & honesto grave: ideoque diversa puniuntur ratione pauper ac dives, *l. p. § fin. ff. de pœn. Tiraquel. de pœn. causa* 32. liber homo ac servus. *l. in servorum.* 10. *l. capita-*
XLVII. *lium.* 28. *§ fin. ff. de pœn.* Sed intra concessum modum semper ad minimum ducit ejus charitas, qui punitur, *l. interpre-*
XLVIII. *tatione.* 42. *ff. de pœn.* nisi plurium justior charitas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, (ut in seditiosis contingit ex traditis superius *cap.* 2. *num.* 6. *& seqq.*) & plerumque est necessitas exempli *hoc eod. cap. num.* 17. Et extrinseca hæc causa nasci solet ut plurimum ex generalibus invitamentis ad peccandum,

candum, inter quæ præcipua ſunt, facilitas peccandi, & conſuetudo, quæ acribus remediis eſt reprimenda, nam *idem ſæpius peccare permagnum* eſt. *Ariſt. Rhetor. p. cap.* 14. Numquam tamen recedat Præſes à pœnis per leges ſtatutis, niſi prius *adhibita diligenti conſideratione*, quemadmodum in neceſſaria canonum diſpenſatione monebat Pontifex: *in can. neceſſaria.6. p. q.7.* Et quando legitima cauſa ſuadeat, ut pœnas per leges ſtatutas adaugeat vel moderetur, *perſpiciendum eſt judicanti, ne quid aut durius aut remiſſius conſtituatur, quam cauſa depoſcit; nec enim aut ſeveritatis, aut clementiæ gloria affectanda eſt, ſed perpenſo judicio prout quæque res expoſtulat, ſtatuendum eſt. Plane in levioribus cauſis proniores ad levitatem judices eſſe debent, in gravioribus pœnis ſeveritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi.* ut monuit Marcianus *in l. perſpiciendum.*11. *ff. de pœn.* Tutius eſt tamen, quod ubi pœnas moderari ſuadet æquitas, tunc Principi facti circumſtantias referat Præſes, ut is perpenſis omnibus jubeat an æquitati vel potius legi ſit parendum, Symmachi Vrbis Præf. exemplo; cum enim nemini permiſſum eſſet temere in alieni capitis diſcrimen irruere, niſi ſe idem prius pœnæ ſponſione vinciret, & tamen Africanus quidam Hygino violentiæ crimen objectum nullo pacto probaviſſet, foretque ideo condemnandus: ille militia pariter atque incauta Africani adoleſcentia ad leniendas pœnas excitatus, Valentinianum, Theodoſium & Arcadium *epiſt.*70. *lib.*10. facti enarrata ſerie voluit conſulere, eam ob cauſam, quod ſit *alia conditio Magiſtratuum, quorum corruptæ videntur eſſe ſententiæ, ſi ſint legibus mitiores: alia Dominorum Principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeveri juris inflectere.* Dicta ſint tamen de Præſidibus ea ſingula quæ de temperandis vel augendis pœnis dicebamus, non vero de Principibus, iis enim nullum pœnales leges vinculum injiciunt, & adhuc omnes pœnæ ſunt arbitrariæ. *Bald. l. cunctos populos. C. de ſum. Trin. num.*48.

XLIX. L. LI.

Boer. dec. 254. *n.* 2. *Tholosan. synt. jur. univ. lib.* 36. *cap.* 21. *n.* 5. *Bobadil. polit. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 99. *Avendan. de exeq. Mand. p. p. cap.* 7. *num.* 10. præsertim ubi concurrant causæ consideratæ per Suarez *de leg. lib.* 5. *cap.* 11. *num.* 9. aliamque ideo Themistius *orat.* 5. monebat *Regis ac judicis virtutem esse: huic sequendas leges, illi interdum etiam corrigendas, earumque severitatem ac duritatem esse declarandam, utpote qui viva spiransque lex sit, non in fixis atque immobilibus litteris posita. hæc enim causa videtur esse ob quam regia potestas à Deo in terris è cælo transmissa sit, ut ab immota constantique lege ad spirantem atque vivam hominibus esset perfugium constitutum.* Sciant autem tam Præsides, quam ipsi Principes, gravissimo lethalis noxæ vinculo se obstringi, quoties ad hujusmodi pœnarum relaxationem vel immutationem sine rationabili causa descendunt, ex sententia doctissimi Cardinalis Cajetani: En, *in summa, V. judex,* illius verba: *Quartum quasi extrajudiciale est injusta remissio pœnæ; quando scilicet Iudex, etiamsi Princeps fuerit, relaxat pœnam homicidii, mutilationis, latrocinii, & hujusmodi in damnum Reipublicæ aut partis. Magnum siquidem Reipublicæ nocumentum communiter infertur, cum mali impune evadant, quia crescunt mali, & qui sunt mali aut ad malum proni audent perturbare, vulnerare, occidere, &c. Nec excusat commutatio pœnæ in pecuniariam, nec pax à parte habita, quoniam Princeps est custos justi, ita quod absque rationabili causa utens hujusmodi vocatis clementiis peccatum mortalissimum incurrit, imo reus est homicidiorum, &c. consequentium.* Sic ille; Si ad quos spectat ejus sententiam examinent, pro qua plurima congerit testimonia Mastrillus *de Magistrat. lib.* 3. *cap.* 7. *n.* 6. *& seqq.* ego nec laudo nec vitupero: solum dictum Aristo-
LII. telis *ethic.* 10. *cap.* 9. recensebo: quod scilicet vulgus *non ita natum est, ut pudori obsequatur, sed ut metui; nec ut abstineat à pravis ob turpitudinem, sed ob supplicia & pœnam.*

LIII. Ante legem pœnalem constitutam, est etiam aliquando

pœnæ

pœnæ locus, quia naturaliter qui deliquit in eo ſtatu eſt ut puniri licite poſſit, cum à juſto aberraverit, quod apud Ariſtotelem *Rhetor. p. cap.* 13. etiam in plurimis *eſt, præter legem ſcriptam, idque accidit partim volentibus, partim invitis legislatoribus: invitis quidem, cum ſe effugêre: volentibus autem & cum nequeant determinare, ſed neceſſe ſit univerſaliter dicere, & cum determinatio propter infinitatem facilis non ſit.* idque nobis eleganter ſane innuit Cicero, *lib. 2. de legib.* dum ait: *nec ſi regnante L. Tarquinio nulla erat Romæ ſcripta lex de ſtupris, idcirco non contra illam legem ſempiternam Sextus Tarquinius vim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit: erat enim ratio profecta à rerum natura, & ad recte faciendum impellens, & à delicto avocans, quæ non tunc incipit lex eſſe, cum ſcripta eſt, ſed tunc cum orta eſt; orta eſt autem ſimul cum mente divina.* Et LIV.
juxta ea quæ mox decernebantur in pœna legali, ſervata quadam proportione eſt procedendum; benigniori tamen ſemper adhibita interpretatione, cum longe minores ſufficiant cauſæ ante latam legem, quia tunc legis auctoritas, quam ſervari publice intereſt, ad cauſas puniendi non acceſſit.

CAPVT V. § I.

Officiales cohibeat Præſes, ne ſubditos deprædentur.

PRæcipue vero officiales tuos retinebis, non permittens eis ſubjectos noſtros deprædari: neque ut illi officiales videantur quidem ſubjecti tibi, pro veritate autem tuæ præſint voluntati.

Μάλιστα δὲ τῶν ταξεωτῶν τῶν σαυτοῦ κρατήσεις, οὐκ ἐφιεὶς αὐτοῖς τοὺς ὑπηκόους τοὺς ἡμετέρους λεηλατεῖν, οὐδὲ δοκεῖν μὲν ἄρχεσθαι παρὰ σοῦ, τῇ ἀληθείᾳ δὲ σῆς ἄρχειν γνώμης.

I. *Prima præcepta cujusque Reipublicæ bene gerendæ, quæ.*
II. *In Consiliarios, & Adsessores eligendi viri probi. & num.* x.
III. *Officialium crimina severe punienda.*
IV. *Pœna non egreditur proprios auctores, & num.* XIV.
V. *Præses tenetur ex delicto officialium, & familiarium: & cur, num.*XI. *Ampliatur numer.*VI. *&* XV. *Limitatur. num.* XII. *&* XIII. *Declaratur. num.* VII. *&* VIII.
IX. *Officialis quando dicatur delinquere ratione officii.*
XVI. *An pro delicto nominati teneatur is, qui nominavit.*
XVII. *An officialis teneatur ex delicto substituti remissive.*
XVIII. *Et an Princeps ex delicto officialis.*
XIX. *An ad restitutionem teneantur qui Magistratus viris dignis non conferunt.*
XX. *Accusatoribus temere non est credendum.*
XXI. *Calumniosi Delatores puniendi. & num.* XXIII.
XXII. *Regnante Tiberio præmia delatoribus tributa.*
XXIV. *Delatores audiendi sunt à Magistratibus: Declaratur. num.* XXV.
XXVI. *Pœna delatoribus debita. & quando. num.* XXVII. *& seqq.*
XXVIII. *Delator quibus casibus non incurrat infamiam.*
XXIX. *Christiano homini quibus casibus permittatur Christianum accusare.*
XXX. *Delator quinam laudem mereatur.*

I. A esse omnis bene institutæ civitatis prima veluti
elementa, docebat Isocrates in Oratione, quam
ad Nicoclem Salaminium *de boni Principis officio*
conscripsit, si *optimi quidem dignitates consequantur, cæteri vero nulla injuria afficiantur.* Sapienter interpretatus, nihil ad perpetuam humanæ societatis felicitatem defuturum, ubi suus virtuti honos, sua prave factis supplicia deesse non soleant: Iure igitur optimo Iustinianus, postquam § *superiore*, diversorum criminum pœnas est persequutus, quibus mali à peccatis deterrentur, orationem convertit ad honores ac Magistratus, quorum cupiditas ad retinendum in officio optimi cujusque animum efficacissima est; præcipien-
II. do Rectoribus provinciarum, ut in assumendis Consiliariis, & officialibus, non gratia, sed hominum meritis ducantur, eosque à rapinis, & damnis subditorum cohibeant, nec sociorum fortunas quæstui, & prædæ habere permittant: circumspiciendum enim diligenter esse, scribebat Cicero Q. Fratri *epist. p.* ut *in hac custodia provinciæ non te unum, sed omnes ministros Imperii, sociis Civibus, & Reipublicæ præstare videare:* sine horum enim integritate, ipsorum Præsidum conti-

continentia Reipublicæ inutilis eſt; nec facile civibus imperaret, qui domeſticos habere in poteſtate neſcit. His igi- III.
tur ex cauſis Præſes non quidem Chinenſium inſtar domeſticos domo publico ſigillo clauſa, ne largitiones procurent, coerceat, *Trigaut. de Regn. Chinenſi cap. 6.* ſed officialium, & familiarium crimina diligenter inquirat; & ſi quos invenerit reos, acriter ipſe puniat, &, ut *reliqui exemplo deterriti minus delinquant,* ſucceſſori non ſervet. *l. ſi quis. 6. § 1. ff. de pœnis.* & hac ratione ab illis ita ſe vindicet calumniis, quibus ex familiæ geſtis ſubjicitur; ut enim Auguſtum monebat apud Dionem *hiſt. lib.* 52. Mæcenas, *nulli amicorum, aut officialium tuorum nimia indulgenda eſt potentia; ſed ita iis moderandum, ut ne te in culpam aut repræhenſionem conjiciant: quidquid enim recte vel ſequius egerint, id vero tibi adſcribetur, talemque te cuncti cenſebunt, qualia eos facta exercere permiſeris.*

Quod ſi quem à nimia erga familiares indulgentia, virorum, quos diximus, auctoritas non deterret, ſaltem pœnis, quæ adverſus eam comparatæ ſunt, moneatur: quamvis IV.
enim ita pœna proprios teneat auctores, *l. crimen. 26. ff. de pœnis.* uti *propinquos, notos, familiares* procul ab omni calumnia ſubmoverint Imperatores, *in l. ſancimus. 22. C. de pœnis.* & ab omni præſumptione delicti liberaverit Menochius *præſumpt. 27. per totam, lib. 5.* ubi tamen agitur de iis, qui V.
publicas res adminiſtrant, in puniendo non ſolum propriæ cujuſque culpæ, verum etiam domeſticorum habenda eſt ratio; ne dum, quando hi repetundarum, *l. 1. C. ad leg. Iul. repetund.* verum etiam ſi aliorum criminum rei conſtituantur. *Felin. cap. Petrus. 17. num. 8. de homicid. Menoch. de arbitr. caſ. 345. num. 4. Farinac. prax. Crim. quæſt. 24. num. 53. Conrad. templ. Iud. lib. 1. cap. 1. § 3. V. pro Officialibus. num. 2. Sbrozz. de Vicar. Epiſc. lib. 3. q. 30. num. 1. & ſeqq. Serafin. deciſ. 527. num. 1.* adeo ut ad reſtitutionem damnorum Præ- VI.

ſes teneatur; *Farinac. d. q.* 24. *num.* 53. *in fine. Rota deciſ.* 6.
VII. *num.* 1. *de Off. Vicarii, in antiq. & nov.* Si tamen Officiales illos ipſe elegerit, non vero à Principe acceperit, *Felin. d. cap.*
VIII. *Petrus. num.* 11. *V. declara.* & hi ratione officii deliquerint, *Roman. conſ.* 11. *num.* 3. *Sbrozz. d. quæſt.* 30. *num.* 4. *Roland. conſ.* 95. *num.* 12. *vol.* 2. *Cephal. conſ.* 372. *n.* 27. *Farinac. conſ.* 5. *num.* 1. *& d. q.* 24. *num.* 56. *Rota deciſ.* 379. *num.* 1.
IX. *part.* 4. *diverſ.* quod tunc dicuntur præſtare, quando favore, prætextu, contemplatione, vel calore officii delinquunt, ut reprobata ſententia Franciſci Marci, qui *deciſ.* 425. *num.* 7. *p.* 1. credidit Cubicularium, & quemlibet alium familiarem recipientem pecunias, ut rogaret Dominum, non peccare ratione officii; ſenſerunt Caravita *ſuper ritibus magnæ Curiæ. rit.* 49. *colum. fin. V. unum tamen adverte.* Farinacius *d. q.* 24. *num.* 58. *&* 59. & Rota *in Romana Notariatus apud Farinac. conſ.* 5. *num.* 11. *vol.* 1. *& deciſ.* 233. *num.* 6. *coram Gregor.* &
X. jure quidem, tam dura conditio Præſidibus imponitur, quia debent viros probos ad miniſterium eligere, *l. cum. ſi.* 3. *ff. de publican. & vectig. l. fin.* § *hac autem* 4. *ff. naut. caupon. &*
XI. *ſtabul.* quos ſi elegiſſent, & quidem ex communi opinione integerrimos, nequaquam ex eorum delictis tenerentur. *Felin. d. cap. Petrus. num.* 11. *Sbrozz. de Off. Vic. lib.* 3. *q.* 29. *num.* 7. *Seraphin. deciſ.* 527. *n.* 1. *ubi additio marginalis concordantes allegat. lit. A. Greg. deciſ.* 233. *num.* 5. Nec carere ſcrupulo ſocietatis occultæ eum, qui manifeſto facinori non deſinit obviare, cenſuit Rota. *deciſ.* 6. *de Off. Vic. in antiqu. num.* 3. ut enim egregius Philomuſus *in Pompejo actu primo, ſcen.* 2. canebat:

——— qui haud prohibet ſcelus
Mandat patrari. ————————

XII. Si tamen Præſes ſtatim purgaret delictum Officialis, vel ipſum exhiberet, ac pœna foret immunis. *Felin. d. cap. Petrus. de homicid. num.* 9. *&* 12. *Gregor. deciſ.* 233. *num.* 4. *Seraphin. deciſ.*

decis. 527. *num.* 2. Prout etiam, si criminaliter ageretur ad pœnam corporis contra officialem: tunc enim quia pœna corporalis pro alio nequit solvi, *Roman. cons.* 15. *num.* 2. *Mandos. ad Roman. cons.* 487. *num.* 1. actio non competit contra Præsidem. *Felin. d. cap. Petrus. num.* 13. *Roman. cons.* 11. *n.* 3. *& cons.* 15. *num.* 1. *& ibi Addens. lit. B.* imo neque si expresse ad solvendam pro familia omnem pœnam civilem, & criminalem se obligasset: *Cancer. var. p.* 3. *cap.* 12. *num.* 137. Sciantque Præsides se ipsos teneri, etiam si Officiales, qui deliquerint, fuerint electi à Principe, cum tamen prius ab iis fuissent nominati, *l. exactores*. 8. *C. de susceptor.* Quamvis enim juxta Baldi sententiam *in l. quoniam C. de conveniend. fisci debitor.* non teneatur is, qui nominavit, quando ex necessitate officii nominat, & ejus nominationem sequi non tenetur is, qui eligit; tamen quia Princeps Præsidum nominationi ut plurimum adhæret, ne eorum judicium videatur damnare, jure hi pro delicto nominati condemnantur, ut ratiocinabatur Ioh. Franciscus de Ponte *de potest. Proreg. tit.* 3. § 5. *num.* 17. *&* 18. An vero de defectibus substituti à se nominati teneatur Officialis, qui illum ministerio præposuit; & an is satisfaciat parti læsæ, substitutum exhibendo, fuse differit Carlevalius, qui alios materiam pertractantes refert *in Apologia post. tom.* 2. *de Iudic. ad decis.* 79. *num.* 1. *& seqq.* XIII. XIV. XV. XVI. XVII.

XVIII. Censuit præterea Principes quoslibet, imò ipsum etiam Imperatorem teneri de delictis per Officiales à se constitutos commissis, Conradus *in templ. Iud. lib.* 1. *cap. de Imperatore. § pro Officialibus. num.* 1. Crediderim tamen Principi multa indulgeri, quæ Præsidibus denegantur, cum ipse ad instar horum non uni civitati, vel provinciæ, sed universæ Reipublicæ præsideat: imo etiam plura cum finitimis Principibus sibi incumbant negocia, ut ideo venia dignus sit, si Officialium, quos eligit, conditiones adeò exacte non calleat: putavit tamen Soto *de just. & jur. lib.* 3. *q.* 6. ubicumque vi- XIX.

ris dignis honores, & stipendia non demandentur ab eo, qui præest Reipublicæ; acceptionis personarum crimen committi, & inde vinculum restitutionis oriri, quæ facienda sit non quidem dignioribus, qui ea munera consequi debuissent, sed populo, qui damnum & incommoda ex parum idonea illa electione accepit: cum sola populi necessitate, non vero ratione personarum, quibus deferuntur, instituti sint honores, & decreta stipendia, quæ his obveniant: & hoc idem sentiunt Mastrillus, qui de communi Theologorum opinione testatur, *de Magistrat. lib. 2. cap. 1. num. 71. & seqq.* & Ponte *de potest. Proreg. tit. 3. § 5.* qui monet in electionibus his iniquum esse gratificare personas, attendere preces,
XX. vel aliorum intercessiones, *num. 6. & seqq.* Hinc igitur ad puniendа officialium & familiarium delicta excitentur Præsides, caute tamen procedant, nec de facili credant accusationibus, quando Magistratus etiam optimi ac integerrimi immunes non sunt ab iniquorum calumniis, ut fuse historico-
XXI. rum testimoniis comprobat Larea *alleg. fiscal.* 101. qui ideo calumniosas adversus Magistratus delationes acerrimis pœnis puniendas docet, *alleg.* 102. Quod idem & aliis quibuslibet casibus præstandum est, dum Constantinus *in l. omnes. 5. C. de delator.* indulserit *omnibus licentiam, qui se læsos existimant contra delatores, severitatem Iudicum implorare ferro di-*
XXII. *strictam:* Quod sane vel ipsa veterum Imperatorum suadent instituta, quandoquidem, etsi sub Tiberii principatu fuerint *decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnumquam & testibus, nemini delatorum fides abrogata*, teste Suetonio *cap. 61.* quo tempore auctor est 3. *de Benef. cap. 26.* Seneca, quod *fuit accusandi frequens & penè publica rabies, quæ omni civili bello gravius togatam civitatem confecit, accipiebatur ebriorum sermo, simplicitas jocantium, nihil erat tutum, omnis sæviendi placebat occasio, nec jam reorum expectabatur eventus, cum esset*
XXIII. *unus:* mitiori tamen sæculo, cum optimus Princeps Trajanus

nus Rempublicam habebat, hæ humanæ generis pestes *velut piaculares publicæ sollicitudinis victimæ supra sanguinem innoxium ad lenta supplicia gravioresque pœnas ducebantur.* teste Plinio *in panegyr.* & Antoninum Pium adeo immani odio delatores habuisse, *in ejus vita* refert Capitolinus, *quod si non probarent objecta crimina, capite eos mulctabat; si probarent, oblato præmio infames dimittebat.* Audiendi quidem sunt illi XXIV.
à Præside, nam ut ajebat *Institut. orat. lib.* 12. *cap.* 7. Quinti- XXV.
lianus, *si pœnas scelerum expetere fas non est, prope est ut scelera ipsa permissa sint, & licentiam malis dari certe contra bonos est.* Sed si aliquos vel præmiorum, vel odii solo impulsu agitatos quempiam videat accusare, calumniam timeat, Theodo- XXVI.
rici Regis cautus exemplo, qui *in edicto cap.* 35. statuit, ut *is, qui quasi sub specie utilitatis publicæ, ut sic necessarie faciat delator existit; tamen si ea, quæ ad aures detulerit, inter acta constitutus non potuerit adprobare, flammis debet absumi.* & *cap.* 50. addidit, *occultis secretisque delationibus nihil credi debet, sed eum qui aliquid defert ad judicium venire convenit, ut, si quod detulit non potuerit adprobare, capitali subjaceat ultioni.* Quod idem fere statuisse videtur Fridericus Secundus, *Constit. Neapol. lib.* 1. *tit.* 50. *cap.* 4. nec omnino dissentit Martianus, qui delatorem puniri, si delictum non comprobaverit, voluit, *in l. non tantum.* 24. *ff. de jure fisci.* Verum quia *ut* XXVII.
accusatoriam vitam vivere, & ad deferendos reos præmio duci proximum latrocinio est, ita pestem intestinam propulsare, cum propugnatoribus patriæ comparandum, juxta Quintiliani sententiam: *d. cap.* 7. *lib.* 12. Ab infamia aliisque pœnis delato- XXVIII.
ribus impositis immunis est ille, qui ad sui tutelam, & injuriam propulsandam alios deferat; puta si communem causam sibi cum fisco prosequitur, *l. deferre.* 18. *§ sed communem.* 7. *l. fiscus.* 38. *§. fin. l. delator.* 44. *ff. de jur. fisci.* vel non tam deferendi animo, quam delationem contra se factam repellendi. *l. nulla macula.* 3. *C. de delator.* vel suam injuriam exequitur,

tur, vel tuorum, *l. ii tamen. ff. de accuſ.* quorum appellatione etiam amicos contineri, ſenſit cum Baldo *in l.* 1. *C. qui accuſ. non poſ. num.* 33. Decianus *tract. Crim. lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 13.

XXIX. Chriſtiano quidem homini Chriſtianum accuſare non licere, cenſuerunt aliqui; & eorum ſententiæ favere videtur Canon 73. Concilii Eleberitani, in quo definitur, quod *delator ſi quis extiterit, fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proſcriptus vel interfectus, placuit eum nec* (legit ibidem in margine *nonniſi* Binius, *Concil. general. tom.* 1.) *in fine accipere communionem: ſi levior cauſa fuerit intra quinquennium accipere poterit communionem; ſi Catechumenus fuerit, poſt quinquennii tempora admittatur ad baptiſmum.* quem in capitularibus Caroli, & Ludovici Impp. inſeruit Anſegiſus *lib.* 6. *cap.* 244. & Decretorum volumini Gratianus *Can. delator.* 5. *quæſt.* 6. Verum quia ultionem non correctionem proximi ſacra excludunt eloquia, tunc ſententiam hanc procedere eſt aſſerendum, quando quis accuſat pro damno irreparabili, ad accuſandum inſurgit odii vel lucri cauſa, nec ad vindictam publicam communemque Reipublicæ utilitatem ſuum dirigit Officium: ut plene tradidit Decianus *lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 2.

XXX. *& ſeqq.* alias quippe, ut dicebat Quintilianus *Inſtit. orat. lib.* 12. *d. cap.* 7. laudabitur is, qui *non pœnæ nocentium cupidus, ſed emendandi vitia corrigendique mores* dabit, veterum Romanorum inſtar, *obſidem Reipublicæ malorum civium accuſationem.* verum de hac re fuſius agemus in reliquis noſtris de jure publico commentariis. *ad tit. C. de delator.*

C A-

CAPVT V. § II.

Viri probi, & docti à Præsidibus in Adsessores & Consiliarios assumendi sunt.

FEstinabis etiam Consiliarium & quicunque fuerit circa te, assumere virum optimum, & purum undique, & contentum iis quæ à fisco dantur. & si quid præter spem accesserit, & non inveneris eum custodientem tibi fidem justam; illum quidem expelles: alio vero utêris Consiliario, legem & justitiam cum puris servante manibus.

Σπεύσεις δὲ καὶ πάρεδρον καὶ εἴ τις ἐστὶ περὶ σε, λαμβάνειν ἄνδρα χρηστόν, καὶ καθαρεύοντα πανταχόθεν, καὶ ἀρκούμενον τοῖς παρὰ τοῦ δημοσίου. καὶ εἴ γέ τις παρ' ἐλπίδας γένοιτο, καὶ οὐχ εὕροις αὐτὸν φυλάττοντά σοι πίστιν δικαίαν, τὸν μὲν ἀπελάσεις, ἑτέρῳ δὲ χρήσῃ παρέδρῳ, τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον μετὰ καθαρῶν φυλάττοντι τῶν χειρῶν.

I. *MAgistratus civiles plerumque viris militaribus, & legum ignaris demandantur.*
II. *Adsessores qui.*
III. *Eorum munus. & num.* XIV. XV. XVII. XVIII. XIX. XX. *&* XXI.
IV. *Præses non potest sine consilio Adsessoris sententiam ferre, alias tenetur ad damna. Limitatur à num.* V. *ad* X.
XI. *Adsessor debet assumi vir probus, & contentus suis annonis. num.* XIII.
XII. *Certa stipendia Adsessoribus assignata.*
XVI. *Iudex non potest exercere officium advocati.*
XXII. *Adsessor tenetur ex facto Præsidis male judicantis.*
XXIII. *Præses tenetur ex facto Adsessoris. fallit num.* XXIV. XXVII. *&* XXVIII. *Declaratur. num.* XXVI. *&* XXIX.
XXV. *Fabri sententia reprobatur.*

COmmuni sane nostri priscique sæculi vitio fieri I.
solet, ut sola bellica laude contenti, rudes plerumque pacis artium, ad publicas res administrandas provinciarum rectores accedant, *Cujac. ad Novel. 82. in princ. Roman. ad l. 1. de adsessor. num. 1. & 14.* quasi difficili tam dissimilium inter se virtutum in unum animum confluxu boni Imperatoris gloria potior habeatur, quæ

ſi minus integram populo felicitatem, certe huic ipſi, quæ per otium aliter felicitati, ſecuritatem incolumitatemque parit: Hoc autem incommodum tolerabile prorſus videretur, ſi Præſides præſtandis provinciæ ſuæ pacis bonis (quæ plerumque in exercendis recta cum ratione judiciis ſita ſunt) poſtquam proprio ingenio uti nequeunt, recte alienis monitis, qui proximus ſapientiæ gradus eſt, uterentur: namque ut veriſſime canebat Heſiodus:

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ,
Φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δὲ κε μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὃδ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.
Et ille quidem optimus eſt, qui ſibi ipſi per omnia ſapit,
Cogitans quæcumque dein & ad finem uſque ſint meliora:
Sed & ille bonus eſt qui bene moneri paruerit.
Qui vero nec ſibi ſapit, neque alium audiens
Id in animum admittit, ille contra homo inutilis eſt.

Quapropter laudanda omnino eſt vetus conſuetudo, qua Magiſtratus hujuſmodi una cum reliquo imperii comitatu
II. Iurisconſultos quoque, prout res ferebat, unum aut plures in provinciam ſecum ducebant ex primoribus Advocatorum aſſumptos, *Bullenger. de Imp. Rom. lib.* 3. *cap.* 3. § *ipſi etiam.* quorum conſilio controverſias definirent, prout juris ratio poſtularet. *l.* 1. *C. de adſeſſ. Pancirol. Not. Imp. Orient. cap.* 8. *Tholoſan. ſyntagm. jur. univ. p.* 3. *lib.* 47. *cap.* 10. *num.* 12. Hi *adſeſſores* paſſim, & *conſiliarii* aliquando; *Grotius ſparſ. flor. ad jus Iuſtin. ad tit. C. de adſeſſ. & ibidem. Perez. num.* 1. imo & *juris ſtudioſi* dicebantur: *Pancirol. d. cap.* 8. Et *ea quæ legum*
III. *ſunt inexplicantes, & occupationes adimplentes* Præſidum juridica tractabant. *Novel. de Iudic. in præfat.* adeo ut *quæ regit Provincias faſcibus, regeretur præfectura conſilio* Adſeſſorum. *Caſſiodor. lib.* 8. *epiſt.* 10. In his præterea ſummam doctrinam

pari

pari vitæ integritate conjunctam, quemadmodum antiquitus requisitam scimus, ita nunc potissimum requiri non dubium est; non enim licet Præsidi alias legum ignaro, citra vitium IV.
nullitatis, & absque obligatione restituendi id quod interest partis injuriam passæ, inconsulto Adsessore sententiam ferre, nisi forte contrarium jure municipali foret statutum; vel sti- V.
pendii tenuitas Consiliarium accersere non permitteret, *Bo-* VI.
badilla, qui plene disputat articulum. politic. lib. 1. *cap.* 12. *à n.*6. *ad* 16. vel sententia foret interloquutoria, ageretur ve de re VII.
minimi præjudicii, *Bald. l.*1. *C. ut nem. lic. tertio provoc. Paris* VIII.
de Put. de synd. V. consilium. cap. 4. *num.* 2. adeove clara, & IX.
manifesta, quod sola facti cognitione indigeret. *Bald. in l. placet. C. de sacros. Eccl. Chassan. ad consuet. Burgund. Rubr.* 4. § 7. *vers. si ce n'est du consentement. num.* 31. vel Præses sen- X.
tentiam forte fortuna legum dispositioni consonam protulisset. *Bart. l. ille, aut ille.* § *cum in verbis. ff. de leg.* 3. *& in l. incivile. C. de furtis. Puteus. d. V. consilium. num.* 2. *Bobadilla d. cap.*12. *num.*13. *& cap.* 6. *num.* 30. Iure igitur hic Iustinia- XI.
nus Præsidibus injungit, ut Adsessorem assumant *virum optimum, & purum undique;* additque præterea *& contentum iis quæ à fisco dantur:* quia certa stipendia Adsessoribus à Prin- XII.
cipe assignabantur in particularibus delegationibus, *l. unic. C. de annon. & capitat. administr. & eor. Adsessor.* in iis scilicet notitiis, quæ singulis administratoribus, & eorum officiis delegantur, quibus annonæ eis debitæ taxantur, & capita, & pretia eorum quæ sumunt, vel ex tributis, vel ex publicis horreis, *Gotifred. ibid. V. delegationibus. & Perez* § *fin.* quarum suppetunt exempla in Novellis. *Novel.*25. *& seqq. & in l.* 2. § *& hæc notitia.* 19. & in Codice *tit. de off. Præf. Præt. Afr.* ubi Adsessori Prætorii Africæ ea assignantur stipendia, quæ efficiunt ferme summam nostrorum aureorum 2200. ut sensit Pancirolus *in not. Imp. Orient. cap.*8. *ad fin.* & ultra hæc stipendia quidpiam accipere iis vetitum esse, fuse probatum

XIII. eſt ſuperius *cap.* 1. *num.* 43. *& ſeqq.* Immo Adſeſſores, qui il-
licitis lucris inhiarent, ſtatim expellendos eſſe monet Iuſti-
nianus, & eligendum novum conſiliarium, qui *legem, & ju-*
XIV. *ſtitiam cum puris manibus* ſervet. Incumbit autem Adſeſſo-
ribus leges & juſtitiam obſervare, quia officium quo fungun-
tur, teſte Paulo *in l.* 1. *ff. de off. Adſeſſ.* conſtat *in cognitionibus,*
XV. *poſtulationibus, libellis, edictis, decretis, epiſtolis.* Ad hos ſcili-
cet ſpectabant *cognitiones* quatenus Præſidem docebant, qua
ratione in unaquaque juris quæſtione cognoſcendum foret:
nam *inter peregrinos aut urbanos Prætor adeuntibus Adſeſſoris*
verba pronunciat; ut ait Seneca *de tranquil. cap.* 3. Specta-
bant præterea *poſtulationes*, hoc eſt Advocatorum pro liti-
gantibus patrocinia, quorum oratione multo facilius inſtruun-
tur Iudices & ad veritatem in cauſis penetrandam adjuvan-
tur, quam ſi ipſi per ſe orarent principales intereſſe haben-
XVI. tes: illud tamen in primis cavebatur, ne id munus Adſeſſo-
res ipſi in auditorio Præſidis agere cernerentur; abſurdum
enim omnino, & indecorum eſt, perſonas adeo ſibi pugnan-
tes invicem in unum confundere, & omnino vetitum erat
Adſeſſori Advocati partes agere in eo auditorio in quo erat
Adſeſſor, juxta ſententiam Pauli *in l. conſiliari.* 5. *ff. de off. Ad-*
ſeſſ. quam tamen exploſit Iuſtinianus, indiſtincte vetans *in*
l. fin. C. de Adſeſſ. cuilibet *uno eodemque tempore tam advoca-*
tione uti, quam conſiliarii, cujuſcumque Magiſtratus, quibus Res-
publica gerenda committitur, curam arripere; cum ſatis abun-
deque ſufficiat vel per advocationem cauſis perfectiſſime patro-
cinari, vel Adſeſſoris officio fungi, cum ad utrumque feſtinat,
neutrum bene peragat. quod idem pariter decreverunt Va-
XVII. lens, & Valentinianus. *in l. quiſquis.* 6. *§ fin. C. de poſtul.* Sed
eatenus poſtulatio inter Adſeſſoris munera fuit enumerata,
quatenus, ubi ea fiebat apud Præſidem, incumbebat Adſeſſori
advertere ne quid contra edicta in ea re fieret, &, ſi opus fo-
ret, Magiſtratum admonere. *l. nec quidquam.* 9. *§ obſervare.* 4.
ff. de

ff. de off. Proconſ. & eadem ratione *libellos* munus Adſeſſoris XVIII.
complectebatur, non quod iis ſubſcriberet, hoc enim quoque onus Præſidi incumbebat *l. 2. C. de Adſeſſ.* ſed quia videre debebat, an apte illi fuiſſent concepti. *Perez ad tit. C. de Adſeſſ. num. 4.* & pariter interponendis *decretis*, dum bo- XIX.
norum poſſeſſiones dantur, vel minorum bona alienantur; & componendis *epiſtolis*, quæ mitti debent ad Præſidem alterius provinciæ pro exequendis ſententiis, vel examinandorum teſtium gratia; & proponendis de jure dicundo *edictis* Adſeſſoris opera Magiſtratus utebatur. *gloſſ. ad d. l. 1. V. decretis, & V. epiſtolis ff. de Adſeſſ. & Perez ibid. num. 6.* imo XX.
in edendis de quacumque re bannimentis. *Roman. ad l. 1. num. 7. ff. de Adſeſſ. Iaſ. ibid. num. 13.* Et ea denique ſingula, XXI.
quæ à Præſide negociis impedito explicari nequibant, ab Aſſeſſoribus expediebantur. *Novel. de Iudic. in præf.* dum multi Præſides *detenti curis* judiciorum complebant *partem per ſuorum præſentiam Adſeſſorum.* Et ad hos ita ſingula per XXII.
Præſidem de jure decreta referuntur, quod ſi is quidpiam contra jus decerneret, tunc Adſeſſor, *niſi ei pertinaciter reſtiterit, atque actis contradixerit, & quid jure conſtitutum ſit oſtenderit*, etiam ipſe puniatur, *l. quoniam. 21. C. de Appellat. l. omnes Iudices. 33. C. de Decurion. Roman. l. 2. ff. de off. Adſeſſ. num. 8. & l. 2. num. ult. C. quod quiſque jur. Paris de Put. de ſynd. V. Aſſeſſor. num. 12.* Verum ſi ex Adſeſſoris iniquo XXIII.
conſilio quidpiam decernet Præſes, teneturne ex facto Adſeſſoris, non ſecus ac ex facto Officialis, illum condemnari diximus *hoc eodem cap. § præceden. numero 5?* Ratione munerum, quæ Adſeſſor accipiat, Præſidem teneri ſanciverunt Imperatores *in l. 1. C. ad leg. Iul. repet.* & in his, quæ à ſubditis per Adſeſſorem acciperet, quadrupli pœna puniri voluit Iuſtinianus *§ 1. de Provinc. Præſid.* cujus duplum fiſco, duplum vero damnum paſſis perſolveretur. *Baſilic. lib. 6. tit. 3. § 14. & § 30.* Si tamen *Adſeſſoris imprudentia jus aliter* XXIV.

dictum sit, quam oportuit; non debet hoc Magistratui officere, sed ipsi Adsessori, ex sententia Pauli *in l. hoc edicto. 2. ff. quod quisque jur.* quam approbant *ibid.* glossa *in princ.* Romanus *in princ.* Iason, & Castrensis *num.* 1. Matthæus *de Iudic. disp.* 3. *num.* 32. & Paris de Puteo *de synd. V. Adsessor. num.* 8. cujus sane dicti eam optimam reddit rationem Cujacius, quod Adsessor se pro Iurisperito agit, ideoque juris scientiam præstare debet: Præses vero se pro Iurisperito non agit, & plerumque Iurisperitus non est, sed vir militaris ex nobiliori familia quadam, qui arma callet potius, quam leges. *observ. ult. lib.* 23.
XXV. ut sic certe reprobanda sit Antonii Fabri conjectura, *in Rational. ad d. l. 2. ff. quod quisq. jur.* qui & Adsessorem ex imperitia judicantem voluit liberare ab edicti pœna, quasi in eo cesset dolus: censuitque ideo verba *sed ipsi Adsessori* edicto adjecta *in d. l.* 2. non esse legis, sed imperiti interpretis verba. Cum enim Adsessor eligatur solum ratione peritiæ, is utique, dum se eligi patitur, temere videtur se veluti peritum venditasse, cum tamen non esset; ideoque saltem ex lata culpa tenebitur ob imperitiam. *gloss. d. l. 2. V. Adsessoris. & ibidem Alex. in princ. & num. 2. & seqq. Castrens. num.* 5. Et quia Cujacii ratio mox relata *num.* 24. cessat in eo Præside, qui esset Iurisperitus, inde illi officiet Adsessoris imperitia, *Alex. qui Bartol. Bald. & Salicet. auctoritatem refert d. l. 2. in*
XXVI. *fin. Paris de Put. de synd. V. potestas num.* 9. quæ alias, ut dicebatur, Præsidem excusat, si tamen de pœna sit sermo; nam quo ad damna, & interesse partis læsæ, tenetur etiam Præses ratione levis culpæ, cujus est reus, ex quo imperitum sibi Adsessorem accersivit, juxta sententiam glossæ *in d. l. 2. ff. quod quisque jur. in fine*, quam sequitur *ibidem* Iason qui de Communi testatur *num.*4. Castrensis *num. ultim.* Romanus
XXVII. *num.* 3. & Alexander *num.* 8. qui tamen monuit Præsidem ab hac levi culpa excusari, quando Adsessorem elegisset, qui in similibus officiis versatus alias operam suam egregie navasset.

vasset. *ibidem num.* 9. & Cancerius *var. p* 2. *cap.* 2. *num.* 162. *&* 170. Prout pariter excusatur, quando non ex electione XXVIII. propria, sed Principis, Reipublicæ, alteriusve superioris jussu, Adsessorem illum vocavisset, *Alex. d. l.* 2. *num.* 8. *& cons.* 65. *num.* 3. *vol.* 1. *Paris de Put. d. V. adsessor. num.* 1. *&* 11. *Cancer. d. cap.* 2. *num.* 164. *&* 177. quod idem in reliquis officialibus, & familiaribus servari monuimus *§ præced. num.* 1. ea tamen XXIX. & in his servata ratione, quam Q. Fratri dictabat Cicero *epist.* 1. quod scilicet horum *si quis forte esset sordidior, ferres eatenus,* o Præses, *quoad per se negligeret eas leges, quibus est adstrictus, non ut ea potestate, quam sic ad dignitatem permisisses, ad quæstum abuteretur: neque enim mihi sane placet, præsertim cum hi mores tantum jam ad nimiam lenitatem & ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unumquemque eorum, sed quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere: atque inter hos, eos, quos tibi comites, & adjutores negociorum publicorum dedit ipsa Respublica, duntaxat finibus iis præstabis, quos tibi præscripsi: Quos vero ex domesticis convictoribus, aut ex necessariis apparitoribus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte Prætoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda nobis sunt.* Et ut Ciceroni, Rhetorem Græcum elegantissimum adtexam, Isocratem scilicet *orat.* 2. cujus prænobile dictum hoc claudat caput: *Diligenter inquirito,* o Præses, *in tuos familiares, teque scito talem ab iis omnibus qui consuetudine sua non utuntur judicatum iri, quales illi fuerint, cum quibus vixeris; sic alios iis præfice rebus, quas ipse non geris, ut tibi adscribendum scias quidquid illi fecerint.*

C A-

CAPUT V. § Fin.

Paternum amorem erga populos exhibeat Præses.

TAlem vero præbebis temetipsum omnibus, & publice, & privatim, ut terribilis quidem sis delinquentibus, & indevotis circa fiscalia: mansuetissimus autem & mitis omnibus placidis & devotis, & paternam eis exhibens providentiam.

Τοιοῦτον δὲ παρέξεις σαυτὸν ἅπασι δημοσίᾳ τε καὶ ἰδίᾳ, ὥστε φοβερώτατον μὲν εἶναι τοῖς ἁμαρτάνουσι καὶ τοῖς ἀγνωμονοῦσι πρὸς τὸ δημόσιον, ἡμερώτατον δὲ καὶ πρᾶον ἅπασι τοῖς ἐπιεικεστέροις καὶ εὐγνώμοσι, καὶ πατρικὴν αὐτοῖς εἰσάγειν πρόνοιαν.

I. *POpulos Præses debet moderari veluti Paterfamilias, & num.* III.

II. *Ad hunc finem quæ conducant recensentur.*

I. Llud omnis politiæ, quæ nihil aliud est, quam quædam ars fœlicitatis publicæ procurandæ, caput & fundamentum esse docebat Aristoteles *Polit.* 5. *cap.* 11. si civitatem Rectores curent, se *tanquam patres familias esse putari ab illis qui sub eis sunt, nec pro se ca-*
II. *pientes, sed pro communis utilitatis cautela & cura*: Nec sane aliter sentire visus est legislator noster in iis quæ luculenter hucusque tradidit; dum de Tributorum exactione *pro communis authoritatis cautela* ita demum laborandum Præsidibus injunxit, ut à rapinis erga provinciales atque injuriis omnino tam ipsi, quam eorum comitatus atque familia temperent. Idemque *in hoc* § plenius ac disertius profitetur: postquam enim Præsidi mandasset, ut se ipsum *talem* præbeat *omnibus & publice & privatim, ut terribilis quidem sit delinquentibus & in devotis circa fiscalia; mansuetissimus autem & mitis*

mitis omnibus placidis & devotis: (nam ſicut jubet Imperator, *Audaces & feroces contra inimicos judices & milites eſſe, ſic* vult *eos mites & benevolos circa collatores exiſtere, & nullum damnum nullamque læſionem in eos efficere*, ut ipſe teſtatur *in l. 2. § ſicut autem 11. C. de Off. Præf. præt. Aphricæ*) nunc orationem eleganti illa coronide abſolvit; Quod Præſes ſemper III. populis ſit *paternam exhibens providentiam:* Civium ſiquidem efficit *patrem juſtitia*; ut egregie monebat *orat.* 5. Themiſtius, *iracundia Dominum*; *Cauponem avaritia*; *ſola divina eſt patris appellatio* (*nam hominum parentem etiam Iovem Poetæ nominant:*) *ex duabus reliquis illa ferarum, hæc mancipiorum eſt propria.*

CAPVT VI.

De fide publica aut ſecuritate non paſſim danda.

Sed neque hæc quæ dicuntur verba, id eſt jusjurandum, prompte dare feſtines, in amplius tempus: ſed & cum examinatione in tempore mediocri, & non tranſcendente triginta dierum inducias, ne ex hoc infinitæ ſint hominibus adinvicem contentiones. Si vero etiam aliquem ſub nuncupato verbo feceris: deinde aliquis adierit adverſus eum: deduces quidem eum, cuſtodiens datum ei verbum: & examinabis negotium, verbo ubique ſervato. & ſi etiam

Ἀλλὰ μηδέ τούτους δεῖ τοὺς καλουμένους λόγους προχείρως διδόναι προσδιδεῖν ἐπὶ πλείονα χρόνον, ἀλλὰ καὶ μετ᾽ ἐξετάσεως, καὶ ἐν χρόνῳ συμμέτρῳ, καὶ οὐχ ὑπερβαίνοντι τριάκοντα προθεσμίαν ἡμερῶν· ὥστε μὴ ἐντεῦθεν ἀπεράντους εἶναι τοῖς ἀνθρώποις τὰς πρὸς ἑαυτοὺς φιλονεικίας. εἰ δὲ καί τινα ὑπὸ τὸν καλούμενον λόγον ποιήσαιο, εἶτά τις προσέλθοι κατ᾽ αὐτοῦ, ἄξεις μὲν αὐτὸν, φυλάττων τὸν δεδομένον αὐτῷ λόγον. ἐξετάσεις δὲ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λόγου πανταχόσε σωζομένου. καὶ εἴ-

etiam contra eum sententia necessaria sit, condemnabis eum, & duorum propones electionem, utrum velit dato verbo absolute abrenunciare, & agere quæ judicata sunt, an non. Certe, si hoc non: sacris eum terminis restitues, & ibi executionem inferes temperate, & cum debita venerabilibus locis reverentia.

περ καὶ ψήφου καθ' αὐτοῦ δεήσειεν, καταδικάσεις αὐτὸν, καὶ δυοῖν αὐτῷ προθήσεις αἵρεσιν, ἢ εἰ βούλεται τῷ δεδομένῳ λόγῳ καθαρῶς ἀπειπεῖν, καὶ πρᾶξαι τὰ κριθέντα. ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, τοῖς ἱεροῖς αὐτὸν ὅροις ἀποκαταστήσεις, κἀκεῖσε τὸν ἐκβιβασμὸν ἐπάξεις σωφρόνως, καὶ μετὰ τῆς ὀφειλούσης τοῖς εὐαγέσιν ὅροις αἰδοῦς.

I. *Debitor antiquitus, cum non esset solvendo, servus constituebatur creditoris.*

II. *Ab eodem carceribus detinebatur & occidi poterat lege* XII *tabularum.*

III. *Ejus corpus inter creditores poterat dividi.*

IV. *Sexti Cæcilii de ea re judicium.*

V. *Tempus aliquod modicum indulgendum debitori.*

VI. *Quodnam id fuerit olim, & nunc, & quando id denegetur, remissive num.* VII.

VIII. *Ad concededum dilationem debitori, requiritur assensus majoris partis Creditorum.*

IX. *Prout etiam ad diminuendum debitum, & quæ censeatur major pars.*

X. *Dilatio debitum minuit.*

XI. *Securitates seu salvi conductus non facile indulgendi, & quæ sint servanda in iis concedendis. num.* XIII.

XII. *Securitatum species, & denominationes.*

XIII. *In causis Civilibus denegandæ securitates: Declaratur num* XIV. & XV. *Ampliatur num.* XVI. XVII. & XXI.

XVIII. *In fiscalibus debitis non dantur securitates. Ampliatur num.* XIX. *Declaratur num.* XX.

XXII. *Nec in causis criminalibus: Limitatur num.* XXIII. *Declaratur num.* XXIV.

XXV. *Securitas concessa à judice non habente facultatem est servanda: Ampliatur numer.* XXVI. XXVII. & XXVIII.

XXIX. *Fides est servanda latroni & hosti publico.*

XXX. *Ciceronis contraria sententia rejicitur.*

XXXI. *Iniqui sunt exterminandi, non tamen iniqua via.*

XXXII. *Ea sumenda interpretatio, per quam actus sustineatur.*

XXXIII. *Concessa securitate, an sint audiendi Creditores, & num.* XXXV.

XXXIV. *Ius Pontificium servandum in his quæ spectant ad reverentiam sacris locis debitam.*

XXXVI. *Dilatio concessa debitori per judicem, non valet nisi præstita idonea fidejussione: Limitatur n.* XXXVII. & XXXVIII.

XXXIX. *Fidejussio non potest per judicem remitti in securitate concedenda.*

XL. *Debitor quilibet confugiens ad Ecclesiam gaudet immunitate.*

I. El ab ipsis Vrbis conditæ initiis lege vel more constitutum est, ut liberi homines, qui pecuniam deberent, cum solvendo non essent, à creditoribus ad operas in servitute præstandas cogi possent;

ſent; ut ex Halicarnaſſæo & Livio teſtatur Sigonius *de antiquo Iure Civium Rom. lib. p. cap. 6. § quartum genus libertatis.* Immiti inde decreto duodecim tabularum leges ſancivere, II.
quod debitoribus confeſſis triginta dies darentur conquirendæ pecuniæ cauſa, qua æs alienum diſſolveretur; atque hi, quaſi juſtitium quoddam, hoc eſt juris ceſſatio inter creditorem & debitorem eſſent, *juſti* appellabantur: quibus elapſis, niſi debitores ſolviſſent, ad Prætorem vocabantur, & ab eo creditori adjiciebantur, qui eos nervo & compedibus vinciret; & niſi interea ſolviſſent, vel pacti fuiſſent, in vinculis eoſdem dies ſexaginta habebat, quo tempore trinis nundinis continuis ad Prætorem in comitium producebat, quantæque pecuniæ judicati eſſent prædicabat tertiis nundinis; indeque debitor, quaſi prorſus in ſui creditoris dominium omnino III.
tranſiiſſet, capite puniri, vel trans Tiberim venundari poterat: & ſi plures fuiſſent creditores, in plures partes, atroci ſane & barbaro facinore, illius corpus inter inhumanos creditores poterat dividi; ut ſatis indicat lex ipſa duodecim tabularum, quæ apud Gellium depravate concepta *Noctium Attic. lib.* 20. *cap. p.* & à Cujacio *lib.* 3. *obſerv.* 39. emendata, & utrobique plene explicata per hæc verba legitur: *Æris confeſſi rebuſque jure judicatis* XXX *dies juſti ſunto: Pedeinde manus injectio eſto: in jus ducito. ni judicatum facit, aut quipſendo eo in jure vindicit, ſecum ducito: vincito aut nervo, aut compedibus* XV *pondo, ne majore, aut ſi volet, minore vincito: ſi volet ſuo vivito: ni ſuo vivit, qui eum vinctum habebit libras farris endo dies dato, ſi volet plus dato: Tertiis nundinis partis ſecanto: ſi plus minuſve ſecuerint, ſe fraude eſto.* Solam prio- IV.
rem legis hujus partem, ut ſcilicet debitores addicti creditoribus in vincula abducerentur, obſervatam fuiſſe aſſerit apud Gellium *d. cap.* 1. Sextus Cæcilius I. C. (quem per Trajani & Hadriani principatus legibus noſcendis ac interpretandis ſcientia, uſu, atque auctoritate illuſtrem fuiſſe memorat Ber-

nardinus Rutilius, *in Iurisconsultorum vitis, in vita P. Cæcilii*) & neminem unquam fuisse dissectum: & cur hæc immanissima pœna à lege fuisset imposita, veram causam per hæc verba afferebat: *omnibus quidem virtutum generibus exercendis colendisque Populus Romanus è parva origine ad tantæ amplitudinis instar emicuit, sed omnium maxime atque præcipue fidem coluit sanctamque habuit, tam privatim quam publice: sic Consules clarissimos viros hostibus confirmandæ fidei publicæ causa dedit: sic clientem in fidem acceptum cariorem haberi, quam propinquos, tuendumque esse contra cognatos censuit: Neque pejus ullum facinus æstimatum est, quam si cui probaretur clientem derisui habuisse: hanc autem fidem majores nostri non modo in Officiorum vicibus, sed in negociorum quoque contractibus sanxerunt, maximeque in pecuniæ mutuativæ usu atque commercio: adimi enim putaverunt subsidium hoc inopiæ temporariæ, quo communis hominum vita indiget, si perfidia debitorum sine gravi pœna eluderet.* Hanc igitur fidem adeo à Sexto Cæcilio commendatam sequutæ postea leges, laxioribus tamen alligatam vinculis, inviolatam servari voluerunt: dixitque

V. ideo Vlpianus *in l. si debitori. 21. ff. de Iudic.* quod ubi *creditor probaverit, vel debitor confessus fuit se debere, detur quidem tempus aliquod ad solvendum, sed cum competenti cautela, & mo-*

VI. *dicum:* additque *modicum* intelligi illud, quod post condemnationem reis indultum est; quod antiquitus erat bimestre, *l. fin. § p. C. de usur. rei Iud.* & inde ad quadrimestres inducias prorogatum fuit, *l. eos qui. & d. l. fin. in princ.* (ut textibus his examinatis, & rejecta Alexandri sententia, qui potius inducias has judicis arbitrio in illis textibus commissas fuisse credidit, egregie censuit P. Barbosa *ad l. si debitori. 21. n. 167. & seqq. ff. de Iudic.*) & postremo tempus illud ad decem dies fuit coarctatum, communi quadam & ferè ubique gentium recepta consuetudine (excepto in Vrbe tribunali Auditoris Cameræ, in quo ad normam hujusce textus triginta dies assignantur)

juxta

juxta ſententiam gloſſæ *in l. ſi debitori.* 21. *V. Modicum. & V. Indultum. ff. de Iudic.* quam fuſe proſequitur Ridolphinus *in praxi Iudic. p. p. cap.* 14. *à num.* 80. *ad* 103. qui caſus etiam VII.
enumerat, quibus brevis hæc dilatio denegetur, *num.* 86. *&*
ſeqq. Adeoque religioſe ſemper debitores ad ſolvendum ur- VIII.
geri omni poſtpoſita dilatione placuit legibus, ut in concurſu pluriun creditorum, quorum aliqui longam dilationem debitori mallent indulgere, hancque præferre bonorum ceſſionis infelici remedio, & adeo *in Novel. Ne quis cogatur bon. cedere.* deplorato, minoris partis aſſenſum nequaquam ſatis eſſe declaraverit Iuſtinianus *l. fin. C. qui bon. cedere poſſ.* & ſanciverit, quod vel *ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum, cauſa*
judicetur, non ſecus ac, uti debitum valide diminuatur ex fa- IX.
cto Prætoris, neceſſe eſt hunc in proprio decreto majoris partis creditorum voluntatem ſequi: *l. juris gentium* 7. *§ hodie* 19. *& l. reſcriptum* 10. *ff. de pact.* majorem partem, non pro numero perſonarum, ſed pro modo debiti, accipiendo. *l. majorem* 8. *ff. de pact. l. ſi plures* 14. *ff. depoſiti.* Quas tamen dilationes juris rigor denegabat, plerumque nimia Præſidum licentia indulgebat, & inde fides illa adeo decantata, *num.* 4.
qua ſe creditoribus debitores obſtrinxerant, edebatur: inde- X.
que eiſdem creditoribus haud levia damna inferebantur, cum dilatio conceſſa creditum diminuat, ex quo *intervallum temporis, & interuſurium hujus ſpatii minorem facit quantitatem, l. circa legem* 66. *l. in quantitate* 73. *§ in diem* 4. *ff. ad*
l. Falcid. Hinc igitur Iuſtinianus monet in hoc capite Præſi- XI.
des, ne *prompte,* hoc eſt facile & inconſulte, dent *hæc quæ dicuntur verba;* illas videlicet ſecuritates, quæ in civilibus, vel etiam criminalibus controverſiis, ad evitandam exequutionem per judicem reis indulgentur: quas ex Guilielmo de Cuneo & aliis *legitimum præſidium, quod per Officium Iudicis juſte timenti datur* definivit Maglottus, *de ſecuritate & ſalvoconductu in princ. num.* 3. *& ſeqq.* qui illarum quinque ſpecies

 enume-

enumerat *num.* 8. *& seqq.* & nuncupari etiam *fidem publicam, salvum conductum, fidantiam*, & *fiduciam* observat Mandosius *de signat. gratiæ, in V. Salvoconductu in princ.* Has vero securitates (quas interpres dixit *Verba*, juxta modum loquendi Græcum, per quem λόγοι ἀσυλίας dicuntur à Iustiniano *in Edicto Secundo in præfatione § p.*) si forte indulgeri justa quæpiam causa urgeat, dandas esse, monet Imperator *cum examinatione*: cognita scilicet causa, & *in tempore mediocri*, hoc est, *non transcendente triginta dierum inducias*, qua mensura modicum tempus definitur *l. p. § hoc interdicto* 2. *ff. de itin. actuque priv.* id autem idcirco faciendum esse docet, ne alias in infinitum protrahantur *hominibus ad invicem contentiones*, quas brevi terminandas esse, superius *cap.* 3. *num.* 9. dictum
XIII. est. Hujusmodi securitates minime per Præsides comedendas esse propter damnum, quod inde ad creditorem pervenire necesse est, *arg. tex. in l.* 2. §. *merito* 10. *ff. ne quid in loco*
XIV. *publ.* quando tamen justæ non intercedant causæ, quarum aliquas enumerat Salustius Tiberius *in praxi. lib. p. cap.* 28. *n.* 21.
XV. Et eo casu illas breves indulgendas esse, & quæ modo præfinitum tempus non excedant, ex hoc textu inferunt Magalottus *de securit. p. p. num.* 75. Paris de Puteo *de Synd. V. Salvusconductus num. p.* & Farinacius *prax. Crim. quæst.* 29. *num.* 21.
XVI. Quinimo si prædictis etiam casibus modo expressis generice dentur, non defendent debitorem in juratis obligationibus, ut reprobata Boerii sententia asserunt Mandosius *de signat. grat. V. Salvoconductu. § verum quia.* Menochius *de arbitr. casu* 337. *num.* 19. & Magalottus *d. p. p. num.* 48. *& seqq.* Fa-
XVII. rinacius *d. quæst.* 29. *num.* 22. Neque in debitis privilegiatis, qualia sunt Ecclesiastica, pupillaria, dotalia, & contracta ex causa locationis. *Trentacinq. Var. resolut. lib.* 3. *de solut. resolut.* 2. *num.* 15. *& seqq. Farinac. d. quæst.* 29. *num.* 34. *& seqq.*
XVIII. *Menoch. de arbitr. casu* 203. *num.* 19. *& seqq.* Minusve in debitis fiscalibus, *Peregrin. de jure fisc. lib.* 6. *tit.* 7. *num.* 22.

Maga-

Magalot. d.p.p. num. 54. *Menoch. casu* 337. *num.* 17. *&* 18. *Farinac. d. q.* 29. *n.* 24. *Trentacinq. d. resolut.* 2. *de solut. num.* 14.
Quando etiam hæc non ratione tributorum aliave quapiam XIX.
civili causa, sed ratione delicti, fuissent contracta. *Menoch. d. casu* 337. *n.* 16. *Farinac. d. q.* 29. *n.* 23. nisi forte cum cognitione causæ, & quidem necessariæ, securitas fuisset concessa, juxta distinctionem Baldi *cons.* 400. *n.* 5. *vol. p.* quam sequitur
Magalottus *de securit. p.p. n.* 55. *&* 56. Imo in fiscalibus de- XX.
bitis nec etiam specifice indulta securitas quidquam prodest debitori, cum soli Principi & Præfectis Prætorio (quibus nunc Cardinales de latere Legatos equiparari diximus superius ad l. p. n. 28.) Iustinianus reservaverit facultatem in fisci causis fidem publicam dandi; *in præfat. Edicti sub tit. ne Præsid. in fiscal. caus. fidem public. dent, &* iis solis Præsidibus eorumve ministris concesserit, quorum periculo fiunt exactiones tributorum, *in speciali Edicto de Alex. & Ægypt. Provinc. cap.* 10. ubi tamen illum excepit casum, quando *quis in hoc fidem publicam capiat, ut in publico versetur, & intra certos dies quidquid debet omnino persolvat, aut sufficientem tractatoribus*
scriniariisve cautionem præstet. Et quamvis amplior Præsidi XXI.
indulta fuerit facultas, ubi nulla fisci causa intercedit, ipse tamen noverit, quod elapso priori termino, quem in securitate debitori indulsit, nequit amplius eidem novam securitatem citra creditoris assensum concedere: *ex Edicto Iustiniani sub rubr. ne Præsid. in fiscal. in præfat.*

Nec majorem in Criminalibus, quam in civilibus causis XXII.
sibi competere facultatem in danda fide publica his, qui jam condemnati sunt, Præses arbitretur: Cum enim & in his causis consideretur præjudicium & contemptus partis læsæ, *Ponte de pot. proreg. tit. p. §* 4. *n.* 56. Soli Principi reservata est facultas à jure, hujusmodi securitates concedendi, ut post Marcianum & Modestinum *in l. relegati* 4. *in fine. & l. ad bestias* 31. *§ p. ff. de pœn.* plurimis congestis Doctorum auctoritatibus,

tatibus, asserunt Sperellus *decis.* 148. *n.* 48. & Farinacius *d. q.* 29. *n.* 80. qui testantur de communi; quod idem in ditione Pontificia cautum est per Constitutiones, quas recenset Flaminius Cartharius *de exequut. sent. capto bannito, cap.*
XXIII. *fin. n.* 315. In his tamen causis, Præsidibus licet etiam fidem publicam dare, si justæ intercedant causæ *Mandos. de signat. gratiæ V. salvo conductu Vers. ex causa autem. Sperel. d. decis.* 148. *n.* 49. *Farinac. prax. crim. quæst.* 29. *n.* 81. *Magalot. de securit. p. p. n.* 61. *vers. fin.* quarum aliquæ recensentur per Paridem de Puteo *de syndic. V. salvusconductus n.* 2. & Magalottum *d. p. p. n.* 66. 69. qui in fine increpat judices in concedendis
XXIV. securitatibus his nimium faciles, & 71. *& seqq.* Et tunc etiam securitates hæ indulgentur ad certum, & quidem breve tempus, & quando reus non fuerit à Principe condemnatus, nec degat in loco ex quo Iudex ipsum possit extrahere, *Farinac.*
XXV. *d. quæst.* 29. *à n.* 88. *ad* 94. *Magalott. d. p. p. n.* 66. Verum quia ex prædictis non permittitur indistinctè Præsidibus fidem publicam dare, si forte hæc per imperitum Iudicem iis in casibus præstaretur, in quibus à jure non est permissum, eritne servanda? Minime servandam esse *hic* censuit glossa *in V. neque custodies.* Contrariam tamen sententiam, eam potissimum ob causam, ne quem sub fide publica contingat ledi, contra sententiam Imperatoris *in l. p. C. de his. qui ven. ætat. impetr.* magis veritati & equitati consonam esse senserunt Albericus *in l. præsenti, n.* 8. *C. de his qui ad Eccles. confug.* Bossius *tract. Var. sub tit. de remed. ex sola clem. Princ. num.* 42. Cancerius *Var. par.* 2. *cap.* 2. *n.* 314. Mandosius *de signat. grat. V. salvoconductu, vers. voluerunt aliqui.* Cavalcanus *de brach. reg. part.* 2. *num.* 317. *&* 318. Farinacius *d. q.* 29. *num.* 95. *&* 96. *vers. prima opinio.* qui testatur de communi, & ma-
XXVI. gis communi, & Sperellus *decis.* 148. *num.* 50. Adeo quod sustineatur securitas data, quando etiam secreto, & absque solemnitatibus fuisset concessa, *Farinac. d. num.* 96. *in fin. Vul-*
pel.

pel. respons. 19. *num.* 12. *&* 13. etiamsi adessent statuta, & XXVII.
constitutiones, à quibus securitates hæ irritarentur, *Peguerra latissime. decis.* 39. *à num.* 2. *ad fin.* Imo etiamsi habens secu- XXVIII.
ritatem rursum delinqueret; tunc enim licet is puniendus sit, quasi publica fide abusus contra eam deliquerit, ut censuit Mandosius *d. V. salvoconductu. vers. limita.* quoad delictum nuper commissum id procedit, nec interea quoad delicta antea perpetrata securitatis beneficium amittitur, ut post Rosellum, & Blancum testatur Cancerius *Var. cap.* 2.
num. 314. *vers. & insuper. part.* 2. Et ex hoc eodem fonte XXIX.
naturalis æquitatis, juxta quam nihil *tam* congruum *est fidei humanæ, quam ea quæ semel placuerunt servare*, ut monuit I. C. *in l.* 1. *ff. de pact.* affirmative resolvendam esse quæstionem illam arbitrarer, per quam dubitatur, an hosti & latroni publico jam data fides sit servanda; Ita scilicet, præter mox relatas auctoritates, quibus accedit Gregorii, & Ambrosii *in can. innocens.* 23. 22. *q.* 4. *& can. noli* 3. 23. *q.* 1. Glossæ *in can. offerebat.* 12. *V. apud Barbaros.* 32. *q.* 7. & Guidonis Papæ assertio *decis.* 418. *num.* 5. vehementer suadet æquissimum illud Cæsaris Augusti exemplum, cum Crocottæ latroni se ipsum sistenti, pretium illud, quod ejus capiti propositum ab se fuerat, persolvere sustinuit. *Dio. hist. lib.* 56. suadent præterea pleraque pulcherrima ex politicis auctoribus loca, in id congesta per Lipsium *Politic. lib.* 2. *cap.* 14. & maxime omnium multa integre constanterque à Populo Romano facta, considerata per Sextum Cæcilium I. C. superius hoc eodem capite *num.* 4. Ad fidem quinimo hosti servandam (ut observabat recentior quidam I. C.) impellit communio, quam inter hostes in bello introduxit jus gentium; & ad eandem cum latronibus, aliisque hujusmodi perfidis hominibus custodiendam nos urget juris naturalis communio, quam illi nobiscum habent, qua homines sunt; ex quo nascitur ut semper pacta servanda sint, *d. l.* 1. *ff. de pactis.* Reluctari quidem XXX.

huic ſententiæ videtur Cicero, qui *off.* 3. ait: *Nulla nobis cum Tyrannis ſocietas, ſed potius ſumma diſtractio eſt: neque eſt contra naturam, ſpoliare eum ſi poſſis, quem honeſtum eſt necare: atque hoc omne genus peſtiferum, atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt. Etenim ut membra quædam amputantur, ſi & ipſa ſanguine, & tamquam ſpiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: ſic iſta in figura hominis feritas, & immanitas belluæ à communi tamquam humanitate corporis ſegreganda eſt.* ut ideo mortalium ſceleſtiſſimi, in pœnam, privandi videantur eo jure, quod ſibi ex promiſſo eſt quæſitum. Hic Ciceronem tamen falli ſenſit Lipſius *polit.* 2. *cap.* 14. *num.* 19. & 20. eo quia *fides etiam perfidis* ex Am-
XXXI. broſio 2. *de offic. præſtanda eſt.* & ſunt quidem hi prorſus exterminandi, non tamen iniqua, & injuſta via; *Sperel. d. deciſ.* 148. *num.* 12. & *ſeqq.* nec ubi interpoſita fuit fides publica cum iis, qua malefici ſunt; tunc enim cum his, qua malefici ſunt, actum eſt, ſimulque ideo de remittenda quæ ad hanc
XXXII. rem attinet pœna actum eſſe cenſeri debet; cum ſemper ea ſumenda ſit interpretatio, quæ cavet ne actus in vanum recidat *l. quoties.* 12. *l. ubi eſt.* 21. *ff. de reb. dub.* & ſi violandæ fidei ratio à latronis nequitia depromatur, tunc latro non ſecus reſpondebit, ac olim Tito Quintio apud Livium *hiſt. lib.* 32. *cap.* 31. Nabis Lacedæmoniorum Tyrannus reſponderit: *Nomen tyranni & facta me premunt; de nomine hoc reſpondere poſſum; me, qualiscumque ſum, eumdem eſſe qui fui, cum tu ipſe mecum T. Quinti ſocietatem pepigiſti: ſi ego mutaſſem, mihi meæ inconſtantiæ, cum vos mutetis, vobis veſtræ reddenda ratio eſt: jam feceram hæc qualiacumque ſunt, cum ſocietatem mecum pepigiſtis.*

XXXIII. Si tamen forte juſta quapiam ex cauſa debitoribus conceſſæ fuerint ſecuritates, de quibus modo actum eſt, adhuc audiendos eſſe creditores monet Imperator, qui ſua jura velint deducere, *verbo ubique ſervato*; & *ſi etiam ſententia neceſſa-*

necessaria sit condemnandos, & inde his proposita electione utrum velint *dato verbo absolute abrenunciare* & agere quæ judicata sunt; iisque recusantibus, hos *sacris terminis* (de quibus in cap. seq. *num.* 3. *&* 4.) esse restituendos; ibique faciendam exequutionem *temperate & cum debita venerabilibus locis reverentia*; ea scilicet, quam præscripsit Leo *in l. præsent. lege.* 6. *§ sed si quidem.* 1. *& seqq. C. de iis, qui ad Eccles. conf.* Hæc vero postrema determinatio juxta Iustinia- XXXIV.
næas leges procedit, quæ fuerunt abrogatæ per Ius Pontificium, quod servandum est, cum immunitas spectet ad honorem & reverentiam sacris locis exhibendam, quorum cura ad solos Pontifices spectat, ut bene animadvertit Perez *ad d. tit. Cod. de iis qui ad Eccles. confug. n.* 6. *in princ.* & nos materiam hanc ibidem plene explicabimus: Neque videa- XXXV.
tur cuipiam inhumanum, quod post securitatem debitori præstitam concedatur creditori hunc adhuc urgere: Nam dilationem potest quidem Magistratus, & debet aliquando concedere; quia tamen iniquum esset, inde sumpta occasione, creditores fraudari; si interea dolose per debitorem bona distraherentur; ideo consultum debitoribus fuit, de- XXXVI.
cernendo quod dilationes ab iis obtentæ non aliter valeant, quam si fidejussio idonea super debiti solutione præstetur, *l. universa* 4. *C. de præc. Imper. offer. Magalot. de securit. par. p. n.*53. quando tamen illa fuerit petita, *glos. in d. l. Vniversa V. præbeatur. Farinac. d. quæst.*29. *n.*28. *Ridolfin. in prax. Iudic. p. p. cap.* 14. *n.* 82. Nisi forte debitor esset valde dives, tunc XXXVII.
enim nullum creditori immineret periculum ex dilatione, *Ridolfin. d. cap.* 14. *n.* 84. Vel esset adeo pauper, quod fide- XXXVIII.
jussores idoneos non posset reperire, quo casu suppleri per juratoriam cautionem senserunt Gotifredus *ad d. l. universa V. dilationibus C. de præc. Imper. offer.* Ioseph. Ludovicus *decis.* 63. *n.* 9. & Farinacius *d. quæst.* 29. *n.* 30. Et hic textus forte procedit in casu in quo prædicta cautio præstita non

XXXIX. fuisset, quam in rescripto securitatis nunquam remitti posse
XL. sensit Magalottus *de securit. p. p. n. 53.* Cum tamen hodie indistincte debitor ad Ecclesiam confugiens inde extrahi non possit, ut plene ostendit Farinac. *de immunit. cap. 3. per tot.*

CAPVT VII.

Vt termini Sanctorum non prosint homicidis, &c.

Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus terminorum custodies cautelam: sed etiam inde extrahes, & supplicium eis inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, sed hoc patientibus: ut non talia à præsumptoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, sed læsis datur à lege: & non erit possibile, utrumque tueri cautela sacrorum locorum, & lædentem, & læsum.

Οὔτε δὲ ἀνδροφόνοις, οὔτε μοιχοῖς, οὔτε παρθένων ἁρπαξιν ἁμαρτάνουσι τὴν ἐκ τῶν ὅρων φυλάξεις ἀσφάλειαν· ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἐξελκύσεις, καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάξεις. οὐ γὰρ τῶν τὰ τοιαῦτα ἁμαρτανόντων φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν πεισόντων, ἵνα μὴ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν τολμηροτέρων πάσχοιεν. ἄλλως τε ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δέδοται παρὰ τοῦ νόμου. καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἑκάτερον ἰσχυρίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικοῦντα καὶ τὸν ἀδικούμενον.

I. *Asyli jus antiquitus in quibusdam ethnicorum templis inviolatum.*
II. *Omnes Ecclesiæ eo jure gaudent. & n. v.*
III. *Atrocia quædam crimina immunitate Ecclesiastica gaudere non vult Iustinianus. & num.* VII. *& seqq. ejus sententia reprobatur. num* XI.
IV. *Termini sacri qui dicantur.*
VI. *Ambitus integer templorum gaudet jure asyli.*
VIII. *Homicidium inter gravissima delicta enumeratur.*
IX. *Adulterium pariter.*
X. *Et raptus virginum.*
XI. *Canones, qui de Ecclesiarum immunitate pertractent, recensentur remissive.*
XII. *Constitutio Gregorii XIV. de Ecclesiarum immunitate.*
XIII. *Quinam commentaria in illam ediderint.*

ASyli beneficium, cujus meminit Vlpianus *in l. si* I.
quis sit fugitivus. 17. § *apud Labeonem.* 12. *ff. de ædil. edict.* ab ethnicorum superstitione templis quibusdam insignioribus olim tribui solitum, ut congestis veterum scriptorum testimoniis habetur apud Anastasium Germonium *de sacr. immun. lib.* 1. *cap.* 15. Petrum Gregorium *syntagm. jur. universi lib.* 33. *cap.* 21. Bobadillam *polit.* 2. *cap.* 14. *num.* 4. *& seqq.* Gambacurtam *de immunit. Eccles. lib. p. cap.* 10. *& cap.* 13. & Rebuffum *ad Constit. Galliæ tom.* 2. *tract. de immunit. Eccles. art. p. glossa. p. num.* 3. *&* 4.
Omnibus passim suæ religionis Ecclesiis in ipso sui primordio II.
Christiana pietas indulsit, id quod ex Zozimo & Ammiano ostendit Grotius *ad tit. de his qui ad Eccl. confug. in sparsione Florum ad jus Iustin.* Hinc una cum cætero earum jure, ea in primis privilegia, quæ confugarum causa erant concessa, intacta atque illibata servari debere sanxerunt Theodosius & Valentinianus *in l. si qua.* 22. *§ p. C. de Episc. & cler.* & ne tam laudabilis instituti transgressus impunis esset, adjecere deinde *in l. fideli.* 2. *C. de his qui ad Eccl. confug.* Honorius & Theodosius, eum qui *ad sancrosanctas Ecclesias confugientes abducere tentaret, Majestatis crimine esse retinendum:*
quod quidem auxilium miserorum inopiæ potius, quàm im- III.
proborum augendæ licentiæ comparatum, atrociorum quoque criminum reis minime prodesse oportere statuens Iustinianus, mandat hoc loco Præsidibus neque *homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus cautelam terminorum* custodiant: accipiendo vocem *terminorum* hic aliter atque accipitur à Bartolo, Menochio, & Farinacio, qui per eam exprimi securitates illas, de quibus in præcedenti capite, *num.* 11. sunt arbitrati; dum contra Bartoli sententiam, qui, *in l. is qui reus. num.* 12. *ff. de publ. judic.* textum hunc loqui sensit in securitate concessa à parte parti, idem

juris ſtatuendum eſſe in ſecuritate per judicem conceſſa, perpenſa identitate rationis, credidit Menochius *de arbitr. lib p. quæſt.* 87. *num.* 6. & Farinacius *in praxi Crimin. quæſt.* 29. *num.* 20. Nam ſubſequentes dictiones, *ſed etiam inde extrahas,* immediate in hoc eodem textu appoſitæ; necnon habita mentio de *templorum cautela,* potius indicant ea voce loca ſa-
IV. cra exprimi. Sed quid commune cum Eccleſiis habet Græca vox ὅρος, Latine *terminus & finis?* certe neque apud Lexicographos, neque penes alium quemquam ex Græcis ſcriptoribus, quos quidem ego viderim, ullum hujus ſignificationis veſtigium apparet: verum ſatis ſuperque deſumi poteſt ex mox relato textu, *in l.* 2. *C. de his qui ad Eccl. confug.* ſi tamen Codicis Theodoſiani beneficio *in lib.* 9. *tit.* 45. *l.* 4. integre legatur, qualem inde recentiora Codicis Iuſtinianei exem-
V. plaria nobis exhibent; eſt autem hujuſmodi: *Pateant Summi Dei templa timentibus, nec ſola altaria & oratorium templi circumjectum, quod Eccleſias quadripartito parietum ſeptu concludit ad tuitionem confugientium ſancimus eſſe propoſita: ſed uſque ad extremas fores Eccleſiæ, quas oratum geſtiens populus primas ingreditur, confugientibus aram ſalutis eſſe præcipimus: ut inter templum, quod parietum deſcripſimus cinctu, & poſt loca publica & januas primas Eccleſiæ, quicquid fuerit interjacens, ſive in cellulis, ſive in domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur: nec in extrahendo eos conetur quiſquam ſacrilegas manus immittere, ne qui hoc auſus ſit, cum diſcrimen ſuum videat, ad expetendam opem ipſi quoque confugiant. hanc autem ſpatii latitudinem ideo indulgemus, ne in ipſo Dei templo & ſacroſanctis altaribus confugientium quemquam mane vel veſpere cubare vel pernoctare liceat, ipſis hoc clericis religionis cauſa vetantibus, ipſis, qui con-*
VI. *fugiunt, pietatis ratione ſervantibus.* Cum igitur ex hujus legis diſpoſitione manifeſtum ſit, non ſolum eam Eccleſiæ partem, quæ ſacrorum celebrationi ſepoſita eſt, verum univer-

ſum

ſum ejus ambitum, ipſius Eccleſiæ vel Eccleſiaſticarum perſonarum uſibus quomodolibet deſtinatum, aſyli jure gaudere: factum eſſe locum veriſimile eſt huic modo exprimendi Eccleſiam, per dictionem *termini*; quaſi ad effectum præbendæ confugientibus ſecuritatis Eccleſia laxiore, ut ſupra dictum eſt, quam murorum ambitu definiatur: Nec vero conjecturæ ex aliis deſumptæ juribus non huic eidem interpretationi favere videntur, & præſertim verba Leonis Imperatoris, *in l. præſenti. 6. C. de his qui ad Eccl. confug.* ubi præſcribens de Eccleſia neminem extrahi debere, ait: *ex his ergo locis, eorumque finibus, quos anteriorum legum præſcripta ſanxerunt, nullos expelli, aut ejici aliquando patimur.* Et paulo poſt: *quod ſi in finibus Eccleſiaſticis latitant, religioſus œconomus ſeu defenſor Eccleſiæ, vel certe quem his negotiis commodiorem auctoritas Epiſcopalis elegerit, reconditam latentemque perſonam decenter ſine ullo incommodo monitus intra fines Eccleſiæ, ſi invenitur, præſentet*; & confugas *intra Eccleſiarum terminos* permanere dixit. *ibid. §. p.*

Hic igitur confugium in Eccleſia denegat Imperator *homicidis*; inſpecta delicti gravitate, quæ homines vel ipſis deterrimis feris deteriores facit: eſt enim, ut cecinit *Satyra* 15. VII.
Iuvenalis VIII.

——— ſerpentum major concordia. parcit
Cognatis maculis ſimilis fera. quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore umquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam: ſævis inter ſe convenit urſis.

quæ gravitas eo major cenſenda eſt in ſententia Farinacii & Doctorum, quos ille ſequitur, *de immunit. cap. 7. num.* 109. intelligentium hunc textum de homicidio in Eccleſia vel prope illam patrato, quod certè delicti genus adeo ab omni ſpe veniæ remotum eſt, ut in illud egregie convenire videa-

tur

tur celebre oraculi Delphici pronunciatum, quod refert Ælianus *var. hist. lib. 3. cap. 43.*

——— θεῶν τίσιν οὐκ ἀλεείνας
Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκης τέλος οὐχὶ χρονιστὸν
Οὐδ' ἀπαραίτητον, οὐδ' εἰ Διὸς ἔγγονος εἶεν,
Ἀλλ' αὐτῶν κεφαλῇσι καὶ ἐν σφετέροισι τέκεσσιν
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήματι βαίνει.

Non immortales hoc Dii patientur inultum.
Si quis enim prudens, scelerata è mente profectum
Committat facinus, gravis hunc prope pœna sequetur.
Non exorabit, neque si genus ab Iove summo
Duceret: ipse suo collo collisque nepotum
Hoc luet, & generi cumulatim damna ferentur.

IX. Denegat deinde confugium in Ecclesia Iustinianus *adulteris*; eadem forte delicti atrocitate motus, quam in homicidio mox consideraverat, quia ut *constitut. 32. de adulter.* animadvertebat Leo, *adulterii scelus, si quod aliud, gravem horrendamque pœnam exigit, & ut puto homicidii pœna non minorem: homicida enim persæpe unius tantum sanguinaria manu vitam evertit, scelestus vero adulterii perpetrator quamplurimos fere de medio tollit, maritum, liberos, cognatos, aliosque; dum uno vul-*
X. *nere dilacerato matrimonio omnes prosternit.* Et tandem jus asyli denegat *Virginum raptoribus*, dum adulterium & stuprum, quod in virginem committitur, lex Iulia promiscuè considerat, & æquali pœna coercet. *l. inter liberas. 6. § lex stuprum & adulterium. l. hac verba. 12. ff. ad l. Iul. de adult.* & hinc delictorum hujusmodi gravitate inspecta, hujus Mandati, quo delinquentes ab Ecclesiastico confugio excluduntur, hanc reddit causam Imperator, quod *talia delinquentibus parcere* non deceat, ne desit exemplum, quo homines à peccando deterreantur; cum tutela templorum auxilium debeat oppressorum esse potius, quam præsidium sceleratorum.

XI. Per sacros tamen canones, (quos enumerat Antonius Augustinus

gustinus *in juris Pontif. veter. epitome lib.* 13. *tit.* 17. & in Decretalium collectionibus nedum Gregorii & Bonifacii, sed cæterorum etiam Pontificum, quas ejusdem Augustini nobis exhibuit diligentia, plures exhibent tituli *de immunit. Eccles.*) huic textui fuit derogatum, ut observat glossa *in cap. inter alia.* 6. *V. nisi publicus. de immunit. Eccles.* & nunc Ecclesiastica gaudent immunitate etiam prædictorum delictorum rei, ut erutis ex gravissimis scriptoribus testimoniis ostendit Farinacius *de immunit. Eccles. cap.* 6. *num.* 88. 89. 90. *& cap.* 7. *n.* 108. *& seqq.* idemque statuendum est de quolibet alio genere XII.
delictorum, exceptis iis dumtaxat, quos atrocior culpa benignitate Ecclesiastica reddidit indignos; & recenset Gregorii XIV. Constitutio septima, quam, inter hæc Mandata, capitis hujus locum sibi vindicare juri & rationi videtur consonum; cum ibi per Pontificem singulæ excludantur extensiones, & interpretationes; & septem casus exprimantur, in quibus delinquentes ab Ecclesiasticæ immunitatis beneficio, certa tamen præscripta forma, excluduntur, ita quod ad alios casus nec ex similitudine, nec ex paritate rationis possit extendi. *Cartar. decis. crimin.* 95. *num.* 5. *Sperell. decis. fori Eccl.* 59. *num.* 12. *&* 13. *Ciarlin. controvers. Forens. tom.* 2. *cap.* 151. *n.* 5. Hi vero delinquentes, quos Ecclesiastica immunitate indignos declaravit Gregorius XIV. sunt I. *Publici latrones, viarumque grassatores, qui itinera frequentata vel publicas stratas obsident, ac viatores ex insidiis* aggrediuntur. II. *Depopulatores agrorum:* & hos pariter excluserat alias Innocentius *in cap. inter alia.* 6. *de immun. Eccl.* III. Hi *qui homicidia & mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis earumve cæmeteriis committere non verentur*, quos etiam immunitate non gaudere Gregorius IX decreverat: *cap. fin. de immun. Eccles.* IV. *Qui proditorie proximum suum occidunt*, & hi quoque ab hoc beneficio prius excludebantur: *cap. p. de homicid.* V. *Rei assassinii:* VI. *hæreseos:* VII. *læsæ Majestatis*

in personam ipsius Principis: & hos etiam ante editam prædictam Constitutionem asyli jure in Ecclesia nequaquam gavisos fuisse legimus, ut de assassinis testatur *ex cap. p. de homicid. in 6.* Gutierez, qui concordantes refert *practic. lib. 3. quæst. 7. num. 52.* De hæreticis, Rebuffus *in tract. de immun. Eccl. art. p. glos. p. num. 23.* Azorius, aliique plures relati per Farinacium *de immunit. cap. 13. num. 167.* & de læsæ Majestatis reis Decianus *tract. crim. lib. 6. cap. 28. num. 23.* & Gigas *de crim. læsæ Majest. sub rubr. de plur. & var. quæst. q. 3.* prædictos quippe delinquentes Ecclesiasticam curiam laico judici remittere voluit Summus Pontifex, hæreticis exceptis, (hujus enim criminis sibi cognitionem reservavit) ita tamen, quod eos curia sæcularis nullo pacto absque judicis Ecclesiastici licentia ab Ecclesia extrahat, & neque in extractos inquirat, quousque Ecclesiasticus judex cognoverit, an revera prædicta crimina rei perpetraverint, & hos sibi tradiderit, ut plenius determinatur in prædicta Constitutione Gregorii.
XIII. § 3. *& seqq.* quæ commentariis illustratur per Ambrosinum, Guazzinum, & Gambacurtam *in suis de immun. Eccles. libris*, & Farinacium *in Appendice de immunit. Eccles.*

CAPUT VII. § I.

Publicorum tributorum exactiones ubique faciendæ.

PUblicorum vero tributorum exactiones etiam intra templa decenter fieri procurabis: quoniam fiscalium ratio & militibus, & privatis, ipsisque templis, & cunctæ reipublicæ utilis

&

Τὰς δὲ τῶν δημοσίων φόρων εἰσπράξεις καὶ ἔνδον τῶν ἱερῶν γίνεσθαι μετὰ τοῦ πρέποντος παρασκευάσεις. ἐπειδήπερ ὁ τῶν δημοσίων λόγος καὶ στρατιώταις καὶ ἰδιώταις, καὶ αὐτοῖς τε τοῖς ἱεροῖς καὶ

ὅλῃ

& necessaria est. Auxiliabuntur autem tibi ad hoc etiam Deo amabiles ecclesiarum defensores, & œconomi : nullum horum qui fiscalia tributa exiguntur, abripientes exactioni, sed neque permittentes violentum aut seditiosum aliquid pati exactionem inferentes : scientes quia si quid tale gesserint, de suo satisfacere fisco cogentur.

ὅλῃ τῇ πολιτείᾳ συμφέρων τε καὶ ἀναγκαιότατός ἐστιν. ἐπαμυνοῦσι δέ σοι πρὸς τοῦτο οἱ θεοφιλέστατοι τῶν ἐκκλησιῶν ἔκδικοι καὶ οἰκονόμοι, οὐδένα τῶν τοὺς δημοσίους φόρους κατὰ χώραν ἀπαιτουμένων ἀφαιρούμενοι τῆς εἰσπράξεως. ἀλλ' οὐδὲ συγχωροῦντες βίαιον ἢ στασιώδές τι παθεῖν τοὺς τὸν ἐκβιβασμὸν ἐπάγοντας, γινώσκοντας ὡς εἴ τι τοιοῦτο πράξαιεν, οἴκοθεν τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι τῷ δημοσίῳ καταναγκασθήσονται.

I. *Iustiniano quæ vitia objecta. & num.* XX.
II. *Publicorum tributorum exactiones is voluit fieri in Ecclesiis. & num.* VII. *Declaratur. num.* IX.
III. *Iustiniani hæc constitutio per canones Ecclesiasticos sublata, & per Constitut. Leonis. num.* VIII.
IV. *Debitor non potest extrahi ab Ecclesia. & num.* V.
VI. *Et an decoctor fraudulentus, remissive.*
X. *Tractantes de criminibus in Ecclesia puniuntur.*
XI. *Debitor bonis ad Ecclesiam in fraudem creditorum delatis spoliatur, & qua ratione.*
XII. *Civitas quælibet suos defensores habebat.*
XIII. *Ecclesia pariter Romana suos habuit defensores.*
XIV. *Horum loco subrogati Advocati Consistoriales.*
XV. *Mos idem servatus ab Ecclesia Constantinopolitana, & à reliquis Ecclesiis, indeque patronatuum origo. num.* XVI.
XVII. *Oeconomi Ecclesiæ qui.*
XVIII. *Contra hos Iustiniani constitutio; quæ damnatur. num.* XIX. *&* XX.
XIX. *Filius non tenetur pro patre.*

Vicumque una cum atrocium criminum reis connumerari hic à Iustiniano simplicem fiscalium rationum debitorem animadvertet, eumque tamquam I.

Minxerit in patrios cineres, aut triste bidental
Moverit incestus,

ab omni Ecclesiastici asyli beneficio secludendum statui, omnino vel arcanam Procopii historiam vulgari malignitatis crimine liberabit, in qua hic Imperator nimiæ habendi cupi-

dinis arguitur, vel cum successore ejus Leone *in Constitut. prima* exclamabit, Iustinianum quidem *animo optimo Constitutiones in Romano Imperio, inde ab initio usque ad nostram ætatem, diversis temporibus, velut in artem aliquam* informavisse, *quasique in una justitiæ libra, à qua justum à diverso & injusto discerneretur*, collocavisse. *Atqui ut constat, ubique est pulcherrimum, ut ne quid nimis. cum namque in multas partes divisam legum substantiam ac materiam in unum corpus tanta cum laude coagmentasset, præterea etiam, quæ legalis regiminis ordinem ac convenientiam sæpenumero labefactarent in concordiam redegisset, ita quod ad hæc sola omnes sententiæ ferendæ essent, in unum consensum judices compulisset, eosque ad pacifice judicandum, legalibus capitulis in tranquillo & ab omni contentione libero statu constitutis, inter se conciliasset: his ille non contentus, sed præstantius quippiam in Reipublicæ gratiam postmodum conficere cogitans, imprudens iis, quæ postea statuit, primum opus evertit: neque alterum vituperationi non obnoxium fecit, quum ex posteriore ipsius instituto non paucæ adversus prius suscitare contradictiones & controversiæ sint:* quandoquidem idem antea Iustinianus religiosissimas illas Honorii & Theodosii Constitutiones suo Codici inserendas curavit, quibus super impietatem erga Deum lege quoque Majestatis teneri declaravit eos, qui confugientes ad Ecclesias deprehendantur abducere, *l. 2. C. de his qui ad Eccles. confug.* item Valentiniani & Marciani Constitutiones, quibus irritantur omnes pragmaticæ sanctiones, quæ contra canones Ecclesiasticos latæ sunt. *l. privilegia 12. §p. C. de sacros. Eccles.* Prout sibi libuerit censeat unusquisque, cum eodem Leone certe *ibid.* affirmabit, quod *ad hunc sane modum ipse Iustinianus à se ipso vitium passus est:*

II. Hic sane homicidarum & adulterorum instar ab Ecclesiastici asyli beneficio procul arceantur fisci debitores, & mandatur Præsidibus, ut *publicorum tributorum exactiones etiam intra templa fieri* procurent, adjecta ratione, quod *fiscalium*

ratio

ratio & militibus, & privatis, ipsisque templis, & cunctæ reipublicæ utilis & necessaria est. Verum huic Constitutioni dero- III.
gatum fuit, etiam ante Gregorianam Constitutionem, de qua superius *hoc cap. in princ. num.* 12. per Ius Canonicum; ut considerando hunc eundem textum observarunt Abbas *in cap. inter alia 6. n.24. vers. item non potuit Imperator de immunit. Eccles.* Covaruvias *Var. lib. 2. cap. 20. num. 14. vers. licet contrarium in Cæsarum Novellis.* Germonius *de sacr. Immunit. lib. 3. cap. 16. num.* 110. Gratianus *cap.* 380. *n.* 2. Cohellius *in bul. bon. regimin. cap.* 28. *num.* 135. Farinacius *de immunit. cap. 3. num.* 61. & ex hac sententia, imo longe facilius ever- IV.
sum remanet id quod asserebat Iason *in l. vinum ff. de reb. cred. n.* 5. licere nempe debitorem fugientem ab Ecclesia invitum extrahere: arguendo à simili ex eo, quod capi potest die feriato, juxta sententiam glossæ *ad l. ult. C. de fer.* quam sequitur Baldus *in cap. fin. eod. tit.* Et ex eo, quod debitor fugitivus etiam à Iudice incompetenti capi potest, *Ancharan. cons.* 192. *Socini. & Iason. in l. 2. ff. de jurisd. om. judic. col. fin.*
Siquidem alicubi statutum non reperitur à legislatore facul- V.
tatem habente, quod in hac specie Ecclesiæ immunitas his non prosit qui ad eas confugiunt: nec licet in hac materia à tempore aliisve circumstantiis arguere ad locum: videmus quippe die feriato permissum Magistratibus homicidas aliosque delictorum reos in vincula conjicere; *l. pro vinciarum.* 10. *C. de fer.* quos tamen ab Ecclesia nequeunt abducere, ut reprobando Iasonis sententiam ratiocinantur Decius *in d. l. vinum. num. 8. ff. de reb. cred.* Purpuratus *ibid. num.* 10. Abbas *d. cap. inter alia. num. 24. de Immunit. Eccles.* Covaruvias qui de communi *Var. lib. 2. cap. 20. n.* 14. Germonius *d. cap.* 16. *à num.* 99. *ad* 113. Gutierez *pract. quæst. p. num.* 13. qui testatur de communiori & veriori, & à qua in judicando & consulendo non sit recedendum, *lib. p.* An vero beneficium hoc VI.
immunitatis suas vires porrigat ad decoctores fraudulentos

VII. disserit Gratianus *cap.* 380. *num.*. 3. *& seqq.* Verum qui reliquam horum Mandatorum pietatem reputaverit, non ita facile adduci poterit, ut credat, in hoc textu Iustinianum à scopo aberrasse, quin potius considerato, quod hic non dicitur simpliciter procurandas esse *Tributorum exactiones etiam intra templa*, sed additur dictio μετὰ τοῦ πρέποντος *decenter*, in eam opinionem veniet, ut credat habitum ab eo hic respectum ad Constitutionem Leonis Imperatoris alias laudatam: hic enim cum *in l. præsenti* 6. *C. de his qui ad Eccles. confug.*
VIII. statuisset, confugas ab Ecclesiis non abduci, nec ab Episcopis, vel Ecclesiarum œconomis, (de quibus sermo infra *num.* 17.) pro his quæ ab iis debentur, molestiam inferri, & *capitali & ultimi supplicii animadversione* plectendos declaravisset illos, *qui hoc moliri, facere, aut nuda saltem cogitatione atque contractu ausi fuerint tentare:* addidit, quod si refugæ appareant publice in Ecclesia, & quærentibus sese offerant conveniendos in locis sacris, moneantur sententiis judicum, quibus subjacent, servata sacris locis reverentia § *p.* Quod si latitent intra fines Ecclesiæ, ab hujus defensore, œconomo, vel quopiam simili ministro monito intra eosdem fines exhibeantur. *ibid.* § 2. Et tunc posteaquam moniti fuerint, in publico privatoque contractu civili actione per se vel procuratorem coram judice respondeant: § 3. serveturque solitus judiciorum ordo, si recusent respondere: Et si bona immobilia possideant, hæc pro modo debiti distrahantur; idemque in rebus mobilibus observetur quas habeant extra fines Ecclesiæ: si vero intra fines Ecclesiæ res ipsæ fuerint absconditæ, hæ à defensore vel œconomo perquisitæ proferantur, ut iis venditis fisco vel aliis creditoribus consulatur. *d. l.* 6. § *sed*
IX. *si hoc* 4. Diligenter igitur considerata prædicta Leonis Constitutione, forte dici poterit, ejus vestigiis inhærentem Iustinianum in exactione tributorum præscriptam ibi formam servari voluisse; ut scilicet nulla latitanti debitori illata injuria,

ria,

ria, res ejus mobiles intra Ecclesiæ fines absconditæ fisco tradantur: atque ita si minus ab erroris, certe ab impietatis labe liberabitur Iustinianus, præsertim sequentibus verbis ejus observatis, *auxiliabuntur autem tibi ad hoc etiam Deo amabiles Ecclesiarum defensores & œconomi;* in quibus defensoris & œconomi ministerium videtur implorare, non secus ac alias pu- X.
niendis vel solis adulterii suspicionibus intentus, *Novel. ut lic. Matri & Aviæ cap. ult. § p.* per eosdem defensores voluit cohiberi eos, *qui ita comperiuntur impii, ut etiam in venerandis domibus præsumant de peccatis tractare, ubi consueverunt Deum timentes peccatorum veniam postulare.* Certum est enim, etiam XI.
post Constitutionem Gregorii XIV, debitorem ad Ecclesiam confugientem, & secum bona creditoribus obnoxia deferentem, posse iis per Ordinarium spoliari, obtenta tamen prius à Sacra Congregatione super controversiis Iurisdictionalibus licentia, juxta ejusdem Congregationis decretum, *in una Neritonensi* 17. *Ianuarii* 1628. quod refert Sperellus, *decis.* 49. *num.* 26. *& decis.* 128. *num.* 36. qui ait, passim ab eadem sacra Congregatione dari literas Episcopis, ut bona à debitoribus in Ecclesiam invecta extrahant, eaque cui de jure debentur tradantur. *d. num.* 36. *in fine.*

Et cum Leo in mox laudata Constitutione defensorum meminerit, eorundem pariter hic habetur mentio per Iustinianum, qui ait, *amabiles Ecclesiarum defensores* nullum præstituros impedimentum exactioni, neque passuros vim exactoribus inferri. Antiquitus autem quælibet civitas suos defen- XII.
sores habere solebat, de quibus & eorum muneribus post Iustinianum *in titt. Cod. & Novellarum de defensoribus civit.* desierit Balsamon. *ad Synod. Carthagin. can.* 68. Garsias Loaysa *ad Concil. Toletan.* 8. *V. defensorum.* Bulengerus *de Imp. Rom. lib.* 7. *cap.* 4. *§ defensores. & § ipsi defensores. & cap.* 12. *per tot.* Pancirolus *Notit. Imp. Orient. cap.* 121. *vers. in hac splendidissima.* Petrus Gregorius *Syntagm. Iur. lib.* 18. *cap.* 18. & de his latius infra

XIII. infra *cap.* 10. *num.* 12. *&* 13. Habuisse & Ecclesiam Romanam suos defensores, vel usque ab anno post Christum natum 286, observat Baronius, *Annal. tom.* 2. *ad illum an. num.* 8. quorum munus & dignitatem, allato Gregorii Magni testimonio, plene describit idem Baronius *Annal. Eccles. tom.* 8. *an.* 598. *num.* 16. *& seqq.* & post Baronium Scanarola *de Visitat. Carcerat. lib. p. cap.* 3. *sect.* 2. *num.* 4. *& seqq.* & Becillus,
XIV. *in Notis ad Acta S. Caji Papæ, num.* 27. qui ingeniose probant, quod eorum defensorum munere & loco gaudet Advocatorum Consistorialium (ut verbis Pii II. *in Apologet. ad Martinum Mager.* utar) *Nobilis ordo, constans è viris selectis de multis in utroque Iure Consultis*, cui anno 1652. benignitate Innocentii X. fui adscriptus: & de iis plene in syllabo Advocatorum Consistorialium nuper typis edito eruditissimus collega Carolus Cartharius, Decanus illius Collegii, qui Advocatorum Consistorialium vitas *ibidem* elegantissime conscripsit, exordio ducto à Benedicto Cajetano, cui ad Pontificatum
XV. evecto nomen fuit Bonifacii VIII. Suos pariter defensores habuit Constantinopolitana Ecclesia, & quidem numero plures, quorum prior dicebatur ὁ πρωτέκδικος *Primus defensor*, cujus officium & dignitatem describit Codinus, *de offic. Eccles. Constantinop. in quinario primo, num.* 7. cæteri vero peculiaribus nominibus ac muneribus distinguebantur, de quibus Gretser. ad Codin. *lib. p. cap.* 5. *num.* 2. & Meursius *Glos-*
XVI. *sar. Græcobarbar. V.* ἔκδικος: Et harum Ecclesiarum exemplum sequutos fuisse cæteras, videntur arguere modo laudatæ Leonis ac Iustiniani Constitutiones; indeque forsan in Ecclesiis privatorum pietate constructis patronatuum emanavit origo, quasi Ecclesiastica benignitas æquum non censuerit, alios assumi postpositis fundatoribus, (onus quippe defendendi Ecclesiam patronis incumbere testatur Glossa. *in Can. piæ mentis.* 16. *quæst.* 7. *vers. sunt autem tria.*) eosque ideo & *Patronos* & *Advocatos* usus appellavit; quamvis à patronis

quoque

quoque distincti nonnunquam constituti fuerint defensores, qui & *Vicedomini* nuncupati, quasi Domini locum tenentes, & *Castaldi*, eorum instar qui Domini loco prædium servant, *& Custodes seu Guardiani*, à Guardia sic dicti ex vocabulo Germanico *Wart*, quod diligentem corporis custodiam significat, ut relatis Canonum & Auctorum testimoniis ostendit Innocentius Cironius *in paratit. in quinque lib. decret. ad tit. de Iure patr. V. cum patronatus honore*. Hic præterea œconomi XVII.
Ecclesiæ habetur mentio per Iustinianum, quia sicuti in Constantinopolitana Ecclesia magnus erat œconomus, qui sua in potestate habebat omnes Ecclesiæ facultates & reditus, & in his tam Patriarchæ quam Ecclesiæ dispensator erat: *Codin. de offic. Eccl. Constantinop. quinario primo, num.* 2. ita in unaquaque Ecclesia aderat œconomus, qui curam gereret proventuum Ecclesiæ & bonorum ad eam spectantium, *Canone* 63. *Concil. Niceni, Alphonsi Pisani lib.* 3. His igitur defensoribus & œconomis Iustinianus injungit onus prædictum, quia iis incumbebat cura Ecclesiæ; cum imo defensoribus Leo Imperator imposuerit onus observandi *singulorum intra Ecclesias confugientium personas, causasque incessanter* conquirendi. *d. l.* 6. *§ fin. C. de his qui confug. ad Eccl.* Hos quinimo XVIII.
defensores & œconomos, si impedimenta exactioni præstarent, mandat in hoc textu Iustinianus cogi *de suo satisfacere fisco:* addiditque præterea (id quod ab omni recta ratione ac etiam pietate est alienum) *in edicto* 13. *§ verum, si.* ut *si œconomi & sanctissimæ Ecclesiæ defensores divites non fuerint, ex sanctissimæ Ecclesiæ pecuniis & rebus fisco satisfiat:* at ne à filio XIX.
quidem paterni delicti pœna exigitur, quod *unusquisque ex suo admisso sorte subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur*, juxta placitum Calistrati *in l. crimen* 26. *ff. de pœn.* nec unquam filius pro patre, nec pater pro filio, vel libertus pro patrono, vel servus pro Domino conveniri potest, *l. p. & toto tit. C. ne filius pro patre.* Tam manifestæ iniquitatis edictum XX.

Iuſtiniani attentius conſideranti mihi vix quicquam in mentem venit, quo illum liberem à ſummæ cujuſdam avaritiæ nota, quando, ut Iuvenalis verbis *in Satyra p.* utar, inficiari non poteſt, quin ei fuerit

——— ſanctiſſima divitiarum
Majeſtas: etſi funeſta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras,
Vt colitur Pax atque Fides, Victoria, Virtus,
Quæque ſalutato crepitat Concordia nido.

CAPVT VIII.

Vt cogant exactores tributorum in apochis ſuis exprimere quantitatem Zygocephalorum.

Coges autem publicos exactores in ſuis de ſuſceptis manifeſta facere omnia in quibus ea dederunt, nempe quantitatem zygocephalorum, aut jugorum, aut jugalium, aut quolibet modo per regiones nuncupantur: & pro quibus hæc & quælibet prædiis exiguntur, & datorum quantitatem, ſive in ſpeciebus, ſive in auro. Et interminaberis eis & magnum damnum, & manus amputationem, ſi hoc quod præcipitur quidem ſemper, uſque nunc autem non cuſtoditum eſt, non deinceps omnibus modis ſervent. Si vero (ut aſſolet) declinationem inveniant

Ἀναγκάσεις δὲ τοὺς δημοσίους πράκτορας, ἤτοι τοὺς ἀπαιτητὰς ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀποχαῖς φανερὰ ποιεῖν ἅπαντα ἐφ' οἷς αὐτὰς δεδώκασι. τουτέστι τό τε ποσὸν τῶν ζυγοκεφάλων, ἢ ἰούγων, ἢ ἰουγαλίων, ἢ ὁπωσδήποτε ἂν αὐτὰ κατὰ χώραν καλοῖεν. καὶ ὑπὲρ τίνων αὐτὰ καὶ ποίων χωρίων ἀπαιτοῦσι, καὶ τὸ τῶν δεδομένων ποσὸν, εἴτε ἐν εἴδεσιν, εἴτε ἐν χρυσίῳ, ἀπειλῶν αὐτοῖς καὶ ζημίαν μεγάλην, καὶ χειρὸς ἀφαίρεσιν, εἰ τὸ παραγγελλόμενον μὲν ἀεὶ, μέχρι δὲ νῦν μὴ φυλαχθὲν, μὴ τοῦ λοιποῦ γοῦν πᾶσι φυλάξαιεν τρόποις. εἰ δὲ, ὡς εἰκὸς, ἀποφυγὴν ἐξεύροιέν τινα, λέγοντες μὴ δύνασθαι τὴν τῶν ἰούγων ἐνθεῖναι ποσότητα,

veniant aliquam, dicentes non posse jugorum poni quantitatem: maxime quidem eos malignari putamus: sed tamen nihil hinc lædatur fiscus, nec collatores. fiscus enim sine præjudicio omnia sua percipiat, & solenniter celebrata suscepta percipiat: iis qui hæc exolverint, nihil exigendis amplius. Causa vero in nullo lædatur, & secundum consuetudinem quidem tributa solvantur ab eis, & inferantur fisco. Nuncietur autem ad gloriosissimos nostros Præfectos de istis primitus cogendis censualibus nuncupatas expositiones subtiliter dare, ut ex hoc fiat causæ dijudicatio: & sic interim secundum consuetudinem quidem datis fiscalibus inculpabiliter inferendis, quicquid in iis quæ dubitantur, gloriosissimi nostri Præfecti judicaverint, in iis quæ controversa sunt, hoc valere: necessitatem habentibus exactoribus post cognitam veritatem super his quæstionibus, & in illis de cætero quantitatem zygocephalorum & aliorum omnium describere, secundum quod à nobis jam ordinatum est.

σότητα, μάλιστα μὲν κακουργεῖν αὐτοὺς νομίζομεν, πλὴν ἀλλὰ μηδὲν ἐντεῦθεν βλαπτέσθω μηδὲ τὸ δημόσιον, μηδὲ οἱ συντελεῖς. τὸ μὲν γὰρ δημόσιον ἀπροκρίτως ἅπαντα τὰ οἰκεῖα λαβέτω, καὶ τὰς ἐξ ἔθους γινομένας ἀποδείξεις λαμβανέτωσαν οἱ ταῦτα καταθέντες, μηδὲν ἀπαιτούμενοι πλεῖον. πρᾶγμα δὲ μηδ᾽ ὁτιοῦν καταβλαπτέσθω. καὶ ἡ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες συντέλεια, καταβαλλέσθω παρ᾽ αὐτῶν, καὶ εἰσφερέσθω τῷ δημοσίῳ. μηνυέσθω δὲ εἰς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἡμῶν ὑπάρχους τὰ περὶ τούτων, πρότερον ἀναγκαζομένων τῶν κηνσιτόρων τὰς καλουμένας ἐκθέσεις ἀκριβεῖς διδόναι, ὥς τε ἐκεῖθεν γίνεσθαι τὴν τοῦ πράγματος διάκρισιν· οὕτω τέως τῶν κατὰ συνήθειαν δεδομένων δημοσίων, ἀμέμπτως εἰσκομιζομένων ὅπερ ἂν (ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητουμένοις) οἱ ἐνδοξότατοι ἡμῶν ὕπαρχοι κρίνοιεν ἐπὶ τοῖς στασιαζομένοις, τοῦτο κρατεῖν· ἀνάγκην ἐχόντων τῶν πρακτόρων, μετὰ τὸ γνωσθῆναι τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐπὶ τοῖς ζητουμένοις, καὶ ἐπ᾽ ἐκείνοις τοῦ λοιποῦ τὸ ποσὸν τῶν ὄντων ζυγοκεφάλων, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, κατὰ τὸ παρ᾽ ἡμῶν ἤδη διατεταγμένον, τὰς ἀποδείξεις ἐντάττειν.

I. *Tributa Romæ primo in capita, inde ex censu indicta.*
II. *Indictionis modus.*
III. *Eorum exactio, qua ratione fieret.*
IV. *Modus à Justiniano præscriptus:* & IX.
V. *Tributorum exactores præsumuntur fraudes adhibere.*
VI. *In exigendis tributis attenditur consuetudo: Declaratur num.* VII.
VIII. *Censuales qui.*
X. *Censualis formula apud Romanos quæ.*
XI. *Diminutis redditibus, quando diminueretur tributum.*
XII. *Dominus fundi succidens oleam vel vitem, punitur.*
XIII. *Libris publicorum Officialium fides præstatur, licet non sint publicæ personæ: ampliatur num.* XIV. XV. XVI. & XIX. *Declaratur num.* XVII. & XVIII.
XX. *Liber æstimi, contra quos probet.*
XXI. *Exactiones Tributorum qua ratione fiant in Statu Ecclesiastico, & Regno Neapolitano.*

I. VEtustissimi Quirites tributorum onera singulis populi capitibus æqualiter imposita ferre solebant, nullo virium patrimonii facultatumque respectu: Primus Servius Tullius instituta per censum bonorum singulorum civium æstimatione, pro modo rei cujusque familiaris conferenda præcepit; rursus veterem per capita pendendi rationem successor ejus Tarquinius Superbus reduxit, donec exactor Superbi Valerius Publicola afflictam intolerabili hujusmodi onere plebem levaret, restituto servi more conferendi ad mensuram cujusque facultatum tributi, *Halicarnas. hist. lib.* 4. quin adeo primo illo institutæ libertatis impetu pauperum civium angustiis parcendum Senatus existimavit, ut *portoriis ac tributo plebe liberata* decretum fuerit *apud Livi. lib.* 2. ut *divites conferrent qui ferendo oneri essent; pauperes satis stipendii pendere, si liberos educarent.*
II. Cæterum collatio pro ratione censuum sequentibus sæculis perseveravit: Indicebatur scilicet mense Iulio vel Augusto ea pecuniæ quantitas, quæ pro unoquoque jugo, aut villis, aut centuriis, aliave qualibet re, foret à possessoribus solvenda tam in specie, quam in auro, *Novel. de Collator. § p. l. fin. C. de indict.* Et ut melius collatoribus prospiceretur, ne scilicet pauperes plus inferre cogerentur quam eorum facultates ferrent, quemadmodum sæpissime fieri consuevit; *l. p. C. de cens. & censitor.* priusquam persolvendi tributi portio

tio

tio unicuique provincialium destinaretur, fieri consueverat uniuscujusque bonorum & facultatum taxatio quædam & æstimatio, ad cujus normam unusquisque ad tributi solutionem compellebatur, quæ tamen ad evitandas fraudes prius apud acta provinciarum Rectoribus debebat insinuari, & ab his recipi. *l. p. C. de apoc. public.* his inde æstimationibus pro- III.
portionatæ fiebant tributorum exactiones, post quas susceptor apochas conficiebat, quæ & *securitates* dicebantur *l. ne cave 2. C. de discuss.* (quia ut ait Cassiodorus *lib. 11. ep. 7.* per illas debitoris *substantia communitur*) in quibus, sive particulares forent, sive plenariæ inserebantur dies, Consul, & mensis, simulque subditorum, & specierum qualitates, ac jugorum sive villarum, seu centuriarum quantitates, unaque nomina possessionum exprimebantur, pro quibus tributa persolverentur. *§ pro fiscal. Novel. de Collat.* & hac ratione provincialibus consulebatur, ne amplius molestias sustinerent, *l. 2. 3. & 4. C. de apoch.* & plene superius *capite 4. num. 7. & seqq.* Collatisque hisce apochis, cum brevibus quæ ad Præfecti Prætorio officium, dirigebantur, omnes cessabant fraudes, quas exactores in perniciem inopum potuissent tentare. *d. l. p. C. de apoch.* cum & ad eas excludendas oportuna fuissent excogitata remedia, ne subditi damna paterentur ex iniquis æstimationibus prædiorum *l. qui gravatos 5. C. de cens. & censitor. l. fin. C. de annon. & tribut.* hunc igitur morem respiciens Impe- IV.
rator, in hoc capite Præsidibus injungit, ut cogant *publicos exactores in suis* libris *susceptorum* exprimere *quantitatem zygocephalorum, aut jugorum, aut jugalium, aut quolibet alio modo per regiones nuncupentur*, pro quibus tributum persolvitur, *sive in speciebus, sive in auro*, ut sic distincte cognosci possit quod persolutum fuerit, à quo, in quam causam, & pro quo tempore, *Peregrin. de Iur. fisci lib. 6. tit. 3. n. 2.* & evitentur V.
exactorum fraudes & malæ artes, quas in exactionibus sibi commissis præsumuntur adhibere. *Cohel. in bull. bon. Regim.*

cap. 18. *n.* 29. Quod ſi à præſcripta hac methodo aberraverint, maximam minatur pœnam manus amputationis, quam etiam inde adauxit, dum eos *in* § *pro fiſcalibus* 3. *Novel. de Collator.* libras decem auri perſolvere, & tormentis ſubdi mandavit; eadem librarum decem auri pœna impoſita Præſidi, qui à ſubditis interpellatus, exactores non compulerit ad apochas & ſecuritates juxta prædictam rationem conficien-

VI. das: Et quia contingere poteſt, quod exactores aſſererent aliquando certam notitiam non adeſſe numeri jugorum, commentitiam hanc aſſertionem credendam eſſe definivit Imperator: Ne tamen hac occaſione differatur tributorum exactio, ſtatuit quod tunc *ſecundum conſuetudinem tributa ſolvantur & inferantur fiſco*: Et jure quidem, quia in exigendis tributis ſemper ſervatur conſuetudo, *Iaſ. l.p. n.* 32. *C. de Iur. Emphyt. Paris. conſ.*25. *n.*55. *& ſeqq. Cohel. ad bull. de bon. Regim. cap.*50. *n.* 252. *Avendan. de exeq. Mand. par.*2. *cap.*14. *n.* 20. quæ bene educitur ab exactionibus per annos præcedentes factis à publicis officialibus, *Rota in Bononienſ. Gabellæ* 4 *Decembris* 1648. § *quo etiam, & duobus ſeqq. coram Card. Ot-*

VII. *thobono*: Et ne hæc conſuetudo forte ſit fiſco vel ipſis etiam provincialibus præjudicialis, debebit Præſes interea monere

VIII. Præfectos prætorio, ut cenſuales hoc eſt τ̃ δημοσίων ἀπογραφῶν φύλακας, ut monent Gotifredus *in hoc* §, & Weteranus *in Lexic. Iur. V. Cenſuales* § 2. illos ſcilicet municipales, qui ſuſcipiendis cenſualibus profeſſionibus deſtinantur, *l. fin.*

IX. § *pari.*16. *ff. de mun. & honor.* cogant edere tabulas ipſas cenſus, & inde dijudicent, quænam vere ſit quantitas; & poſtmodum exactores ipſos cogant Zygocephalorum & aliorum quantitatem deſcribere, juxta formam hic præſcriptam: Et

X. ſane congrua omnino erat hæc praxis, inſpecta cenſuali formula, cujus veſtigia habentur apud Ciceronem *in orat. pro L. Flacco.* & Briſſon. *de formul. lib.* 6. in hac enim cavebatur, Vlpiano teſte, *in l. forma* 4. *ff. de cenſ.* & dum agri ſic in cenſum refer-

referrentur, quod deſcriberetur *Nomen fundi cujuſque, & in qua civitate, & in quo pago ſit, & quos duos vicinos proximos habeat, & id arvum quod in decem annos proximos ſatum erat, quot jugerum ſit: vineæ quot vites habeant: olivæ quot jugerum & quot arbores habeant: pratum, quod intra decem annos proximos ſectum erit, quot jugerum: paſcua quot jugerum eſſe videantur: item ſylvæ ceduæ. omnia ipſe qui defert, æſtimet.* Et in ſervis deferendis obſervabatur, ut *& nationes eorum, & ætates, & officia, & artificia ſpecialiter* exprimerentur, *d. l.* 4. *§ in ſervis* 5. *ff. de cenſ.* Nec quiſquam miretur tam exactam deſcriptionis obſervationem, quando ipſæ quoque oleæ & vites enumerari ſolerent: cum enim habita ſola cenſus veri ratione tributa perſolvi æquitas expoſceret, eademque dictaret hæc diminui, quoties delatis in publicis tabulis fructibus XI.
quis nequeat amplius frui ex veris & certis cauſis, *d. l.* 4. *§ illam æquitatem, ff. de cenſ.* voluit Romana providentia occurrere fraudibus uniuscujuſque, qui *vitem ſucciderit, aut fera-* XII.
cium ramorum fœtus vitaverit, quo declinet fidem cenſuum, & mentiatur callidæ paupertatis ingenium, quem puniri juſſerunt Imperatores *in l. quiſquis C. de cenſib. & cenſitor.* ubi tamen à pœna redditur immunis qui detegitur laboraſſe pro copia, & pro reparandis agrorum fœtibus, non ſterilitatem aut inopiam procuraſſe.

Maxima autem his cenſualium libris præſtatur fides, dum inde illi etiam errores corrigantur, quos longa foveat conſuetudo, quam in exigendis tributis maximi æſtimari mox dicebamus *numero 6.* Id tamen jure factum eſt, quia libri XIII.
Officialium qui de publico ad ſcribendum fuerint electi, plene probant, quamvis illi forte non eſſent perſonæ publicæ, *Bart. in l. quædam § numularios, in fin. & ibi Iaſon num. 2. ff. de edendo. Peregrin. conſ. 92. num. 1. vol. 2. Gratian. cap. 727. num. 16. Rota deciſ. 562. num. 2. par. 5. deciſ. 13. n. 4. par. 6. recent. & deciſ. 220. & 230. num. 2. coram Penia.* Idque licet XIV.
forte

forte contrarium probaretur per testes, *Genua de script. privat. lib.* 4. *cap. de libris rationum Officialis*, *à num.* 25. *ad* 29.
XV. vel probanda foret negativa, *Merlin. decis.* 754. *num.* 5. *Rota*
XVI. *decis.* 149. *num.* 5. *par.* 5. *recent.* Imo etiam si adesset statutum, quo caveretur, ne quid probetur etiam per instrumentum, *Genua d. cap. de libris rationum Officialis num.* 16. *Mascard. conclus.* 976. *num.* 37. *Scaccia de judiciis lib.* 2. *cap.* 11. *n.* 122.
XVII. Quando tamen quæstio sit de re spectante ad officium illius qui librum retinet, *Peregrin. cons.* 92. *num.* 3. *vol.* 2. *Gratian. cap.* 727. *num.* 17. *Scaccia d. cap.* 11. *num.* 123. *&* 124. *Seraphin. decis.* 1390. *num.* 2. vel saltem necessarium quendam nexum cum ejus officio præ se ferat, *Genua ubi supra num.* 37.
XVIII. *Scaccia d. cap.* 11. *num.* 125. Et tunc fidem facit tantummodo contra eos qui fuerint præsentes, *Cravet. de antiquitate Tempor. p. p. vers. Quarto limitatur. num.* 73. *&* 74. *Gratian. cap.* 727.
XIX. *num.* 18. cum tamen alias etiam contra tertium probent facti seriem, *Seraphin. decis.* 431. *num.* 6. vel saltem ejus adeo validam faciant præsumptionem, quod transferant in illud
XX. onus probandi, ut contingit in libris æstimi, quos alias probare tantum quoad personas qui illius descriptioni consenserunt, bene monuit Scaccia post Iasonem & Cravettam *de Iudiciis lib.* 2. *d. cap.* 11. *num.* 119. *&* 121.

XXI. Qua vero ratione in statu Ecclesiastico & in Neapolitano regno fiant exactiones, disserunt Cohellius *in Bullam bon. Regim. cap.* 18. *num.* 26. *& cap.* 35. *num.* 165. *& seqq.* Mastrillus *de Magistratibus lib.* 5. *cap.* 9. *num.* 11. *&* 12. & plene Ioh. Franciscus de Ponte *de Offic. & Potest. Proreg. tit.* 14. § 2.

C A-

CAPVT VIII. § I.

Ne præsides permittant in fraudem fisci vendita prædia in emptores non transferri.

Non permittas autem curialibus, aut censualibus, dum vendita sunt prædia eorum aut in alias persónas mutatur possessio, tergiversationibus uti quibusdam, & non transferri à venditoribus ad emptores prædia: sed coges eos omnino facere mutationes sine damno. Si vero dixerint minus idoneos esse emptores, & propterea non fieri migrationem; hoc ipsum examinabis sine quolibet damno: & si quidem idonei fuerint emptores, coges fiscalium præsules omnibus modis & sine quolibet damno celebrare transpositionem. Si vero pro veritate eos inveneris non satis idoneos, coges venditores hoc ipsum profiteri ad gesta, quia periculo eorum transpositio fit fiscalium tributorum in eos qui ab ipsis emunt: hoc quod etiam in Oriente novimus in multis fieri gentibus. Sic enim neque fiscus nocebitur, & fiscalia tributa à

posses-

ΟΥ' συγχωρήσεις δὲ ἢ βουλευταῖς, ἢ κηνσουαλίοις, ἡνίκα πράσεις γίνονται χωρίων, ἢ ἄλλως διανεμήσεις, καὶ εἰς ἕτερα πρόσωπα μεθίστανται κτήσεις, διαστροφαῖς χρῆσθαί τισι, καὶ μὴ μετατεθέναι παρὰ τῶν πωλησάντων εἰς τοὺς ἀγοραστὰς τὰ χωρία. ἀλλ' ἀναγκάσεις αὐτοὺς ἐκ τρόπου παντὸς ποιεῖσθαι τὰς μεταθέσεις, ζημίας χωρίς. εἰ δὲ φήσαιεν ἀπόρους εἶναι τοὺς ἀγοραστὰς, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ποιεῖν τὴν μετάθεσιν, αὐτὸ τοῦτο ἐξετάσεις χωρὶς τῆς οἱασοῦν ζημίας. καὶ εἰ μὲν εὐποροῖεν οἱ ἀγορασταὶ, ἀναγκάσεις τοὺς τῶν δημοσίων προεστῶτας πᾶσι τρόποις καὶ χωρὶς τῆς οἱασοῦν ζημίας ποιήσασθαι τὴν μετάθεσιν. εἰ δὲ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοὺς εὕροις οὐ σφόδρα εὐπόρους, ἀναγκάσεις τοὺς πράτας αὐτὸ τοῦτο ὁμολογῆσαι ἐν ὑπομνήμασιν, ὅτι κινδύνῳ αὐτῶν ἡ μετάθεσις γίνεται τῶν δημοσίων φόρων εἰς τοὺς παρ' αὐτῶν ἐωνημένους (τοῦτο ὅπερ ἐπὶ τῆς ἑῴας ἴσμεν ἐν πολλοῖς γινόμενον ἔθνεσιν) οὕτω γὰρ

οὔτε

possessoribus inferentur, ut non alii quidem sint possessores, alii vero collatores. Oportet enim maxime contra possessores fieri collationes: sed non contra non detinentes neque possidentes terras.

οὔτε τὸ δημόσιον βλαβήσεται, καὶ οἱ δημόσιοι φόροι παρὰ τῶν νεμομένων εἰσκομισθήσονται, ὅπως ἂν μὴ ἕτεροι μὲν εἶεν οἱ νεμόμενοι· ἕτεροι δὲ οἱ συντελοῦντες. δεῖ γὰρ μάλιστα κατὰ τῶν νεμομένων φέρεσθαι τὰς συντελείας, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τῶν μὴ κατεχόντων, μήτε νεμομένων τὰ χωρία.

I. *Tributa persolvenda à possessoribus, & pro ratione bonorum. & num.* IX. *Ampliatur num.* II. X. & XII.
III. *Decurionum ordo constituitur ex Curialibus.*
IV. *Decurionibus vetitum alienare propria bona. Declaratur. num.* V.
VI. *Censuales qui, & num.* VIII.
VII. *In exactionibus onerum realium & mixtorum habetur solum ratio bonorum.*
XI. *In præjudicium fisci bona nequeunt transferri in civem minus idoneum.*
XIII. *Hæres solvit vectigal præteritum prædii legati.*
XIV. *Pensionis solutio dividitur inter antecessorem & successorem pro rata.*

I. Adeo diligens apud Romanos cura fuit, neminem, supra modum virium, oneribus tributi gravandi, ut inter cætera Censitoris officia, illud quoque fuisse tradatur à Iurisconsulto *in l. forma.* 4. *§. p. ff. de cens.* eum *relevare, qui in publicis tabulis delato modo frui certis ex causis non possit*; tondenda siquidem à pastoribus, non deglubenda pecora, prudentissime monebat Tiberius apud
II. Suetonium *in ejus vita cap.* 32. Hac ex causa Iustinianus monet in hoc textu Præsides, ut possessores prædiorum, pro tributis, quæ horum ratione debentur, conveniant, nulla habita ratione pactionum, quæ forte inter privatos in præjudicium jussionis hujusce fuissent conventæ: *sua quemque damna respiciant* (*apud Cassiodorum* Var. lib. 4. epist. 14. scripsit Theodoricus) *& is solvat tributum, qui possessionis noscitur habere compendium.* Dum vero inter Mandata sanctionem hanc collocat Iustinianus, *Curialium* meminit, forte quia præsumuntur
III. ditiores cæteris civibus, cum Decurionum, & Principum civita-

civitatis ordinem constituant. *l. si quis Curiales. 12. C. de Episc. & cler. l. Curiales 21. 25. & 47. C. de Decurionibus.* qui enim Rempublicam olim disposuerunt, oportunum censuere, ad instar Vrbis *adunare in unaquaque civitate Nobiles Viros, & unicuique Senatus dare curiam, per quam debuissent agi quæ publica sunt, atque omnia fieri secundum ordinem. Novella de Decurionibus in princ.* Et quamvis Imperator, ut consuleret dis- IV.
tractionibus, quæ consulto fiebant à Decurionibus, ut se à Curiæ muneribus subtraherent, eas prohibuisset. *Novel. de* V.
Decurionibus. § 1. 2. & 5. non tamen prorsus vetita erat his bonorum propriorum alienatio, sed tantum sine Iudicis decreto & causa: *l. 1. & toto tit. C. de Prædiis Decurionum, & ibidem Amaya l. 1. n. 32. & seqq.* Meminit præterea *Censua-* VI.
lium, eorum scilicet, qui censum & tributa persolvunt, etiamsi non sint ex numero Decurionum; quia in exactionibus onerum realium, vel mixtorum, quæ personis impo- VII.
nuntur ratione rerum, nullum viget discrimen inter nobiles & ignobiles, sed habetur tantum ratio rerum quæ possidentur, *Gloss. in l. p. V. inopes. C. apoch. publ. Petr. Gregor. Syntagm. jur. univ. lib. 3. cap. 7. num. 2. Cohel. ad bull. bon. regim. cap. 35. num. p.* Et quamvis hoc eodem nomine *in § præced. num. 8.* VIII.
eos significari observaverim, qui tabulas censuum custodiunt, non eadem tamen interpretatio hic est adhibenda, cum ibi de exigendo censu esset sermo, hic vero de eodem persolvendo, & hic textus Græcus adhibeat vocem κλωσαλίοις, qui tamen superius adhibuit vocem κινσιτόρων, per quam Censitores exprimuntur, quos inter tributorum exigendorum ministros enumerat Imperator *in Rubrica de Cens. & censitor.* Mandat igitur Iustinianus Præsidibus, ne permittant *Cu-* IX.
rialibus, aut censualibus prædictis, dum vendita sunt prædia eorum, aut in alias personas mutatur possessio, tergiversationibus uti quibusdam, & non transferri à venditoribus ad emptores prædia. Siquidem inoleverat mos, ut plures captantes momen-

taneas necessitates, horum, qui prædia possidebant, ab his fundos compararent, ea inita conventione, quod ipsi eorum ratione nihil fisco persolverent, sed immunes possiderent, & ita apud hos prædia, & apud priores Dominos tributorum
X. onera permanebant; Constituit ideo Constantinus, ut qui prædia aliena hac conditione mercaretur, tam pro consuetis censibus fundi comparati, quam etiam pro præteritis tributis fisco esset obnoxius, *l. rei 2. C. sine censu, vel reliq. fund. comp. non posse.* ut semper publicas pensitationes is debeat agnoscere, qui agros possidet, quando etiam contrariæ pactiones intercessissent. *l. inter debitorem 42. ff. de pact. l. fin. C. sine censu, vel reliq.* Harum igitur legum exemplo præceptum hoc Mandatis suis inseruit Iustinianus, ut sic facilior, & cer-
XI. tior fieret tributorum exactio; Et quia forte potuisset venditor bona jam in tabulas publicas descripta in emptorem minus idoneum transferre, qui solvendis tributis foret impar, quo casu prior dominus tenetur ad tributa, quousque emptor fiat idoneus, quasi is non potuerit sua alienando jus fisci diminuere, *Bart. l. incola 34. num. 2. & ibi add. ff. ad municip. Perez. ad tit. C. de ann. & trib. n. ult. Clocxius de collect. c. 17. num. 29.* hoc casu jubet Imperator rem ipsam examinari, etsi pro veritate inventi fuerint emptores, *non satis idonei;* cogendos esse *venditores, hoc ipsum profiteri ad gesta, quia periculo eorum transpositio fit fiscalium tributorum in eos, qui ab ipsis emunt.* & ita plene consuletur utilitati fisci, & *fisca-*
XII. *lia tributa à possessoribus inferentur*; nam juxta rescriptum Antonini, & Veri *in l. Imperatores 7. ff. de public. & vectigal.* æquum est *in vectigalibus ipsa prædia, non personas conveniri,*
XIII. *& ideo possessores etiam præteriti temporis vectigal solvere.* neque repugnat sententia Vlpiani, qui in *l. cum servus. 39. § hæres. 5. ff. de leg. pr.* voluit hæredem solvere vectigal præteritum legati prædii; quia & ipse fructus præsenti temporis ex re legata una cum hereditate percepit, & sic solvit
ratio-

ratione possessionis, ut observat Gotifredus *ibidem V. hæres.* eo fere pacto, quo in Ecclesiasticis pensionibus solutio divi- XIV.
ditur inter antecessorem & successorem, in beneficio pro rata fructuum perceptorum, & sic ratione temporis, quo quilibet possedit. *Duran. decis.* 448. *num.* 32. *Penia decis.* 703. *num.* 4.

CAPVT IX.

De profectionibus Præsidum, ne provinciales angariis, &c. vexent.

Illud tamen te volumus nosse, quia si quando præceperimus ad alias forte proficisci te provincias: competens est contentum te iis quæ de fisco largiuntur, non gratis expendere: neque nostros subjectos atterere: sed ex quibus in provincia consistens expendebas, ex his ipsis & ad alias proficiscentem regiones facere expensas: neque angariis collatores affligentem, neque te, neque obediens tibi officium: sed propriis quidem subjugalibus propriaque expensa agere iter: hoc ipso custodiendo vel si non ultra terminos properes provinciæ: sed propter quandam occasionem necessariam circumeas civitates.

Ἐκεῖνο μέντοι σὲ βουλόμεθα γινώσκειν, ὡς εἴποτε προστάξαιμεν εἰς ἑτέρας ἴσως παραγίνεσθαι σὲ χώρας, προσῆκόν ἐστιν ἀρκούμενόν σε τοῖς ἀπὸ τοῦ δημοσίου φιλοτιμηθεῖσι, μὴ προῖκα δαπανᾶν, μηδὲ τοὺς ἡμετέρους ὑπηκόους ἐπιτρίβειν, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ὢν ἐδαπάνας, ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς ἑτέρας γινόμενον χώρας ποιεῖσθαι τὰς δαπάνας. μηδὲ ἀγγαρείαις τοὺς συντελεστὰς ἐπιτρίβοντα, μηδέ σε, μηδὲ τὴν πειθομένην σοι τάξιν, ἀλλ᾽ οἰκείοις μὲν ὑποζυγίοις, οἰκείᾳ δὲ δαπάνῃ ποιεῖσθαι τὴν πορείαν. αὐτοῦ τούτου φυλαττομένου, κἂν εἰ μὴ ὑπερόριος γένοιο, ἀλλὰ τὰς τῆς ἐπαρχίας, διά τινα πρόφασιν ἀναγκαίαν, περινοστοίης πόλεις.

I. *Onerum, quibus civitates subjiciuntur ex causa itinerum Præsidum prima origo.*
II. *Leges per quas ea sunt sublata, remissive.*
III. *Soli Principi iter facienti debentur Angariæ, & Parangariæ.*
IV. *Hæ inter regalia enumerantur.*
V. *Magistratibus non conceduntur extra provinciam proficiscentibus, nec etiam eam visitantibus, num.* XI. *nec eorum officialibus, vel familiaribus, num.* X. *Nec Legatis, vel Prolegatis Civitatis Bononiensis.* XXII. *vel aliis Status Ecclesiastici Gubernatoribus,* XXIII.
VI. *Præsidi non licet provinciæ fines egredi, Limitatur num.* VII.
VIII. *Præses, statim ac electus est, nulla interjecta mora debet adire provinciam.*
IX. *Stipendia debentur prædecessori usque in adventum successoris.*
XII. *Angaria quid, & unde dicta, & numer.* XIV. XV. XVIII. XIX. *&* XXI.
XV. *Parangaria quid, & num.* XVIII.
XVI. *Angariæ inter munera patrimonialia recensentur.*
XX. *Fodrum, Albergaria, regium quid, remissive.*
XXIV. *Prohibitis muneribus, prohibentur & Angariæ.*

I. IRatus Prænestinis Postumius Consul, priusquam Roma proficisceretur, illis mandavit, ut locum publice pararent, ubi diverteret, cumque jumentis exeunti sibi præsto essent: hinc ortum duxere onera illa, quibus assidue populos à Magistratibus iter facientibus premi nunquam in posterum desiere: ut enim *Historiarum lib.*42. *cap.p.* ait Livius, *ante hunc Consulem, nemo unquam sociis in ulla re oneri, aut sumptui fuit; ideo Magistratus mulis, tabernaculisque, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis: privata hospitia habebant, ea benigne comiterque colebant, domusque eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset: Legati, qui repente aliquo mitterentur singula jumenta per oppida, iter qua faciendum erat, imperabant: aliam impensam socii in Magistratus*
II. *Romanos non faciebant:* crebrescentibus deinde hujus generis injuriis, plura remedia adversus avaritiam superbiamque Magistratuum comparata sunt per leges, quas enumerat Si-
III. gonius *de antiq. jure Provinc. lib.* 2. *cap.* 5. relicto uni dumtaxat Principi jure hujusmodi commoditatis itinerum à populis exigendæ, ita ut nemini ulla immunitas remaneret, *l. ne-*
IV. *minem.* 11. *C. de sacros. Eccles. l. nullus* 21. *C. de cursu publ.* Vnde angariæ, & parangariæ inter regalia enumerantur *in Con-*

stit.

ſtit. Friderici, feud. lib. 5. tit. 8. & Magiſtratui cuilibet jam ſemel provinciam ſuam ingreſſo, *in l. nemo* 20. *C. de curſu publ. & angar.* prohibuerunt Arcadius & Honorius, ne in itineribus faciendis curſu atque angariis ipſe ſive ſuum utatur officium, ſed expeditionem militarem jumentis propriis exequatur. Hinc igitur Imperator, ut ſubditos liberet ab iis V.
oneribus, quæ hac occaſione in dies ſibi à Magiſtratibus inferrentur, jubet Præſidibus, quod ſi aliquando Princeps ad alias provincias Præſidem *proficiſci juſſerit*, oportet eum *contentum iis, quæ de fiſco largiuntur* (annonis videlicet publice datis,) non gratis expendere, atque ita *ſubjectos atterere*, ſed ex quibus in provincia conſiſtens expendebat, *ex his ipſis ad alias proficiſcentem regiones facere expenſas:* Principalis vero juſſionis hic expreſſe meminit Imperator, dum Præſidem è Provincia exeuntem conſideraſſet, quia Præſidi è Provincia VI.
pedem efferre, aut ullo pacto committere, ut ea ſine ſuo Magiſtratu remaneret, non licebat; excepta voti ſolvendi cauſa, VII.
ac ne tunc quidem pernoctare niſi intra provinciam fas erat. *l. illud* 45. *ff. de off. Præſid.* adjecta contra hanc legem committentibus Majeſtatis, ac ultimi ſupplicii pœna. *cap. p. §. ſi quis. Novel. de adminiſtrat.* Et adeo exacte religioſam hanc intra provinciæ terminos commorationem Præſidibus injunxit Imperator, quod *in ead. Novel. §* 2. Succeſſores jam electos, VIII.
vetuerit eos, qui præſentes eſſent in provincia, *Præſides removere, ipſos autem aut moroſe iter agere*, aut in curia Principis *degere, aut ad aliquas alias prius ire provincias patriam viſuros, & quæcumque fortuitis, & blandientibus hominibus conſueta ſunt.* Sed expreſſe juſſerit illos, ſtatim ac electi ſunt, *velociter ad adminiſtrationem ire, cujus regimina ſuſceperunt, ut non alii quidem removeantur; alii vero non ſint, & provincia ſine Iudice maneat: ſed ante duos ſolum dies quam ad provinciam accedant, in qua, qui cingulum habet, eſt, mittere ad eum amicabilem Epiſtolam, volentem Officium deſtinari ad occurſio-* IX.
nem

nem ejus; & uſque tunc annonas accipere in cingulo exiſtentem, & gubernantem eum; & non ex codicillis cinguli judicare tempus, ſed ex quo in provinciam ipſam acceſſerint, illius accipere Reipublicæ emolumenta; uſque tunc eum, qui in rebus exiſtit, ea percipere, & alium omnium nullum: Non enim portabile eſt, omnino ſine judice relinqui provinciam, ſtatuto quaſi aliquo ab eo qui à nobis ordinatus eſt, ut ejus impleat locum, homine forſan verum non habente experimentum: illo vero, qui in ipſis operibus eſt, & diſcedente de provincia, antequam adveniat tempus, & fraudando emolumentis, quæ eum accipere oportet, donec deponat cingulum. Deponet autem id, dum ſucceſſor acceſſerit in provinciam ante duos ſolum dies, quam provinciam ille ingrediatur.

X. Verum quia non ſatis foret, Præſides ab injuria hac provincialibus inferenda abſtinere, niſi & idem Officiales omnes, eorumque miniſtri obſervarent, hoc idem his injungit, & mandat, nedum Præſidem, verum etiam illi *obediens Officium*, prædicta obſervare, & propria expenſa iter agere, & quidem cum *propriis ſubjugalibus*, hoc eſt jumentis, *ut hic* interpretatur Gothofredus, *& cap. ſane.7. § tituli.2. Novel. de Proconſule Cappad.* & innuit vox Græca ὑποζυγίοις, per quam proprie jumenta exprimuntur, qualia plerumque ſunt quæ ad trahendos currus junguntur; Adeoque præceptum hoc, quod repetitum legitur in Baſilicis, *l. 6. tit.* 3. § 15. neceſſarium credidit Iuſtinianus, ut illud injungeres; Moderatori Helenoponti partem *noſtrorum Mandatorum* nuncupaverit. *§ In-*

XI. *ſuper* 4. *Novel. de Moderat. Helenop.* Imo ne forte Præſides, provinciam propriam obeuntes, ſubditos hoſpitiis, vehiculis, aliiſve hujuſmodi oneribus vexarent, monet hoc idem ſervandum eſſe, etiam ſi non progrediantur *ultra terminos provinciæ, ſed propter quamdam occaſionem neceſſariam circumeunt civitates*; quod idem ſtatuit *in § ad hoc jubemus* 22. *Novel. de collator.* mandans *provinciarum Iudices, & Officia eorum, ſi quando de civitate ad civitatem veniunt, neque angariis, neque deſcri-*

descriptionibus, aut aliis expensis collatores gravare, sed ex Deputatis sibi de fisco annonis expensas facere. An vero & hoc idem censeatur injunctum militibus, qui Præsidem per provinciam comitantur, in sequenti cap. determinabit, ubi & nos de militum transitu differemus. Angariæ nomine, cujus XII.
& in hoc textu, & in prælegatis legibus frequens est mentio, publicam, & necessariam quamdam servitutem exprimi docet Suidas in verbo Ἄγγαρος, quem sequitur Alciatus *in adnotat. ad tit. C. de præposit. sacri cubicul.* quamnam vero servitutem exprimere voluerint Imperatores, vel Iurisconsulti per hanc vocem, dubitant interpretes: eam certe dedu- XIII.
ctam constat, Suida teste, à Persico verbo *Angari*, per quod tabellarii, seu nuncii significantur, qui ita aliquo mittebantur, quod aliis alii succederent; eamque ob causam, cum apud Græcos mos invaluisset, ut per accensas faces in altum elevatas adventus militum significarentur, immotas illas quidem, cum essent amici, nam hostibus advenientibus quassare, ac ultro citroque raptare flammarum hujusmodi signa mos erat. *Thucid. hist. lib. 2. & 3. & ibidem Scholiastes Græcus.* Æschylus *in Agamemnone* volens ostendere, per faces variis in locis accensas Clitemnestræ significatum fuisse adventum Agamemnonis, postquam eversa Troja domum reversus est, faces illas *ἀπ' ἀγγάρου πυρὸς ab Angaro igne*, eleganter, dixit, accensas, ut legit Suidas in *V.* ἄγγαρος, quamvis vulgata Æschyli lectio pro *ἀγγάρου* habeat affinem vocem *ἀγγέλου nuncii*; XIV.
Hinc igitur ductum quod Angariæ voce cursus vehicularis intelligeretur censuerunt Budæus, Antonius Augustinus, Rhodiginus, & alii, quos refert Pancirolus *in notitia Imp. Orient. cap.* 6. Videtur tamen hæc significatio repugnare menti Iurisconsulti *in l. fin. § cursus.* 4. *ff. de mun. & hon.* à quo *cursus vehicularis sollicitudo, & Angariarum* præbitio XV.
tanquam distincta enumerantur: Angariam appellari servitium illud quod subditi cum persona Principi præstant ejus

ſumptibus; Parangariam vero tunc dici, quando præterea propriis ſumptibus inſerviunt, cenſuit Montanus *in Vſus feud. lib.* 5. *cap* 7. *§ ſunt & alia.* Roſenthal. *de feud. cap.* 5. *concl.* 70. *n.* 3. Maſtrillus, *qui de Communi de Magiſtrat. lib.* 3. *cap.* 10.
XVI. *n.* 332. Verum quia Arcadius Imperator Angariam recenſet inter munera patrimonialia, *in d. l. fin. § patrimoniorum* 21. *ff. de mun. & hon. & in l. ſunt munera* 11. *ff. de vacat. & excuſ. mun.* ea ſcilicet, quæ ſumptibus patrimonii, & damnis adminiſtrantis expediuntur, *l. prima. § illud* 3. *& d. l. fin. § patrimoniorum* 18. *ff. de mun. & hon.* ab hac ſententia eſt recedendum, ut optime arguendo docuit Borcholten *in conſuetud.*
XVII. *feud. ad cap. unic. quæ ſint regalia. num.* 84. Et idcirco melius erit aſſerere hac, voce exprimi transvehendarum rerum Principis, armorum, veſtium militarium, & ſimilium rerum neceſſitatem, cujus gratia provinciales, ſi terreſtri ſubvectione opus eſt, jumenta & plauſtra, ſi vero maritima, navigia præbere tenebantur. *Borcholten. d. num.*84. *Pancirol. d. cap.*6. *§ fin. Vultejus de feud. lib. p. cap.* 5. *num.* 7. *verſ.* 14. *Angariæ, &*
XVIII. *Parangariæ*; Et in hoc differebant Angariæ à Parangariis, quod illæ præſtarentur per viam baſilicam, eam ſcilicet, per quam publicus curſus eſt diſpoſitus; Parangariæ vero aliorſum, ut obſervaverunt Cujacius *l. fin. C. de Fabricenſ.* Borcholten. *d. n.* 84. *in fine.* Gothofredus *ad rubr. tit. C. de curſu pub. & Angar.* Perez. *ibidem n.* 5. Pancirolus *d. cap.* 6. *in fine*; qui præterea monet, plerumque ob quandam ſimilitudinem curſum publicum angariam vocari, *& ex libro* 56. *Baſilic.* Bulengerus *de Imperatoribus Romanis lib.* 6. *cap.* 28. *in princ.*
XIX. Quidquid autem proprie per vocem prædictam importetur, certum eſt hoc loco per eam importari quæcumque onera, quæ occaſione itineris, vel hoſpitii Præſidis, ejuſve Officialium, aut familiarium, ſive intra, ſive extra provinciam con-
XX. tingat, ſubeunt provinciales; quorum exempla habemus in fodro, albergaria, & regio, *in cap. præterea* 23. *de Iure patr.* de quibus

quibus plene Cironius *in paratit. ad tit. de Cens. & exact.* Cum revera *angariare* nunc idem quod adigere *ad aliquod onus*, ut observavit Vossius *de vitiis serm. lat. barb. lib.* 4. *cap.* 1. qui quamvis in sua primæva significatione usurparentur *pro adigere ad currendum*, *vel feriendum aliquid*, sumpta hac denominatione ab *angaria*, hoc est, tabellionum mansione; unde *paransangara* apud Persas significabat spatium xxx stadiorum, quod parasangarus, hoc est equestris tabellio, ab una angaria ad alteram decurrebat, ut monet idem Vossius *ibidem lib. p. cap.* 5. *vers. est & à Persis.* XXI.

Cur hujusmodi onera provincialibus inferri æquum non sit, pulcherrimam reddidit, & nostris hisce Mandatis valdè congruam rationem Gregorius XIII, dum *per Breve datum sub die* 30 *Aprilis anno* 1574. Legatis, & Prælegatis Bononiæ residentibus, certo in id assignato stipendio, vetuit ne in posterum Bononiensis Comitatus incolas gravarent onere convehendi ligna, blada, stramenta, uvas, aliasve res cujusvis generis, quibus ipsi indigerent: quod idem longe antea omnibus status Ecclesiastici Legatis, Vicariis, & Gubernatoribus, & cæteris Officialibus prohibuerat Gregorius XI. *in Constitutione quinta;* sic enim ibi sapientissimus Pontifex, & vere nedum Bononiæ Patriæ, verum totius Orbis Christiani Pater, præfatur: *Postquam communi jure prospectum esse omnes norunt, ut hi, qui juridicendo præsunt, à muneribus, & donis illis vel sponte oblatis, quæ absque cujusque injuria recipi valerent, abstineant; quanto diligentius nobis curandum est, ne pauperes, aliæque personæ, sub prætextu eorum quæ cuivis in civitate Magistratui debentur, plus æquo graventur, aut operas suas, vel inviti, Magistratus prædicti auctoritate commoti, præstare cogantur.* Ideoque eo magis hoc Mandatorum caput observandum est, quo arctius Præsidi munera recipere vetitum esse monuimus superius *cap. p. n.* 43. *& seqq.*

(Right margin numbers, in order: XXII beside "Cur hujusmodi…"; XXIII beside "neris, quibus ipsi indigerent…"; XXIV beside "stiani Pater, præfatur…")

CAPVT X.

De locorum Servatoribus, & militibus qui Præsidem per provinciam comitantur.

Eos autem qui vocantur loci servatores, dare judices in civitatibus provinciæ cui præsident (licet spectabiles viri, vel clarissimi, vel præsides sint) omnibus interdicimus modis. Sed neque si milites aliqui sequantur te, neque illos gratis permittas expendere, sed ex propriis emolumentis. Si vero non hoc egerint, sed ex tributis expenderint, & angarias acceperint: omne quicquid damnificabuntur subjecti, hoc ex eorum emolumentis exigens, proprio periculo læsis servabis.

Τοὺς γὰρ δὴ καλουμένους τοποτηρητὰς διδόναι τοὺς ἄρχοντας ἐν ταῖς πόλεσι τῆς ἐπαρχίας ἧς ἡγοῦνται (κἂν εἰ spectabiles, κἂν εἰ λαμπρότατοι, κἂν εἰ ἡγεμόνες εἶεν) πᾶσιν ἀπαγορεύομεν τρόποις. ἀλλὰ μηδὲ εἰ στρατιῶταί τινες ἕποιντό σοι, μηδὲ ἐκείνοις προῖκα συγχωρεῖν δαπανᾶν, ἀλλ' ἐκ τῶν οἰκείων σιτήσεων. εἰ δὲ μὴ τοῦτο πράξαιεν, ἀλλ' ἐκ τῶν συντελεστῶν δαπανήσαιεν, καὶ ἀγγαρείας λάβοιεν, πᾶν ὅσον ἂν ζημιοῖτο τὸ ὑπήκοον, τοῦτο ἐκ τῶν αὐτῶν σιτήσεων εἰσπράξεις, οἰκείῳ κινδύνῳ τοῖς ἠδικημένοις ἀποσώσεις.

I. *Romani Imperii divisio in Diæceses, & Provincias.*
II. *Vicarii, qui & Servatores, quinam.*
III. *Hi à Militaribus Magistratibus, & à Præfectis, Prætorii etiam destinati.*
IV. *A Iustiniano sublati, & num.* VI. *Limitatur num* IX. *&* X.
V. *Ab eodem pariter sublati latronum insectatores.*
VII. *Præsides debent lustrare Provinciam absque onere provincialium, & num.* XXI.
VIII. *Consuetudo non excusat in delictis.*
XI. *Civitates suos habebant Magistratus municipales; & num.* XIV.
XII. *Defensores civitatum qua ratione eliguntur.*
XIII. *Eorum munus, & jurisdictio.*
XV. *Magistratus municipales quam jurisdictionem haberent: & num.* XVIII.
XVI. *A Principe an eligerentur, & numer.* XVIII.
XVII. *In Basilicis cur non adsit titulus de Decurionibus.*
XIX. *In electione Magistratuum præferendi nobiliores, & magis periti.*
XX. *Cives inulti compelluntur acceptare Magistratus municipales.*
XXI. *Stipendiis militaribus resarcienda damna per milites illata.*
XXII. *Transitus militaris per provincias forma præscribitur.*
XXIII. *Hospitii militaris modus.*
XXIV. *De militibus Ioannis dictum explicatur.*

Diviſo in plures Diœceſes Imperio, rurſuſque ipſis I.
Diœceſibus in plures provincias diviſis; totius
Diœceſis Metropolis Præfectorum Prætorio, Præ-
ſidum vero præcipua cujuſque provinciæ civitas
ſedes, ac domicilium eſſe ſolebat, quorum omnium partes II.
ab inferioribus Magiſtratibus, qui Vicarii dicebantur, impleri
mos erat, *Berterius Pytanon diatr. p. cap.* 8. *&* 9. qui à Cujacio
obſervat. lib. 3. *cap.* 14. dicti ſunt Vicarii, loci Iudices, & τοπο-
τηριταὶ nomine proprio ἐκ τοῦ τηρεῖν, ὅ ἐστι φυλάσσειν ἤτοι ἀνα-
πληροῦν τοὺς τόπους τῶν στελλόντων αὐτοὺς: à verbo τηρεῖν, quod eſt
cuſtodire, vel implere locos mittentium ipſos *apud Berter.
d. diatr. p. cap.* 10. *in princ.* Non aliud fælicitati provincia-
lium infeſtius hominum genus unquam fuit, quippe ſpecie
peculiarium annonarum, quas ſummam per injuriam paſſim
imperabant, erigebantque, aliiſque commentis, quorum in
Imperiis verſantibus materia nunquam in promptu non
erat, civitatum, privatorumque fortunas nuſquam conſiſtere
patiebantur. Nec militares quidem Magiſtratus majore mo- III.
deſtia agebant, nam ipſi quoque ejuſmodi miniſtrorum ge-
nere, in pacanda à latronibus provincia, hoſtibuſque à popu-
latione finium prohibendis, utebantur; ipſi quinimo Præfe-
cti prætorio, Comiteſque largitionum, & privatarum, de qui-
bus Pancirolus *in notit. Imp. Occident. cap.* 75. *&* 87. operam
horum Vicariorum in exigendis per provincias pecuniis ad-
hibebant, *§ p. Novell. ut nulli jud.* quorum quidem univerſum IV.
nomen uſumque Iuſtinianus, tanquam publico civitatum
exitio natum, penitus à Republica tollendum pridem judi-
cavit; *§ nulli quoque* 4. *Novel. ut jud. ſine quoquo ſuffrag.* inhi- V.
bita inprimis extraordinaria ea adverſus latrones manu, quæ
ipſis latrociniis infeſtior nonnumquam à Præſidibus ipſis re-
tinebatur, pœna triginta librarum auri mittentibus impo-
ſita, *§ interdicimus* 13. *Novel. ut jud. ſine quoquo ſuffrag.* de-

 bent

bent enim judices tam Civiles, quam Militares, *per se requirere eos, qui latrocinia, aut violentias, aut rapinas rerum, aut fœminarum, aut alia quælibet in provinciis illicita committunt*; nec occasione hac quidpiam, nec etiam sub consuetudinis prætextu, à subditis extorquere. *§ jubemus 21. Novel. de col-*
VI. *lator.* In hoc itaque textu idem Imperator, inter alia Mandata, hoc etiam, quod in supradicta Novella de Vicariis præceperat, repetit; addito, quod si quando exigendorum tributorum ratio necessarium hujusmodi ministrorum usum esse suadeat, non nisi jussu Principis adhibeantur, *§ p. Novell. ut nulli jud.* aliàs missum privata Præfectorum Prætorio auctoritate, decem librarum auri pœna puniri, ac cingulo militari privari voluit; mandans præterea, quod tunc Præfecti ipsi triginta libras auri persolverent, & læsis ea omnia restituerent quæ à servatoribus his abrepta fuissent. *§ adhæc 19. Novel. de Collatoribus*, & quod à Præsidibus missi servatores, imo etiam Præsides ipsi mittentes, quinque librarum auri pœna mulctarentur: & hujusce prohibitionis hic inter Man-
VII. data collocatæ meminit *§ insuper. 4. in princ. Nov. de moderat. Hellesp. & § enimvero 2. Novel. de Prætore Paphlag.* addens, *ibidem*, satis civitatibus consulere Præsides, provinciam ipsam circumeundo; quo tamen casu jussit, *expensis propriis hoc facere tam Iudices, quam competens, & obediens eis officium; Neque vero angariis* (de quibus cap. præced. n. 12.) *aut iis, qui vocantur epidemeticis*, (iis scilicet pecuniis, quibus se provinciales redimunt ab onere hospitii militaris. *Gothofred. ad rubr. tit. C. de metat. & epidemeticis*) aut *alio quolibet dispendio gravare subjectos; Neque consuetudines nominare, aut quærere, quas forsitan aliqui in proprium lucrum injuste adinvenerunt.*
VIII. *§ p. Novel. ut nul. jud.* eam optimam *ibidem* addens rationem à Præsidibus observandam, dum consuetudines allegando subditos spoliare intendunt, quod *male adinventa, malæque consuetudines, neque ex longo tempore, neque ex longa*

con-

consuetudine confirmantur. Hic tamen ab Imperatore tradita eo tantum casu procedunt, quo Præses jam provinciam ingressus sit, & in illa moretur. Antequam enim ad provinciam accedat, Vicarium potest constituere, qui interim ea omnia faciat, quæ Præsidem ipsum facere mos est; in sumendis tamen suppliciis, morte & mutilatione interdicta; IX.
Et hoc idem Præsidi licebit, quoties permittente Principe è provincia egrediatur. *§ ad hæc 20. Novel. de Collator.* X.

Neque quispiam idcirco civitatibus, vicisque provinciarum à præsentia Præsidis, quod necesse futurum est, remotis, post ademptum Vicariorum ministerium, anarchiæ incommoda timenda putet: Nec enim ea cura solertissimum legislatoris animum sollicitum non habuit; qui, cum Præsidibus excellentiorem in provincia, sublimioremque potestatem attribuisset, quæ etiam à longe consulentibus curari queunt leviora, & quotidiana defensorum opera & consilio administranda præcepit, quos idcirco jurisdictione & cæteris judicum ornamentis augere voluit, ut Præsides non tam judicando ipsi, quam judiciis defensorum præsidendo, judicum cæterorum judices jure possent appellari. *Novel. de defens. civit. in præfat. in fine.* Civitatum igitur defensores ex plebis corpore, *l. 2. C. defens. Civit.* Episcopi, Clericorum, & civium decreto constituti, *l. defensores. 8. C. eod.* & inde, præstito de observandis ad unguem legibus juramento, absque impendio confirmati à Præfecto Prætorio, cui uni eos removendi jus erat, *§. p. Novel. de defens.* in minoribus causis, id est usque ad quinquaginta solidorum summam, quæ inde usque ad 300. aureos fuit protracta, *cap. 3. § fin. Nov. de defens.* acta judicialia conferebant: rusticorum controversias cognoscebant; & parentis vicem plebi exhibentes descriptionibus rusticos & urbanos non patiebantur affligi; Officialium insolentiæ &, judicum voracitati modeste & reverenter occurrebant, ingrediendi ad judices, cum vellent, liberam habebant XI. XII. XIII.

bebant facultatem; populos ſuper exactionibus, vel majoribus menſtruis aut ponderibus prægravari non permittebant; crimina impunita coaleſcere non ſinebant, & oblatos ſibi reos in actu delinquendi deprehenſos expreſſo crimine ſub idonea proſequutione dirigebant ad Præſidem, *l. p. l. utili 3. l. in defenſoribus 4. l. per omnes 6. l. defenſores 7. l. jubemus 9. C. de defenſ. civ.* Indeque à Iuſtiniano alia munera iiſdem demandata fuerunt, quæ in Novella *de defenſor.* recenſentur, ubi *cap. 3. §. p.* ea dicitur fuiſſe defenſorum auctoritas, quod revera viderentur *abſolute judicum obtinere ordinem, & maxime quando abſunt: & Officiales provinciæ quicunque in civitate ſunt illa in qua defenſor eſt, obediri illi, & adjuvare* cogerentur: *ut abſentibus Præſidibus gentium nihil videatur deeſſe civitatibus ſub illorum præſentia: cap. 3. § p. eod. Novel. de defenſ.*

XIV. Aderant etiam, præter Defenſores, Magiſtratus alii Municipales, ſi non in omnibus, *l. in hac 30. C. de donat.* ſaltem in plurimis civitatibus, dum curiam haberent pro Senatu, Decemviros pro Conſulibus, & Defenſores pro Tribunis Plebis. *Novel. de decur. in princ. Gotifred. ad d. l. 30. C. de donat. V. & defenſor. Perez ad tit. C. de Magiſtr. municip. num. p.*

XV. Et Magiſtratus hi municipales ordinariam juriſdictionem in minoribus cauſis exercebant, non vero in majoribus, niſi partium conſenſu eorum juriſdictio prorogaretur, *l. inter 28. ff. ad municip.* habebant & judicati exequutionem aliquam per captionem pignorum, *l. quemadmodum 29. § Magiſtratus 7. ff. ad l. Aquiliam.* & modicam coercitionem, non tamen in liberos, *l. Magiſtratibus 12. ff. de juriſdict.* & plures hujuſmodi actus exercebant; adeo ut ea, quæ juriſdictionis, non tamen quæ imperii ſunt, ab hujuſmodi Magiſtratibus obiri ſolerent, *l. ea quæ 26. ff. ad municipal.* Imo nec juriſdictionem propriam judicio pœnali tueri poſſent, *l. unica. in*
XVI. *princ. ff. ſi quis jus dicenti non obtemper.* In Magiſtratibus hiſce

hisce municipalibus plurimum quidem Principis judicium considerabatur; nam in Decurionum albo prius scribebantur nomina eorum, qui honores Principis judicio consequuti fuissent; postea eorum, qui tantum municipalibus functi essent, *l. fin. ff. de albo scrib.* sed à Principe non creabantur. *l. observare 2. C. de decur.* quousque Leo Imperator, sub- XVII.
lato curiis privilegio constituendi Magistratus, voluit ab una imperiali sollicitudine, & administratione, civitates pendere. *Constit.* 46. & 47. ut ideo titulum *de Decurionibus* in Basilicis non reperiri, quia per prædictas Leonis Constitutiones Decurionum ordines jam fuerant sublati, observaverit Cujacius *ad tit. Cod. de Decurion.* Principum tamen benigni- XVIII.
tate, quibus Iustinianæum jus sequi placuit, in unaquaque civitate permissa est civibus electio Magistratuum, qui Principis auctoritate constituti, majorem, ut plurimum, quam veteres illi Decemviri, Curiales, & Defensores, habeant potestatem; prout diversa temporum ratio, & civitatum consuetudo videtur exposcere, *Perez. ad tit. de Decur. n.* 5. &, ut eam melius quam sibi regnantium indulgent placita, permittunt, exerceant jurisdictionem, ea singula saltem adumbrata quadam imitatione observent, quæ in relatis Constitutionibus fuerunt determinata: Et hinc habita ratione nobilitatis, mo- XIX.
rum, probitatis, & peritiæ, legitime convocatis electoribus fiunt electiones Magistratuum, in paritate cæterarum conditionum, facta semper prælatione eorum, quos ætatis, natalium, & prudentiæ conditio suadeat præferri, *Avendan. de exequen. mand. p. p. cap.* 19. *per tot.* Imo & nunc, non secus XX.
ac olim sancitum fuit de Decurionibus, *l.* 13. 14. & 18. *C. de Decurion.* & de Defensoribus *l. p. C. de magistr. municip. Novel. de defensor. & l. fin. C. eod.* Magistratus municipales subire cives inviti compelluntur, impositis etiam, ultra existimationis jacturam, *l. ex omnib.* 31. *C. de Decurion.* aliis pœnis, nisi justæ excusationis causæ afferantur, ut asserunt Cohellius *ad*

Bul. bon. Regim. cap. 19. *à num.* 28. *& seqq.* & Avendaño, qui eas recenset, *de exequ. mand. cap.* 19. *num.* 24. *& seqq.* Cum igitur (ut ad textus interpretationem regrediar) servatorum officium abrogavisset Iustinianus, sive à civilibus, sive à
XXI. militaribus Magistratibus hi eligerentur, voluit Præsides ipsos provinciam circumire,& perlustrare, *§ oportet* 5. *Novel. de Moderat. Hellenop.* & quia futurum providebat, ut militari præsidio ad corporis custodiam tunc uterentur, mandat ne milites illos gratis permittant expendere, sed ex propriis emolumentis; Ideoque, *neque ipse Præses, neque cohortalis, neque miles ipsum comitatus, à collatoribus aliquid capiat, aut gratis sumptum faciet, aut etiam collatores, vel ipse atteret, vel ipsum comitantes milites agere permittet*; ut his expresse inhærens Mandatis Moderatorum Hellenoponti monebat Iustinianus *in § insuper* 4. *Novel. de Moder. Hellenop.* Quod si Mandatum hoc milites per insolentiam temeritatemve violaverint, *& ex tributis expenderint, & angarias acceperint, quidquid damnificabuntur subjecti, hoc ex eorum* militum *emolumentis exigens* Præses, *proprio periculo*, læsis ipsis provincialibus servabit.

XXII. Quas vero injurias militum in provinciis agentium excludit hic Imperator, easdem solerti providoque consilio procul arcet à rebus & personis provincialium, eo tempore, quo iter per provincias faciunt propulsandi aut inferendi belli causa. Nam singulis intentus Iustinianus, & maxime cupidus,

Claud. de Laud Stilicon. lib. 1.

——— *Nullis ut vinea furtis,*
Aut seges erepta fraudaret messe colonum:
Vt nihil aut sævum rabies, aut turpe libido
Suaderet: placidi servirent legibus enses.

Provincialium indemnitati consulturus Novellam 30. edidit, in qua huic rei prospiciens decrevit,quod tempore expeditionis certi quidam adessent Delegatores, (qui & Legatarii dicti

dicti, ut animadvertit *ibid. in princ.* Cujacius & Rittershusius *in Iure Iustiniani. p.* 14. *cap.6. n.3.)* qui copiis militaribus providerent; & optiones, qui eisdem annonam erogarent & collatoribus facerent re cauta (id est apochas, ut *ibidem* exponit Cujacius, Matthias Stephanus *n.3.* & Rittershusius *d.cap.6. n.* 4. *&* 5.) ut ex iis constare posset, quid in annonam militarem prædiorum possessores contulissent; idque deinde eis reputaretur in pensione tributorum, quæ fisco deberent, vel debituri essent; vel redderetur ex communi canone totius provinciæ, vel ex arca Præfecti Prætorio cujusque diœceseos; vel retineretur ab ipsis collatoribus, quando ab illis fieret proximæ indictionis illatio, § 3. & si forte prædicta, re cauta, data non fuissent, tam apud Episcopum & Præsidem, sive Defensorem civitatis, satis erat possessores inter acta docere, quid in exercitus alimoniam impendissent, & tunc non minor erat actorum fides, quam apocharum, § 5. sancivitque præterea Iustinianus, quod contenti sint milites iis annonæ speciebus, quæ in uno quoque loco reperiuntur, nec audeant alias quærere, quæ ibi non nascantur, ut audiendi non sint milites delicati, exotica sibi dari postulantes, § 2. Nec milites, aut fœderati quidquam exigant occasione non factæ præparationis, aut introituum nomine, aut quo alio commentitio titulo, *§ p. in fine.* puta cœnaticorum, *l. cœnaticorum* 3. *& ibi Gothifred. C. de erog. milit. annonæ.* adærationis (hoc est, pretii pro annonis) *l. nulli.* 7. *C. eod.* vel epidemiticorum nomine, *l. fin. C. de metatis.* hoc est pretiorum, quibus se rediment ab onere suscipiendorum hospitum, *Gothifred. ad rubr. tit. C. de metat.* nec Princeps, vel Duces militiæ possint in transitu ad alias civitates vel prædia mittere, simulantes exercitum ibi transiturum esse, vel facturum mansionem, qui tamen alia via sit revera transiturus; neve quidpiam hoc nomine à provincialibus extorqueant; quod si id fecerint, duplum cogentur restituere, & omnino indemnes servari opor-

tebit illos provinciales, qui aliquid eo nomine expenderint. § *6.* Quod ſi forte Præſides provinciarum cum Ducibus pacti fuiſſent, ut per diverſas civitates, & villas copias perducant, indemnes ſervabuntur provinciales, & cingulo remoti Præſides confiſcationi, & exilio ſubdentur, § 7. pluribuſque impoſitis pœnis, quibus auxiliarium quoque quacumque ex
XXIII. gente copiarum milites obnoxii ſunt, § 8. hoſpitiis, quæ militibus deſtinata ſunt, is præfigitur modus, quod principales ædium partes dominis, ſeu inquilinis reſerventur, § *fin.* obſervata ſemper diviſione per Arcadium & Honorium ſancita, *in l. 2. C. de metat.* de qua ſuperius *cap.* 4. § *2. n.* 17. quæ ſingula diligenter obſervari ſi curent Præſides, ii certe Principis & provincialium commoda procurabunt, imo magis militum ipſorum, juxta Ioannis dictum, *Lucæ* 3. quod refertur *in can. militare.* 5. 23. *quæſt. p.* ille ſcilicet militibus interrogantibus, quid ſibi faciendum foret, reſpondit, *neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris*; quem locum conſiderans Cardinalis Cajetanus jure dicebat *in Commentariis ad d. cap.* 3. quod *in his tribus genus militum peccare conſuevit; nam & crebras violentias inferunt ruſticis & hominibus humilibus, viribus; calumniantur quoque, imponentes aliis quæ non fecerunt; & rariſſimus eſt qui propriis ſtipendiis ſit contentus. Et ſi perſpicaciter hæc tria conſiderantur, ordinatur animus militum in tertio: & uterque modus injuriandi (ſcilicet manifeſtè vel occultè, vi vel dolo) tollitur.*

CAPVT XI.

Quid agendum à Præside si emergant controversiæ de Religione.

Neque occasione religionum hæresumque quæstionis, permittas alicui provinciam commovere, aut aliter quandam præceptionem injungi provinciæ, cui præsides. ipse vero providebis, cum competenti utilitate fiscalibus & quæ alia sunt perscrutari: & non permittere aliquid contra nostras fieri præceptiones occasione religionum. Si vero canonicum sit quod quæritur: una cum metropolita provinciæ hoc disponere & decernere, sive episcopi dubitent, sive alii quidam: & causæ dare Deo amabilem & decibilem terminum: qui & decenter orthodoxam custodiat fidem, & indemnitatem procuret fiscalibus, & nostros subjectos servet inviolatos.

ΟΥ' μὴν ὐδὲ προφάσει θρησκειῶν τε καὶ αἱρέσεων ζητήσεως, συγχωρήσεις τινὶ τὴν ἐπαρχίαν λεηλατεῖν, ἢ ἄλλως τοιαύτην τινὰ πρόσταξιν ἐγχειρισθῆναι ἐπὶ τῆς χώρας ἧς ἄρχεις. αὐτὸς δὲ προνοήσεις μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ τοῦ συμφέροντος τοῖς δημοσίοις, καὶ τοῦ τὰ τοιαῦτα ἀνερευνᾶν, καὶ μὴ συγχωρεῖν τι παρὰ τὰς ἡμετέρας γίνεσθαι προστάξεις προφάσει θρησκειῶν. εἰ δὲ κανονικὸν εἴη τὸ ἐπιζητούμενον, ἅμα τῷ μητροπολίτῃ τῆς ἐπαρχίας ταῦτα διακρίνειν, εἴτε ἐπίσκοποι ἀμφισβητοῖεν, εἴτε ἕτεροί τινες, καὶ τῷ πράγματι διδόναι θεοφιλῆ τε καὶ πρέποντα ὅρον. ὃς καὶ τὴν πρέπουσαν τιμὴν τῇ ὀρθοδόξῳ φυλάξει πίστει, καὶ τὸ ἀζήμιον περιποιήσει τοῖς δημοσίοις, καὶ τοῖς ἡμετέροις ὑποτελέσι τὸ ἀνεπηρέαστον φυλάξει.

I. *Seditiones, quæ in civitatibus ex religionum diversitate oriuntur, cito opprimendæ sunt.*
II. *Servatores locorum à Iustiniano sublati.*
III. *Præsidum juramentum de conservanda fide Orthodoxa.*
IV. *Hæresis est publicum crimen.*
V. *Nec morte extinguitur.*
VI. *Illius cognitio spectat ad Iudicem Ecclesiasticum.*
VII. *Epistola Ioannis Pontificis ad Iustinianum.*
VIII. *Iustinianus fautor Anthemii Eutichianistæ.*

I. E quid intactum relinquat Iustinianus eorum omnium, quæ ad publicam rei Romanæ fœlicitatem necessaria sunt, cavendum in hoc textu mandat Præsidibus, ut quieti suæ quisque provinciæ, amota omni seditionum turbarumque materie, studeat; præsertim vero ea, quæ cæteris omnibus atrocior ac diuturnior esse solet, à religionis cultusque varietate proficiscens, § *insuper 2. Novell. de Proconf. Palæst.* Negat itaque cuiquam permittendum provinciam commovere, aut præceptiones injungere *occasione religionum hæresumque quæstionis:* sed semper adhibita cura, ne fiscalia seditionum hujusmodi occasione detrimentum aliquod patiantur, à se præscriptas leges observandas summa adhibita cura, ne quidquam à sacris canonibus dissentiens in mentes hominum irrepat; sed placita veteri orthodoxorum consensui à Præside ipso *una cum Metropolita Provinciæ* determinentur: sive de hoc *Episcopi dubitent, sive alii quidam:* ita quod in omnibus hujusmodi controversiis terminus convenienter, & orthodoxæ fidei placitis
II. & fiscalium indemnitati non alienus, constituatur: & hoc etiam casu, non secus ac in præcedentibus, textu *n.* 4. locorum servatores prorsus excludit; certe ut inde inviolati remanerent subditi ab oneribus, quæ hac ratione subibant; dum illi sub prætextu inquirendi in eos qui se hæreticorum erroribus dedissent, sportularum ratione magnam vim auri capiebant, ut monuit Iustinianus *edicto 2. cap. p.*

Hoc Mandatorum caput nostrorum temporum Præsides non afficit: non quod ipsi non teneantur operam navare
III. conservandæ fidei orthodoxæ; ad id enim determinato præstito juramento compelluntur per Constitutionem Friderici,
IV. *Auth. statuimus. C. de Episcop. aud.* & hæresis inter publica crimina recensetur *in l. Manichæos 4. §p. C. de hæretic.* quia *quod in religionem divinam committitur, in omnium fertur injuriam;*

juriam; ejuſque criminis, non ſecus ac læſæ Majeſtatis, inquiſitio extenditur etiam poſt mortem, *ead. l.* 4. § *in mortem* 4. V.
ſed Pontificum decreta alia ratione conſuluerunt, dum munus id Eccleſiaſticis judicibus injunxere, *cap. ut inquiſitionis* VI.
officium 18. § *prohibemus de hæretic. in* 6. Et de hac re pleniſſime Farinacius *de hæreſi quæſt.* 186. *per tot.*

Nec miretur aliquis, Iuſtinianum alias fidei acerrimum VII.
propugnatorem (ut indicat ad eum conſcripta Ioannis Romani Pontificis epiſtola inſerta *in l. cognoſcere.*7. *C. de ſumma Trinit. & fide Cathol.* quam genuinam vel doctiſſimorum Iuriſconſultorum Alciati *parergon lib.* 4. *cap.* 23. & Cujacii *obſervat. lib.* 12. *cap.* 26. teſtimonio comprobat Baronius *annal. Eccleſiaſt. tom.*7. *ann.* 534. *n.* 14. *& ſeqq.*) nunc eos excludere à provinciis qui ad eas pro conſervanda orthodoxa fide ab Epiſcopis aliisve ſuperioribus prælatis mittantur: eo enim VIII.
tempore, quo novellam hanc edidit Iuſtinianus, favebat Antemio Eutichianiſtæ, pro cujus hæreſeos inquiſitione frequentes legatos mittebat Romanus Pontifex, ut bene *hic ad marginem* ex Nicephoro obſervavit Contius; quod idem comprobatur ex traditis per Baronium *ann.* 536. *n.* 17. *& ſeqq.* qui & Pontificis cum Iuſtiniano diſſenſiones, & Antemii tandem ſequutam condemnationem pleniſſime refert.

CAPVT XII.

De capitali crimine damnatis, ut bona eorum non publicentur, ſed propinquis relinquantur.

Oportet autem te & in hoc omnem ponere providentiam, cum aliquis dignus apparuerit pœna, illum quidem punire,

Δεῖ δέ σε καὶ τούτου πᾶσαν τίθεσθαι πρόνοιαν, τοῦ, ἡνίκα τις ἄξιος φανείη ποινῆς, ἐκεῖνον μὲν κολάζειν, τῶν δὲ πραγμάτων αὐτοῦ μὴ

nire, res autem ejus non contingere, sed sinere eas generi & legi, & secundum illam, ordini. Non enim res sunt quæ delinquunt, sed qui res possident: at illi reciprocant ordinem, eos quidem qui digni sunt pœna, dimittunt: illorum autem auferunt res, alios pro illis punientes, quos lex forte ad illorum vocavit successionem.

μὴ προσάπτεσθαι, ἀλλὰ συγχωρεῖν ταῦτα τῷ γένει καὶ τῷ νόμῳ καὶ τῇ κατ' ἐκεῖνον φέρεσθαι τάξει. οὐ γὰρ τὰ πράγματα ἐστὶ τὰ πλημμελοῦντα, ἀλλ' οἱ τὰ πράγματα κεκτημένοι. οἱ δὲ ἀντιστρέφοντες τὴν τάξιν, τοὺς μὲν ἀξίους ποινῆς ἀφιᾶσι, τὰ δὲ ἐκείνων ἀφαιροῦνται πράγματα, ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν τιμωρούμενοι, οὓς ὁ νόμος ἴσως ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἐκάλει διαδοχήν.

I. *Multi bona magis timent amittere, quam vitam.*
II. *Bonorum publicatio quomodo fieret antiquitus.*
III. *An tunc liberis aliqua bona fuerint reservata, & quæ, & num.* VII.
IV. *Dotes in quibus criminibus publicatæ.*
V. *Bona publicata, publicis usibus destinata apud Romanos.*
VI. *Fisco Principis privato quando addicta.*
VIII. *Bonorum publicationes sublatæ & cur. Limitatur num.* IX. XI. *&* XIV. *Ampliatur* XII. XIII. XV. XVI. XVIII.
X. *Crimina læsæ majestatis & hæreseos æquiparantur.*
XVII. *Bononiæ ex longa consuetudine sublatæ sunt bonorum confiscationes.*
XIX. *Ius confiscationis enumeratur inter regalia.*
XX. *Solus Princeps supremus habet jus confiscationis.*
XXI. *Feudatarius quando habeat jus confiscationis.*
XXII. *Magistratus non habet jus confiscationis. Ampliatur num.* XXIII. XXIV. XXV. XXVI. *&* XXVII.
XXVIII. *Quando Princeps imponat pœnam publicationis bonorum.*
XXIX. *Quæ bona publicationi sint subjecta, & ad quem spectent.*

I. PLerique hominum adeo humilis abjectique animi sunt, ut multo magis paupertatis, quam vitæ periculo commoveantur: aliis hoc idem erga rem familiarem studium, naturalis erga liberos indulgentia, & illustrandæ posteritatis cura ingenerat, quam quidem, ne ingloriam obscuramque reliquisse dicantur, majorem sibi in conservandis domus fortunis, quam in ipso capite ac vita tuenda curam & industriam collocandam statuunt, ut observavit Perez *ad tit. Cod. de bon. proscript. n.* 11. quasi *perpetua egestate sordentibus sit & mors solatium, & vita suppli-*

supplicium juxta dictum Arcadii & Honorii *l. quisquis* 5. *§ p. C. ad l. Iul. Majest.* Hinc pro omni delicto, quo vita adime- II.
batur, aut Civitas, aut servilis conditio irrogaretur, bonorum quoque publicationem addicere mos erat. *l. p. ff. de bon. damn.* nisi ea condemnato fuissent expresse reservata, *Peregrin. de Iur. fisci lib.* 5. *cap. p. num.* 1. *&* 2. Et liberis natis ex justis III.
nuptiis certa tantum portio assignabatur, *d. l. p. § p. & l. cum ratio* 7. *ff. de bon. damn. l. quando.* 10. *C. de bon. proscript.* excepto læsæ Majestatis crimine, in quo filiis paterna substantia prorsus destitutis, mediocria filiabus alimenta Principis benignitate constituebantur, *l. quisquis* 5. *C. ad l. Iul. Majest.* Nisi tamen quis ex Decurionum numero condemnaretur: tunc enim, si liberos non haberet, Curia succedebat; si virilis stirpis liberos suscepisset, his deferebatur successio; si vero muliebris, ad has dimidia pars bonorum spectabat, & altera dimidia ad Curiam devolvebatur: quod si utriusque sexus prolem habuisset, masculi semissem accipiebant, altero semisse inter eos & sorores diviso: excepta Majestatis quæstione, cujus rei pœna ad posteros transmittebatur, *l. quando* 10. *C. de bon. proscript.* & ne fœminarum quidem dotes, quoties IV.
Majestatis legibus tenerentur, à rigore publicationis immunes erant: idemque juris in criminibus quoque de vi publica, parricidii, & veneficii observabatur, *l. quinque* 3. *ff. de bon. damnat.*

Primo quidem bona publicata usibus publicis destinaban- V.
tur, ut indicant Tarquiniorum ager Marti dicatus, unde campus Martius dictus est, Marci Manlii Capitolini & Marcelli ædes in monetæ officinam & macellum conversæ, aliaque sexcenta hujusmodi ex Livio, & aliis historicis congesta per Alexandrum ab Alexandro *Gen. dier. lib.* 3. *cap.* 23. & Tiraquellum *in annot. ibid.* cœperunt inde in privatum Princi- VI.
pis fiscum inferri, donec, *Spartiano teste in ejus vita,* Adrianus *damnatorum bona in fiscum privatum redigi vetuit, omni summa*

in ærario publico recepta. Sed rurſum bonorum, quæ publicabantur, ſaltem melior pars à Principe eſt cœpta occupari, & quidem tam avide, quod ſingulorum bonorum, quæ publicabantur, diligens fieret Principis juſſu deſcriptio, eaque ad Principem tranſmitteretur, ut is inde ea eligeret, quæ ſibi magis placuiſſent: Ita ſcilicet Valentinianus, Valens, & Gratianus *in l. ſi quis 7. C. de bon. proſcript.* ad Probum Præfectum prætorio ſcripſere, *ſi quis intra provinciam pro qualitate delicti ſtylum proſcriptionis incurrerit, per ordinarii officii ſollicitudinem bonorum indago diligentiſſime celebretur, ne quid rei privatæ commodis per gratiam atque colludium forte inducatur, & plena deſcriptio comprehendat, quod ſpatium, & quod ſit ruris ingenium, quid aut incultum ſit, aut colatur, quid in vineis, olivetis, aratoriis, paſcuis, ſylvis fuerit inventum: quæ etiam gratia & quæ amœnitas ſit locorum, quis in ædificiis ac poſſeſſionibus ſit ornatus, quotve mancipia in prædiis occupatis vel urbana vel ruſtica, vel quarum artium generibus imbuta teneantur: quot ſint cenſuarii vel coloni: quot boum exercitiis terrarum atque vomeribus inſtruentium, quot pecorum & armentorum greges, & in qua diverſitate numerati ſint; quantum auri & argenti, veſtis, & monilium, vel in ſpecie, vel in pondere, & in quibus ſpeciebus, quidve in apothecis ſit repertum. tunc demum omnia, ea quæ velle nos perſpicis, inquiſitione conſtricta rationalis rei privatæ tradantur officio, aut Palatinis ſuper hac cauſa miſſis noſtro nectenda patrimonio. mox vero ad nos ſub litteris publici Iudicis ſigillatim de omnibus nominatimque referatur, proculdubio negligentia multanda.* Hinc certe vel ipſis inſontibus ex calumniantium inſidiis plerumque parata excidia, dum

———— cuicunque monile
Contextum gemmis, aut prædia culta fuiſſent,

is avaro & iniquo Principi, vel Præſidi, ut ait Claudianus, *in Rufin. lib. p.*

—— populandus erat, dominoque parabat

Exi-

Exitium fæcundus ager, metuenda colonis
Fertilitas.

A cujus quidem moris iniquitate magnopere abhorrens Iuſtinianus in certis quibuſdam criminibus, quales fuerunt nuptiæ inceſtæ, juſſerat *in §. ſi vero. 2. Novel. de inceſt. & nefariis nupt.* bona applicari filiis antea progenitis ex juſto matrimonio, qui tamen alimenta patri præſtare tenerentur: is enim licet *legum contemptor & impius ſit, tamen pater eſt:* nunc vero, fere penitus ſublata bonorum publicatione, Præſidibus VIII.
injungit, quod ſi *aliquis dignus apparuerit pœna, illum* puniant, *res autem ejus non* occupent, ſed *eas generi,* hoc eſt propinquis, juxta legum præſcripta adjudicent: & elegantiſſimam ſane hujus humaniſſimæ Sanctionis reddit rationem, quod *non res ſunt, quæ delinquant*, ſed qui *res poſſident:* ideoque videtur iniquum id, quod ut plurimum perpetrant Præſides, qui *reciprocant ordinem*, & *eos quidem qui digni ſunt pœna dimittunt, illorum autem auferunt res:* ita *alios pro aliis punientes, quod lex forte ad illorum vocavit ſucceſſionem*, qui plerumque ſunt agnati reorum, imo etiam deſcendentes, quibus ratio naturalis quaſi lex quædam tacita parentum hæreditatem addicit; unde ſui hæredes dicuntur *l. cum ratio 7. in princ. ff. de damnat.* & publicationes has bonorum fortius etiam cohibuit Imperator, dum pœnarum omnium moderationi intentus, *in § fin. Novell. ut nulli Iudic.* decrevit in delictis, in quibus leges mortem vel proſcriptionem injungunt, reorum *ſubſtantias non fieri lucrum Iudicibus, aut eorum officiis*, ſed neque juxta veteres leges fiſco illas applicari: ſed ſiquidem habeant aſcendentes vel deſcendentes uſque ad tertium gradum, hos bona conſequi (quod idem procedit in collateralibus, licet de iis textus hic non loquatur, ut poſt Cinum Angelum & Baldum obſervat Peregrinus, qui ad cognatos etiam diſpoſitionem extendit, *de Iure fiſci lib. 5. cap. 1. num. 4.* Clarus qui de communi *in praxi § fin. quæſt. 78. num. 1.* & Farinacius *praxi*

Crim. quæst. 25. *num.* 6. qui post Angelum, Marsilium, & quamplures alios, addit, beneficio prædictæ dispositionis gaudere omnes venientes ab intestato in infinitum:) si vero mulieres habeant, qui condemnati sunt, has voluit ibidem Imperator dotem & antenuptialem donationem consequi, & si sine dote matrimonio copulatæ fuerint, accipere ex bonis condemnati portionem à legibus statutam, quartam scilicet, ab Imperatore præscriptam *in § quia* 5. *Novell. ut liceat. matri & Aviæ.* Et si neminem prædictorum habeant illi qui deliquerunt, tunc bona fisco applicentur: quod idem decernitur in ea quæ exinde depromitur Authentica *bona damnatorum. inserta Codici in tit. de bon. proscriptorum*, & in hac prout
IX. etiam in dicto *§ fin. Novell. ut nul. Iud.* excipitur crimen læsæ Majestatis, in quo antiquarum legum dispositione servata, puta *l. quisquis* 5. *C. ad l. Iul. Majest.* reorum bona fisco addicuntur, quod idem veteri Iudæorum lege sancitum observat Seldenus *de successionibus ad leges Hebræorum cap.* 24.
X. Et eum æquali pœna plectantur læsæ Majestatis & hæreseos rei: *l. Manichæos* 4. *§* 4. *C. de hæretic.* imo ut alibi, *in Auth. Gazaros C. eod. tit.* legitur *longe gravius sit æternam quam tem-*
XI. *poralem offendere Majestatem*, & in hæreseos crimine, pœna publicationis bonorum antiquitus *in d. l.* 4. *§* 1. indicta servatur *d. Auth. Gazaros C. de hæretic. cap. vergentes* 10. *de hæreticis. Perez. ad tit. C. de bon. proscript. num.* 10. *Gomez var.*
XII. *resolut. tom.* 3. *cap.* 2. *num.* 1. in cæteris vero delictis prædictorum jurium beneficio sublata censetur atrox pœna publicationis bonorum, & ita universum orbem servare testantur Albericus *in tertia parte statut. quæst.* 18. *in fine.* Peregrinus *de Iur. fisci lib.* 5. *cap.* 1. *num.* 8. & Farinacius, *in prax. Crim. quæst.* 25. *num.* 1. *in fine.* qui asserit præterea ita communiter DD. sentire.

XIII. Et quamvis DD. aliqui senserint id procedere in iis tantum casibus, in quibus in consequentiam pœna mortis vel depor-

deportationis à jure imponebatur pœna confiſcationis; non vero ubi ſpecialiter & expreſſe illa fuerat impoſita; quos ſingulos, ſive illa foret indicta in totum, ſive in partem, numero viginti quinque recenſet Tholoſanus *ſyntag. Iur. Vniverſ.p.p. lib.3.cap.17.* & duos ſupra ſeptuaginta enumerat Chaſſanæus: *ad conſuetudines Burgundiæ rubr. 2. § p. n. 20. & pluribus ſeqq.* tamen quidquid ſit de Iure communi, certe gentium conſenſu receptum eſt, quod excepto hæreſeos & læſæ Majeſtatis crimine, nunquam fiſco addicantur damnatorum bona, XIV.
niſi ſtatuto, conſuetudine, vel alia ſpeciali Principis conſtitutione contrarium fuerit diſpoſitum. *Farinac. d. quæſt.25.n.10. & 18. Peregrin. d. tit.1. n. 8. & 20. Clar. recept. ſentent. lib. 5. § fin. q.78. n.p. Roland. conſ.97. n.2. & conſ. 98. n. 5. vol. 2.* & quidem expreſſe *Farinac. d. quæſt. 25. n. 21. Peregrin. d. tit.1. n.22. Roland. conſ.98. n.5. vol.2.* Cum imo, etiam ubi ſtatuta XV.
contrarium decreverint, adhuc durare *dictæ Auth. bona damnatorum* diſpoſitionem, ſi invaluerit longa conſuetudo, ne XVI.
bona damnatorum publicentur, ſenſerint Bertazzolius *conſ. criminal.477.n.6. & 7.* Gozzadinus *conſ. 96. n.4.* & Bajardus, *ad Clarum q. 78. n. 9.* qui de hujuſmodi conſuetudine invio- XVII.
labiliter Bononiæ obſervata teſtantur, de qua plene doctiſſimus collega Vermigliolus *conſ. primo per tot.* Et illæ tantum XVIII.
Conſtitutiones publicationis bonorum pœnam certis delictis imponentes afficiunt, quæ emanaverint à Principe: Cum enim jus confiſcationis inter regalia minora recenſea- XIX.
tur, *Vultejus de feud. lib. 1. cap. 5. n. 7. Peregr. de jure fiſci lib. p. tit.2. n.85. Chaſſan. ad conſuetud. Burgund. rubr.2. § p. V. & apparitor n. 1.* ſolus Princeps non recognoſcens ſuperiorem XX.
publicationis pœnam extraordinariam poteſt indicere, *Amaya ad rubr. Cod. de Iure fiſci. n.24. Bobadilla polit.2. cap. 16. n.110. Larrea in procem. allegat. fiſcal. n.6. Chaſſan. d. rubr.2. § 1. p.1. Roman. conſ. 59. n. 2.* Et feudatarius is, cui ille regalia jura XXI.
expreſſe conceſſerit, vel ſaltem in inveſtitura bonorum pu-

blicationem vel merum & mixtum imperium indulserit, *Mastril. de Magistrat. lib. 3. cap. 10. n. 400. Giovagnon. cons. 90. n. 3. vol. 1. Natta cons. 240. n. 5. Socin. Iun. cons. 76. n. 20. lib. 4.*
XXII. *Roman. cons. 59. n. 3.* Cæteri vero Magistratus præter casus à lege vel consuetudine exceptos pœnam hanc nequeunt imponere, nisi à Principe specialis facultas sibi fuerit concessa, *l. unica C. ne sine jussu Princip. Rimin. Iun. cons. 328. n. 10. Cohel. ad bull. bon. regim. cap. 18. n. 54. Giovagnon. cons. 94.*
XXIII. *n. 5. vol. 1.* etiamsi Gubernatores civitatum sint, vel Præsides provinciarum, *Nonnius cons. 104. n. 18. & 19. Peregrin. de jure*
XXIV. *fisci, lib. 5. tit. 1. n. 27. Farinac. d. quæst. 25. n. 19. & 20.* Vel alias personam Principis repræsentent, & ejus imago dican-
XXV. tur, *Rimin. Iun. cons. 328. n. 9.* Imo sint ejus delegati vel lo-
XXVI. cum tenentes, *Mastril. de Magistrat. lib. 3. cap. 10. n. 404.* cum hæc eadem dispositio procedat & in ipsis Præfectis Prætorio
XXVII. *Rimin. Iun. cons. 328. n. 10. Mastril. d. n. 404.* Et in Cardinalibus à latere Legatis, *Nonnius cons. 104. n. ult. Farinac. prax.*
XXVIII. *Crim. quæst. 25. n. 20.* Imo quando etiam Principis auctoritas intercedat, extraordinaria hæc bonorum publicationis pœna tunc tantum imponatur, cum magna aliqua causa adsit, *Mastril. d. cap. 10. n. 409. & seqq. Rosenthal. de feud. cap. 5. concl. 62.* & publica utilitas accedat, *Giovagnon. cons. 94. n. 5. vol. 5. Buc-*
XXIX. *cafer. respons. 8. n. 5. & 6.* An vero bona damnatorum, quæ fisco in casibus à jure permissis addicuntur, Principi, vel civitati, vel aliis applicentur, pendet ex privilegiis, *Boss. tract. Var. tit. de pœn. n. 25. Gratian. cap. 642. n. p. Cohel. ad bul. bon. regim. cap. 14. num. 127.* & ad quæ bona confiscatio se extendat, differunt Farinacius *prax. crimin. quæst. 25. à n. 22. ad 100. & à num. 109. ad finem.* & Scaccia *de judic. lib. 2. cap. 9. à n. 1080. ad 1132.* & an ad ea quæ sita sunt extra territorium, Farinacius *d. quæst. 25. à n. 100. ad 109.* & Chassanæus *ad consuetud. Burgund. rubr. 2. § 1. V. & appartient. n. 7. & seqq.*

CAPVT XIII.

De injuſtis patrociniis prohibendis.

ΠΡοστασίας δὲ ἀδίκους, ἃς μανθάνομεν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐπαρχίαις γίνεσθαι, πᾶσι μετελεύσῃ τρόποις· οὐ συγχωρῶν οὐδενὶ τοὺς ἑτέρων βίους ἐνεργολαβεῖν, οὐκ οἰκειοῦν ἑαυτῷ τὰ χωρία τὰ μηδαμόθεν αὐτῷ προσήκοντα, οὐκ εἰς τὴν ἑτέρων βλάβην ἐπαγγέλλεσθαι προστασίαν, οὐχ ὅπως ἂν ἀποστεροῖεν τὸ δημόσιον, τὴν ἐπ᾽ αὐτὸ ἰσχὺν ἀντιτάττειν. ἀλλὰ μηδὲ ἔστω σοι φροντὶς, ὁποίας ἂν εἶεν οἱ ταῦτα πράττοντες δεσποτείας, ἀρκέσει γὰρ σοὶ διὰ πάντων πρὸς τελειοτάτην ἰσχὺν, ὅτε νόμος, ἥτε τῆς βασιλείας εὐμένεια.

PAtrocinia quoque injuſta, quæ cognoſcimus in noſtris provinciis fieri, omnibus corrige modis, non ſinens ulli aliorum vitas in ſe ſuſcipere, non ampliare ſibi prædia nullo modo ei competentia, non in aliorum læſionem promittere patrocinium, non quemadmodum fraudant fiſcum, ſuam virtutem objicere. Neque ſit tibi cura, cujuslibet ſint hæc agentes dominii. ſufficit enim per omnia tibi ad perfectam fortitudinem, & lex, & imperii favor.

I. *ADvocatorum laudes.*
II. *Certus eorum numerus in unoquoque foro.*
III. *Advocati per Præſidem dati petentibus.*
IV. *Privilegia Advocatis conceſſa.*
V. *Ex Advocatis judices electi.*
VI. *Advocati in dignitate conſtituti. & numer.* VII.
VIII. *Ex iis electi Quæſtores.*
IX. *Advocationis initia, & progreſſus.*
X. *Vitia & num.* XVI. XXII. *&* XL.
XI. *Munera recipere vetitum Advocatis primo: inde permiſſum. num.* XII. *uſque ad certam ſummam, num.* XIII. *&* XIV.
XV. *Mercedem accipere Advocatis an permiſſum.*
XVII. *Error ſcribentis in precibus non præjudicat.*
XVIII. *Iudex ſupplere debet defectus Advocatorum, Declaratur num.* XIX.
XX. *Iuramentum Advocatorum. & n.* XXI.
XXIII. *Litium redemptiones, & pacta de quota litis prohibentur Advocato, & Procuratori num* XXXVI. *ſub qua pœna. n.* XXVII. *&* XXVIII. *Ampliatur num*. XX. V. XXV. *&* XXVI. XXIX. XXX. XXXI. XXXII. XXXIII. *&* XXXVII.
Limitatur num. XXXIV. *&* XXXV.
XXXV. *Palmarium quid, & unde dictum.*
XXXVIII. *Advocatorum nomine an veniant Procuratores.*
XXXIX. *Collegium Procuratorum Vrbis.*
XL. *Concinnatores litium qui.*
XLI. *Reipublicæ intereſt tenuiores non opprimi in Iudiciis.*
XLII. *Alienatio in potentiorem eſt prohibita.*

Decla-

Declaratur num. XLIII. XLIV. LX.
Limitatur n. XLV. *&* XLVI. XLIX. L.
Ampliatur num. XLVII. XLVIII. LV.
LI. *Prohibetur alienatio judicis mutandi causa facta.*
Declaratur num. LII. LIII. LIV.
LVI. *Rei litigiosæ alienatio est prohibita.*
Declaratur numer. LVII. LVIII. *&* LIX.
Ampliatur num. LX. LXI.
Limitatur num. LXIII. LXIV. LXV. LXVI. LXVII. *&* LXVIII.
LXII. *Via exequutiva non datur contra tertium.*
LXIX. *Per Præsidem nulla habenda personarum distinctio in administranda justitia.*
LXX. *In Præside quæ requirantur.*

I. Aboriosa Advocatorum natio, quam confidentiæ iniquorum reprimendæ, sublevandæque miserorum inopiæ divina instituit providentia, adeo magno publicis privatisque rebus adjumento in civitatibus est; adeoque larga ex illis in omnium ordinum mortales emolumenta & commoda derivantur, ut *totius Civitatis Oraculum* eorum domum jure olim Cicero *de orat. lib. p.* appellare soleret: conveniensque eorum meritis elegans illud Leonis & Anthemii elogium videatur, quo *in l. Advocati* 14. *C. de Advoc. divers. judic.* 1. de iis dicitur, *lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus provident humano generi, quam si præliis, atque vulneribus patriam, parentesque salvarent; neque enim solos nostro Imperio militare credimus, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam Advocatos: militant namque causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine laboran-
II. tium spem, vitam, & posteros defendunt.* Hinc certum constituerunt Imperatores numerum Advocatorum in unoquoque foro, nec sanè exiguum, cui viri Catholici *l. nemo* 15. *C. de Episcop. audient. quæ est repetita in l. fin. C. de postul.* & peritia Iuris Doctorum testimonio quam instructissimi *l. nemini* 11. *C. de adv. div. Iud.* cooptarentur; adeo ut prætoriana advocatio centum & quinquaginta virorum numero constaret *l. cum advocatio* 8. *C. de advoc. div. Iudicum.* 1. ultra quos qui supernumerarii conscribebantur, apud inferiores Magistratus causas agere possent *l. nemini* 11. *§ fin. C. eodem,* in Alexandrino foro quinquaginta *l. petitionem.* 13. *C. eodem.* in foro

foro Præfecti Vrbis octuaginta, *l. per hanc 7. & ibi Gothofr. ad inscriptionem tit. C. de adv. div. Iudic. 2. Cujac. observ. lib. 13. cap. 1.* & tandem in foro præsidiali Syriæ Iurisperiti triginta, & in foro Comitis Orientis quadraginta, in matricula Advocatorum essent descripti, *l. petitiones 5. l. jubemus 13. C. de advoc. div. judic. 2.* Et ex his à Præside petentibus Patroni causarum assignarentur, *l. p. § ait Prætor ff. de postul.* imo et- III.
iam ultro non petentibus, & iis qui propter Adversarii potentiam Advocatum non invenirent. *l. nec quicquam 9. § Advocator. 5. & § seq. ff. de offic. proconf.* hac semper adhibita cautela, ne peritissimi alteri parti addicerentur, sed par fieret Causidicorum distributio, nec alterutra causa ab inopia boni patrocinii damnum pateretur. *l. providendum 7. C. de postul.* Et quia Anastasii *in l. laudabiles 4. C. de adv. div. judic. 2.* testimonio, *advocationis officium maximè principalibus præmiis* IV.
oportet remunerari, Romani Principes multis privilegiis, ad obeundum impigrè munus, Advocatos excitaverunt, *l. 3. 4. 5. 6. & 7. & seqq. C. de advoc. div. judic. p.* & de his plenè Xammar. *de offic. Iudic. & Advoc. p. 2. q. 2. n. 5. & seqq.* & post depositum officium eosdem Comitiva Consistoriana perfrui, & Clarissimis connumerari voluerunt: *l. cum advocatio 8. C. de adv. div. jud. p. & l. p. C. eodem. 2.* ut hac ratione *& tempore quietis fructum præteritorum laborum*, consequerentur, & viverent *pro fide atque industria erga clientes suos comprobata, à privatæ conditionis hominum multitudine segregati:* Ex horum numero Iudices quoque lectos fuisse constat V.
§ p. Novel. de judic. vel etiam invitos, *l. sancimus 6. & ibi gloss. V. arbitrium C. de advoc. div. judic. p.* idque optima sane cum ratione, ut observabat Rittershusius, *in Iure Iustinianæo par. 9. cap. 6. num. 74.* quem morem vigere in Galliis, ibique digniori vel antiquiori Advocato munus judicandi demandari, quoties absfuturi sint Præfecti regii, testatur Gothofredus *d. l. sancimus. V. Advocati*, eamdemque ob causam Ad- VI.

vocati in dignitate constituti esse censentur, *Fontanel. de pact. nupt. claus. 4. gloss. p. n. 28. Gratian. cap. 186. n. 67. Iacob. Ben. de privileg. Iurisconsult. privileg. 62. Scannarol. de visit. Car-*
VII. *cerat. lib. 1. cap. 3. sect. 1. n. 7.* Advocatorumque corpus dicitur esse Seminarium dignitatum, *in Novel. Valentiani de postulando* ut expressit Cujacius *observ. lib. 22. cap. 16. in Commentar. ad lib. 2. Pauli ad edictum in explicatione l. 23. de mi-*
VIII. *nor. & in paratit. ad lib. 2. C. lib.* 10. adeo quod inde Quæstores eligi consueverint, *ut honesti laboris fieret præmium dignitas litterarum:* ut colligitur ex ejus officii formula apud Cassiodorum *var. lib. p. epist. 12. & lib. 5. epist. 4.* Nec mirum sanè, si vel hujusce nobilissimi muneris gloriosa primordia, &
IX. felices progressus apud Ammianum Marcellinum *hist. lib. 30.* intueamur. *Florebant*, scilicet, *elegantiæ priscæ patrociniis Tribunalia, cum Oratores concitæ facundiæ, attenti studiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis, ornamentisque dicendi pluribus eminebant: ut Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi causa ex tota Græcia fieri solitos monumentis Atticis continetur; & Callistratus, quem nobilem illam super Oropo causam (qui locus in Eubœa est) perorantem idem Demosthenes, Academia cum Platone relicta, sectatus est: ut Hyperides, & Æschines, & Andocides, & Dinarchus, & Antiphon ille Ramnusius, quem ob defensum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilii, & Galbæ, & Scauri, vita, moribus, frugalitateque spectati, & postea per varias ævi sequentis ætates Censorii, & Consulares multi, & Triumphales, Crassi & Antonii, & cum Philippis Scævolæ, aliique numerosi, post exercitus prosperrime ductos, post victorias & trophæa, civilibus stipendiorum officiis floruerunt; laureasque fori speciosis certaminibus occupantes, summis gloriæ honoribus fruebantur. Post quos excellentissimus omnium Cicero orationis imperiosæ fulminibus sæpe depressos aliquos judiciorum eripiens flammis, non defendi homines sine vituperatione fortasse posse, negligenter defendi sine scelere non posse firmabat.*

Cæte-

Cæterum avaritia magis magiſque in dies animis hominum X.
invaleſcente, paulatim hæc etiam ars communia aliarum rerum mortalium in pejus labentium vitia contraxit, quæ plene per Ammianum *ibidem*, & Quintilianum *Inſt. orator. lib.* 12. *cap.* 8. *&* 9. in priſci ævi Advocatis reprehenduntur, & in recentioribus cauſarum patronis per Tholoſanum *in ſyntagm. jur. univ. lib.* 49. *cap.* 6. & Bernardum de la Roche Flavin. *de parlament. lib.* 3. *per tot.* condemnanturque per Carolum V. Imperatorem, *in p. par. ordinationum Imperialium judicii Cameræ, à tit.* 18. *ad* 25. *apud Goldaſt. in ſtatut. & reſcript. Imperialibus à Carolo V. ad Rodolf. II.* Cum enim agen- XI.
darum cauſarum induſtria ſumma eſſet in pretio, eamque viri ſua majorumque luce præſtantes certatim exercere ſolerent, magnæ inde auctoritatis, magnæ rei familiaris acceſſiones fiebant, ut, quia jam nobilium potentiæ nimis obnoxia plebs,&,ut ait *hiſt. lib.* 4. Livius, *vectigalis eſſe cœperat*, occurrendum immenſitati oratorii quæſtus legis Cinciæ remedio fuerit, qua, teſte Tacito *annal. lib.* 11. *cap.* 5. cavebatur, *ne quis ob cauſam orandam pecuniam donumve accipiat*; & quamvis ejus legis vim Auguſtus intendere ſtuduiſſet, ut eſt apud Dionem *hiſt. lib.* 54. jubendo, *Oratores cauſas nullo accepto præmio agere; qui ſecus feciſſet, eum quadruplum acceptæ mercedis reddere:* nihil inde hominum cupiditas eſt retardata, ut imperante mox Claudio, haud *quidquam publicæ mercis tam venale fuit quam Advocatorum perfidia*, ut legitur apud Tacitum *annal. lib.* 11. *d. cap.* 5. Accuſando ſane huic crimini XII.
tunc acriter Silius incubuit,Patribus legem Cinciam flagitantibus, & è contra pluribus exclamantibus, *neque eloquentiam gratuito contingere, omitti curas familiares, ut quis ſe alienis negociis intendat, multos militia, quoſdam exercendo agros tolerare vitam, nihil à quoquam expeti, niſi cujus fructus ante præviderit, ſublatis ſtudiorum pretiis etiam ſtudia peritura:* Et Princeps quidem eo tempore capiendis pecuniis modum

ſtatuit uſque ad dena ſeſtertia, quem egreſſi repetundarum tenerentur, *Tacit. d. lib.* 11. *cap.* 7. brevi tamen præſtita materia iiſdem contra Advocatos ſermonibus, ut apud Plinium *epiſt.* 5. Nigrinus Tribunus plebis recitaverit *in ſenatu Libellum diſertum & gravem, quo queſtus eſt, venire advocationes, in eamque rem multa legum capita & Senatusconſultorum*

XIII. retulerit: Ideoque juxta Imperatorum reſcriptum, in hæc verba, *l. p.* § *in honorariis* 10. *ff. de extraordin. crimin.* efformatum: *ſi Iulius Maternus, quem patronum cauſæ tuæ eſſe voluiſti, fidem ſuſceptam exhibere paratus eſt, eam dumtaxat pecuniam, quæ modum legitimum egreſſa eſt, repetere debet*; præſcriptum fuit provinciarum Præſidibus, ut in honorariis Advocatorum ita verſarentur, *ut pro modo litis, proque Advocati facundia, & fori conſuetudine, & judicii, in quo erat acturus, æſtimationem adhibeant, dummodo licitum honorarium quantitas non egrediatur.* & *d. l.* 1. § *ſi cui* 12. *in fine*, intelligitur

XIV. *licita quantitas pro ſingulis cauſis ad centum aureos.* Valentinianuſque & Valens, *in l. quiſquis* 6. § 2. *C. de poſtulando vetuerunt, ut nullum cum eo litigatore contractum, quem in propriam recepit fidem, ineat Advocatus, nullam conferat pactionem*, cum antea Conſtantius *in l. ſi qui.* 5. *C. eodem* reſcripſiſſet; *ſi qui Advocatorum exiſtimationi ſuæ immenſa atque illicita compendia prætuliſſe, ſub nomine honorariorum ex ipſis negociis, quæ tuenda ſuſceperint, emolumenta ſibi certæ partis cum gravi damno litigatoris, & deprædatione, poſcentes fuerint inventi; qui in hujuſmodi ſævitate permanſerint, ab hac pro-*

XV. *feſſione arceantur.* Nulla eſt enim, ut dicebat *Inſtit. orat. lib.* 12. *cap.* 7. Quintilianus, *juſtior acquirendi ratio, quam ex honeſtiſſimo labore, & ab iis, de quibus optime meruerint, quique, ſi nihil invicem præſtent, indigni fuerint defenſione, quod quidem non juſtum modo, ſed neceſſarium etiam eſt, cum hæc ipſa opera tempuſque omne alienis negotiis datam facultatem aliter acquirendi recidant; ſed tum quoque tenendus eſt modus, ac plu-*

rimum

rimum refert, & à quo accipiat, & quantum, & quousque: paciscendi quidem ille piraticus mos, & in ponendis periculis pretia procul abominanda negotiatio, etiam à mediocriter improbis aberit, cum præsertim bonos homines bonasque causas tuenti non sit metuendus ingratus quis sit futurus.

Imo ut, post damnatum in Advocato prævaricationis crimen ab Antonino, *in l.p. C. de advoc. divers. Iud.* quod plene examinatum ab Vlpiano cæterisque I.C. *in l.p. & toto tit. ff.de prævaricat.* & ad propositum à Tholosano *in syntagm. jur. univers. lib.* 32. *cap.* 21. cætera vitia à laudabili Advocationis munere excluderant Valens & Valentinianus *in l. quisquis* 6. *Cod. de Adv. divers. Iudic.p.* § 4. vetuerunt, ne quis *ea industria protrahat jurgium,* & *in § apud Vrbem* 5. monuerunt, ne *ad turpe compendium stipemque deformem hæc arripiatur occasio, sed laudis per eam augmenta quærantur. Nam si lucro pecuniaque capiantur, veluti abjecti atque degeneres inter vilissimos numerabuntur;* & ita *in § p.* jusserunt præberi *patrocinia jurgantibus, ut non ultra, quam litium poscit utilitas, in licentiam conviciandi & maledicendi temeritatem prorumpant, agant quod causa desiderat, temperent se ab injuria:* & sane convicia adeo longe ab advocationis munere removenda censuit, *Instit. orator. lib.* 12. *cap.* 9. Quintilianus, ut Advocatum crediderit, *ne vera quidem objecturum nisi id causa exigit; ea est enim prorsus canina eloquentia, censuram maledicendi subire, quod facientibus etiam male audiendi præsumenda patientia est;* & cum dixisset, quod hæc est *turpis voluptas, & inhumana, & nulli audientium bono grata,* addidit, quod *super omnia perit illa, quæ plurimum oratori & authoritatis & fidei affert, modestia, si à viro bono in rabulam latratoremque convertitur; compositus non ad animum Iudicis, sed ad stomachum litigatoris: frequenter etiam species libertatis deducere ad temeritatem solet, non cautis modo, sed ipsis quoque qui dixerunt periculosum.* XVI.

Et ſicuti cautum fuerat, ne Advocatorum inſcitia præjudicium inferret iis, qui ſub eorum patrocinio quieſcerent;
XVII. dum definitum fuit, quod errores eorum qui preces ſcribunt, veritati præjudicium non afferant, *l. 2. C. de error. Advocat.*
XVIII. eo quod judex, ſi quid ab his qui negotiis aſſiſtunt minus fuerit dictum, id ſupplere debeat, & proferre quod ſciat legibus & Iuri publico convenire, *l. un. C. ut quæ deſunt Advocat. &*
XIX. *l. fin. C. de appel.* niſi tamen penderet ex facto, quod ipſe nequit ſupplere, niſi forte ex actis nedum conjici ſed probari poſſit. *Faber. in ſuo Cod. lib. 2. tit. 7. definit. p. Ranchin. in addit. ad Guidon. Pap. dec. 221. V. probatione.* ita providit Iuſtinianus, ne juſtitiæ obſit nimia Advocati ſcientia, dum hic erubeſcit ſuſceptam litem cognita inter dicendum iniquitate dimittere; & ſanctionem edidit *in l. rem non novam 14. § Pa-*
XX. *troni autem. C. de judiciis.* In qua præſcripſit, quod poſt litem conteſtatam in quocumque Iudicio Patroni cauſarum, qui utrique parti auxilium præſtant, ſacroſanctis tactis Euangeliis juramentum præſtare teneantur, *quod omni quidem virtute ſua, omnique ope, quod verum & juſtum exiſtimaverint, Clientibus ſuis inferre procurabunt; nihil ſtudii relinquentes, quod ſibi poſſibile eſt: non autem credita ſibi cauſa cognita quod improba ſit, vel penitus deſperata, & ex mendacibus allegationibus compoſita, ipſi ſcientes, prudenteſque mala conſcientia liti patrocinabuntur; ſed &, ſi certamine procedente aliquid tale ſibi cognitum fuerit, à cauſa recedent, ab hujuſmodi communione ſeſe penitus ſeparantes.* Cujus juramenti meminit alias Imperator, *& in l. 2. C. de jurejur. propter Calumn. & in Novel. de teſtibus*
XXI. *§ fin.* & ſimile onus Advocatis impoſitum legimus per Fridericum, *in Conſtit. Neapol. ſive Sicul. lib. p. tit. 82.* qui inſuper voluit Sacramentum hoc non ſemel tantum præſtari, ſed anno quolibet renovari. Hæc igitur omnia diligenter animo reputans Imperator, ac remedio ſingulis opportuno mederi cupiens, ſubjicit hoc decimum tertium Mandatorum caput, quo

quo Præſidibus injungit, ne legum & fori ſubtilitatibus callidos homines ad ſimpliciorum injuriam abuti permittant: Et quia dupliciter id accidere poteſt, opera videlicet & ver- XXII.
ſutiis Advocatorum, vel ſponte ipſa & ingenio litigantium, utrique ei vitio per hunc textum occurrit, primo de Advocatis, deinde de litigatoribus agens: quem quidem ordinem nos quoque in hoc textu exponendo claritatis gratia retinendum ſtatuimus. Duplex eſſe ſolere promiſcuum, & magis frequens Advocatorum vitium obſervavit Vlpianus; alterum excitandi favendique minime neceſſarias lites; alterum eaſdem certis interpoſitis cum litigatore pactionibus in ſe ipſos ſuſcipiendi; namque *in l. nec quidquam 9. § 2. ff. de Offic. Proconſ.* inter cætera ejus Magiſtratus præcepta hæc habet: *Circa Advocatos patientem eſſe oportet, ſed cum ingenio, ne contemptibilis videatur, nec adeo diſſimulare, ſi quos cauſarum concinnatores vel redemptores deprehendat.* Vtrumque id vitium hic à XXIII.
Iuſtiniano coercendum injungitur: & litium quidem redemptio, ibi, *non ſinens ulli aliorum vitas in ſe ſuſcipere*, qui quidem intellectus à communi Græcæ dictionis βίους interpretatione, id eſt *vitas*, nequaquam ſatis evidenter elici poſſe videtur; ideo eam in hoc textu pro *bonis* & *ſubſtantiis*, accipiendam cenſerem; quæ ſignificatio alioqui naturalis, imo admodum elegans & probatis Græcæ linguæ ſcriptoribus paſſim uſitata, & in ſpecie ad hunc locum probatur à Cujacio *obſerv. lib. 8. cap. 31.* ubi conſiderat ſimul antecedentem dictionem ἀιεργολαβεῖν, *in aliqua re quæſtum facere*, & eſt affinis τῷ ἐργολαβεῖν, quæ ſignificat proprie, *opus aliquod perficiendum accepta mercede ſuſcipere*, quod faciunt ii qui redemptores, & vulgo arrendatores & appaltatores appellantur; & poſſe dici de Advocatis ſub certa pactione lites alienas ſubeuntibus, monet pariter Cujacius *d. cap. 31.* ita ut ſenſus Imperatoris videatur, quod Præſides debeant prohibere quæſtus, qui fiunt ſuper alienis bonis, ſuſcipiendo lites agendas;

das; & ſic vitare litium redemptiones, & pacta quæ fiunt de quota litis, & quoslibet ſuper his cum Clientibus initos contractus: eſt enim à Iure improbatum, quodlibet hujuſmodi pactum per Advocatos cum Clientibus initum in caſum victoriæ, cum præbeat patronis haud dubiam occaſionem calumnioſe litigandi, & propter hanc ſpem lucri, alias abfuturi, veritatem ipſam doloſe impugnandi. *l. ſi quis 5. C. de poſtulando, & ibidem Barboſ. qui plurimos Doctores ad ſatietatem enumerat, num. p. & 2. l. ſumptus 53. ff. de pactis. l. 1. § ſi cui.*
XXIV. *ff. de extraord. cognit.* adeo ut Advocatus cum Cliente contrahens pactum etiam juratum, *Farin. prax. crim. q. 106. n. 22.*
XXV. *Barboſ. d. l. ſi quis. n. 12.* imo ab eo obtinens ceſſionem, non quidem pro vero & juſto pretio realiter ſoluto, ſed vel titulo partim venditionis, partim donationis, & abſque juſta cauſa cedendi, *Fenzon. ad ſtat. Vrb. lib. p. cap. 18. n. 7. Plot. de in lit.*
XXVI. *jurand. § 16. num. 11. Franc. Marc. deciſ. 19. num. 4.* vel alias cum eodem contrahens, *l. quiſquis 6. § præterea 2. C. de Advoc. div. judic. p. Carpan. ad ſtatut. Mediol. cap. 430. n. p. Paſchal.*
XXVII. *ſchal. de viribus Patriæ poteſt. par. p. cap. 4. n. 11.* crudelis, & deprædator cenſeatur. *Barboſ. d. l. ſi quis. num. 13. Farinac. d. quæſt. 106. num. 12.* officio privatur. *Peregr. de Iure fiſc. lib. 4. tit. 7. num. 16. Barboſ. d. l. ſi quis n. 15. & 24. Marc. deciſ. 19.*
XXVIII. *num. 4. Gratian. deciſ. 218. in addit. num. 4.* jam factas de proprio expenſas in lite omnino perdat. *Farinac. d. quæſt. 106. num. 9.* & teneatur lege Iulia de vi privata, *l. ex S. C. 6. ff. ad l. Iul. de vi priv.* qua damnati ab omnium prorſus honorum commodis ac ornamentis arcentur, tamquam indigni, & quaſi
XXIX. infames. *l. p. ff. ad leg. Iul. de vi priv.* etiamſi eſſet litis conſors, *Boccac. de pactis par. 3. num. 33. Farinac. d. quæſt. 106. n. 20.*
XXX. *Barboſ. d. l. ſi quis, num. 4.* aut quota litis in pactionem deducta eſſet minima, *Fenſon. ad ſtatut. Vrbis lib. p. cap. 18. n. 10. Plot.*
XXXI. *de in lit. jurand. § 16. num. 9.* ac etiam res certa, ex iis quæ ſunt in controverſiam, *Plot. d. num. 9. Farinac. d. quæſt. 106. num. 33.*

num. 33. vel item certa pecuniarum quantitas, danda tamen, tantum in casu victoriæ, *Carpan. ad statut. Mediol. cap.* 431. *n.*3. *Gratian. decis.*218. *n.*3. *Plot. d. num.*9. fieret sub nomine XXXIII.
honorarii, *l. salarium* 7. *ff. mandat.* dummodo tamen pactum, XXXIV.
& quidem validum *Carpan. d. cap.* 431. *num.* 7. fiat in casu victoriæ tantum, secus vero si honorarium in certa quantitate, seu etiam in re non deducta in litem, moderata tamen, promittatur, sive victoria contingat sive lis amittatur. *Sot. de just. & jur. lib.* 5. *quæst.*8. § 2. *in fin. Farinac. d. quæst.*106. *n.*38. *& seqq. Barbos. d. l. si qui. num.*6. quamvis forte, qui litem agitat, majorem quantitatem, sed moderatam, pactus fuisset in casum victoriæ, *Gratian. decis.*218. *num.*7. *Farinac. d. quæst.*106. *num.*45. quo casu permittitur etiam palmarium, de quo plene XXXV.
Farinacius *d. quæst.* 106. *num.* 48. *& seqq.* sic tamen, non secus ac *in l. p.* § *si cui* 12. *ff. de extraord. cognit.* dicebat Vlpianus, *ut computetur id, quod datum est, cum eo quod debetur, ne utrumque compositum licitam quantitatem excedat.* quod victoriæ causa datum præmium hoc nomine ideo nuncupari, dum diversas appellationes recenseret, quibus Advocatorum honoraria insigniuntur, *de Parlament. Galliæ lib.*3. *cap.*4. *num.*19.
censuit Roche Flavin. quod tamquam Laurea Civica mu- XXXVI.
ralis, myrtea, oleagina post victoriam demum detur: & dicta de Advocatis sunt etiam Procuratoribus applicanda, in hac materia, *Farinac. d. quæst.*106. *num.* 16. *Barbos. d. l. si qui. n.*3.
etiamsi forent illitterati. *Gratian. d. decis.* 218. *in addit. n.* 7. XXXVII.
ut enim *in d. l.* 1. § 11. *ff. de extraord. crim.* dicitur, *hic Ad-* XXXVIII.
vocatos accipere debemus omnes omnino, qui causis agendis quoquo studio operantur: licet magna sit inter Advocatos & Procuratores, cum aliis in rebus, tum præcipue in privilegiis disparitas, quorum tamen plurima conceduntur Procuratoribus approbatis & admissis in Collegio requirente numerum certum personarum, ut distinguendo observat Gratia-
nus, qui exemplificat in Procuratoribus Collegii Curiæ Ro- XXXIX.

manæ *cap.* 186. *n.* 21. in quem ordinem, juxta illius Collegii ſtatuta per Paulum V. motu proprio, & ex certa ſcientia confirmata, nonniſi viri fide, vita, doctrinaque & natalibus probati ad certum numerum adlegi poſſunt: ab Advocatis autem aliarum civitatum minimum differunt, quandoquidem cauſarum curſum dirigere, judicium ordinare, ad victoriam facientia in facti ſerie perſcrutari, rationes juri conſonas excogitare, & cætera hujuſmodi facere, quæ maturum judicium, nec vulgarem experientiam deſiderant, Procuratorum Curiæ Romanæ munus eſt; quod quidem maxima pars illorum patrocinantium potius, quam miniſtrantium more, ſumma cum dignitate implere ſolet. Siquidem cauſarum miniſteria ab inferiori forenſium ordine obiri ſolent, eorum videlicet qui Sollicitatores appellantur, quique veriore cum ratione Procuratores appellari deberent. Sed de hac materia videndus Mandoſius *ſuper reg.* 4. *Cancel. quæſt.*8. *num.*7. Veſtrius *in praxi lib.* 2. *cap.* 19. Gratianus *diſcept.* 57. *num.* 39. Vbertus Gratioſus *congreſſ. legal.* 9. *& ult. num.* 28. & Vrſellius *concluſ. legali.* 60. *num.* 44. hactenus de redemptoribus litium.

XL. Tranſeamus ad alterum corruptelæ forenſis genus, eorum nempe qui litium Concinnatores ab Vlpiano *in d.l. nec quidquam* 9. § 2. *ff. de off. Proconſ.* appellantur, quos procul haberi à judiciis mandat Præſidibus Imperator ibi, *non ſinens, in aliorum læſionem promittere patrocinium, non quemadmodum fraudent fiſcum ſuam virtutem objicere.* Pro *læſione* autem nequaquam hic ſumitur incommodum illud, quod ex Advocati patrocinio in ſui clientis adverſarium neceſſario provenit, ita namque omnis prorſus Advocatorum induſtria penitus intercideret, ſed de eo detrimenti genere, quo haud ſcio an ullum Reipublicæ pernicioſius dici poſſit, & eleganter ab Ammiano Marcellino deſcribitur, qui *hiſtor. lib.* 30. ait, ut *in profeſſione turbulenta clareſcant, ad expugnandam veritatem*

ora

ora mercenaria providentes, per proſtitutas frontes vileſque latratus quo velint aditus ſibi patefaciunt crebros: qui inter ſollicitudines Iudicum per multa diſtentas inreſolubili nexu vincientes negotia, laborant, ut omnis quies litibus implicetur, & nodoſis quæſtionibus de induſtria judicia circumſcribunt. Quæ cum recte procedunt, delubra ſunt æquitatis, cum depravantur, foveæ fallaces & cæcæ, in quas ſi captus ceciderit quiſquam nonniſi per multa exiliet luſtra, aduſque ipſas medullas exuctus. Quis autem Medicum non exhorreſcat noxiis cibis & potionibus in humana corpora ſævientem, unde exercendi ſui artificii quæſtuſque faciendi materia exiſtat? Atqui quod medicamenta morbis, hoc exhibere jura negociis ajebat idem Iuſtinianus *Novel. ne quis mutuum det agricol. in præfat.* nec abſimilis erat Silii ad Claudium Imperatorem oratio apud Tacitum, *lib.* 11. cùm diceret, *quomodo vis morborum pretia Medentibus, ſic fori tabes pecuniam Advocatis ferat:* Turbulento illis Reipublicæ ſtatu, corruptiſque hominum moribus, & diſſidentibus civium animis opus eſt; quæ mala generi mortalium funeſtiſſima omniumque triſtiſſima, qui cogitatione ſolum & cupiditate affectare deprehenditur, nonne tamquam civitatum regnorumque clades atque pernicies publico mortalium omnium odio ac deteſtatione dignus eſt? ne dum eos, qui omnem in creandis diſcordiis committendiſque inter ſe hominum animis induſtriam collocat, inter primos civitatis adnumerari, atque in foro judiciiſque regnare ſinamus. Et hi ſunt, quos Vlpianus *Concinnatores* litium appellat, quaſi conflatores negotii, circa quod induſtriam ſuam exerceant: *Concinnare* ſiquidem eſt, rem quampiam lenociniis quibuſdam atque pigmentis excolere, ad inſtar eorum qui unguentis delibuti, madenti coma, & capillo compoſito conſpiciuntur: ut animadvertunt Alexander ab Alexandro *gen. dier. lib.* 4. *cap.* 15. *in princ. & ibid.* Tiraquellus *litt. B. D. & C.* & Tholoſanus *ſyntagm. jur. univerſ. lib.* 49. *cap.* 6. *num.* 29. & hi revera in

aliorum læsionem suum promittunt patrocinium, *& suam virtutem* objiciunt *quemadmodum fraudent fiscum.* Per verbum fiscum redditur hic Latinè Græca dictio τὸ δημοσίον; mea quidem sententia nequaquam satis recte; namque fisci mentioni qui locus in hoc proposito esse possit, nescio, ideoque loco
XLI. *fisci* ponerem Rempublicam, Civitatem, vel quidpiam simile, quibus significatur id quod vere lædi Imperator ab Advocatorum malitia dicit, & cujus præcipue interest, ne à potentioribus tenuiores ac simpliciores in judiciis opprimantur, juxta theoricam Saliceti *in l. p. C. ne lic. potent. num. p.*

Iam vero omissis Advocatis, de quibus satis superque dictum est, dicemus pauca de ipsis litigatoribus, quorum astutiæ erga collitigantium tenuitatem ac simplicitatem habet in hoc textu mentionem Imperator, & ante eum eleganter loquutus est Vlpianus *in l. nec quicquam* 8. *§ ult. ff. de Off. Procons.* quod *opprimi aliquem per Adversarii sui potentiam non oportet: hoc enim etiam ad invidiam ejus qui provinciæ præest spectat, si quis tam impotenter se gerat, ut omnes metuant adver-*
XLII. *sus eum Advocationem suscipere.* Duplici autem fraude ut plurimum hujusmodi litigatores in frustrandis atterendisque Adversariis uti consuevere: aut enim potentiorem illi Adversarium opponunt, alienando eam rem super quam litem futuram prævident, vel cœpta jam controversia in quemlibet etiam minus potentem id faciunt. Harum utrique occurrere studet hic Iustiniani *sollicitudo remediis* semper (ut ipse profitetur *Novel. ut divin. juss. in præfat.*) invigilans *subditorum,* nec umquam cessans *inquirere si quid sit in Republica corrigendum.* Dumque monet Præsides, ne cuiquam permittant *ampliare sibi* (propius ad mentem Imperatoris esset *appropriare sibi:* nam vocis Græcæ οἰκειοῦν ea verior significatio est) *prædia nullo modo ei competentia, non in aliorum læsionem promittere patrocinium:* Præsides ipsos custodes & vindices imposuit earum legum, quæ hac de re in variis Digestorum, &

Codicis

Codicis titulus reperiuntur. Tituli autem ſunt ſub rubrica *de alienat. jud. mut. Ne lic. pot. patroc. litig. & De litigioſis*, quibus inde ad *Leges & Conſtitutiones ſuper his poſitas apertius explicandas*, adjecit Iuſtinianus Novellam *de litigioſis:* ut ipſe in ejuſdem Novellæ præfatione profitetur. Cum enim juxta XLIII. celebrem gloſſæ deſtinationem *in l. p. V. ſpecialiter C. ne lic. potent.* hæ fraudolentæ jurium ceſſiones modo fiant in eos, quibus ratione officii, modo in eos quibus alia de cauſa major in Civitate auctoritas eſt, & modo fiant de rebus ſeu actionibus jam in judicium deductis, & aliquando non de his, quæ deductæ ſunt, ſed deducendæ: inde prædictorum titulorum diſcrimen ortum eſſe obſervavit Cujacius *lib.* 8. *obſ.* 31. poſt gloſſa *in d. V. ſpecialiter.* Priuſquam enim judicium excite- XLIV. tur, vetitum eſt Iudicii mutandi cauſa res ipſas vel actiones cuiquam cedere, qui ſit potentior *l.* 1. *&* 2. *C. ne liceat potent. Iaſon. ibidem ad rubr. num.* 1. *Salycet. ad l.* 2. *num. p. Rota deciſ.* 282. *num.* 6. *&* 7. *par.* 7. *recent.* non quidem ratione divitiarum vel familiæ, vel alia quacumque cauſa, per quam quis conſtituatur inter primores Civitatis, ſed ratione Officii, & quidem talis, quod reſideat in perſona, quæ talem timorem poſſit incutere. *gloſſ. in l.* 1. *V. potentiorum C. ne lic. potent. Bald. ibidem in l.* 2. *num.* 2. *Iaſon. ad eandem rubr. num.* 2. *Oſaſch. deciſ.* 144. *n.* 12. *Rota deciſ.* 228. *num.* 22. *& deciſ.* 282. *num.* 8. *& ſeqq. par.* 7. *recent.* Vt ideo quia ceſſat in Ec- XLV. cleſia metus incuſſio, facta ſuſtineatur ceſſio illi facta, *Sarnen. ad reg. de Subdelegat. litigantium quæſt.* 1. *num.* 2. *Rota d. deciſ.* 228. *n.* 23. *par.* 7. *recent.* Imo cuicumque perſonæ con- XLVI. ſtitutæ intra limites ditionis Eccleſiaſticæ, cum ibi ob vindicem Romanorum Pontificum vigilantiam, & Cardinalium Legatorum ibi Præſidentium non datur iſta metus incuſſio, nec potentia conſiderabilis ad hunc effectum, *Merlin. deciſ.* 799. *num.* 9. Verum è contra redditur irrita prædicta ceſ- XLVII. ſio, ſi fiat iis, qui ſunt de familia potentioris, *Salycet. ad l.* 1. *C.*

ne lic. potent. num. 4. *Barbos. ibidem num.* 8. quia licet contrarium senserit Iason, *ad eandem rubr. num.* 1. *in fin.* Loquitur tamen, quando non constat de potentia familiaris; cum alias, ubi Dominus auxilium præstet familiari, vel hic alias familiaritatis ratione est potens, irritetur sibi facta cessio, non secus ac irrita est illa, quæ fit ipsi potentiori. *Trentacinqu. var. resol. lib.* 2. *sub rubr. de postul. resolut.* 2. *num.* 4. *vers. ego sub fœdere.*
XLVIII. sive palam, sive occulte patrocinium præstetur, vel etiam per interpositam personam. *Barbos. d. l.p. num.*7. *Trentacinqu.*
XLIX. *dic. resol.* 2. *num.* 3. sustinentur tamen hæ cessiones factæ potentiori, vel ejus familiari, si judicium futurum sit cum æque potenti, vel in causis criminalibus, in quibus ingeritur pœna sanguinis. *Iason ad d. rubr. num.* 2. vel alienatio fieret filiis & descendentibus potentioribus, *gloss. in l. si quis ita § & lege. ff. de verb. oblig. Barbos. d. l.*1. *num.*11. vel aliis consanguineis,
L. *Trentacinqu. d. resol.* 2. *n.* 10. Et quamvis per hujusmodi cessiones violetur legum dispositio, tamen quia delictum hoc non est atrox, cum non sit vetitum à jure Divino, nec gentium, sed tantum à Iure Civili, si forte is qui cesserit sit minor, restituetur in integrum, quando potentior ille in quem cessio facta fuit causæ jacturam patiatur, *Cancer. var. resol.*
LI. *par.* 2. *cap.* 12. *à num.* 74. *ad finem.* Præterea vetitum est cedere ei qui sit potentior alia quapiam ratione, quæ judicii mutationem inferat, *l. p. & tot. tit. ff. de alien. Iudic. mutand. caus. facta. l. unic. C. eodem:* puta si quis Clerico donet, vel aliàs Iura cedat, ut ita Adversarios ad Ecclesiasticum forum trahat. *cap. fin. & ibi gloss. V. Ecclesiasticum forum, & DD. de alien. jud. mutand. caus. facta*, nam etiam talis cessio à Iure reprobatur, adeo ut detur restitutoria actio in eum qui alienavit, in quantum interest duriorem Adversarium non ha-
LII. buisse. *Cujac. observat. lib.* 10. *cap.* 3. quando tamen ex hac translatione actionum sequatur actualis mutatio fori, *gloss. in d. cap. fin. V. Ecclesiasticum forum de alien. jud. mut. causa facta,*
Rota

Rota decis. 1. *eodem tit. in Novis. & decis.* 282. *num.* 18. *par.* 7. *Recent.* Cujus intuitu cum consideretur collitigantis præjudi- LIII. cium, non requiritur ea potentioris auctoritas, quam modo considerabamus, *hic num.* 44. sed satis est quæcumque auctoritas seu qualitas habilis ad inducendam mutationem fori, quæ vigeat in ea persona, in quam fiat alienatio; *gloss. in l.* 2. *V. actiones. C. ne lic. potent. & ibidem Alberic. Salycet. Iason, & alii quos laudat & sequitur Rota, quæ dissidentes DD. sententias conciliat decis.* 282. *par.* 7. *recent. à num.* 4. *ad* 16. Et licet pro- LIV. hibitio alienationis, quæ fiat mutandi Iudicii causa, respiciat judicium, quod fore speratur, nedum tamen est cœptum, *gloss. in cap. p. V. vertitur; de alien. jud. mut. caus. facta. Cironius ibidem vers. quoties nempe. Speculat. in tit. de cess. act. § sciendum, num.*12. *Rota d. decis.* 282. *num.* 17. *par.* 7. *recent.* LV. ad differentiam cessionis, quæ fit in potentiorem, quam æque comprehendere judicium inchoatum & inchoandum sensit Salycetus, *ad l.* 1. *C. ne lic. potent. num.* 3. numquam tamen LVI. permittitur in conjunctam vel extraneam personam donationibus vel emptionibus, vel quibuslibet aliis contractibus, transferre rem litigiosam, *l. lite* 2. *& ibi DD. C. de litigiosis. Rota decis.* 173. *num.* 4. *par.* 7. *recent. decis.* 88. *num.* 3. *coram Durano:* quod litigiosi vitium tamen non cadit in re subjecta LVII. speciali, vel generali hypothecæ § 1. *Novell. de litigiosis. Cancer. var. par.* 2. *cap.* 12. *num.* 10. *Osasch. decis.* 144. *num.* 7. Nec ubi intentata fuit actio mere personalis. *Bartol. in l.* 1. LVIII. *§ si inter. ff. de litigios. Osasch. decis.* 144. *n.* 7. *Roman. Cons.* 270. *num.* 3. *Rota decis.* 173. *num.* 6. *& decis.* 228. *num.* 3. *par.* 7. *recent. Et in Romana hæreditatis de Gratianis*, 11. *Decembris* 1648. *§ obstare. coram Meltio.* quando etiam ex tali actione personali actor intenderet in consequentiam assequutionem bonorum, cum in hac materia id solum attendatur quod primario petitur, *Cancer. d. cap.* 12. *num.* 13. *Merlin. decis.* 799. *num.* 4. *&* 5. Sed illa res vere dicitur litigiosa, de cujus domi- LIX.

nio

nio inter petitorem, & possidentem judicialiter contenditur, *§ 1. Novel. de litigios. Duran. decis.* 88. *num. p. Rota decis.* 281. *num.* 1. *par.* 7. *recent.* vel etiam coram arbitris, quorum tamen sententia mereatur exequutionem, *Cancer. var. p.* 2.
LX. *cap.* 12. *num.* 36. *& seqq.* Adeoque vetita est à Iure rei litigiosæ translatio, ut neque per ultimam voluntatem possit transferri, sed tunc ineunda sit litis æstimatio præstanda his, quibus actiones vel res litigiosæ imo etiam ambigua Chirographa relicta sint, si jus antiquum attendamus. *l. quicumque* 3. *C. de litigiosis.* Et ex jure Novellarum Legatarius id totum quod sibi relictum est consequatur, si hæres judiciali sententia Dominus declaretur; Si vero hic in Iudicio victus extiterit, Legatarius nihil consequatur, quasi testator sciens rem esse litigiosam purum litis eventum ipsi reliquerit, *§ p. vers.*
LXI. *& hoc autem. Novel. de litigios.* ita forte si quis rem litigiosam
LXII. in alium transferat; quamvis alias contra tertium via exequutiva procedi non possit, *Bald. l.* 1. *num.* 6. *vers. secus si agitur. C. commun. de leg. Rota decis.* 15. *num.* 8. *coram Duran. decis.* 630. *num.* 2. *coram Greg. & in Perusina bonorum* 23. *Iunii* 1651. *§ & maxime. coram Celso.* Tamen contra eum, in quem translata fuit res litigiosa, recta via fit exequutio, *Cancer. d. cap.* 12. *num.* 17. *Gratian. cap.* 502. *num.* 22. ubi an id procedat contra eum, qui ignoranter accepit rem litigiosam
LXIII. *num.* 23. *& seqq.* Tunc tamen litigiosas res licet alienare, quando ille non separatim, sed cum universitate bonorum transferantur. *argum. text. in l. immodicis* 24. *ff. de contrah. empt. Rota decis.* 799. *num.* 1. *&* 2. *coram Merlino. decis.* 173.
LXIV. *num.* 22. *& decis.* 228. *num.* 18. *par.* 7. *recent.* vel per divisionem factam inter cohæredes, *l. fin. in fin. C. de litigios.* § 1. *vers. & hoc adjiciendum Novel. de litigios.* vel ex causa impen-
LXV. sarum funeris, *Ciron. in parat. decretal. ad tit. ut lite pendente.*
LXVI. vel transactionis, *l. fin.* § 1. *C. de litigios. Cancer. d. cap.* 12. *num.* 53. *Rota in d. Romana hæred. coram Meltio. § neque ullius.*
Vel

Vel dotis *l. fin. §. p. in fin. C. de litigiosis. Gloss. in l. ante divisionem, & ibi Bald. C. de Iure Dotium. Cancer. d. cap. 12. n. 51. Duran. decis.* 481. *numer.* 4. constituendæ seu restituendæ, *Rota in d. Romana hæreditatis de Gratianis. § neque ullius.coram Meltio. & in eadem* 26. *Iunii* 1651. *§ 2. coram Bichio.* Nisi tamen alienans haberet alia bona, ex quibus dotem posset solvere: tunc enim cessat ratio publicæ utilitatis, vel necessitatis, ut post Cephalum *Cons.* 64. *num.* 10. *& seqq.* sensit Rota, *in d. Romana coram Bichio* § 2. *& § verum.* quæ rejicit contrariam sententiam Duran. *decis.* 281. vel non ageretur de bonis ejus qui dotare teneretur, vel à quibus alias eos extrahi deberet, *Baldus Novel. de dote par.* 11. *privil.* 1. *num.* 23. *Rota in d. Romana coram Bichio, § alteram, & § minus obstat.* Et in universum sustinetur rei litigiosæ translatio, quandocumque possessor eam transferat ex causa necessaria, ut post Innocentium, Baldum, Bartolum, Angelum & Alexandrum Cancerius, *var. par.* 2. *cap.* 12. *num.* 48. *&* 49. qui & rem litigiosam, si tempore sit peritura, licite docet alienari, *ibidem num.* 49. LXVII. LXVIII.

Ea igitur omnia, quæ ex DD. à nobis allegatorum auctoritate diximus hic à supradictis legibus prohiberi, in hoc textu repetita censentur; injungiturque Præsidibus, ut violatores earum Constitutionum omnino cohibeant sine ullo cujusquam potentiæ respectu, *cujuslibet sint hæc agentes dominii: sufficit enim per omnia* Præsidi *ad perfectam fortitudinem & lex & Imperii favor:* oportet enim, quod is, qui præest populis, *neminem improbe agentium revereatur, etsi dives, etsi majore aliqua dignitate præditus sit:* ideo enim è numero præstantiorum eligitur, *ut pro sua potentia necesse non habeat cuiquam alii attendere, quam* Principi *& Legibus, secundum quas & ipse judicet, & subditos vitam instituere procuret. § mittemus* 2. *Novel. de Prætore Lycaoniæ.* Et ex hac cura laudem à populis, à Principe præmia exspectat vigil Præses: *esto justus* (dicebat Iusti- LXIX. LXX.

nianus, dum *in § porro autem* 11. *Novel. de Procons. Cappadoc.* alloqueretur Cappadociæ Proconsulem, & in eo cæteros Præsides,) *& elato animo; & tam nos quam legem præ oculis habeto: cognoscitoque, quod si strenuè ista exequatur, longiore tempore in hoc officio permanebit, & major ipsum alius forte Magistratus excipiat: Cæterum si nostris jussionibus neglectis potentiores aliquos, non Legem, aut nos colat & veneretur, tum primo quoque tempore iis, quæ in ipsum collata fuerunt, excidet, tum de cætero inter condemnatos habebitur indignus nostro visus judicio.*

CAPVT XIV.

De alienis colonis & capite censitis, ut nemo eos suscipere audeat.

SEd etiam suscipientes alienos agricolas sic odio habebis, sic compelles cito reddere quod suscipiunt male, ut si plurimum manserint inobedientes, omne quicquid in onus provinciæ est, illorum possessionibus hoc impones. Si vero in aliis provinciis agricolæ dicantur esse constituti, literis utêris publicis ad provinciarum Præsides, ut in eas fugientes agricolas confitentes aut convictos tradant possessionibus, & revocentur ad provinciam cui præsides: & inobedientes vehementer corripies, minus

Ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰσδεχομένους ἀλλοτρίους γεωργοὺς, οὕτω μισήσεις, οὕτως ἀναγκάσεις θᾶττον ἀποδοῦναι τοὺς ληφθέντας κακῶς, ὡς εἰ μέχρι πολλοῦ μείναιεν ἀπειθοῦντες, ἅπαν ὅσον ἄπορον τῆς ἐπαρχίας ἐστὶ, τοῦτο τῶν ἐκείνων κτήσεσιν ἐπιθήσεις. εἰ δὲ ἐν ἑτέραις ἐπαρχίαις οἱ γεωργοὶ λέγονται καθεστάναι, γράμμασι χρήσῃ δημοσίοις πρὸς τοὺς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἡγουμένους. ὥστε αὐτοὺς τοὺς ἐν αὐταῖς πεφευγότας γεωργοὺς συνομολογοῦντας ἢ ἐλεγχομένους παραδίδοσθαι τοῖς κεκτημένοις, καὶ ἐπανάγεσθαι πρὸς τὴν ἐπαρχίαν ἧς ἄρχεις,

minus idoneorum adjectione. Competens enim est, talia studentem, hinc onus & rerum deminutionem in sua facultate cognoscere: ut minoratus cognoscat quantum est lædere & delinquere in alios. Sed hoc ipsum age, sive prædia possidentes in provincia sint, sive aliquorum aliis competentium gubernatores sint. Oportet etenim & possessores illa solum habere quæ eis dat lex, & gubernatores alienarum illis præesse solummodo, quæ per conductionem aut alium legitimum eis sunt tradita modum: extraneis autem abstinere: & non providere quidem aliis, lædere vero alios, & sibimet lucrum impium ex hoc adquirere.

ἄρχεις, καὶ τοὺς ἀπειθοῦντας σφοδρότερον μετιέναι τῇ τῶν ἀπόρων ἐπιβολῇ. προσῆκον γάρ ἐστι τὸν τὰ τοιαῦτα πράττοντα, τὸ ἐντεῦθεν ἄτοπον καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἐλάττωσιν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας μαθεῖν, ὅπως ἂν ἐλαττούμενος γινώσκοι πόσον ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν τε καὶ πλημμελεῖν εἰς ἑτέρους. τοῦτο δὲ πράξεις, εἴτε οἱ τὰ χωρία κεκτημένοι κατὰ χώραν εἰσὶν, εἴτε τινῶν ἑτέροις προσηκόντων φροντισταὶ καθεστήκοιεν. δεῖ γὰρ καὶ τοὺς κεκτημένους, ἐκεῖνα μόνον ἔχειν ἅπερ αὐτοῖς δίδωσιν ὁ νόμος, καὶ τοὺς προνοοῦντας τῶν ἀλλοτρίων, ἐκείνων προΐστασθαι μόνον ἅπερ κατὰ μίσθωσιν ἢ καθ' ἕτερον νόμιμον αὐτοῖς παραδέδοται τρόπον. τῶν δὲ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι, καὶ μὴ προνοεῖν μὲν ἑτέρων, ἀδικεῖν δὲ ἄλλους, καὶ ἑαυτοῖς κέρδος ἀσεβὲς ἐντεῦθεν πορίζειν.

I. *Deserta prædia quibus attributa.*
II. *Agricolarum species quæ antiquitus.*
III. *Colonis prædia deserere vetitum.*
IV. *Alieni coloni non poterant recipi nec emi.*
V. *Litterarum publicarum usus inter Præsides.*
VI. *Agriculturæ laus, & num.* VII.
VII. *Nobilitati non derogat agricultura.*
VIII. *Quæstoris à Iustiniano instituti in Vrbe Constantinopolitana munus.*
IX. *Mendicantes validi ad agriculturam vel alia opera publica ablegandi, & num.* XI. *& si recusent puniendi, num.* XII.
X. *Pauperes sunt alendi.*
XIII. *Agricolas alienos sub clientela suscipere vetitum.*
XIV. *Suscepti qui dicerentur.*
XV. *In ditione Ecclesiastica vetitum clientelæ Principum exterorum se submittere.*
XVI. *Princeps tenetur subditos ab injuriis defendere.*

I. CVm certa ratione prædiorum tributa Romanis olim Principibus provinciæ penderent, ea præcipua publice cura fuit, ne per cultorum negligentiam agri desererentur ac sterilescerent, indeque unà cum cæteris commodis etiam tributorum emolumenta interciderent: quapropter prædia, quibus proprii cultores non essent, colenda Decurionibus attribuebantur *l.* 1. *C. de omni agro deserto.* vel utiles terras possidentibus, qui ea colerent, dabantur, *l. qui utilia* 5. *Cod. eod.* vel denique occupantibus permittebantur, *l. qui agros* 8. *l. qui fundos* 9. *C. eod.*
II. Cumque ea de causa plures essent agricolarum species, de quibus Cujacius, *ad rubr. C. de agricol. & cens. & ibid. Perez. n.* 1. 2. *&* 3. quod scilicet alii essent servi censibus & terræ adscripti, qui unà cum proprio peculio ad dominum pertinebant, *l. agricolarum* 18. *l. ne diutius* 21. *C. de agr. & censit.*
III. alii vero libertate tam in rebus quam in persona fruerentur, sed prædia deserere non possent, ubi per triginta annos illa incoluissent, *d. l. agricolarum. & l. cum scimus* § 1. *C. de agric. & censit. l. p. C. de præd. tamiac.* nisi donis & remunerationibus se redimerent ab hoc onere, ut observavit Cironius, *observat. Iur. Canon. cap.* 10. qui ejus redemptionis formulam *ibid.* exhibet *lib.* 2. quod idem in eorum filiis statutum fuit ex
IV. Anastasii constitutione, *l. cum satis* 23. § 1. *C. eod.* Hinc igitur cautum fuit, gravibus etiam indictis pœnis, ne alieni coloni vel adscriptitii ab aliis reciperentur, sed si forte fugissent, priori terræ redderentur, *l. omnes* 6. *l. omnes profugi.* 8. *l. servos* 12. *C. eod.* imo sine hac nequaquam possent alienari, *l. quemadmodum* 7. *C. eod.* Cum igitur in Mandatis exigendorum tributorum cura fuisset Præsidibus in primis indicta superius, *cap.* 1. iisdem jure injungitur, ut susceptores hujusmodi alienorum agricolarum odio suo dignos judicent, ac eos compellant dominis & terris *cito reddere:* & si inobedientes

sint,

ſint, tunc deſerti agri, non iis qui fertiles poſſideant, applicentur juxta prædictam diſpoſitionem Valentiniani & Theodoſii, *in l. qui utilia* 5. *C. de omn. agr. deſert.* ſed inobedientibus his onus imponitur, ut, pro hujuſmodi terra tunc inculta, fiſco tributa præſtent; & ſi extra provinciam agricolæ hujuſmodi ſe contulerint, præſes per publicas litteras aliarum provinciarum judices requirat, ut eos prioribus dominis reſtituendos ad ſe tranſmittant: Frequens quippe eſt inter di- V.
verſarum regionum Præſides hujuſmodi litterarum commercium, per quas in adminiſtranda juſtitia mutua præſidia ſibi invicem conferunt, puta in accerſendis teſtibus alterius provinciæ, eorum depoſitione tranſmittenda, reis evocandis, aliiſque hujuſmodi actibus exercendis, de quibus Gothofredus *ad l. à Divo* 15. *§ ſententiam. V. juſſi. ff. de re jud.* Et ſane VI.
potiſſima eſſe debet Præſidialis vigilantiæ pars, quæ ad frequentandam agrorum culturam ejuſque artis civium animis conciliandæ curam pertinet, cum hæc *ſecundum naturam potiſſima* hominis *poſſeſſio* ab Ariſtotele *Oeconom. p. cap.* 2. Et *corporibus noſtris vitæque utilitati maxime conveniens* à Columella cenſeatur, *de re ruſtic. lib.* 1. *in præfat.* eo quia *ſine ludicris artibus atque etiam ſine cauſidicis olim ſatis fœlices fuere futuræque ſunt urbes; at ſine agri cultoribus nec conſiſtere mortales, nec ali poſſe manifeſtum eſt:* hinc teſte Plinio *hiſt. nat. lib.* 18. *cap.* 3. Romæ *agrum male colere cenſorium probrum judicabatur*: & ad conſtituendum populum agricolam plurimas leges apud multos antiquitus latas memorat Ariſtoteles *polit. lib.*2. *cap.*4. Atque tunc, imo inter hodiernam quoque VII.
luxuriam ac rerum omnium corruptelam, agricultura cuicunque hominum fortunæ citra omne nobilitatis diſpendium exerceri permittitur, *Tiraquel. de nobilit. cap.* 32. *per tot.* Et apud Diodorum Siculum *Biblioth. hiſtoricæ lib.* 2. vel ipſi barbari *in præliis quidem hoſtes alios interficiunt, & agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* Mirum itaque non

 eſt

est, si quæ ad hanc materiam pertinent traduntur hic à Iustiniano, tanquam præcipua quibus provinciarum salus innititur, ad excitandos ad ejus cultum studiumque mortales: quam quidem ad rem exemplo pulcherrimo omnibus gentibus fuerit id, quod in urbe Constantinopolitana Quæstori à se constituto, seu restituto, Iustinianus injungit *in Novel. de*
VIII. *Quæstore:* cum enim hunc, *ibid.* § 1. vellet *requirere ad magnam* eam *Civitatem venientes, ex quacunque provincia sint, viros seu mulieres, cujuscumque fortunæ vel dignitatis existant, & perscrutari qui sint, aut unde venerint, & qua occasione:* jussit, *siquidem si agricolæ sint intendere quibus judicum horum competunt lites, & his imminere, velociterque eos eripere difficultatibus, propter quas* illuc *venerunt, & festinanter unde venerunt eos remittere:* Et cum hoc idem, *ibid.* § 2. & 3. in-
IX. junxisset, inde § 4. & 5. addidit, quod *si vitæ occasionem aliqui, aut lites non habentes in ea sunt civitate, ut propter victum* emendicandum, & *eo quod hic ad eorum desideria non sufficiat, jam etiam peccent; corporum eorum statum, qualis quis est, inspicere: & si quidem valent eis corpora, potentes autem sufficere ad laborem sunt: siquidem servilia fuerint, cognoscere quorum sunt, & hos etiam invitos possessoribus transmittere; si vero liberi fortuna & ex aliquibus civitatibus aut provinciis orti, has transmittere ad provincias, ex quibus orti sunt: si vero ejus terræ fuerint, & corporibus quidem validis utantur, vitæ autem decens non est occasio, hos non frustra esse terræ onus permittere; sed tradere citius eos operum publicorum attinet artificibus ad ministerium, & præpositis pannificantium stationum, & hortos operantibus, aliisque diversis artibus, aut operibus, in quibus valent simul quidem operare, simul autem ali: & segnem ita ad meliorem mutare vitam. si vero aliqui noluerint observire operibus, quibus traditi sunt, hos sectari* (vel melius ut habet Græca lectio expellere) *civitate; ut non, segnitie eos ad illicitos actus impellente, leges eos abripiant ad pœnas tradentes Iudicibus: læ-*

sos

ſos autem, & læſas corpore, aut canitie graves, hos ſine moleſtia eſſe jubemus in civitate, aut pie agere volentibus adſcribendos; (hoc eſt, ut Græca indicat lectio, *à pie agere volentibus alendos:*) ut ſic invalidis mendicantibus victum præberi juſſerit, ſed validos ad opera publica, & præſertim ad agrorum culturam obligari: hoc idem antea, ſeveriori tamen Sanctione, præſcripſerant Gratianus, Valentinianus & Theodoſius, *in l. unic. C. de mendic. valid.* ſtatuentes, quod *cunctis, quos in publicum quæſtum incerta mendicitas vocaverit, inſpectis, exploretur in ſingulis & integritas corporum, & robur annorum: atque inertibus & abſque ulla neceſſitate miſerandis neceſſitas inferatur, ut eorum quidem, quos tenet conditio ſervilis, proditor ſtudioſus & diligens dominium conſequatur: eorum vero quos natalium ſola libertas perſequitur, colonatu perpetuo fulciatur.* adeoque etiam ab Imperatoribus nebulones hi colendis agris per jus coloniæ (cujus onerum ſpeciem quandam nobis exhibent leges Bacuvariorum tit. 1. cap. 14.) mancipentur.

Neque tamen pietas inde lædi ulla ex parte dicenda eſt, X.
cum his, qui re vera ſunt miſeri, id potius reſervetur, quod peſſimis ſubtrahitur: & teſte Auguſtino *in can. non omnis* 2. 5. *quæſt.* 5. longe *utilius eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus juſtitiam negligebat, quam eſurienti panis frangitur, ut injuſtitiæ ſeductus acquieſcat*: imo ubique gentium ſervandum videtur id, quod Capitularium *lib.* 1. *cap.* 124. ſtatuerunt Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, ut ſcilicet *de mendicis, qui per patrias diſcurrunt, unuſquiſque fidelium ſuum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, & non permittat alibi ire mendicando; & ubi tales inventi fuerint qui ſibi manibus laborent, nullus eis quidquam tribuere præſumat.* Verum quia ut XI.
Vlyſſem, qui ſe mendicum ſimulabat apud Homerum *Odyſſ. lib.* 18. alloquebatur Eurimachus:

Ἀλλ᾽ ἐπεὶ οὖν δὴ ἔργα κακ᾽ ἔμμαθες, οὐκ ἐθελήσεις
Ἔργον ἐποίχεσθαι. ἀλλὰ πτώσσειν κατὰ δῆμον

Βούλεαι

Βούλεαι ὄφρ' ἂν ἔχης βόσκειν τὴν γαστέρ' ἄναλτον.

Sed quoniam igitur jam opera mala didicisti,
Non vales opus inire, sed trepidare per populum vis,
Ut possis pascere tuum ventrem insatiabilem.

Qui malam hanc inierunt consuetudinem hinc inde stipem emendicandi, malunt in illo paupertatis squallore versari, quam manuum suarum labore victum quærere: hi sunt ideo ad agriculturam vel alias artes pœnarum metu compellendi, ne prætextu eleemosynæ otiosorum hominum, & plerumque pravorum foveatur inertia, & ne hi fucorum instar mendicantibus debilibus & infirmis victum auferant, ut senserunt Peguerra *plene decis. Crim.* 4. *num.* 3. *& seqq.* Ioannes de Platea, *ad l. unic. C. de mendicant. valid.* Tholosanus *synt. jur. univers. lib.* 36. *cap.* 6. *num.* 13. *& seqq.* Perez. *ad illum titulum num.* 9. Cohellius *in bul. bon. reg. cap.* 41. *n.* 19.
XII. & Bobadilla *politic. lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 32. qui omnes consentiunt hos, si recusant agriculturæ opera vel alios labores exercere, fustigationis pœna multandos esse, vel etiam ad triremes condemnandos: & ita pluribus in locis observari testantur. Ita olim Sardos pœnam ignaviæ & socordiæ constituisse memorat Ælianus *variæ historiæ lib.* 4. *cap.* 1. ut qui otiose viveret, rationem vitæ reddere, & unde viveret ostendere teneretur, quod idem à Græcis & præcipue Atheniensibus factitatum accepimus teste Plutarcho *in Solone*, item à Romanis, ut ex vetustis auctoribus observant Perez. *d. tit. de mendic. valid. num.* 6. & Tholosanus *d. cap.* 6. *num.* 18. *& seqq.*

XIII. Cum tamen in præcedenti capite potentiorum patrocinia vetuerit Imperator, & hic acriter invehatur in illos, qui alienos agricolas suscipiunt, ad causam patrociniorum ea spectare quæ hic traduntur, observat hoc loco Cujacius: unde non omnino incongruum erit asserere, Iustinianum respexisse ad Leonis & Anthemii Constitutionem, qui imposita pœna

centum

centum auri librarum nobilioribus, & facultatum amiſſione iis qui mediocris ſint fortunæ, vetuerunt potentioribus ſub clientelam propriam ſuſcipere vicanos & agricolas ac eorum bona; tabellionibus etiam, qui inſtrumenta in hanc cauſam conficerent, bonorum proſcriptione plectendis. *l.* 1. *C. ut nemo ad ſuum patrocin.* cui textui conforme eſſe hoc Mandatorum caput monet *ibidem* Cujacius, qui clientes hujuſmodi XIV.
ſuſceptos divi Auguſtini & Servii teſtimonio comprobat, imo etiam Salviani, qui locum hunc quam maxime, 5. *de provid. Dei*, per hæc verba illuſtrat: *Vt vim exactionis evadant, tradunt ſe ad tuendum protegendumque majoribus, dedititios ſe divitum faciunt, & quaſi in jus eorum ditionemque tranſcendunt: nec tamen grave hoc eſſet, ſi potentiores patrocinia iſta non venderent; hac lege pauperes tueri videntur, defenſoribus ſuis omnem fere ſubſtantiam ſuam addicunt; nihil ſuſceptis tribuunt, ſed ſibi: Novum genus venditionis & emptionis, Venditor nihil tradit, & totum accipit; Emptor nihil accipit, & totum penitus amittit.* Vt ideo jure Clemens VIII criminis XV.
læſæ Majeſtatis reos eſſe ſanciverit, *Conſtit.* 78. § 9. illos, in ditione Pontificia, qui ſe, vel propria bona, Principis cujuſpiam exteri protectioni vel clientelæ ſubjiciant, nam Regio XVI.
ipſi diademati in ſupremæ Majeſtatis judicium adhæret ſubditorum ab injuriis & violentiis continua defenſio, *Perez. ad tit. Cod. ut nemo ad ſuum patrocin. num.* 3. *Bobadil. polit. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 83. 117. & 196. *Roder. de an. redit. lib. p. quæſt.* 17. *num.* 71. *ad finem. Borel. de Reg. Cathol. præſt. cap.* 5. *n.* 7. & 20. quare citra gravem Principis injuriam nemo poteſt ab aliis defenſionem hanc implorare, quaſi Principi exprobraturus, quod ſibi à Deo commiſſos populos defendere nolit, vel neſciat.

CAPVT XV.

De titulis affixis alienis prædiis.

Titulos autem imponere prædiis alienis, aut ergasteriis in civitatibus constitutis, & superscribere sua vocabula, ita præsumentibus periculosum esse scias, ut agnoscant, quia hæc agentes ipsi suam substantiam applicabunt fisco. Si enim causam soli imperio & fisco datam tentaverit aliquis arripere, in suis agnoscat experimentum: & suis rebus titulis impositis publicis, fiat aliis exemplum abstinentiæ: qui si iisdem implicentur malis, similibus subdentur pœnis. Hæc igitur omnia observa, sciens nostram circa te voluntatem atque sententiam, qualis quidem erit delinquente te, qualis autem probato, & nostra sequente præcepta, ac leges.

Σανίδας δὲ ἐπιτιθέναι χωρίοις ἀλλοτρίοις, ἢ ἐργαστηρίοις ἐν πόλεσι διακειμένοις, καὶ ἐπιγράφειν τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας, οὕτω τοῖς τολμῶσιν ἐπικίνδυνον καταστήσεις, ὡς γινώσκειν ὅτι ταῦτα πράττοντες, αὐτοὶ τὴν ἑαυτῶν περιουσίαν προσάψουσι τῷ δημοσίῳ. εἰ γὰρ πρᾶγμα μόνῃ τῇ βασιλείᾳ καὶ τῷ δημοσίῳ δηδομένον πειρῷτό τις ὑφαρπάζειν, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μανθανέτω τὴν πεῖραν· καὶ τοῖς αὐτοῦ πράγμασι τίτλων ἐπιτιθεμένων δημοσίων, γινέσθω τοῖς ἄλλοις παράδειγμα σωφροσύνης· οἵπερ εἰ τῶν αὐτῶν ἅψαιντο κακῶν, ταῖς ὁμοίαις ποιναῖς ὑποκείσονται. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα φυλάξεις, γινώσκων τὴν ἡμετέραν περί σε προαίρεσίν τε καὶ γνώμην, ὁποία μέν τις ἔσται πλημμελοῦντός σου, ὁποία δὲ εὐδοκιμοῦντος, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἀκολουθοῦντος παραγγέλμασί τε καὶ νόμοις.

I. *Cura fiscalium spectabat ad Comitem rerum privatarum.*
II. *Qua ratione is bona fisco addiceret.*
III. *Tituli qui, & vela, & cortinæ quid, & unde dicti.*
IV. *Insignium affixio arguit dominium, & vi·*
V. *Probat pariter Ius patronatus.*
VI. *Signo crucis designatæ ædes sacræ.*
VII. *Titulos & nomina potentiorum usurpans punitur, & qua pœna.*
VIII. *Negans se possidere amittit possessionem.*

IX. Prin-

IX. *Principis titulos suis vel alienis prædiis apponere vetitum. Ampliatur num.* XII.
X. *Signa propria nemo potest imponere rei alienæ quam penes se habet loco pignoris.*
XI. *Titulos proprios alienis prædiis non licet apponere.*
XIII. *Delicta populi Præsidi tribuuntur.*

COmes rerum privatarum, cujus curæ omnis re- I.
rum fiscalium ratio incumbebat, *l. p. & toto tit.*
C. de off. Com. rer. privat. titulos seu vela regia af- II.
figere solebat iis bonis, quæ fisco addicere vellet,
idque publicis personis præsentibus, & solemni juris ordine
servato fieri mos erat, *l. si quando* 3. *& ibi Cujac. V. addendum*
est. C. de bon. vac. Amaya ad l. si vacantia 5. *num.* 3. *C. eod.*
Hæc etiam *cortinæ regiæ* dicuntur ab Ambrosio, *epist.* 33. III.
lib. 5. purpuraque etiam & auro contexebantur, ut sensit
Revardus, *Var. lib.* 5. *cap.* 11. *& Amaya d. l. si vacantia. n.* 3.
& 4. Principis imaginem vel nomen præ se ferebant, sive in
velis ipsis expresso nomine & in titulis insculpto, ut censuit
Baronius, *annal. tom.* 5. *ad an.* 439. *num.* 36. sive ea fuerint
simplicia quædam signa Principis privilegium referentia, ut
asserunt Menochius *de arbitr. casu* 338. *num.* 12. & Barbosa,
ad l. fin. C. ut nemo privat. titul. num. 4. titulique nomine appellabantur, ducta etymologia à tuendo, propterea quod
rem cui essent affixa, ne à quoquam violari posset, tutam
præstabant, ut post Cujacium & Iuretum ac Bullengerum
dixit Amaya, *d. l. vacantia. num.* 6. *C. de bon. vac.*

Sicut igitur hodie ex insignium affixione probatur domi- IV.
nium rei, *Menoch. præsumpt.* 64. *num.* 6. *lib.* 3. *Mascard. de*
probat. Conclus. 1052. *num.* 1. *& seqq. Afflict. decis.* 23. *num.* 4.
Rota Genuens. divers. decis. 201. *n.* 2. *&* 3. *Buratt. decis.* 344.
num. 2. Et patronus Ecclesiæ is asseritur, cujus insignia & V.
arma in ea sunt affixa, *Roland. cons.* 84. *num.* 23. *& seqq. lib.* 2.
Peregrin. cons. 75. *n.* 3. *lib.* 1. *Surd. cons.* 61. *n.* 29. *& cons.* 179.
n. 59. *Hopping. de Iure insignium & arm. cap.* 6. *par.* 3. *n.* 152.
& 164. *Rauden. de analog. cap.* 23. *num.* 49. *Rota decis.* 201.

num. 2. coram Coccin. decis. 1141. *num. 7. coram Seraphino. & in Mediolanens. Priorat.* 14. *Martii* 1646. *§ sexto, in quam, coram Card. Corrado:* Sic antiquitus ex affixione Regii tituli, ad fiscum & Principem bona spectare cum inferretur, hoc idem à privatis ipsis usurpatum fuit aliquando, ut uniuscujusque dominium ex affixione tituli seu tabellæ argueretur, *l. si*
VI. *vitem 22. ff. si ad januam 2. & ibi Gothofred. ff. quod vi:* Vnde emanavit mos, quod domibus præfixo signo crucis, quod est Christianæ religionis proprium insigne, illas ad sacrum cultum translatas fuisse ostenderetur, *Baron. annal. tom. 2.*
VII. *an. 112. num. 6. & in Martyrolog. ad diem 26. Iul. lit.* I. Hinc plerique, malarum quas foverent causarum desperata victoria, ad potentiorum patrocinia confugientes, eorum titulos prædiis controversis affigebant, quo veri domini ab iis vindicandis absterrerentur, auctoritatem ficti domini hac ratione reverentes: ad avertendum igitur pessimum hoc institutum, Arcadius & Honorius statuerunt, quod potentior existimationis bonæ famæ jactura plecteretur, *l. unica, in fine C. de his qui potent. nomine.* is vero qui potentis nomen usurpavit amissione etiam causæ justæ mulctaretur; & si injustam causam haberet, plumbatis cæsus, perpetuis metallorum suppliciis deportaretur, *l. unica C. de his qui potent. nom. titulos.*
VIII. *præd. affig.* cum alias, cessante hoc potentioris patrocinio, negans se possidere solam possessionem amittat, quæ judicis facto in adversarium transfertur, *l. fin. ff. de rei vindic. § illud*
IX. *quoque,* 10. *Novell. de trient. & semis.* Alii pariter ad evitandas sibi juste excitatas controversias, suis prædiis Principis titulos affigebant, vel alienis, ut ea veris dominis usurparent, *Baron. ad. an. 439. num. 36.* ideoque Honorius & Theodosius decreverunt, ut is, qui bonis propriis regios titulos affixisset, ea illico amitteret, ita ut ad fiscum transferrentur, *l. 1. C. ut nemo priv. titul.* & Theodosius ac Valentin. sanciverunt, quod, qui regia vela alienis prædiis affigere auderet sine præceptione

judi-

judicis competentis, ultimo ſupplicio afficeretur, ſi plebejus foret; ſi vero nobilis, bonis fiſco addictis in exilium mitteretur, *l.fin. C.ut nemo priv.titul.* Vetitum quinimo fuit,ne rebus X.
alienis, quas quis pignoris loco,aliave quapiam ratione, penes ſe detineret,ſigna propria ſine judicis auctoritate imponeret, *l.* 1. *&* 2. *C. Vt nem. lic. ſine jud. auctor. ſigna reb. impon. alien.*

Singula hæc inſtituta per Iuſtinianum in hoc capite revo- XI.
cantur; dum injungit Præſidibus, ut ad fiſcum transferant bona eorum, qui proprios *titulos prædiis alienis* affixerunt, aut *ergaſteriis*,hoc eſt,officinis;unde ἐργαςηριακὸν dicitur tributum, quod pro his perſolvitur, à Meurſio *in gloſſar. græcobarbaro.* ita ſcilicet qui hæc violant Mandata,ea patientur damna, quæ aliis peſſimo exemplo voluerunt inferre, quam Conſtitutionem hinc translatam legimus in Baſilicis *lib.* 6. *tit.* 3. *cap.* 22. & repetitam in Novellis *in § oportet.* 5. *Novell. de moderat. Helen.* ubi præterea præſcribitur Moderatori Helenoponti, ut titulos illos ad caput imponentis impingat & confringat: unde licet conjicere è ligneis tabulis confici conſueviſſe: & illud idem Prætori Paphlagoniæ demandavit Iuſtinianus, *§ atque hoc.* 4. *Novell. de Præt. Paphlag.* eidem ulterius injungens, ut ſi is, cujus tituli alienis prædiis affixi conſpiciuntur, fuerit abſens, confeſtim in vincula conjiciatur prædiorum curator, qui tormentis ſubjiciatur, ad ejus caput primo comminutis titulis. Et quia miniſtri domorum Cæſaris vel XII.
Auguſtæ aliquando regios titulos alienis prædiis affigebant, vel ſigna mobilibus imprimebant, vel aliorum agricolas fraudulenter ſuſcipiebant, & hæc ſingula iis expreſſe vetuit Tiberius *in Conſt. de Divin. dom. § p.* Hæc vero Mandata ad unguem cuſtodiri cum vellet Iuſtinianus, Præſides monet eatenus Principis gratiam fore conſequuturos, quatenus hæc curabunt obſervari. Imo ſi in puniendis illis, qui titulos alie- XIII.
nis prædiis affigant, ſit negligens Præſes, *bonorum ſuorum publicationem ſuſtinebit, ut qui cum facile pro magnitudine Imperii*

ista prohibere potuisset dedita ea opera neglexerit, ut sancitum est *in § atque hæc 4. Novel. de Præt. Paphlagon.* quod Imperatoris dictum sedulo animadvertant provinciarum Præsides, hinc conjicientes ad eos referri mala omnia, quæ in provinciis sibi creditis contingunt.

CAPUT XVI.

Quid primum facere debeant Præsides cum provinciam ingrediuntur.

MOx autem ut ingredieris provinciam, convocatis omnibus in metropoli constitutis (dicimus autem Deo amabili episcopo, & venerabili clero, & nobilibus civitatis) insinuabis hæc nostra sacra præcepta sub gestorum insinuatione: & propones exemplar eorum publice, non solum in metropoli, sed etiam in aliis provinciæ civitatibus, transmittens ea per officiales tuos sine damno: ut omnes cognoscant in quibus suscepisti cingulum, & videant si hoc conservas, & nostro dignum temetipsum ostendis judicio.

Ἅμα δὲ ἐπιβαίης τῆς χώρας, συγκαλεσάμενος ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ μητροπόλει καθεστῶτας (φαμὲν δὲ τόν τε θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον, τόν τε εὐαγῆ κλῆρον, τοὺς τε ἐν τέλει τῆς πόλεως) ἐμφανῆ καταστήσεις ταῦτα ἡμῶν τὰ θεῖα παραγγέλματα ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων· καὶ προθήσεις τε τὸ ἰσότυπον αὐτῶν δημοσίᾳ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τῆς ἐπαρχίας πόλεσι, πέμπων αὐτὰ διὰ ταξεωτῶν σῶν, ζημίας χωρίς· ὥστε ἅπαντας γινώσκειν ἐφ᾽ οἷς παρέλαβες τὴν ἀρχὴν καὶ ὁρᾶν εἰ ταῦτα φυλάττεις, καὶ τῆς ἡμετέρας ἄξιον σαυτὸν ἀποδεικνύεις κρίσεως.

I. PRæſidum delicta Principi indicanda.
II. Præſides in provincia in qua deliquerunt ſunt puniendi.
III. Præſes ubi ingreditur provinciam Mandata debet edere.
IV. Lex Iuſtiniani in porticibus Eccleſiarum ſculpta: & num. v.
VI. Epiſcopi vindices legum conſtituuntur.
VII. Leges bonæ Deo dicatæ.
VIII. Mandata Principum ſucceſſerunt loco edicti Prætorii.
IX. Legis ultima perfectio pendet à publicatione.

INſtituerat Iuſtinianus, *in § eos autem* 8. *Novel. ut Iudic. ſine quoquo ſuffrag.* ut Epiſcopi ac Primates provinciarum, ſi quid à Præſidibus peccatum in adminiſtratione ſit, notabile inde incommodum provinciales acceperint, cuncta ejuſmodi Principi renunciare, preceſque ad eum dirigere, quibus peterent, ut virum quempiam probum delegaret, qui de Præſidis commiſſis diligenter cognoſceret, *quatenus ipſe ubi injuſtitiam fecit, illic* II. *quoque pœnas ſubeat delictorum; ut neque aliter quiſpiam tale aliquid agere præſumat, ad exemplum reſpiciens*: quoque id facilius fieri poſſit, congruum erat, ut populis innoteſceret quidnam Præſides à Principe in Mandatis habuiſſent; ut ſic melius illi dignoſcerent, an in tributis exigendis & puniendis delictis Præſes Principi obtemperaret: hanc igitur ob cauſam jubet Præſidem, ſtatim ac provinciam ingreſſus eſt, ratione ſibi *in l. obſervare* 4. *ff. de offic. Proconſ.* præſcripta, III. *convocatis in metropoli Epiſcopo, Clero & Nobilibus*, nullam moram faciat, Mandata hujuſmodi populo exhibendi, & eorundem exemplar ad ſingulas provinciæ civitates per officiales ſuos tranſmittendi, quo illis perlectis omnes intelligant nedum qua auctoritate polleat Præſes, verum etiam an judicio de ſe à Principe facto, Mandatorum ab eo acceptorum obſervatione, reſpondeat; qua ratione incredibile dictu eſt quantum ſibi ſtudii in provincialium animis Princeps pareret; reputantibus ſingulis haud vulgarem erga ſe curam eſſe illius qui neque *Imperii famulitio pro eorum felicitate* parcendum ſibi exiſtimet, ut habetur *in Novel. ut judic. in epilogo*; *poſt* § 14.

Hanc

IV. Hanc autem formam ſervavit Iuſtinianus in alia lege, edita *in Novell.* 8. ad quam referuntur hæc quæ modo exponimus Mandata: ibi ſcilicet injunxit, eam legem tabulis aut lapidibus in porticibus Metropolitanarum Eccleſiarum inſculpi, & ab Eccleſiaſticis Præſulibus Principem moneri an eam Præſides obſervarent, ut eos præmiis vel pœnis, prout par eſſet, poſſet afficere. Cujus edicti in omni terra Deo amabilibus Archiepiſcopis & ſanctiſſimis Patriarchis conſcripti, *in*
V. *eadem Novell.* 8. *poſt epilogum*, verba ſunt hæc: *Traditæ nobis à Deo Reipublicæ curam habentes, & in omni juſtitia vivere noſtros ſubjectos ſtudentes, ſubjectam legem conſcripſimus, quam & tuæ ſanctitati, & per eam omnibus qui tuæ provinciæ ſunt, facere*
VI. *manifeſtam bene habere putavimus. Tuæ igitur ſit reverentiæ, & cæterorum, hæc cuſtodire; & ſi quid tranſcendatur à judicibus, ad nos referre, ut nihil contemnatur horum, quæ ſancte & juſte à nobis ſancita ſunt: ſic enim nos quidem noſtrorum ſubjectorum miſerati, quoniam ſupra fiſcalium functionum exactionem etiam maximas ſuſtinent ex furto judicum violentias, propter factas provinciarum venditiones, hæc auferre per ſubjectam ſtuduimus legem. Vos autem, ſi negligentes, non referatis à nobis quidem conſecratam Domino Deo, rationem reddetis apud eum pro aliorum injuſtitia, ſi quod non agnoſcentibus nobis damnum apud vos hominibus inferatur: ſed oportet præſentes vos provinciis, & pro eis ac reliquis deteſtantes manifeſtos nobis facere, & rectos judices, & tranſcendentes hanc legem noſtram: quatenus utroſque cognoſcentes, hos quidem puniamus, illis autem repenſemus: cumque lex publice propoſita fuerit & omnibus manifeſta; tunc intus*
VII. *recondatur in ſanctiſſima Eccleſia cum ſacris vaſibus: utpote & ipſa dedicata Deo, & ad ſalutem ab eo factorum hominum ſcripta: facietis autem melius & illic habitantibus univerſis hominibus, ſi eam inſculpentes aut tabulis aut lapidibus in porticibus ſanctiſſimæ Eccleſiæ deſcribatis, plenam præbentes omnibus horum quæ ſancita ſunt lectionem atque poſſeſſionem.*

Et

Et hinc etiam liquet, Mandata hæc loco prætorii edicti VIII.
successisse, cum eorum instar in ipso suscepti Magistratus limine populis edicerentur, ut qua ratione in provincia jus reddendum foret, & crimina essent plectenda, unicuique notum esset, ac inde legibus illis, quæ in hoc Mandatorum volumine continentur, ultima accederet perfectio & com- IX.
plementum, quod à publicatione legis emanare arbitrantur S. Thomas *p. 2. quæst. 90. art. 4. in corp.* & Suarez *de legibus lib. 1. cap. 11.*

CAPVT XVII.

De armis.

HÆc enim conservata apud te faciunt præsentem tibi cingulum diuturniorem & gloriosiorem, siquidem super alia, neque armis uti non militantem permittes aliquem. Hæc te & Deo & legibus, & nobis charissimum constituunt. Sed & illud providebis, ut si quis eorum qui populum in turbas solicitant, tentarit aliquando ab hac magna civitate fugere, aut solus, aut cum aliis, & venerit in provinciam cui præes: quatenus investigare de hoc & examinare cum omni subtilitate & [cautela cures,] & ubi constiterit, nunciare hoc, si forte dignæ

Ταῦτα γὰρ φυλαττόμενα παρὰ σοῦ ποιήσει σοι τὴν παροῦσαν ἀρχὴν χρονιωτέραν τε καὶ εὐκλεεστέραν, εἴγε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, μηδὲ ὁπλοφορεῖν τῶν οὐχὶ στρατιωτῶν τινὶ συγχωρήσεις. ταῦτά σε θεῷ καὶ τοῖς νόμοις καὶ ἡμῖν προσφιλῆ καταστήσει. κἀκείνου δὲ προνοήσεις, ὥστε εἴ τις τῶν τοὺς δημοσίους θορύβους ἀνιστάντων, πειραθείη ποτὲ τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως ἀποφυγεῖν, ἢ μόνος ἢ καὶ μεθ' ἑτέρων, καὶ γενέσθαι κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἧς ἄρχεις, ἀνιχνεῦσαι τὰ περὶ τούτου, καὶ ἐξετάζειν σὺν ἀκριβείᾳ πάσῃ, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ καθιστᾶν, καὶ μηνύειν ἐνταῦθα, εἰ τῶν πολλάκις ἐπιζητουμένων εἴη προσώπων· ὥστε καὶ ἄγεσθαι κατὰ

ταύτην

dignæ inquisitione sint personæ, & adduci ad hanc felicissimam civitatem, & pœnas sustentare quas lex de talibus constituit. Dat. xvj. Kal. Maji, Constant. Belisario V. C. Cons.

ταύτην τὴν δ' δαίμονα πόλιν, καὶ ποινὰς ὑπέχειν ἃς ὁ νόμος ἐπὶ τῶν τοιούτων διέταξεν. D. XVI. KAL. MAII, CONSTANTIN. BILIS. V.C. CONS.

I. *Mandata hæc diligenter observanda.*
II. *Delicta Principum raro sunt occulta.*
III. *Præses Mandata hæc non servans punitur.*
IV. *Armorum delatio turbarum est occasio.*
V. *Prohibita, & num.* XI. *etiam apud Romanos, num.* VII. *&* XIV. *qua pœna, n.* VIII. *&* XVIII.
Ampliatur num. VI. XV. XVII. XXVIII.
Declaratur num. IX. XIII. XXI.
Limitatur num. XII. XXV. XXVI.
X. *Armandiæ jus inter regalia.*
XV. *Armorum mercimonium quodlibet vetitum, & num.* XVI. *&* XIX.
XVI. *Arma à quibus fabricarentur antiquitus.*
XX. *Constitutio Pii IV, & Pii V. de armorum delatione.*
XXI. *Statutum prohibens delationem armorum non comprehendit forenses, & cur. num.* XXIII.
Declaratur num. XXII. *Limitatur numer.* XXIV.
XXIII. *Itinerantibus usus armorum est concessus, & num.* VIII.
XXVII. *Delinquens obtenta venia deferendi arma, gravius punitur.*
XXVIII. *Armatos domi retinere vetitum, & qua pœna, num.* XXIX.
XXX. *Bucellarii & Isauri qui, remissive.*
XXXI. *Præses permittens privatis retinere armatos domi, punitur.*
XXXII. *Seditiones prohibitæ.*
XXXIII. *Inter crimina læsæ Majestatis enumerantur.*
XXXIV. *Mandatorum horum epitome.*
XXXV. *Syndicatus necessitas.*
XXXVI. *Qui de Syndicatu scripserint.*
XXXVII. *Constitutio Clementis VII. de Syndicatu.*
XXXVIII. *Auctoris Peroratio.*
XXXIX. *Alexander VII. laudatur.*

I. NVmerosam Mandatorum suorum seriem superioribus capitibus à nobis tractatam eleganti coronide terminat in præsenti textu Iustinianus, affirmando, quod ea *conservata faciunt cingulum* (hoc est honorem ipsum qui cinguli traditione confertur) *diuturniorem & gloriosiorem*, ipsumque Præsidem *Deo legibusque* & II. Principi charissimum: quod si officii sui immemor ad Mandatorum contemptum ac violationem procedat, medio se

——— telluris in orbe
Vivere cognoscat, cunctis sua gentibus esse
Facta palam; nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis; nam lux altissima fati

Claud. de IV. Consul. Honor.

Occul-

Occultum nihil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.

eoque graviores ab se pœnas exactum iri intelligat, quo Princeps, à quo mittitur, justior, sanctior, ac Deo similior est: quem quidem Iustiniani verbis, *in § sed neque 3. Novell. de* III. *Prætore Lycaoniæ.* ita secum loquentem audiat: *si socordiæ se dare, & in his, quæ in ipsum contulimus, negligentius uti deprehenderimus, opem feremus legibus, & convenienti cum animadversione persequemur: & quemadmodum ille, neque verba nostra, neque leges, neque formam & gradum Magistratus veretur, ita neque nos ipsum verebimur, sed perinde ei obviabimus; & ut ipse rerum administratione utetur; & sive sordidis eum manibus uti, sive ad affectum aliquem respicere, sive leges nostras transgredi deprehenderimus, nos vigore legis ad facti sui rationem reddendam insistemus.*

Et quia publicam quietem, certum veluti finem, in hisce IV. Mandatis Imperator sibi præscripsit; nec aliunde magis illa turbatur, quam ex armorum delatione, unde parata rixarum & cædium occasio existit, animorum insaniam armorum fiducia impellente, *l. si servus* 4. *C. de his qui ad Eccles. conf.* Mandatum hoc cæteris attexit, ut *super alia neque armis uti* V. *non militantem aliquem* permittat Præses: cum ne militibus VI. quidem, præterquam in expeditione versantibus, armatis incedere permitti censuerint Tholosanus *in syntagm. Iur. univers. lib* 36. *cap.*26. *n.*7. & Farinacius *in prax. crim. q.* 107. *n.* 26. *& seqq.* id quod apud Sinas religiose observari, unde immunem eam gentem ab omni rixarum & cædium genere, jurgiaque non ultra unguium lacerationes excedere memorat Trigautius *in descript. Regni Chinensis, c.*6. *§ arma nemo.* Nemini quidem armorum usus Romanis legibus permit- VII. tebatur, ut Servii Tullii, ac Pompeji magni, aliorumque insignium virorum exemplis comprobat Decianus: *tractat. crim. lib.* 8. *cap.* 3. *n.*2. 3. *&* 4. hinc lege Iulia de vi publica te- VIII.

neri cautum fuit *in l. p. ff. ad leg. Iul. de vi publ.* illum *qui arma tela domi ſuæ agrove in villa præter uſum venationis vel itineris, vel navigationis coegerit:* & præterea *in l. eadem* § 1.
IX. *ff. eodem.* eum, qui *pubes cum telo in publico fuerit*, ſi tamen juxta Scevolæ placitum *ibidem l.2.* ea excipias *arma, quæ quis promercii cauſa habuerit, hæreditateve ei obvenerint.* Morem hunc ſequuti Valentinianus & Valens, *in l. unica C. ut armor. uſus*, ſanxerunt, ut *nulli prorſus* ipſis *inſciis atque inconſultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur:* qui textus licet de jure movendi arma in bello videatur intelligendus,
X. ut ſenſit gloſſa, *ibid. V. movendorum,* quod ſoli Principi competit, cum inter regalia comprehendatur jus armandiæ, per quam exprimuntur armamenta, & ea quæ ad armorum negotium ſpectant, *Vultejus de feud. lib.* 1. *cap.* 5. *n.* 7. *Wetteran. de feud. lib.* 5. *ad Conſtit.* 8. *Federici*, § 1. *Peregr. de Iur. fiſci lib.* 1. *tit.* 1. *n.* 14. *Maſtril de Magiſtr. lib.* 3. *cap.* 10. *n.* 261. *&*
XI. *ſeqq.* videtur nihilominus & ipſis privatis armorum uſum prohibere, vel quia movere arma idem ſit ac iis uti, ut *arg. tex. in l. Parhippum* 4. *& in l. fin. C. de curſ. publ.* ſentiunt Cujacius & Gothofredus, *in d. l. unica.* vel quia id ſuadeat ejus tituli rubrica, in qua de uſu in ſpecie eſt ſermo, ut animad-
XII. vertit Decianus *tract. crimin. lib.* 8. *cap.* 3. *n.* 5. hæc tamen prohibitio non complectebatur præpoſitos ſacri cubiculi Cæſaris & Auguſtæ, quibus quoties ad agros ſuos adſpiciendos vel ob aliam cauſam proficiſci vellent, licebat cingulo uti,
XIII. *l. fin. C. de præpoſit. ſacr. cubicul.* & Iure quidem antiquæ leges ita ſanxerunt, quia cum arma vel defendendi corporis proprii, vel alius necandi gratia deferantur: eorum uſus in venationibus & itineribus permittitur, in quibus ferarum vita petitur, & latronum inſidiæ timentur; quas in civitatibus cum vigil Præſidum cura excludat, optima ratione armorum uſus omnibus prohibebatur, exceptis iis perſonis, quibus Magiſtratus eo quem gerunt gladio inſontes animadvertere

jus

jus tribuit: Ideoque Herodianus *hist. lib.* 3. *cap.* 35. ensis gestationem inter supremæ dignitatis insignia numeravit: & Augustus apud Dionem *hist. lib.* 53. à se constitutis Proprætoribus cum indulsisset jus capite plectendi milites, ensis delationem permisit: *neque enim ulli alii proconsuli, aut proprætori præfectove licebat gladio se accingere, quo ipso licentia necandi militis adimebatur, nam & Senatoribus & Equitibus, quibus alterum conceditur, alterum quoque adest.* XIV.

Verum quia parum fuerat armorum usum prohibere, si permisso eorum mercimonio, ea sibi comparare unicuique liceret; armorum quodlibet mercimonium privatis interdixit Iustinianus, & arma fabricare soli fabricensium scholæ permisit, hoc est certæ cuidam militiæ virorum, qui sub dispositione Magistri officiorum constituti, arma bellica in publicis fabricis construebant, de quibus plene Pancirolus, *in notit. Imper. Orient. cap.*66. *& seqq.* ita tamen, quod hi privatis non possent arma vendere, quæ alias non reddito pretio emptoribus auferebantur, § *volentes. Novel. de armis*: sed quæcunque arma fabricarent, in publico armamentario reconderent: adeo ut excepto cultello minori, cujus nullus in bello usus, reliqua arma privatis fabricare, vel emere non liceret: & Præsides, ac civitatum Defensores certa pœna punirentur, si eos à fabricandis vel emendis armis non removerent. § *hunc igitur* 3. § *ut autem* 4. *Novel. de armis.* XV. XVI.

Hinc omni Iure tam Digestorum, quam Codicis, & Novellarum, delationem armorum (quorum appellatione quid veniat, differunt Caballus *resolut. Crim. casu* 63. *per tot.* Decianus *tract. Crim. lib.*8. *cap.* 2. *n.* 6. *& seqq.* Bajardus *ad Clar. quæst.* 82. *n.* 67. *&* 68.) prohiberi, intulit Farinacius *in prax. Crim. quæst.* 107. *n.* 2. *& seqq.* addens, quod ubi peculiaris pœna per statuentes non fuerit imposita, ultra armorum amissionem, ea punitur pœna legis Iuliæ de vi privata, quam Iudici arbitrariam censent Menochius *de arbitr. casu* 393.*n.p.* XVII. XVIII.

& Osaschus *decis.* 105. *n.* 7. Et affirmant idem Farinacius *ibid. à n.* 35. *ad* 45. hoc idem procedere de Iure communi,
XIX. in fabricantibus, vendentibus, & retinentibus arma, quamvis de consuetudine (cujus in hac materia maximam vim esse
XX. profitetur *ibid. n.* 146.) contrarium observetur; si tamen excipiantur in ditione Ecclesiastica parvuli sclopi, per Pium IV. Constitutione 49. vetiti, quam inde ad breviores pugiones extendit Pius V. *in Constitutione* 145. & cum Farinacio consentiunt Caballus *casu* 129. *n.* 19. Menochius *de arbitr. casu* 393. *n.* 18. *& seqq.* Decianus *tract. Crim. lib.* 8. *cap.* 3. *n.* 7. *& seqq.* Afflictus *ad Const. Siciliæ, lib.* 1. *rubr.* 9. *n. p. & seqq.*

XXI. Dubitant quidem Doctores aliqui, an extendantur ad forenses pœnæ per peculiaria civitatum statuta propositæ iis qui arma deferunt; & affirmativæ sententiæ plurimi adhærent, ea potissimum ratione, quod armorum delatio à jure, imo & à generali consuetudine ubique locorum sit prohi-
XXII. bita: Verum quidquid sit de jure, arbitrio Iudicis standum esse, qui inspecta facti & personarum qualitate pro sua religione decernat, an forensis plectendus sit aliqua pœna, vel omnino excusandus, censet Caballus, *resolut. Crim. casu* 129. *n.* 16.
XXIII. *& seqq.* ea optima ratione, quod licet de jure communi armorum usus prohibeatur, itinerantibus tamen permittitur, *l.* 1. *ff. ad l. Iul. de vi publ. Afflictus ad Constit. Neapolit. lib.* 1. *rubr.* 9. *num.* 3. *Farinac. prax. Crimin. quæst.* 108. *num.* 105.
XXIV. *& seqq.* & laudanda sit consuetudo, quam in Statu Ecclesiastico observari animadvertit idem Farinacius, *d. quæst.* 107. *num.* 20. quod scilicet nunquam puniantur forenses pro armorum delatione, nisi fuerint à portarum custodibus admoniti: quod institutum & à Massiliensibus observatum refert Valerius Maximus, *lib.* 2. *cap.* 6. *num.* 9. non enim licebat intrare oppidum eorum alicui cum telo, præstoque erat qui id custodiæ gratia acceptum exituro redderet; ut eorum ho-
XXV. spitia, quemadmodum advenientibus humana erant, ita quo-

que

que ipsis tuta essent: cæteris tamen, quibus armorum delatio prohibetur, quando id justæ aliquæ exposcant causæ, quarum plurimas refert Afflictus, *ad Constitut. Neapolit. lib.* 1. *rubr.* 14. *num.* 4. *& seqq.* eidem indulgetur peculiari licentia Præsidis, *Lucas de Penna l. unica. num.* 21. *C. ut armorum usus. Farin. d. quæst.* 107. *num.* 81. *& seqq.* imo vel sola ejusdem XXVI.
conniventia & officialium dissimulatio à pœna excusat, *Bursat. consʃ.* 77. *num.* 6. *Afflict. d. lib. p. rubr.* 14. *num.* 6. tunc ta- XXVII.
men, si quis delinquat, gravius punitur, quia præter delictum, benignitatem Præsides offendit, *Cabal. resol. Crimin. casu* 63. *num.* 11. *Bajard. ad Clar. quæst.* 82. *statut.* 6. *num.* 75. Et quæ XXVIII.
dicta sunt de armis, eadem quoque in armatis procedunt, quos plures retinent domi, iisque stipati per civitates incedunt, *l. in eadem* 3. *ff. de vi publ. Decian. tract. Crim. lib.* 8. *cap.* 3. *num.* 8. Imo eos qui armatos hujusmodi, sive milites sint, sive servi, domi retinent, severissimis pœnis puniri voluerunt Imperatores: Siquidem *in l. fin. C. ad l. Iul. de vi publ.* XXIX.
edixerunt, *Omnibus per civitates & agros habendi Bucellarios vel Isauros* (hoc est certos milites corporis custodes, qui suis XXX.
dominis semper adsunt, de quibus plene Gothofredus *ad d. l. fin. V. Bucellarios. & l. provinciarum* 10. *V. Isauros. C. de ser.*) *armatosque servos licentiam volumus esse præclusam. Quod si quis præter hæc, quæ nostra consuetudo salubriter ordinavit, armata mancipia, seu Bucellarios aut Isauros in suis prædiis, aut juxta se habere tentaverit, post exactam centum librarum auri condemnationem, vindictam in eos severissimam proferri sancimus.* Puniri quinimo voluerunt Præsides, qui ratione proprii XXXI.
muneris, cum debeant civium quietem procurare, imo ad hanc eos compellere, *Gomez Var. resol. cap.* 6. *num.* 16. *vers. ubi probatur quod judex, tom.* 3. armatos hos servos, per quos in civitatibus rixæ excitantur & foventur, retineri permittant: Nam *ibidem* addiderunt *Viri quoque clarissimi, provinciarum Rectores in speculis esse debent, ne quis audeat hæc statuta*

nostræ

nostræ mansuetudinis in aliquo violare: scientes quod ex dissimulatione, dignitatis & administrationis cingulo privabuntur; & post centum librarum auri mulctam salutis vitæque suæ periculum sustinebunt: primatibus videlicet apparitionis suæ personis præter amissionem fortunarum suarum capitali quoque supplicio feriendis.

XXXII. Verum quia eadem Lex Iulia, de vi publica, quæ armorum usum etiam hominibus privatis prohibebat, ea saltem ratione quam post Cujacium *in Commentariis ad Iulii Pauli receptas sententias tit.* 26. exprimit Menochius *de arbitr. lib.* 2. *casu* 393. *num.* 8. seditiosos pariter puniebat, *l. in eadem* 3. § 2. *& l. qui cœtu* 5. *ff. ad l. Iul. de vi publ.* Ideo hic prohibito armorum usu de seditionibus iterum disserit, de quibus superius *cap.... num.* & mandat Præsidibus, quod provideant, *ut si quis eorum qui populum in turbas sollicitant* è regia civitate fugerit, *aut solus, aut cum aliis, & venerit in provinciam* Præsidi subjectam, tunc facta diligenti perquisitione Principi nuntient id quod compererint, ut si ita delicti gravitas postulet, in vincula conjecti seditiosi ad Regiam urbem transmittantur, & ibi subeant pœnas à legibus impositas his, qui pessi-
XXXIII. mum hoc facinus audeant, quod plerumque inter Crimina Læsæ Majestatis collocatur, ut bene innuit Farinacius, qui materiam plene distinguit & declarat, *de Crimin. Læsæ Majest. quæst.* 113. *inspect.* 5. *num.* 185. *& seqq.*

XXXIV. Atque hic Mandatorum Iustiniani terminus est, quibus Præses jubetur Principis commodis diligenti quidem sed miti tributorum exactione inservire; pacis otiique publici curiosus puras ab avaritiæ sordibus gerere manus: exactorum versutias, officialium rapinas, patronorum insidias prohibere: in corpora, non in bona sontium animadvertere: seditiones turbasque è civitatibus procul habere: usumque armorum per solas expeditiones, & bella publica necessarium esse pu-
XXXV. tare. Hæc autem quo diligentius observanda curet; copia

facta

facta est provincialibus, Præsidum errata coram Principe coarguendi, ipsisque Præsidibus injunctum, post absolutam administrationem depositis fascibus, per dies quinquaginta in provincia se sistere, ubi coram Episcopo reddere compellantur ea omnia, quæ sibi conferri à provincialibus voluerint; & is, qui *auro vendidit justitiam, transcendens jusjurandum in quo acceperat administrationem*, acerrime puniatur, § *eos autem* 8. *in fine &* § *necessitatem* 9. *&* § *interdicimus* 13. *Novel. ut Iud. sine, quoquo suffrag.* Quod onus syndicatus omnibus omnino Magistratibus impositum legimus, & à Zenone, *in l. unica C. ut omn. Iud. tam civil. quam milit.* & ab eodem Iustiniano repetitum, *in Novel. de collator.* § *super hoc* 23. *& Novel. de provinc. Præsid.* § 1. & postmodum in Basilicis ipsis renovatum, *lib.* 6. *sub tit. ut Præsid. sine quoquo suffr.* § *forenses* 13. Et in syndicatu ipso integros tractatus ediderunt XXXVI.
Amodæus, Iustinus, Angelus, & Baldus de Perusio, Augustinus Dulcettus, Paris de Puteo, & Aviles: Et præterea plene scripserunt Cancerius *Var. resolut. par.* 3. *cap.* 12. Mastrillus *de Magistrat. lib.* 6. *per totum*, Iordanus *Elucubrat. divers. lib.* 14. *tit.* 31. Carpanus *ad statuta Mediolani p.* 2. *à cap.* 30. *ad* 39. Et necessitatem syndicatus ac formam in Pontificia XXXVII
ditione servanda præscripsit Clemens Septimus *Constit.* 25.

Verum non admodum magnæ indulgentiæ parens erga XXXVIII.
recentem hunc ingenii mei partum videri possim, qui te lector humanissime erratorum, quæ passim in hisce meis lucubrationibus offendisti, pertæsum, nimium syndicatus memorem atque intelligentem fieri curo: quandoquidem haud aliud hujus mei laboris à te præmium postulo, quam benignam de mea imbecillitate censuram, cujus alioquin haud indignum esse me sine ulla dubitatione affirmaverim: siqui- XXXIX.
dem propositam mihi initio rectam & absolutam regendarum provinciarum rationem, si minus ipso opere, ejus certe inscriptione exactissime demonstravi: Principem scilicet

ALEXANDRVM, artesque pulcherrimas, quibus ille terrarum orbem capessit, oculis, cogitationique tuæ subjiciendo: cujus immensus, & suæ unius magnitudini par animus

——— per tanta negotia liber
Emergit similisque sui, justique tenorem
Flectere non odium cogit, non gratia suadet.
Omnes præterea puro quæ crimina pellunt
Ore Deæ junxere choros, unoque receptæ
Pectore, diversos secum cinguntur in usus:
Iustitia utilibus rectum præponere suadet
Communesque sequi leges, injustaque nunquam
Largiri sociis: durum patientia corpus
Instruit, ut nulli cupiat cessisse labori;
Temperies, ut casta petat: Prudentia, ne quid
Inconsultus agat: Constantia, futile ne quid
Infirmumque gerat. procul importuna fugantur
Numina, monstriferis quæ Tartarus edidit antris.
——— Nunc Brutus amaret
Vivere sub regno tali, succumberet aulæ
Fabricius, cuperent ipsi servire Catones.

FINIS.

IN-

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

Characterum, qui in subjecto indice leguntur, *Prolog.* significat totius operis Prolegomena: *Proœm.* & *Præfat.* Procœmium & Præfationem ad legem tertiam. Numerorum verò prior in ordine, siquidem subjectus est characteri *l.* designat primam vel secundam legem; si verò absolute positus est, denotat capita legis tertiæ; posterior autem numerus significat ubique numeros marginales per universum opus appositos.

A.

Bundantia ubi maxima est, interdicitur aliquando frumenti extranei ingressus. cap. 4. §. p. num. 15 & 16.
Accusatio quibus casibus permittatur Christiano contra Christianum. 5. § 1. 29.
accusatoribus temerè non est credendum. ibid. 20.
reliqua vide in V. *Delatio.*
Actor compellendus prosequi litem, si eam protrahat. 3. 12.
Administrationes majores, mediæ, & minores, quæ. præfat. 26.
Adsessor assumendus est vir probus, & contentus suis annonis. 5. § 1. 2. & 10. & ibid. § 2. 11.
tenetur ex facto Præsidis malè judicantis. 5. § 1. 22. & an pariter ex ejus facto teneatur Præses. ib. 23. & seqq.
certa stipendia consequebatur. ib. 12.
munera recipere prohibetur. 1. 96.
ejus munus. 5. § 2. 3. & 14. & seqq.
Adulterium inter gravissima delicta enumeratur. 7. 19.
Advocati tenentur patrocinium exhibere pauperibus gratis. 3. 72.
mercedem olim nullam recipiebant, & modus inde definitus. 3. 3.
munera an possint recipere. 13. 11. & seqq. & an mercedem. ib. 15.
extorquentes pecuniam à clientibus ultra modum, peccant lethaliter. 3. 33.
assignantur per Præsides petentibus. 13. 3.
ex eorum numero electi judices. ibid. 5. & quæstores. ib. 8.
eorum juramentum. ib. 20. & 21.
numerus certus in unoquoque foro, & qui. ib. 2.
advocati munus an quis possit exercere eo in loco, in quo est judex. 5. §. 2. 16.
nomine an veniant procuratores. ibid. 38.
advocationis laudes. ibid. 1, & seqq. Vitia. ib. 10. & 22. & 40.
Æ vide littera E.

Affectuum diverſitas ex diverſitate temperiei. 5. 43.
ex affectu naturali qui operatur aliquando injuſte agit, non tamen eſt injuſtus. 5. 36.
affectus an excuſent à pœna, vide V. *pœna*.
Agri à colonis non poterant deſeri. 14.1. & deſerti quibus attribuerentur. ibid.
agrum male colentes à cenſoribus notati. ibid. 6.
agri dominus ſuccidens vitem vel oleam punitus. 8. 12.
Agricultura non derogat nobilitati. 14. 7.
laudatur. ibid. 6. & 7.
ad eam compellendi mendicantes validi. ibid. 9.
agricolarum quot eſſent ſpecies. ibid. 2.
lites cito expediendæ. ibid. 8.
agricolæ alieni non poſſunt ſuſcipi ſub clientela. ibid. 13.
agricolas in præliis intactos dimittunt barbari. ibid. 7.
Alienatio in potentiorem prohibita. 13. 42. & ſeqq.
item judicii mutandi cauſa facta. ibid. 61. & ſeqq.
item rei litigioſæ. ibid. 66. & ſeqq.
Alimenta quando præſtentur colliti-ganti. 3. 29. & ſeqq.
eorum appellatione quid veniat. 1. 25.
in his quæ ſpectant ad alimenta, contrahere permiſſum Præſidibus. 1. 23.
taxantur arbitrio judicis. 3. 29.
Ambitus multis pœnis repreſſus. 1. 2.
Amici veniunt appellatione ſuorum. 5. § 1. 28.
Angaria quid, & unde dicta. 9. 12. & ſeqq.
inter munera patrimonialia recenſetur. ibid. 16.
prohibita cenſetur, prohibita munerum receptione. ibid. 24.
debetur ſoli Principi. ibid. 3. non vero magiſtratibus. ibid. 11. nec eorum officialibus. ibid. 10. nec in ditione Pontificia. ibid. 22. & 23.
Annona præ omnibus procuranda. 4. § 1. 1.
ejus cura apud Romanos quibus incumberet. ibid. 3. & qua ratione. ibid. 4.
magiſtratibus municipalibus demandata. ibid. 2.
annonæ procurandæ quis præficiendus. ibid. 20.
annonæ caritatis tempore, qua ratione populis conſulendum. ib. 19.
divites compellendi vendere frumentum, & pecuniam mutuare. ibid. 22.
Apocriſarii qui. 3. 16.
Apparitores qui. 3. 16.
Appellare an liceat à Principe. l. 2. 40. & an Principem omiſſis mediis. 3. 37. & ſeqq.
Arbitrium in judicando ademptum judicibus. 3. 40.
Arma à quibus fabricarentur. 17. 6.
armorum delatio, turbarum occaſio. 17. 4.
prohibita. ibid. 5. & 11. etiam apud Romanos. ibid. 7. & 14. & an per Conſtitutiones Pontificias. ibid. 17 & 20. & qua pœna. ibid. 8. & ſeqq.
prohibitionis hujus utilitas. ibid. 6.
ex qua cauſa permittatur. 17. 13. & quando. ibid. 25. & 26.
armorum quodlibet mercimonium privatis vetitum. ibid. 15. & ſeqq.
appellatione quid veniat. ibid. 17.
uſus conceſſus itinerantibus. ibid. 8. & 23.
Armandiæ jus inter regalia. 17. 10.
Armatos domi retinere vetitum eſt. 17. 28. & qua pœna. ibid. 29.

Artes

Artes viles apud Romanos quæ. l. 1. 23.
Artificum mercedibus modus imponendus. 4. § 1. 30.
opera in publicis ædificiis dictim non est conducenda, & cur. ibid. 59.
Asyli jus antiquitus templis quibusdam concessum. 7. 1.
nunc competit omnibus Ecclesiis. ibid. 2. & 5. & annexis ædificiis. ibid. 6.
Authenticarum insertio in Codice approbata per Imperatorem. Præfat. 2.

B.

BAronibus an permissum sit prohibere extractiones frumenti. 4. § 1. 10. & seqq.
non licet aliquid percipere pro concedenda extractione. ib. 12.
Bona magis timent plerique amittere, quam vitam. 12. 1.
bonorum publicatio, vide *Publicatio*.
Bononiæ non fiunt confiscationes bonorum. 12. 17.
legatis & prolegatis non permittitur angaria. 9. 22.
Bucellarii quinam. 17. 30.

C.

CAnonicarius quis. 4. 5.
Carcer reorum mansio, non pœna. 3. 11.
Carcerati humaniter tractandi. Procem. 3.
reliqua vide V. *Debitor*.
Cardinales æquiparantur Præfectis prætorio. l. 1. 28.
tenentur residere in Vrbe. ibid. 32.
assertioni Cardinalium creditur. ibi. 29.
Cardinali asserenti se habere mandata Pontificis an credatur. ibid. 30. & seqq. & quid si sit Superintendens generalis status Ecclesiastici. ibid. 36.
an veniant Cardinales sub generali dispositione. l. 1. 41, & seqq.
Causæ breviores quæ. 3. 8.
criminales celerius expediendæ, quam civiles. ibid. 10.
pauperum prius expediendæ, quam divitum. ibid. 24.
Censuales qui. 8. 8, & ibid. § 1. 6, & 8.
formula censualium apud Romanos quæ. 8. 10.
Cessio facta per clientem quando sustineatur. 13. 24.
Cives tenentur res proprias vendere inviti, pro publica utilitate. 4. § 1. 63.
inviti compelluntur acceptare magistratus municipales.
Civium neminem timeat Præses. 13. 79, & 80.
Civitates liberæ & sociæ populi Romani proprio jure regebantur. Prolog. 9.
suos habent magistratus municipales. 10. 11, & 14.
cur conditæ. 1. 46.
in civitatibus unde omnia mala. 1. 4.
civitatis quietem procurare debet Præses. 17. 31.
ad instar Vrbis, in illis Senatus, Magistratus, & Capitolium. 4. 24.
Clarissimi qui dicti. l. 2. 7.
reliqua vide V. *Titulus*.
Clausularum cæterarum abusus corrigendus. l. 1. 19.
Clericus non potest renunciare privilegio fori. 5. 8. & 9.
Codex Iustinianeus ordinatus exemplo edicti perpetui. prol. 8.
Codicilli quid. Præfat. 28.
dabantur cum mandatis. ibid. 30. & Procem. 18.
Cogitationis solius causa nemo punitur. 5. 38.
Collegia habent certos judices in civilibus. 5. 3.

à Præside non sunt permittenda. præfat. 18.
Coloni Cæsaris habent certos judices in civilibus. 5. 3.
alieni non possunt emi nec recipi. 14. 4.
sine terra nequeunt alienari. ibid.
reliqua vide V. *Agricultura.*
Comœdiarum & spectaculorum usus quis permittendus. l. 1. 13.
Comites quinam dicti antiquitus. l. 1. 24. Consistoriani, equorum, stabuli, sacri palatii, rei militaris, commerciorum, sacri patrimonii, formarum, portuum, provinciarum, sacrarum largitionum, & alii qui: & de eorum munere. l. 1. 26.
comes rerum privatarum qua ratione bona fisco addiceret. 15. 2.
ejus munus. l. 1. 26, & cap. 15. 1.
comites nostrorum temporum unde dicti, & cur coronam deferant super insignibus. l. 1. 25.
Commissariis juste resistitur, si non exhibeant litteras. l. 2. 14.
Concinnatores litium, qui & unde dicti. 13. 40, & 41.
Consiliarii eligendi viri probi. 5. § 1. 2. & 10.
Consistoriales advocati subrogati loco Defensorum Ecclesiæ Romanæ. 7. § 1. 14.
Consistoriani comites creabantur Advocati post depositum officium. 13. 4.
Consuetudo non excusat in delictis. 1. 94. & cap. 10. 8.
attenditur ad cognoscendum, an aliqua ars deroget nobilitati. l. 1. 23.
ejus maxima vis in materia delationis armorum. 17. 19.
Consulares qui. præf. 22. & seqq.
Contractus omnes Præsidi vetiti. 1. 16. & seqq.
item advocato cum clientibus. 13. 23. & seqq.
Correctores qui. præf. 22. & seqq.
Creditorum major pars requiritur ad diminuendum debitum. 6. 9. reliqua vide in V. *Debitor.*
Crucis titulo ædes sacræ designatæ. 15. 6.
pœna sublata; unaque leges immutatæ, quæ hanc irrogabant. 2. 4.
cur illi affixus servator noster. 2. 4.
Cultelli solus usus permissus privatis, 17. 16.

D.

DArdanarii qui, & qua pœna puniti. præf. 19.
Debitor antiquitus, cum non esset solvendo, constituebatur servus creditoris. 6. 1.
à creditore in vinculis detinebatur, & poterat occidi. 6. 2. & ejus corpus inter creditores dividi. ibid. 3. & 4.
debitori tempus modicum indulgendum; & quod. 6. 5. & quando denegetur. ibid. 7.
dilatio non conceditur, nisi cum consensu majoris partis creditorum. ibid. 8.
debitor confugiens ad Ecclesiam gaudet immunitate. ibid. 40. & an bona, quæ secum detulit, sint subjecta exequutioni. 7. § 1. 11.
reliqua vide in V. *Dilatio* & *Securitas.*
Decoctores fraudulenti an gaudeant immunitate Ecclesiastica. 7. § 1. 6.
Decuriones propria bona non possunt alienare. 8. § 1. 4. & 5.
decurionum ordo constitutus ex curialibus. 8. § 1. 3.
delicta quis cognoscat. præf. 17.
bona decurionum an possint publicari. 12. 3.
Defensores civitatum qui. 7. § 1. 12.
eorum munus & jurisdictio. 10. 13.
electio. ibid. 12.

Ecclesiæ Romanæ qui. 7. § 1. 12. & horum loco subrogati advocati consistoriales. ibid. 14.
Ecclesiæ Constantinopolitanæ. ibid. 15.
aliarum Ecclesiarum qui. ibid. 16. quorum loco patroni. ibid.
Delatores, calumniosi puniendi. 5. § 1. 21. & 23.
audiendi à magistratibus. ibid. 24.
quando laudem mereantur. ibi. 30.
quando non sint infames. ibid. 28.
pœna quando iis debeatur, & quæ. ibid. 26, & seqq.
præmia iis à Tiberio tributa. ibid. 22.
delatoribus occultis nulla fides est adhibenda. ibid. 26.
Delegatus quando delegationem exequatur, ea non probata. l. 1. 39. & 40.
Delicta principum raro occulta. 17. 2.
puniri publice interest. 5. 20.
quæ severe sint punienda. ibid. 14.
cur puniantur. 5. 17. & aliquando in locis in quibus fuerunt commissa. ibid. 29. & 31.
nemo punitur ex delicto alterius. 7. § 1. 19. & an ex delicto officialis, vide in V. *Officialis*.
an ex delicto nominati teneatur is qui eum nominavit. 5. § 1. 16.
proportio geometrica servanda in puniendis delictis. 5. 45.
delinquens obrenta venia deferendi arma gravius punitur. 17. 27.
extra territorium delinquens quando puniatur. 2. 28.
Descendentes jure naturæ succedunt. 12. 8.
Dilatio debitum diminuit. 6. 10.
concessa debitori per judicem non valet, nisi præstita idonea fidejussione. ibid. 36. & seqq.
dilationes sunt prohibitæ. l. 2. 33.
Diœceses, vide V. *Imperium*.
Dispositio generalis an comprehendat Cardinales. l. 1. 41. & seqq.
Distinctio personarum nulla habenda in administranda justitia. 13. 79.
Divites compellendi vendere frumentum, & mutuare pecuniam tempore caritatis. 4. § 1. 22. & 24.
Domus privatorum an demoliendæ pro publicis ædificiis. 4. § 1. 62.
non possunt incoli per Præsides. 1. 10.
destinatæ hospitiis militaribus qua ratione dividerentur. 4. § 2. 17.
Donationes fieri non possunt Præsidibus. 1. 9.
Dotis causa assignari an possit res litigiosa. 13. 77.

E.

Ecclesiæ gaudent jure asyli. 7. 2. 5.
an teneantur ad munitiones viarum. 4. § 1. 49.
eorum œconomi qui. 7. § 1. 17. & qui defensores, vide V. *Defensor.*
Ecclesiæ Constantinopolitanæ rerum alienatio vetita, & inde cæterarum Ecclesiarum. Præf. 26.
Ecclesiastica immunitas. vide V. *Immunitas Ecclesiastica.*
Edicta Prætorum quæ. proleg. 9, & seqq.
alia translatitia, alia nova. ibid. 10.
Edictum perpetuum, & ejus exemplo ordinatus Codex Iustinianeus. ib. 8.
Ædificia publica per annos quindecim tenetur illæsa conservare architectus, & quando. 4. § 1. 60.
Inconsulto Principe nequeunt construi. ibid. 61.
Eorum constructio locanda sub hasta. ibid. 58.
ædificare in provincia Præsides prohibentur. 1. 8.
Electiones magistratuum faciendæ neglectis intercessionibus. 5. § 1. 19.
Ενδομαλικά quæ. 4. 18.
Ενεχολαβεῖν quod propriè. 13. 23.

quando

quando dicantur causarum patroni. ibid.
Ensis gestatio inter supremæ dignitatis insignia. 17. 14.
iis solis concessa, qui habent licentiam necandi. ibid.
Episcopi vindices, & custodes legum. 16. 6.
debent indicare Principi mala, quæ fiunt à Præsidibus in provinciis. 16. 1, & 6.
& an hi mandata observent. ibid. 4.
& si in sportulis modum excedant. 3. 39.
dirimunt controversias inter Præsidem, & provinciales; & inter provinciales ipsos, si Præses sit suspectus. 3. 39.
coram Episcopo exhibentur à Præside Mandata Principis. 16. 3.
Epistola Principis ad instar legis est observanda. l. 1. 61.
Æqualitas à Præsidibus servanda. 2. 29, & seqq. & cap. 3. 4.
non servata seditionum origo. 2. 34.
Æquitas servatur in jure legationum. l. 1. 71.
non scripta excluditur à judiciis. 2. 19, & seqq.
quando habeat vim legis. 2. 23.
ejus prima pars æqualitas. 2. 35.
æquum quid. 2. 23.
Εργαστειλακὸν quid. 15. 11.
Esculenta & poculenta, usque ad quam summam possint recipi. 1. 50, & 54, & seqq. & 68, & 92.
Exactio tributorum, qua ratione fieret, vide V. *Tributum.*
exigens quid contra formam præscriptam punitur una cum Præside id permittente. 4. 19.
exactores varii apud Romanos. 4. 17.
exactoribus tributorum plura vetita. ibid. 18.
exactorum multitudo sublata. 4. 5.
Exequutio an possit fieri super bonis per debitorem in Ecclesiam illatis. 7. § 1. 11.
Exercituum transitus debent esse inculpabiles. 4. § 2. 18.
Exrractiones frumenti vetitæ sunt. 4. § 1. 5, & seqq.
an prohiberi possint à Baronibus in propriis feudis. ibid. 10, & seqq.
pretium pro permittenda extractione debet esse moderatum. ibid. 17.
abusus, qui in his contingunt. ibid. 6.
concedendæ sunt tempore abundantiæ. ibid. 13, & 14.
quando & quæ permissæ in agro Romano. ibid. 14.

F.

FAbricenses qui. 17. 16.
Feriati dies qui olim, & nunc. l. 2. 33.
in his an permissa reorum punitio. ibid.
Fideicommissi renunciationem importat clausula ad habendum posita in divisione. l. 1. 19.
Fidejussio non potest remitti per judicem in securitate concedenda. 6. 39.
Fides est servanda latroni & hosti publico. 6. 29.
fidei publicæ apud Romanos cura. 6. 4. & 29.
Fisci in præjudicium bona nequeunt transferri in civem minus idoneum. 8. § 1. 11.
descriptio facta per Corippum. 1. 111.
numquam mala causa, nisi sub bono Principe. 1. 106.
Fiscales causæ quo tempore terminandæ. 3. 9.
in Fiscalibus debitis an possint concedi securitates. 6. 18. & seqq.
confiscatio, vide V. *Publicatio bonorum.*

Flu-

Flumina publica quæ dicuntur. 4. § 1. 55.
Fodrum, albergaria, regium quid, remissive. 9. 20.
Fontium reparatio ad quos spectat. 4. § 1. 55.
ductus per quos à sordibus mundandi. ibid. 57.
Fori privilegia ablata nocentibus. 5. 11, & seqq.
mutatio, si sequatur ex alienatione, est irrita. 13. 62, & 63.
Forensis an comprehendatur sub statuto prohibente delationem armorum. 17. 21, & seqq.
non punitur pro delatione armorum, nisi monitus fuerit à custodibus portarum. ibid. 24.
Frumenti extractiones sunt vetitæ. 4. § 1. 5. & seqq.
an frumento corrupto admiscendum sit recens. ibid. 21.

G.

GRatiani collectio non fuit per Pontifices confirmata. 1. 58.
ejus errores. ibid. 59.

H.

HÆres solvit vectigal præteritum prædii legati. 8. § 1. 13.
Hæresis est publicum crimen. 11. 4.
quod morte non extinguitur. ib. 5.
æquiparatur crimini læsæ majestatis. 12. 10.
ejus cognitio spectat ad judicem Ecclesiasticum. 11. 6.
Histrionum licentiam compescuit Augustus. l. 1. 13.
Homicidium inter gravissima delicta enumeratur. 7. 8.
Hospitii militaris modus. 10. 23.
hospitia militibus qua ratione assignanda. 4. § 2. 17.

I.

IMmunitate Ecclesiastica an gaudeant decoctores fraudulenti. 7. § 1. 6.
quædam crimina privat Iustinianus 7. 3, & seqq. cujus sententia damnatur. ibid. 11.
privat quoque eadem fisci debitores. 7. § 1. 2. quod pariter reprobatur. ibid. 3, & 7.
canones quinam de ea pertractent. 7. 11.
constitutio Gregorii XIV. de Ecclesiarum immunitate. ibid. 12.
Imperator electus jurat excludere monopolia. 4. § 1. 31.
Imperii divisio in Orientale & Occidentale, & utrumque in varias diœceses & provincias divisum. Proleg. 15.
provinciæ quibus magistratibus obedirent. Præfat. 22.
Iniqui sunt exterminandi, non tamen iniqua via. 6. 31.
Injustus non est qui agit ex affectu. 5. 36.
Inquilinus an teneatur munire viam ante domum suam. 4. § 1. 44.
Insignia arguunt dominium. 14. 4, & 6, & jus patronatus. ibid. 5.
Interpretatio ea est sumenda, per quam actus sustinetur. 6. 32.
Invitus nec juste nec injuste operatur. 5. 35.
Isaurii qui. 17. 30.
Iudex debet semper juxta leges judicare. 3. 40.
non potest exercere officium advocatorum. 5. § 2. 16. debet tamen eorum partes supplere. 13. 8.
punitur si à legum præscripto recedit. 5. 21.
potest ex causis recedere à pœna legis. ibid. 22, & seqq. & quænam sint hæ causæ. ibid. 28, & seqq.
corruptus qua pœna puniatur. 3. 35.
judices electi ex advocatis. 13, 5.
extra ordinem quando dentur. l. 2. 26.

non possunt repetere expensas à pauperibus. 3. 25.
delegati exhibent instrumentum delegationis. l. 1. 2.
judicari à pluribus melius est. l. 2. 27.
judicum nostri temporis bona cur raro transeant ad tertium hæredem sanguinis. 3. 24.
Iudicium omne est divinatio. l. 2. 6.
Iudicia si recte procedant, sunt delubra æquitatis, alias foveæ fallaces. 13. 40.
in his tenuiores non opprimi Reipublicæ interest. 13. 41.
Iuramentum præstabant Romani, dum assumerent Magistratus, & dum ab iis abirent. procem. 4.
Atheniensium. ibid. 5. Senatus Romani. ibid. 19.
jurare tenentur omnes in exordio Magistratus. ibid. 6, & sub qua formula. ibid. 9.
juramentum quod præstatur in Statu Ecclesiastico à Magistratibus. ibid. 10.
Advocatorum. 13. 20, & 21.
litigantium. 3. 34.
non iteratur prorogato officio. procem. 14.
ante illud præstitum qui exercet Magistratum, punitur. ibid. 11.
jurans observare statuta an possit ab iis recedere ex causa publicæ utilitatis. ibid. 15, & an teneatur ad statuta postea edicta. ibid. 16.
Iurgia à foro excluduntur. 13. 16.
Ius Pontificium servandum in his, quæ spectant ad reverentiam sacris locis debitam. 6. 34.
Iustinianus fidei Catholicæ propugnator. 11. 7. labitur deinde. ib. 8.
quæ vitia ab antiquis illi objecta. 7. § 1. 1.
ejus avaritia. ibid. 18, & 20.
Iustinus nescius scribendi, qua ratione subscriberet. l. 2. 49.
Iustitiam vendere est injustissimum. 1. 84.
munera ob eam recipere vetitum. ibid. 70, & seqq.
Iuvenes à Calistrato qui dicti. 2. 14.

L.

LAterculum majus & minus. Præf. 31.
hoc servabatur à primicærio notariorum. ibid. 32.
eidem inscriptorum characterum interpretatio. ibid. 33.
Latronum insectatores à Iustiniano sublati. 10. 5.
Legati Principum debent exhibere litteras legationis. l. 1. 45, & 55, & seqq.
horum jus inviolabile. ibid. 61.
Cæsaris qui. ibid. 49.
Proconsulum qui, & eorum munus. ibid. 47.
Pontificum per antonomasiam dicuntur Nuncii, ibid. 53.
à subditis missi ad Principem non sunt vere legati, neque mittuntur eo inscio. ibid. 48, & 50.
exhibitis litteris credentiæ fidem merentur. ibid. 58, & urgendi sunt ad eas exhibendas. ibid. 59. & seqq.
Cardinali legato litteras non exhibenti an credatur. ib. 36, & seqq.
ab hoc editæ Constitutiones contra statutum à Pontifice confirmatum non sustinentur. ibid. 34.
non habet jus confiscationis Cardinalis legatus. 12. 27.
Legati apud Homerum eadem verba referunt. ibid. 67.
an de legatis agatur in corpore juris. ibid. 46.
Legationes reguntur jure gentium. l. 1. 46.
Legatarii qui in exigendis tributis. 10. 22.

Legatum rei litigiosæ an sustineatur. 13.70.
Lex naturam imitatur. l. 2. 1.
ubi deficit, æquitas attenditur. 2. 23.
Legis Iuliæ repetundarum capita. 1. 47.
Legis ultima perfectio est publicatio. 16. 19.
Leges nullæ ab initio Romæ. Proleg. 1. quando conditæ, & à quibus. ibid. 2. & seqq.
bonæ Deo dicatæ. 16. 17.
Reipublicæ parentes. 2. 37.
inviolabiliter observandæ. l. 2. 1, & 2.
quando mutandæ, & qua auctoritate. ibid. 3.
ubi sunt diversæ, quomodo decidenda sit controversia. 2. 24.
civiles an observandæ in foro Ecclesiastico. 1. 61.
legum vim habent canones. 1. 60.
interpretatio sumenda ex mente legislatoris. ibid. 80.
vindices constituuntur Episcopi. 16. 6.
Liber æstimi contra quos probet. 8. 20.
libris publicorum officialium fides præstatur, licet non sint publicæ personæ. 8. 13. & seqq.
Lites celeriter expediendæ. l. 2. 31.
cum æqualitate audiendæ. 3. 4.
earum diuturnitas, & in his impensarum magnitudo damnatur. 3. 1. 5. & 13.
earum redemptores puniuntur. 13. 23, & seqq.
concinnatores qui. 13. 40.
eis definiendis certum tempus assignatum. 3. 9.
in litibus miserabilium personarum qua ratione procedatur. 3. 3.
fraudes in litibus adhiberi solitæ, 13. 41, & seqq.
litium occasione, ne cives à patria discedant. 3. 39.
litigiosa res quæ. 13. 69.
litigiosi vitium in quibus non cadat. 13. 66. & seqq.
litigiosæ rei alienatio prohibita. 13. 66.
litigantium vitia. 13. 41.
Litteræ credentiæ cur dantur legatis. l. 1. 56.
obligant mittentem, ubi receptæ fuerint. ibid. 61. & 69. etiamsi legatus quid paciscatur contra mandata arcana. ibid. 70.
apostolicæ irritæ sunt, nisi ab abbreviatoribus deputatis fuerint subscriptæ. 4. 30.
litterarum publicarum usus. 14. 5.
Loci intuitu pœnæ aliquando augentur. 5. 41.

M.

MAgister officiorum quis. 4. § 2. 11.
Magisteriani qui. 4. 6.
Magistratus dicuntur Principes. 1. 40.
munera nequeunt recipere. ibid. 42. & seqq.
à sordibus debent abstinere. ibid. 6.
An possint contrahere in provincia. ibid. 8. & seqq. & an Romæ, quæ est communis patria. ibid. 38.
An possint mercaturam exercere extra provinciam. ibid. 37, & seqq.
Tenentur observare leges, licet duras. 2. 18. 25. & 27.
Debent exhibere Mandata. l. 1. 10.
Ab Augusto, & a Senatu provinciis præpositi. Proleg. 13.
civiles plerumque viris militaribus, & legum ignaris demandantur. 5. § 2. 1.
A solo Principe electi. Proleg. 14.
In eorum electione præferendi nobiliores, & magis periti. 10. 19.
Municipales an eligerentur à Principe. ibid. 16. & 18.

Quam jurisdictionem haberent. ibi. 15, & 18.
Magistratus unus est decessoris & successoris. l. 1. 51.
Apud Romanos idem civilis & militaris. 4. § 2. 4.
Ipsi Princeps assurgit. 1. 39.
Ejus vera laus, officialium integritas. ibid. 98.
ejus avaritia seditionum origo. 2. 12.
Magistratui qua ratione permissa violentia. 4. § 2. 9.
ejus juramentum: vide in V. juramentum.
Magistratum non conferens viris dignis, an teneatur ad restitutionem. 5. § 1. 19.
pro Magistratibus obtinendis largitiones sublatæ. 1. 15.
jura Magistratus usurpans punitur. Proœm. 13.
Majestatis læsæ pœna ad posteros transmittitur. 12. 3.
fœminæ puniuntur. ibid. 4.
Reorum bona publicantur. ibid. 9.
Mandata, quæ in hoc libro continentur, observanda diligenter. 17. 1.
eorum epitome. ibid. 34.
Mandatorum Principis Augustus primus auctor. Proleg. 16.
ea vero post Augustum etiam à cæteris Principibus tradita Magistratibus. ibid. 17.
Quænam à Principe dentur legatis. l. 1. 54.
exhibere qui teneantur. l. 2. 15. & seqq.
Probari debent per scripturam. l. 1. 41.
Præscribunt formam regendi provincias. Proœm. 1.
in civitatibus provinciæ eduntur, & Magistratibus dantur una cum Codicillis. Proleg. 26.
ex libris Mandatorum plura in leges translata. Præf. 3. & seqq.
Mandata conservabantur à Præsidibus in auditorio, & edictis inserebantur. Proleg. 18. inter insignia magistratus collocabantur. ibid. 20. quam maxime observabantur. ibid. 19.
Dicta, consulta præsidialia. Proœm. 17.
Eorum usus à Iustiniano revocatur. Proleg. 22.
Titulus Codicis de Mandatis Principum. ibid. 29. ac ejusdem argumenta. ibid. 30.
Mandatum obligat mandantem, licet medio tempore fuerit revocatum. l. 1. 64.
ejus fines exacte custodiendi. ibi. 68.
Mater Præsidis, & uxor si munera accipiant, Præses tenetur. 1. 97.
Mathematici ubique damnati, semper tamen retenti. 1. 3.
Matrimonium in provincia nec pro se, nec pro filiis potest contrahere Præses. præf. 7. & cap. 1. 13. & 14.
Medicis Advocati similes. 13. 40.
Mendicantes validi ad agriculturam vel opera publica compellendi. 14. 9. & 11. si recusent puniendi. ibid. 12. constituebantur coloni perpetui ejus qui illos prodidissent. 14. 8.
Vbique rejecti. ibid. 12.
Horum mores descripti ab Homero. ibid. 11.
Corpora visitanda, ut eorum status cognoscatur. 14. 8.
Invalidi alendi. ibid. 10.
Mercatorum fraudes, quæ. 4. § 1. 25. & 29. Puniendæ sunt. ibid. 24. & qua pœna. ibid. 26.
Pactiones mutuæ, ut merces carius vendantur, prohibitæ. ibid. 29. & 30.
Nobiles, qui dant operam mercaturæ, excluduntur à torneamentis. 4. § 1. 32.

Mer-

Merces quæ inserviunt deliciis, vectigalibus onerandæ. ibid. num. 37.
Corruptæ repertæ apud mercatores, projiciendæ. ibid. 24.
Merces quando primum accepta ab Advocatis. 13. 9.
Meticulose contractus irriti. 1. 21.
Miles graviter peccans, militiæ privilegia amittit. 4. § 2. 14.
Milites à quibus judicentur. 5. 7. & 10.
Quibus magistratibus olim subjecti. 4. § 2. 3. & 11.
Subjecti Magistratui civili. ibid. 5. & seqq.
qui comitantur Præsidem per provinciam, nihil possunt accipere à provincialibus. 10. 21.
eorum delicta quis cognoscat, & puniat. 4. § 2. 12. & 13.
ex militum stipendiis resarcienda damna parti læsæ. ibid. 15. & cap. 10. 21.
militibus hospitia, qua ratione, assignanda. 4. § 2. 17.
Militum adventus apud Græcos nunciabatur per faces. 9. 12.
Militaris insolentia reprimitur in hospitiis. 10. 22.
etiam in fœderatis, & auxiliariis. ibi.
Militaris transitus per provincias forma præscribitur. 10. 22. fraudes in eo adhiberi consuetæ. ibid.
Militaris hospitii modus. ibid. 23.
Militaris disciplinæ insigne exemplum apud Romanos. 4. § 2. 19.
Militarium pœnarum levissima est pecuniaria. ibid. 16.
Militaris Magistratus nulla potestas in provinciales. ibid. 10.
Delicta militaria quæ. ibid. 13.
Miserabiles personæ, quæ. 3. 2. & cap. 5. 2.
quomodo in earum causis procedendum. 3. 2.
Monopolia an vetita. 4. § 1. 27. & 33. & seqq.
Commodi publici gratia permittuntur. ibid. 33. & seqq.
ubi permittuntur, pretia certa mercibus sunt constituenda. ibid. 36.
ea excludere jurat Imperator electus. ibid. 31.
qui de his agant. ibid. 28.
Motus proprius liberat à justificatione. l. 2. 39.
Vitiatur ex defectu intentionis. ibid. 40.
Munera recipere vetitum magistratibus. 1. 43. & seqq. per Constitutiones Pontificias. ibid. 63. & seqq. ob gratiam, vel justitiam. ibid. 70. & seqq.
pro officiis jurisdictionis administrationem habentibus, sub qua pœna vetitum. 1. 69. & seqq.
Advocatis an sit vetitum. 13. 11.
Prætextu tenuitatis stipendii non possunt recipi. 1. 66.
Munera largiri vetitum litigantibus. 3. 34.
Data pro Magistratibus consequendis, omnium malorum in civitatibus prima origo. 1. 4.
Muneribus prohibitis, prohibentur angariæ. 9. 24.
Municipales Magistratus à Leone sublati; sed inde restituti. 10. 17.
Muri civitatis, Aquæductus, & alia opera publica quomodo reparentur. 4. § 1. 57.

N.

Negotiatio interdicta Magistratibus, & officialibus. 1. 8. & seqq.
ejus appellatione quid veniat. ibid. 7.
Notarii, qui olim, & nunc dicantur. l. 1. 14.
Tenentur gratis conficere instrumentum pauperum. 3. 26.
reliqua vide in V. Tabellio.
Notorium quid. l. 2. 22.

relevat ab onere probandi. ibid. 23.
Novella octava. consideratur procem. 2.
Novellæ octavæ, & decimæ septimæ editio, & auctoritas. proleg. 23.
Earumdem approbatio facta per Pium. V. ibid. 24.
Novellæ decimæ septimæ synopsis. ibid. 25.
Textus græci in Novellis auctoritas. ibid. 28.

O.

OBreptio & subreptio non differunt. l. 2. 36.
Vitiant rescripta. ibid. 37.
Non habent locum in gratia motu proprio ostenta. ibid. 38. & seqq.
Officia plura ab Augusto cur instituta. 4. § 2. 1.
Officialis quando dicatur delinquere ratione officii. 5. § 1. 9.
in loco officii nequit contrahere. 1. 16. & 17.
An teneatur ex delicto substituti. 5. § 1. 17.
Officiales & Patricii Principis in criminalibus à solo Principe judicantur. 5. 4.
eorum crimina severe punienda. 5. § 1. 3.
officialium ex delicto, an Princeps teneatur. ibid. 18.
Officialium, & familiarium ex delicto Præses tenetur. ibi. 5. & seqq.
Onerum, quibus civitates subjiciuntur ex causa itineris Præsidum, prima origo. 9. 1.
ea per quas leges sublata. ibid. 12.
in exactionibus onerum realium & mixtorum habetur solum ratio bonorum. 8. § 1. 7.
Opera publica quibus pecuniis conservanda & reparanda. 4. § 1. 40. & qua ratione. ibid. 41. & seqq.
eorum occasione plurima fiunt furta à magistratibus. 4. 21. & 25.
quæ prohibentur. ibid. 26.
Cura eorum peculiaribus magistratibus demandata, & quibus Romæ, in Græcia, & in provinciis Imperio subjectis. ibid. 22. & 23.
Operum publicorum cura incumbit Præsidi. 4. § 1. 36. & 38.
Optionum munus. 10. 22.
Oratoriæ artis encomia. 13. 9.
Otiose vivens tenebatur ostendere unde viveret. 14. 12.

P.

PAlmarium quid, & unde dictum. 13. 35. & 36.
ejus certa quantitas definita. ibid. 35.
Parangaria, & Parangari, qui, & unde dicti. 9. 15. & 18.
Pater, licet impius, est tamen Pater. 12. 7.
Patres civitatis qui. 4. § 1. 39.
Patriam adire non potest electus Præses, sed recta tenetur tendere ad suam provinciam. 9. 8.
Patricii in criminalibus à solo Principe judicantur. 5. 4.
Patronus causæ debet eam dimittere, statim ac cognoscit esse iniquam. 13. 20.
reliqua vide in V. Advocatus.
Paupertas quomodo probetur. 3. 2. & 22.
ejus calamitas. 12. 1.
Pauperibus debent gratis patrocinari Advocati. 3. 27.
Carceratis ex causa civili vel criminali præstanda sunt alimenta, & à quibus. 3. 28.
Pauperum privilegia in judiciis, quæ. 3. 23.
causæ prius expediendæ, quam divitum. ibid. 24.
instrumenta debent gratis confici à Notariis. 1. 3. & 26.
Pauperes sunt alendi. 4. § 1. 22.
Peccans ex feritate nulla venia dignus est. 5. 33.

Pœna

Pœna non egreditur proprios auctores. 5. § 1. 4.
Corporalis, pro alio numquam solvitur. ibid. 14.
Minima semper est infligenda. 5. 47. & 48.
Delatoribus debita, & quando. 5. § 1. 26. & seqq.
legis Iuliæ de vi privata, quæ. 13. 28.
ejusdem de vi publica tenetur arma deferens. 17. 8. & 32. & seditionis. ibid.
legalis pœna, an in pecuniariam possit commutari. 5. 51.
à legibus statuta an possit augeri vel minui. 3. 41. & quibus ex causis, latissime. 5. 22. & seqq.
à Principe an debeat imponi secundum leges. 5. 51.
Diversæ imponuntur paribus delictis, pro diversitate personarum. 5. 46.
Pœnarum varia genera. 5. 46.
Ante legem editam aliquando pœnæ est locus. 5. 53.
Pensionis solutio dividitur inter successorem, & antecessorem pro rata. 8. § 1. 14.
Perjurium damnatur. procem. 7.
Poëtarum & Rhetorum verba licet Iurisconsulto allegare. 5. 19.
Pontium reparatio quando ad Principem, & quando ad cives spectet. 4. § 1. 54.
Populorum inopia ex furtis Præsidum. 1. 109.
Amor in Principem unde. 16. 3.
Seditiones: vide in V. Seditio.
Possessio amittitur ab eo, qui negat se possidere. 15. 8.
à possidente semper tributa sunt solvenda. ibid.
Potentior in jure quis dicatur. 13. 44.
in Statu Ecclesiastico nemo dicitur, & cur. ibid. 46.
Suscipiens sub clientela vicanos puniebatur, & qua pœna. 14. 13. & 14.
Iura cedere potentiori non licet. 13. 44. & seqq.
Precum error, ex scribentis culpa, non præjudicat. 13. 17.
Præfectus annonæ. 4. § 1. 3.
Præfecti Prætorio prohibiti sententias ferre nomine Cæsaris. l. 2. 51.
eorum munus, auctoritas, & numerus. 4. § 2. 2.
in comitatu Principis versabantur. præf. 25.
non connumerantur inter magistratus provinciales. ibid.
Præfectus Vrbis. 4. 22. & proleg. 3.
Præpositi cubiculo Cæsaris, & Augustæ, cingulum deferre poterant. 17. 2.
Præsides dicti omnes provinciarum rectores. præf. 23.
qui recedunt divites ab officio, quod pauperes accepere, ex publica pecunia præsumuntur ditati. 1. 110.
quinam eligendi. 1. 52. ex quibus jam electi. l. 1. 27.
quid præstare debeant. procem. 9.
nihil possunt donare pro consequendo Magistratu. 1. 56. & seqq.
exigere debent tributa. 1. 99. non vero ea augere. ibid. 105.
sint humani. 2. 11. patres populorum. 1. 107. & cap. 5. § fin. 1. & seqq.
Tenentur ad restitutionem damnorum, quæ inferuntur per officiales. 5. § 1. 6 & 7.
ex eorum furtis populorum inopia. 1. 109. & seditiones 2. 11. & seqq.
eorum æs alienum à Romanis aliquando solutum, & cur. 1. 46.
Postquam electi sunt, recta debent proficisci in provinciam. 9. 8.
Iustitiam debent gratis ministrare. 3. 14.

debent prius adiri à provincialibus, antequam interpelletur Princeps. 3. 36. & in id pulcherrimæ leges. ibid. 39.
an teneantur ex facto Adsessorum. 5. § 2. 23.
nequeunt habitare ædes privatorum. 1. 10.
neque sine consilio Adsessoris sententiam ferre; alias tenentur ad damna. 5 § 2. 4. & 5.
puniuntur, si privatis permittant tenere armatos domi. 17. 31.
nullam habeant personarum distinctionem in administranda justitia. 13. 79.
absque provincialium onere debent lustrare suam provinciam. 10. 7. & 21.
provinciæ fines nequeunt egredi. 9. 67.
an possint pœnas à lege statutas augere, vel minuere. 5. 18. & seqq.
Præsidi provinciam ingredienti, occurrendum. 9. 9.
tribuuntur delicta populorum. 15. 3.
jus peculiare impositum. proleg. 11.
Præsidum delicta Principi indicanda. 16. 1.
quæ requirantur in Præside. 13. 80.
Præsides populorum utilitati debent esse omnino intenti. 4 § 1. 64.
jurant in ingressu officii, & eorum juramenti formula. proœm. 9.
item jurant de conservanda fide orthodoxa. 11. 3.
tenentur ex delictis officialium & familiarium. 5. § 1. 5. & seqq.
sint procul à lucro & passionibus. 3. 36.
Mandata debent edere, ubi ingrediuntur provinciam. 16. 3. item ea observare, alias puniuntur. 17. 3.
in ea provincia, in qua deliquerunt, sunt puniendi. 16. 2.
Pretium certum rebus venalibus quando constituendum. 4 § 1. 36.
Prætor Vrbanus Romæ institutus, proleg. 3. & peregrinus. ibid. 4.
Prætorum numerus quis. ibid. 5.
Edicta ibid. 6. & 8. quorum loco Mandata successere. 16. 8.
Prævaricatio damnata. 13. 15.
Primicerius notariorum servabat laterculum minus. præf. 32.
ejus insignia. ibid. 33.
Princeps an possit appellari omissis mediis. 3. 37. & seqq.
legibus est solutus. 4. 28.
à Deo cur datus terris. 5. 51.
an teneatur sequi leges in imponendis pœnis. 5. 51.
est lex animata. 4. 28.
consulendus in minuendis pœnis. 5. 50.
an teneatur ex delicto officialis. 5 § 1. 18.
interpellari non potest à Provincialibus, qui prius Principem non adiverint. 3. 36.
tenetur subditos ab injuriis defendere. 14. 16.
publicata bona olim sibi vindicabat. 12. 5.
Principis titulos suis prædiis, vel alienis apponere vetitum. 15. 9. & 12.
jussu se quid fecisse, nemini licet asserere. l. 2. 4. & seqq.
Mandata nullius erant roboris, nisi Quæstor iis subscriberet. 4. 29.
litteris non statim obediat Præses, si juri, vel utilitati publicæ repugnent, sed ad Principem rescribat. 4. 27.
potestas in Principem translata per legem regiam, & hinc ab eo dependent magistratus omnes, & eorum auctoritas. l. 1. 1.
Principum externorum protectioni se

se subjiciens in ditione Pontificia, punitur. 14. 15.
Privatorum domus an demoliendæ pro publicis ædificiis. 4. § 1. 62.
ædes incolere non potest Præses. 1. 10.
Probatio per testes, an prævaleat illi quæ fit per scripturam. l. 1. 67.
Procuratores an veniant nomine Advocatorum. 13. 38.
procuratorum collegium in Vrbe. 13. 30.
reliqua vide in V. Advocatus.
Proportio geometrica in puniendis delictis est servanda. 5. 45.
Provinciarum administrationis distinctio. præf. 27.
provinciales non admittendi in familiaritatem interiorem à Præsidibus. præf. 5.
provincialium Magistratuum species. ibid. 22. & seqq.
Publicæ utilitati numquam censetur derogatum. 4. § 1. 51. & 53.
Publicanorum avaritia. 4. 3. & 4.
ordo quando sustentandus. 4. 2.
audacia, & sævitia. 4. 3. immoderata cupiditas. ibid. 5.
Publicatio bonorum quando fieret antiquitus. 12. 2.
tunc an reservarentur bona liberis. 12. 3. & 7.
an dotes publicentur. ibid. 4.
nunc est sublata. ibid. & Bononiæ non habet locum. ibid. 17.
inter regalia enumeratur. ibid. 19.
soli Principi competit. 12. 20. non vero feudatariis. ibid. 21. nec Magistratibus. ibid. 22.
quando per Principem ejus pœna imponatur. 12. 28.
bona quænam publicationi sint subjecta, & ad quem spectent. ibid. 29.
bonorum publicandorum descriptio qua ratione fieret. ibid. 5.
Pupilli habent electionem fori. 5. 1.
Putei publici ad conservationem tenetur etiam vicinus qui eo uti non vult. 4. § 1. 56.

Q.

QUæstor eligebatur ex numero Advocatorum. 13. 8.
inter Illustres recensetur. præf. 21.
ejus munus l. 2. 34. & præf. 29.
in Vrbe Constantinopolitana Quæstor à Iustiniano institutus, & ejus munus. 14. 18.
Quæstura ingressus ad honores. præf. 29.

R.

RAbulæ forenses quæ, apud Quintilianum. 13. 16.
Raptus virginum inter gravissima delicta recensetur. 7. 10.
Ratio omnium reddi non potest. l. 2. 25.
Recauta quidnam essent. 10. 22.
ut obtinerentur, quid esset agendum. ibid. 22.
Referendariorum munus, & à Regerendariis differentia l. 2. 42. & 48.
eorum certus numerus statutus à Iustiniano, & cur. l. 2. 47.
titulus quis. ibid. 47.
Referendarii Romanæ Curiæ. ibid. 43.
Regulæ Cancellariæ ad instar edicti Prætorii per mortem Pontificis exspirant. proleg. 7.
Remissoria non datur ad probandum id, quod debet probari per scripturas. l. 1. 9.
nec ad probandum id, cujus contrarium constat per scripturam. ibid. 8.
Rescriptis Principum censetur adjecta clausula, si preces veritate nitantur. l. 2. 35.
Respublica quomodo sub Augusto distributa. proleg. 12.
ejus bene gerendæ quæ præcepta. 5. § 1. 1.

ejus intereſt tenuiores non opprimi in judiciis. 13. 41.
Revocatio Procuratoris non officit, niſi fuerit deducta in notitiam Iudicis, vel adverſarii. l. 1. 72.
Reus quando punitur, quid conſiderandum. 2. 27.
non ſtatim exiſtimetur, qui potuit accuſari. 3. 36.
ejus fiducia ſit in ſola innocentia. 5. 13.
Reorum defenſio omittitur ſine vituperatione, non negligitur ſine ſcelere. 13. 9.
reliqua vide in V. *pœna*.
Romani Imperii diviſio in diœceſes & provincias. 10. 1.
à quibus hæ regerentur. præf. 22.
Romæ Magiſtratum gerere quinque tantum diebus licebat ei, qui in leges non juraſſet. procem. 4.
Rotæ Romanæ Tribunal. l. 2. 28.
ejus opinionum auctoritas. ibid. 29.

S.

SAcerdotia conferuntur conſideratis meritis. 1. 1.
Sacra dicta, quæ à Principibus prodibant, & cur. l. 1. 4.
Salviconductus vide in V. *Securitates*.
Scholares conveniuntur coram Magiſtro vel Epiſcopo. 5. 5. & 6.
Secretarii Principum cur Notarii dicti in dignitate conſtituti. l. 1. 16. & ſeqq.
Securitates (ſeu ſalviconductus) non facile indulgendæ, & quæ ſint ſervanda in eis concedendis. 6. 12. & 13.
in civilibus cauſis denegandæ. ibid. 13. & ſeqq.
non dantur in fiſcalibus debitis. ibid. 18. & ſeqq.
neque in cauſis criminalibus. ibid. 22. & ſeqq.
nec elapſo priori termino. ibid. 21.
conceſſæ à Iudice non habente facultatem ſunt ſervandæ. ibid. 25. & ſeqq.
Securitate conceſſa, an ſint audiendi creditores. ibid. 33.
Sedes Apoſtolica legatos alienos non admittit ſine litteris. l. 1. 31.
in Sedis Apoſtolicæ officialibus ſumma integritas deſideratur. procem. 20. eorum juramentum. ibid. 10.
Seditio ſacrilegii ſpecies. 2. 6.
Seditiones prohibitæ. 17. 32.
inter crimina læſæ Majeſtatis enumerantur. ibid. 33.
quæ in civitatibus ex religionum diverſitate oriuntur, cito opprimendæ ſunt. 11. 1.
qui eas ſedabant, triumphabant. 2. 9.
Seditionum auctores ubique puniti, & qua pœna. ibidem. 1. & ſeqq.
qua ratione. ibid. 15. & 16.
origines removendæ. ibid. 8. & 15.
quæ ſint. ibid. 12. & 34.
puniendarum prætextu non eſt turbanda quies populorum. 2. 17.
origo earum, avaritia Magiſtratuum. ibid. 12.
cauſæ, incommoda, remedia, pœnæ. ibid. 13.
ad ſeditionem convocans homines, reus eſt læſæ Majeſtatis. ibid. 2.
Seditioſi Vrbe expellendi. ibid. 14.
priusquam puniantur, quid inſpiciendum. ibid. 17.
Senatori Romano navem retinere non permiſſum. 1. 42.
Sententiæ ex ſcripto recitandæ. 3. 6. & ſeqq.
Servatores quinam. 10. 2.
à Iuſtiniano ſublati. 11. 2.
Signa propria nemo poteſt rei alienæ, etiam ſibi pignori traditæ, imponere. 15. 10.
Sollicitatores in Curia Romana qui. 13. 19.
Sportulæ unde dictæ 3. 17.

à Pau-

à Pauperibus non persolvendæ. ibid. 20. & 23.
Sportularum certa quantitas per Iustinianum definita, & quæ. ibid. 15.
omnino servanda. ibid. 19.
Sportulantes fratres qui. ibid. 18.
Stipendia certa Magistratibus antiquitus constituta. 1. 95.
congrua recipere cuique permissum. ibid. 91.
debentur prædecessori usque ad adventum successoris. 9. 9.
Stipendiis militaribus resarcienda damna per milites illata. 10. 21.
Subreptitie obtenta gratia an sit ipso jure nulla l. 2. 37.
reliqua vide in V. obreptio.
Subscriptio necessaria in arcanis Mandatis. l. 2. 50.
Successio in bonis damnatorum, quibus deferatur. 12. 8. & seqq.
permittitur militi, & Decurioni, in his, quæ acquirere permitteretur. 1. 28.
Successor debet monere, qua die fines provinciæ sit ingressurus. l. 1. 52.
ejus, ac decessoris unum & idem officium. l. 1. 51.
Superexactiones prohibitæ, & qua pœna. 4. 20.
Suscepti qui dicerentur. 14. 14.
Syndicatus necessitas. 17. 35.
de Syndicatu Constitutio Clementis VII. ibid. 37.

T.

TAbelliones cur dicti Notarii. l. 1. 18.
Conficientes instrumenta de re publica puniuntur. 14. 13.
Tabellio V. Notarius.
Tabellionatus non est dignitas, sed officium. l. 1. 20.
excludit à Decurionatu. ibid. 15.
an deroget Nobilitati. ibid. 21. 22. & 23.
Tempus omnia immutat. proleg. 21.
indultum debitoribus olim & nunc. 6. 6.
certum definiendis litibus determinatum. 3. 9.
Tituli regii, quinam forent. 15. 3.
proprios alienis prædiis non licet apponere. ibid. 11.
hi erant lignei. ibid. 11.
Titulus spectabilis potior Clarissimi titulo. l. 2. 44.
sublimitatis quibus competeret. præfat. 21.
Tituli præponebantur dignitatibus. l. 2. 45. & 46.
Titulos & nomina potentium usurpans punitur, & qua pœna. 15. 7.
Termini sacri qui dicantur. 7. 4.
Tractarum jus est de regalibus, nec cadit sub generali concessione. 4. § 1. 9.
Transitus militaris per provincias forma præscribitur. 10. 22.
debet esse inculpabilis. 4. § 2. 18.
Tribunal Otani 1. 78.
Tribuni qui fuerint, & quot eorum species. l. 1. 11.
Tribunus voluptatum quis, & ejus officium. ibid. 12.
Tributa Romæ primo in capita, inde ex censu indicta. 8. 1.
persolvenda à possessoribus, & pro ratione bonorum. 8. § 1. 1. 2. 10. & 12.
Tributorum exactio qua ratione fieret. 8. 3.
Præsidi incumbit. 1. 99.
ejus modus à Iustiniano præscriptus. 8. 4.
qua ratione fiat in Statu Ecclesiastico, & Regno Neapolitano. ibid. 21.
Tributorum exactores præsumuntur fraudes adhibere. 8. 5.
eis contractus interdicti. 1. 18.
varii olim Romæ. 4. 17.
non sint insolentes. 1. 108.

Tributa quando diminuerentur, diminutis redditibus. 8. 11.
qua ratione indicta, & exacta Romæ. 1. 102.
eorum necessitas. ibid. 100. & 101.
in his exigendis attenditur consuetudo. 8. 6. & 7.
via executiva datur pro iis exigendis. 1. 104.
Tributa augere non debet Præses, ibid. 105.
Tributorum trina solutione probata, reliquæ præcedentes præsumuntur. 4 à 7. ad 16.
modus indictionis tributorum. 8. 2.
Tributum frumenti, vini, hordei, & laridi. 4. § 1. 4.
Triumphus delatus his qui seditiones pacavissent. 2. 9.

V.

Vectigal præteritum prædii legati solvitur ab hærede. 8. §. 1. 13.
Vectigalia omnia voluit abolere Nero. 4. 2.
Vectigalium exigendorum ratio ab Imperatoribus præscripta, 4. 5. & 7.
Vectigalibus onerandæ merces, quæ inserviunt pro deliciis. 4. § 1. 37.
Via executiva non datur contra tertium. 13. 72.
Viarum publicarum munitio & purgatio spectat ad quoslibet pro rata patrimonii. 4. § 1. 45.
intra civitatem spectat ad unumquemque ante domum suam. ibid. 43. & 44.
in iis immunda jacere vetitum. ibid. 45.
Viæ muniendæ ab onere nullum genus hominum est immune. ibid. 46 & seqq. & immunitas in id concessa qualis esse debeat. ibid. 52. & seqq.
Vicarii qui. 10. 2.
à militaribus Magistratibus & à Præfectis prætorio etiam destinati. ibid. 3.
à Iustiniano sublati. ibid. 4 & 6. limita. 9. & 10.
Victoriæ causa an quid possit pacisci Advocatus. 13. 32. & seqq.
Viduæ & pupilli habent electionem fori. 5. 1.
Violentia vetita in recuperanda re propria. 4. § 2. 8.
qua ratione Magistratui permissa. ibid. 9.
Virtuti suus honor est præstandus. 5. § 1. 1.
Vitia digniorum, deteriora. 1. 82.
Vitia Iustiniano objecta ab antiquis, quæ. 7. § 1. 1.
Vocis vivæ oraculum ademptum Iudicibus à Iustiniano. l. 2. 9.
ademptum etiam à Gregorio XV, non tamen Cardinalibus. ibid. 10.
his pariter sublatum ab Vrbano VIII. ibid. 11.
Vsucapio in re furtiva excluditur. 1. 11.
Vtilitati publicæ nunquam censetur derogatum. 4. § 1. 51. & 53.
Vulgus natum est, ut metui obsequatur. 5. 52.
Vxorem ducere in Provinciam an permissum Præsidi. 1. 97.

X.

Xenia quæ dicantur. 1. 55.
accipi possunt à Præsidibus. ibid. 50. & seqq. 68. & 92.
non tamen Romæ à Iudicibus criminalibus. ibid. 76.
reliqua vide in V. Munera.

F I N I S.

Impri-

Imprimatur, ſi videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palat. Apoſt.

M. A. Epiſcopus Ierap. V. G.

Reverendiſſimi Patris Raymundi Capiſucchi Sac. Pal. Apoſt. Magiſtri dicto libentiſſime audiens, miro voluptatis ſenſu legi, quæ de Mandatis Principum *doctiſſimo hoc volumine complexus eſt Illuſtriſſimus D. Comes Carolus Emanuel Vizzanius, Sac. Conſ. Aul. Advocatus; opus ſane, in quo non modo nihil offendetur, quod illibato morum candori, aut Catholicæ fidei veritati adverſetur: quin potius ſtyli elegantiam, multiplicem eruditionem, ac penitiorem legum intelligentiam non poteris non admirari. Proinde digniſſimum arbitror, ut in publicam evehatur lucem, & literatorum Vniverſitatis bono & Chriſtianæ Reip. utilitati, cum in eo abſolutiſſimum proponatur exemplar* Officii eorum, qui in provincias cum imperio mittuntur. *Romæ* XI *Kal. Octob.* M D C L V I.

Ita cenſeo ego Ioſeph Carpanus I. V. D. & in Vrbis Gymnaſio Primarius Ordinarii Civilis Profeſſor.

Imprimatur. F. Raymundus Capiſucchus Ord. Præd. Sacr. Apoſt. Palat. Magiſter.